
3 1761 05913750 5

Presented to the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

by

ALEX S. HAVRLANT

Nedokončený obraz.

Román

od

Antala Staška.

V Roudnici.

Nákladem kněhkupectví A. Mareše.

1878.

LIBRARY
JUN 0 5 2003
UNIVERSITY OF TORONTO

1.

„Celý život můj byl železným řetězem, jehož články — samá sklamání. Vyšel jsem na dráhu s velikou zásobou citů, snů, a těmi jsem platil v životě vše, i svůj chléb vezdejší. Ujížděl jsem velmi bystře; uniknuv jednomu sklamání doháněl jsem druhé; celé mé mládí nebylo než divoké pádění.

Co jsem vlastně chtěl? To bylo mé neštěstí, že mnoho. Především chtěl jsem býti šťasten, štěstí hledal jsem v bouřlivé rozkoši, bujivém víru a v lásce žen. Nejen šťastným, chtěl jsem býti také velikým, slavným, ctěným, ano mocným, a domnívaje se, že na ten čas leží moc v penězích, chtěl jsem býti velikým boháčem. Lákaly mne všechny statky lidské, leskly se přede mnou kouzelnými barvami; chtěl jsem po nich sáhnouť, nazvať je svými. — Co jsem činil, abych jich dosáhl? Miloval, hýřil, pracoval, mnoho pracoval; ale láska a vír nezjednaly mně štěstí, práce nedala mně velikosti, slávy, cti, bohatství. Zdálo se mně, že jsem titán, jenž dovede Olympu dobýť; ukázalo se, že

jsem pidimužík. Nedosáhl jsem ničehož, vše jsem ztratil. Nezbyla mně ani víra v sama sebe, ve vlastní sílu. Jen k jednomu jsem se probrodil: ke stromu poznání, a jedl z jeho plodův. Ošklivé, hnusné to ovoce, trpké a hořké! Vzbudilo ve mně nenávisť k lidem. Všechen tak zvaný lidský svět s celým svým pachtěním a s veškerými svými vášněmi zdá se mně býti malichernou, bezúčelnou, ale ukrutnou hrou, jejíž nitky vycházejí ze žaludku a kapsy. To jsou ti bohové lidstva, ty mocnosti, jež hýbou nejdokonalejším tvorem na zemi; člověk věčně jim přináší oběť, plně je, a hydry ty nemají nikdy dosti.

Nenávidím lidí; jsou také skutečně nenávisti hodni. Není otročtějšího a spolu hloupějšího tvora nad člověka. Pravým spasitelem lidstva byl by tyran, tyran bezohledný, jenž by je dusil, šlapal, ničil, tiskl. Lidstvo není jiného hodno, než strachu a hrůzy, jsouc jednak otrocké, jednak dravé, jednak hloupé. Jen dravec přemůže dravce.

Co však nyní dále? Zbylo mně tolik nevysvětlitelné lásky k životu, že nemám síly, abych jej zahodil — musím žíti. Především chci pokoj, za každou cenu pokoj. Žíť v pokoji! Jsem neskonale nešťasten, poněvadž jsem od života neskonale mnoho požadoval, a on nic mně nedav vše mi vzal. Neskonale nešťasten..... Pocit neštěstí, pocit to bolestný, jest jediný cit, jenž mně zbyl. Ne — i hněv a nenávisť!“

Tak napsal Petr, muž as dvaatřicetiletý do svého denníku. Šel a stal se — katolickým knězem.

2.

Vyňatek z denníku Jindřichova:

„Když jest člověk mlád, vyměří činnosti své kruhy daleké a široké, domnívaje se, že dosáhne až na jich obvod. Později se přesvědčí, že to jest naprosto nemožno, že sice paprsky myšlének krásných, předsevzetí velebných, sáhají nekonečně daleko, ale že teplo činů nevystihuje letu zámyslů. Člověk úží a úží kruhy své, až se z nich stává jediný bod. Zahrnuv láskou celý národ svůj, celou vlasť, byv hotov obětovati jim celý život, chtěl jsem na oba rozšířiti činnosť. Přeceňoval jsem síly své, domnívaje se, že jsou tak veliky, jako láska má. Klamal jsem se — na té veliké půdě, v tom kruhu obsáhlém, nejsem s to, abych něco podstatného vykonal. Jest to bolestné sklamání, ale nezoufám; súžím kruh v jediný bod. — Přiznám se upřímně: v konání mém dosavádním bylo něco ctižádosti, něco i slávomamu; jsem z obého vyhojen; obětoval jsem je své lásce, jen ta mně zbyla — nyní hledám ten bod, ten jediný bod! Jsem smuten; mnoho krásných budov, jež postavil jsem ve svých útrobách, sřítilo se do trosek, mnoho velikých zámyslů se rozpadlo, odrazilo o skutečnosť a její temnou barvu. Rozvrat mezi nitrem a ze-

vnějškem, mezi myšlénkou a předmětem, a především mezi vůlí a silou mne rozladil. Tak jsem si ten svět nenakreslil do duše své, jak jsem jej v pravdě nalezl. Nejde však o to, činiť sobě a světu výčitky, vrhať naň prokletí, a zasypať jej zlořečením, že jest takým, jakým jest; úloha v tom, napraviť dle možnosti, posunouť ku předu, byť jen o píď, k tomu dalekému, nekonečnému, ba neznámému cíli, k němuž spěje člověk, národ, lidstvo.

Musím přemoci smutek, bol, musím a chci se smířiť se skutečností. Nerad bych umřel, nic nevykonav. Domníval jsem se, že mám důmysl vůdce, shledal jsem, že mám jen odvahu, odhodlanosť a nadšení řadového. Nuž do řad! Allons enfants!"

Napsav tak Jindřich, muž as osmadvacetiletý, šel, a stal se — učitelem.

3.

Jindřich stal se učitelem v Doubí, nehrubé vesnici Krkonošské. Přišel tam právě na jaře. Smutno mu, jest bez rodiny a cítí se osamělým. Smutek však přemáhá prací, pocit osamělosti častým stýkáním se s lidem a vycházkami do přírody.

Jest pozdní květen; slunéčko nedospělo ještě k poledni, ale pálí žárem, jako by rozžehnouti chtělo zemi v plamennou kouli; daleko široko ani zvuku, ba i ti skřivánkové se někde skryli do je-

tele. — Za vsí borek, za ním kousek pole a na něm oře stařec s dvěma volky, jež popohání mladá dívčina. Šedivá hlava starcova malou čapkou pokrytá nese tíži více než sedmdesáti let, ale nese ji lehce, ba skoro spurně; do hněda osmahlá tvář a vysoké čelo smějí se letům, jako by je vyzývaly: jen se hrněte, nás neshrbíte, nepokoříte k zemi. — Proto ta skoro násilně vzpřímená, vysoká, mohutná postava s mohutnýma plecema, širokýma prsoma a jiskrným ještě okem. Ač parno, že vzduch se chvéje, přece ni krůpěje potu v jeho tváři. S krátkou dýmkou v ústech, z níž valí se malé kotoučky dýmu, povlovně kráčí za loudavými volky, jež těžce se hýbají a z hluboka oddychují.

Vedle nich mladá dívčina s bičíkem v rukou je řídí a popohání. Hlavu pokrývá šátek ku předu stažený, aby zastínil spolu tvář před úpalem. Tvář ta jest neobyčejně krásna, jemna, tvaru i kresby tak půvabné, že dívka nezdá se býť ani dívkou selskou, leč vilou nějakou, jež byla sem přišla od studánky s hor. Oko veliké, jako chrpa modré, hledí plno lahody a pohody na boží krásný svět; jeho jasný lesk jest poněkud snivý, svědče o tichém plamenu duše. Ústka červená jako třešně usmívají se plna vnady. Pleť jest bílá a něžná; postava vysoká, štíhlá s rozkošně vydmutýma, mocně upjatýma ňadrama, jest jako prodchnuta dechem vesny v nejluznějším rozkvětu. Dojemný a krásný

to obraz mladé víly vedle starce, mladé stepilé lípy vedle věkonosného dubu. — Řekl bys, že to jeho vnučka, a přece ne, vždyť mu říká „tatíčku", často slovo to opakujíc. Povídá a šveholí neunaveně; stále se starého na něco vyptává, a nečekajíc odpovědi vypravuje dále. Stařec patrně takovému způsobu rozhovoru byl zvykl, neboť usmívá se, mlčí a dýmá do povětří.

Končí brázdu; za mezí jest malý palouček a na něm veliký starý javor s chladícím stínem.

„Počkej Verunko, dohořelo mně, musím si nacpať dýmku a znovu zapáliť."

Stanuli; dívka pustivši rychle opratě z rukou mžikem octla se v stínu javorovém, a shodivši s hlavy šátek sedá na zemi a utírá si pot s bílého čela, jež jarní úpal dosud nezbavil liliové barvy. Starý zatím dívaje se po slunéčku naćpává dýmku.

„Tatíčku, kolik je hodin?" — volá naň děvče.

„Bude brzy poledne."

„Ale vidíte tatíčku, mohli bychom již odpřáhnout; mně je hrozně horko, — nemohu to již vydržeť."

„Musíš."

Nastalo vyjednávání, má-li se odpřáhnouť čili nic. Verunka byla patrně mazlíčkem tatíčkovým, a věděla o tom; proto se na každé přísné jeho slovo jen usmívala, jako by chtěla říci: „Jak on to ne-

myslí do opravdy.“ Konečně vidouc, že slovy nic nepořídí, dělá, jako by byla usnula. Stařec nacpávaje stále ještě dýmku, volá — ona nic; křičí — ona nic; hrozí — ona nic.

„Že si na tebe půjdu.“ Ona ještě nic.

Konečně si zapálil a šel. Verunka spala svým způsobem dále, majíc oči pozavřeny. Starý již u ní; ale vida ji ležící a tak krásnou, zapomněl na všechen hněv, měl-li jaký, a s otcovským zalíbením hledí na ni. Ona pootvírá modrá očka a čtveračivý úsměv hraje na jejích krásných ústech.

„Jak já vím, že nespíš; počkej, já ti dám.“

„Ale tatíčku, vidíte, mně je tak horko, jsem tak unavena a tady je tak hezky; sedněte a odpočiňte si také.“

Malý spor byl by bezpochyby, jako obyčejně, skončil se ku prospěchu Verunky, kdyby se byl sám ze sebe vyvinoval. Byl ale přetrhnut příchodem Jindřicha, jenž vyšed z borku blížil se oběma.

Jindřich znal již starého Hájka — tak se jmenoval statný oráč — a oba se srdečně podáním pravic pozdravili. Verunka, uzřevši neznámého muže, sedla si rychle, skryla nožky, a odvrátila tvář do háje, aby se přímo nemusela na neznámého muže dívať; pošilhávala naň jen z boku.

„To je má Verunka, pane učiteli, má nejmladší, ale již také jen jediná; všechny ostatní pod zemí.“

Jindřich pozdravil dívku, jež se při tom celá zarděla.

„I nestyď se, bláhová, to je náš nový pan učitel. Pohlédni mu přece do očí.“

Zkusila to, ale začervenala se ještě více.

Starý Hájek byl včelařem, a Jindřich, jenž se jím stal též, šel mu s velikou radostí oznámit, že dnes ráno dostal nový druh včel, aby se na ně přišel k večeru podívat. To bylo Hájkovi příliš dlouho, a proto se nabídl, že to učiní hned. Odpřáhl, nechal hák a hákoviště na poli, přikázal Verunce, aby dovedla domů spřežení a šel s Jindřichem.

Verunka vzavši do rukou opratě hnala domů volky; ti bučíce loudali se lenivě po úzké cestě vedle mezí, na nichž voněla mateří douška a bzuče lítal čmelák. Když se děvčeti zdálo, že ji již nikdo neuslyší, dala se do zpěvu a prozpěvovala veselým hláskem až domů — do Hájkovy samoty. Hlásek její se tak mile a líbezně rozléhal, jako vesnický zvonek, jenž vyzváněl právě poledne.

4.

Odlétla vesna, minulo léto, již i podzim odnesli větrové a nastal prosinec. Ten času rychlý let měl pro Jindřicha cosi skličujícího — ne snad tím, že přinášel nové bolesti; nikoliv, ale běh jeho sám o sobě působí žel, připomínaje pomíjejícnosť všeho života. Cit ten tím více vkrádá se do duše,

čím více kormoutí nás myšlénka, že žijeme život bez činů. Tak zdálo se Jindřichovi, ač svědomitě a s láskou vykonával povinnosti svého úřadu. Ale ten malý kruh, do něhož se zavřel, zdál se z počátku přece býti žalářem jeho duši, jež toužívala po svobodě a svobodou nazývala celý dálný širý svět. Mimo to jiný cit proti vůli jeho ovládl srdcem. Byla to láska, jež nás opouští jen s mládím. Co člověku v mužném věku čin, v stáří rozvaha a rozum, to v mládí láska; vezměte mužnému věku čin, stáří rozvahu, mládí lásku — co zbude z toho života?

Jindřich byl ještě mlád, Verunka byla krásna, jeho návštěvy v Hájkově samotě časty — což div, že zahořel láskou k tomu dítěti s velikým modrým okem a pletí bílou jako první sníh.

A Verunka? Ještě jí to neřekl, že ji má rád, ale bývala často smutna, vyhledávala samotu po lesích a doubravách a již tak často nezpívala. Byla to láska? Kdož to ví....

Jest pozdní prosincová noc, blízka štědrému dnu. V Hájkově samotě ještě světlo; Verunka leží na postýlce; vrkoče její bílých dlouhých vlasů jsou rozpuštěny a vlní se v pološeru kolem milého obličeje, a krásné úbělem se lesknoucí šíje. Stará přede, Hájek za stolem hledí do staré kroniky, ale nečte. Myslí na svého miláčka.

„Verunko spíš?“ — táže se starý. Verunka se neozývá.

„Poslyš stará, dnes mně říkal náš učitel o Verunku.“

„Snad bys ji nechtěl sotva sedmnáctiletou již vdávat a dítěti tak brzy kazit svět?“

„Já mu to také řekl, že je děvče mládo; ale mají se rádi.“

„Verunka ne.“

„Ty tomu dítěti nerozumíš. Vím, že ano. Dám mu ji, ale ne hned. Verunka půjde nazpět na půl léta k tetě do Liberce do Němec, a nezmění-li se oba za ten čas, ať se na přes rok vezmou. Tak jsem se rozhodl a jemu řekl. Byl spokojen.“

„Jak chceš; ale věř, že ho Verunka nemá ráda.“

Verunka poslouchajíc celou rozmluvu šeptala si: „Ne, nemám ho ráda, nevezmu si ho“ — a šla druhý den k tetě do Němec.

Teta její, mladší sestra matčina, ač sama Češka, provdána byla za Němce v Liberci a žila v okolnostech velmi příznivých, na její stav skoro skvělých. Nemajíc sama žádných dítek, vzala si malou ještě Verunku za svou, dala ji pečlivě vychovat a učit všemu, jak bývá obyčejem u dcerek měšťanských. Nabyla proto Verunka většího vzdělání než vrstevnice její, dívky selské. Když ale Hájek ztratil všechny dítky, povolal dceru svou k sobě, ač teta se s ní nerada loučila. Od těch dob žila dívka u rodičů; nyní vrátila se nazpět k tetě své.

5.

Petr stal se na to na jaře roku 1854. kaplanem v Stránsku, veliké sice, ale chudé vesnici Krkonošské poblíže Doubí, odkud se chodilo do Stránska do kostela.

Kamkoli pohlédl, zela naň bída, jež stejně dávala vznik i smrti i novým životům. Petr pohřbíval i křtil ji, dával jí poslední útěchu, i pojil ji k novým sňatkům; pomáhal ji pochovávať, i uváděl ji v život, byl jí hrobařem i kmotrem. Činnosť ta zdála se mu býti zakletým kruhem, v němž otáčí jej železná nutnosť — s bolestí konal úřad svůj. Nenalezal kolem žádné útěchy; lidé ho neměli hned z počátku rádi, ano byli mnozí, kteří ho i nenáviděli. Nebyl nikomu sympatický, a poněvadž se na svět černě díval, hleděl i svět na něj skrze mrak. Byl nespolečenský a nepřívětivý, protož i od něho každý s neláskou se odvracel.

Neměl nižádného předmětu, na němž byl by s radostí utkvěl myslí svou — s bolestí odvracel se i od vlastního nitra. Myšlénky jeho byly jako prokletý duch, jemuž souzeno, že všechno, čeho se dotkne, působí mu bolesť. Bolem štván hledá marně bezpředmětnou prázdnotu; potácí se, těká, a každý krok jest nový bol, a každý bol jest zvukem, jenž vlně se po skalnatých roklích a útesích vydává v srdci sterý ohlas. — Ani pří-

roda, kterou jindy velice milovával a jež bývala mu posledním útočištěm a lékem, nebyla s to s čela setříti mu krůpěje smrtelného potu. Bylo v přírodě té cosi divokého, rozházeného, kolosálného, ale neurovnaného, jako v tom lidu kolem a v jeho bídě.

Temena hor hola, prázdna; snivý háv lesů s nich sedrán, a nyní trčí v nebesa jako veliký pustý výkřik, jako rouhavá hrozba, jako zkamenělé myšlénky strašného vnitrného tajemství, jako nekonečná jakási touha, jež přioděla se šatem resignace. Podobny temenům i stráně pusty, holy; jen v údolích život: dědiny, potoky, stromy, lesy, zde onde továrny.

Jest dopoledne ku konci květnu. Petr vybral se navštívit starého Hájka, jenž obývá samotu uprostřed lesů. Jest to jediný člověk, jejž rád vidívá, v jehož přítomnosti na okamžik okřívá. Jde kopcem šikmo přes cestu vedoucí do továrny, jež stojí v nejbližším údolí. Kolkolem ticho, jen skřivánkové pějí neviditelně v jasném blankytu; kolkolem prázdno, jen zde onde po mezích jilm, habr, křoví, na rozcestí stará vysoká bříza, a na ní za sklem obraz panny Marie. Nedaleko pod ní sedí na cestě malé asi devítileté děvčátko a pláče. Neslo bratru do fabriky k obědu hrnec kaše svázaný v šátku, kobrtlo o kámen, upadlo, a hrnec rozbilo. Shrabuje rukama tekoucí v hlíně oběd a sbírá jej do střepů; ale vidouc, že to „Joska“ nemůže jísť,

sedí nyní uprostřed cesty, pláče, a stírá slze malýma ušpiněnýma rukama. Petr zahléd je, jde k němu, a táže se po příčině nářku. Děvčátko se leká, přestává plakať, upírá naň zakalené modré oči a šeptá: „Já budu bita.“ Petr vida, proč, dává mu asi tolik, co hrnek i oběd stál, hladí je po bílých jako len vláskách, napomíná, aby neplakalo a doneslo bratrovi peníze místo obědu. Béře je plno radosti, a neřekši slova utíká s nimi po cestě dále k továrně, jako by se bálo, aby si to pan páter nerozmyslil a nevzal mu je. Vidouc se bezpečným, ulevuje běhu a vzpomenuvši si u veliké křovím porostlé meze, že tam bývávaly červené jahody, dívá se, jestli nejsou již zrály. Rostou tam daleko druh od druha jilmy, hloch, divoké růže, pupavy, mateří douška a mezi tím zde onde kvete červená jahoda; bzučí tam včeličky, čmeláci, mouchy, zpívají pěnkavy, poletují sýkorky, vrtí sebou cacorky, a v nízké trávě hemží se pestří broučkové. Děvčátko vidouc, že jahody nejsou ještě zrály, béře na dlaň bedruňku, zdvihá ruku do výšky a zpívá: „Bedruňko vzlítni na zelený kvítí, na kterou stranu, tam já se dostanu.“ Bedruňka vzlétla, a dítě hledělo za ní, až mu zmizela v modrém daleku.

Mezi tím přišel Petr k Hájkově samotě, jež náležela k nedaleké vesnici Doubí. Samota ta, dřevěný došky krytý dům, stojí na dolením konci svahu dosti příkré stráně, blízko rokli; pod domem

teče potok, ve velikém půlkruhu nad domem rozprostírá se černý les, dolů ke straně západní jest široká otevřená vyhlídka, a protější stráň proti domu zarostla doubravou; kolem kol luka a sad. Při zadním konci stavení vypíná se veliký jasan, jenž široko rozkládá větve a zastiňuje střechu; za stavením lípa, před okny malá zahrádka. Kvete v ní pivoňka, jest tam kosatec, jalovec, opich, brotan, barvínek, několik karafiátů a začíná se rozvíjeti růže. Po sadu stojí ve dvou řadách pestře barvené ouly, a před nimi u česel hemží se včeličky; pod okny na dvoře hopcují bílí králíčci s dlouhýma ušima a červenýma očima. Všude jakési divné ševelení; potok jednotvárně zurčí, čas od času zašumí vítr z lesů a doubravy, čas od času ozývá se jalůvka v chlívě; okolo lípy bzučí roje, po stromech zpívají pěnkavy, v povětří proháněji se lejsci, číhajíce na včely, míhají se vlašťovky, přinášejíce pokrm svým mladým do hnizd u chlíva přilepených, a na střeše vrkají holoubci. Nikde lidský hlas, jako by vše bylo zakletým obydlím, nad nímž se rozklenula nejkrásnější jarní obloha — tak tichá, nepohnutá, jako by byla sama zakleta. Od ní se odráží modře klubící se dým z komína, ztráceje se v lazuru.

Samota ta přitahovala k sobě Petra nepochopitelnou silou, a kdykoliv se k ní blížil, silněji v něm srdce bilo; proč, sám nevěděl. Přišed k za-

hrádce, uviděl rozvíjející se růže. Jich zjev v něm rozčeřil všechny city. Zdálo se mu, že růžová poupata, zavála sem do hor, žila ve vyhnanství jako on; byla jako chorá; sám jich v rozpuku skrytý ještě ruměnec byl prodechnut divnou touhou po něčem, co leželo mimo ně, co jim bylo naprosto nedostižitelno. Dlouho se na ně díval; pohled ten rozehrál v něm táhlou, unylou melodii vzpomínek, jichž jednotlivé zvuky nesly jej v minulosť. Z poupat vynořila se v mlze dívka — krásná jako jitřní zář, svěží jako v lese studánka. Za ňadry zatknutou měla růži, na níž kanuly slze, měníce se v růžovém kalichu v třpytnou rosu perel. Byla to první jeho láska, kterou zradil. — Ozvalo se v něm snad svědomí? Nikoliv; nikdy nelitoval toho, co se stalo. — Rychle se odvrátil a hledal starého Hájka. Uzřel ho sedícího pod košatou vysokou hruší, strmící o samotě opodál sadu uprostřed bujného trávníku; seděl tam s Jindřichem.

Hájek byl jedním z tak zvaných čtenářů. Staré kroniky a bible byly mu vedle včelaření a sadaření nejmilejší zábavou. Role jeho byla malá; vzdělával ji sám se svou ženou a jedinou dcerou. Ač již více než sedmdesátník, byl ještě zdráv a silen; břemeno stáří nepřekáželo mu v žádné sebe namáhavější polní práci. Býval vojákem za dob Napoleonských válek; od té doby zůstal Napoleon v jeho duši jako veliká, ohromná hora, z níž vycházely a

k níž vracely se všechny myšlénky. Byť počal řeč o čemkoliv, vždy se vrátil k tomu středu. Názory jeho o Napoleonovi měly do sebe něco mystického pološera, jež vkrádá se v ducha lidí, jako byl Hájek, když vidí před sebou kolosální zjev, jejž vysvětliti si nejsou s to. Měl jej jediným úkazem v historii lidstva, jemuž podobného nenalezal ani ve svých starých kronikách, ani v bibli. Nejraději přirovnával jej k viděním apokalyptickým, ale v dobrém smyslu. Zbožňoval ho, a málem by ho byl prohlásil jedním ze spasitelů, již čas od času přicházejí na svět mezi lidi, jako vtělená myšlénka boží. Byltť Hájek v tom pravým potomkem českých bratří, jichž originelní typy ještě před dvaceti lety nebyly řídkostí v našem českém, jmenovitě horském, vždy více k idealismu se klonícím lidu. Jakkoliv byly náhledy jeho o tom dosti temny, jedno přece pochopil samostatně, aniž by to byl někde vyčetl, že Napoleon provedl ony nové společenské řády, jež revoluce v horečce zplodila, a že veliká revoluce bez něho byla by ještě staletí zůstala titanským sice, ale střeštěným snem. — „Každá veliká myšlénka potřebuje mesiáše,“ — říkával — „a běda, když se jí uchytí pidimužíci.“ Pidimužíky nazýval muže konventu. Znal historii.

Hájek byl apoštolem svého okolí; ačkoliv ne mnozí na cele shodovali se s jeho přesvědčením a s jeho názory, přece ho všichni ctili; měl v sobě

přítažlivou moc a vzbuzoval úctu, což bývá přívlastkem hluboké povahy a promyšlenosti náhledů i v té případnosti, když se k nim nepřidáváme.

Episody z Napoleonských válek bývaly častým předmětem jeho rozmluv. Velmi rád vypravoval, jak Napoleon, posýlaje od severu z Německa do Čech proti Rakušanům jednoho ze svých generálů, dal mu dekret, v němž jej jmenoval českým králem; jak o tom mnoho českých vojáků vědělo a jak potom následovala nešťastná bitva u Lipska. Zda-li událosť ta je historické faktum, není známo; Hájek ji měl za svatou pravdu a přičítal ji velikému duchu Napoleonovu, jenž nezapomněl ani na český národ a jeho porobu. — Rovněž často vypravoval o tehdejším zákazu, jak ve vojště tak i mezi lidem, že nikdo pod velikým trestem nesměl říci: „Dej pán bůh vítězství tomu, kdo s námi dobře smýšlí.“ Lid totiž, nesměje veřejně přáti vítězství Napoleonu, zahalil myšlénky své do oné věty.

Život Hájkův byl těžký. Byv dle tehdejších zákonů dlouho vojákem, vrátil se domu již mužem. Otec mu dávno zemřel, matka žila o malém výminku, a mladší bratři celé dědictví rozebrali. Nezbyly mu než dvě ruce. Jich pomocí a pomocí věrné společnice dodělal se vlastního přístřeší. Samota jeho pilně vzdělávaná byla skromným sice, ale dostatečným jměním. Nabyv tohoto, stíhán byl novými nehodami. Nejstarší syn, byv odveden na

vojnu, desertoval ve válce roku 1849. z rakouského vojska k Maďarům; byl polapen a zastřelen. Jednu dceru svedl panský myslivec, a když ji opustil, sáhla si sama na život. Druhý syn byl zabit kladou, když na robotě v panském lese poráželi dříví. Zbyla mu jediná, nejmladší dcera Verunka. — Všechny pohromy a bolesti byl snášel s podivuhodnou duševní silou. Rodinné události učinily z něho takměř fatalistu. Věřil pevně, že se to tak musilo státi, že to nemohlo ani jinak býti; byl náhledu mezi horským lidem rozšířeného, že čtvrté pokolení jest vždy nezvedeno. Byli-li děd, syn jeho a vnuk lidé řádní, a šli-li života obyčejnou cestou, musí býti pravnuk nezdařený aneb nešťastný. Nepotká-li to pravnuka, tím hůře pro pokolení páté, na něž se sřítí všechny pohromy dvojnásobně. Tu nepomohou žádné lidské síly, žádná prozřetelnosť, ani vychování, v tom jest přírodní nezměnitelný zákon. Jest to pověra? Zajisté, ale Hájek věřil v nevyhnutelnosť domělého zákona toho: jeho děti byly pokolením pátým. — Všechny pohromy života měly na něj zvláštní působení. Nenechali v povaze jeho ani dosti málo zamračenosti, hořkosti, kyselosti a pessimismu, obyčejných přídavkův oněch lidí, již mnoho protrpěli. Byl i v tom člověkem kromobyčejným. S takovou pohodou zíral na svět, tak jasně odrážel se tento v zrcadle jeho nitra, jako by na duši jeho nebylo ani jediné vrá-

sky. Zdálo se, že každá bolesť naň svalená ryla vrásky pouze do jeho čela a žádných do jeho duše. Byl klidný, pevný a ve všem a všude důvěřoval ve vlastní svou sílu, nikdy v cizou pomoc. — Jeho náboženství bylo zvláštní. Po rodičích byl katolíkem, a účastnil se všech obřadů církevních; ale činil to více z neuvědomělého citu povinnosti, any mu svaty a nedotknutelny byly všechny trvající řády, pokud nepotlačovaly člověka a nečinily z něho otroka. Vnitřní přesvědčení bylo vznešeno nad všechny zevnější formy. — Náboženské otázky bral rád ve svou vždy míryplnou, hlubokou rozpravu, a se zvláštní zálibou mluvíval o spasiteli. Představu o něm učinil si bezprostředně a samostatně z evangelií; k němu lnul celým hlubokým svým duchem, v něm skupil vše veliké, krásné, vznešené. Byl to nejsvětější ideál celého jeho vnitrného života; ideál ten měl ovšem mystický přídech, s čímž přísný dogmatismus byl by se sotva shodoval, ač v jeho názoru nebylo ni nejmenšího stínu moderního ducha kritiky historické, jejíž výsledky mu ani dle doslechu nebyly známy.

Výtečný ten muž měl jedinou vadu, jež záležela v poměru k jeho ženě. Měl ji více služkou než společnicí. Byla to ovšem vada všech vrstevníkův a horských krajanů jeho, kteří ondy pokládali ženy skoro za otrokyně. Věc ta při Hájkovi tím nemileji dojímala, ježto nesouhlasila s jeho ostatní

povahou. Též on, povznešen nad svůj čas i kraj, byl v tom pravým starým horalem; vůči němu nesměla žena míti vlastní vůle, tím méně samostatných činů. — Ženy podrobiti se musely na cele vůli mužově; proto všechny ty staré horské matky a babičky byly z jednoho brda — stejných povah, stejných zvyků. Neunavená pilnosť, věčné šukání, učiněná dobrota a pokora, brzké vstávání, pozdní lehání, trošku zdřímnutí odpoledne, když jich muž neviděl, růženec, pobožné písně, předčasné sestárnutí a vrásky, přádek a vřeteno — v tom shodovaly se všechny. Rok 1848. jako ve všem, tak i v tom změnil staré řády, ale jen u pokolení mladšího.

Jako všechny, byla i Barbora, žena Hájkova. V celém svém životě nebyla jinde, než ve své rodné vísce a nejbližším okolí; znala asi čtyry jen neb pět dědin a malé na blízku ležící městečko. Malá ta píď země byla jí celým světem, dle něhož měřila vše ostatní. V malém tom světě svém žila spokojeně, majíc málo potřeb. Měla jen jedinou dosud nevyplněnou touhu: podívať se jednou za života na svatojanskou pouť do Prahy. Nevábily ji tam představy o velkolepých budovách, nádherných chrámech, pestrých davech lidstva, krásných palácech, rovných ulicích — nikoliv; to jediné, co ji tam lákalo, byly loretánské zvonečky. Vypravovala jí matka její o nich jako děvčeti mnoho krásných

věcí, a od té doby utkvěly jí v paměti a staly se ideální představou. Vdechla do nich jakousi svatou hudbu, při níž člověk jest jako u vytržení, vida nebesa. Přála si prvé než umře, slyšeť zvonečky ty hrající pobožné písně. Slyšela-li v kostele dojemně hráť, myslila si: „Což teprvé loretánské zvonečky!“ — Každý krásný dojem, každou lahodnou duševní náladu svou, byť by ani neplynula přímo z hudby neb tonů, přirovnávala k znění zvonkův oněch, do nichž vložila sílu zázračnou. Často snila o jejich hudbě, a probudivši se, říkávala: „Zdálo se mně, že jsem je slyšela.“ — Takové sny měla za dobré znamení a za předchůdce milého překvapení. — Domlouvali často Hájkovi, aby svou Barboru dovolil přece jednou do Prahy na pouť. Neučinil toho, říkávaje: „Měla by po radosti, protože zvuky zvonků těch ani stým dílem nejsou tak krásny, jak si to myslí.“ Našel proto vždy nějakou záminku a nepustil ji tam nikdy.

Jako život Hájkův měl ráz nezkalené pohody, sebevědomé nereptavé oddanosti k moci od lidského jednání naprosto nezávislé a nezměnitelné, kterou nazýval bohem, tak život ženy jeho nebyl bez přídechu stálého utrpení, jež nemudruje, nereptá, ale tiše snáší a koná povinnosti své i všemocnou útěchu v náboženství a jeho obřadech nachází, klidně žijíc svými city — ovšem bez myšlének. Jako vzdělanému člověku myšlénka, tak

prostému člověku cit. V něm vrcholí duševní život jeho, jenž proto není bez pestrosti a rozmanitosti.

Petr odvrátiv se od zahrádky, našel starého Hájka pod košatou hruší. Stanul před ním a Hájek jej představil Jindřichovi. Oba mladí mužové po obyčejných zdvořilostech pohlédli na sebe zrakem pátravým, a první pohled vzbudil v nich myšlénku: „Nebudeme přátelé.“

6.

Bárov jest velkostatek nedaleko Hájkovy samoty. Krásný zámek stojí na konci výběžku široké a daleké vysočiny, proseknuté ku straně severní hlubokou, příkrou, skalnatou, semo tamo se kroutící úžlabinou, skrze niž teče šumivá horská bystřice; do ní vtéká se strany jihovýchodní skrze podobnou úžlabinu menší potok. Na ostrohu mezi oběma těmi proudy jest zámek, pod ním strmá, skalními rozsedlinami pokrytá stráň; před ním k severní straně vysoký hřbet hory; kol kolem samý les. Kamkoli pohlédneš, černá skála a bor; ucho slyší jen lesní šumot a hučící bystřici, jež dere se skrze balvany. Za zámkem ku straně polední stojí rozsáhlý dvůr s hospodářskými staveními; kolem něho hospoda a několik baráků — tak zvaná ves.

Pánem Bárova jest baron Holinský, asi padesátiletý bezdětný vdovec. Přijel nedávno z jihu, nepobyv na svém panství skoro již deset let. S se-

bou přivezl jakousi dámu, která starostlivě se skrývá před lidskými zraky. Zahradník, jenž ji vidívá ráno a na večer, ana se procházívá po sadu a zahradě, vypravuje v hospodě panu správci a ostatním úředníkům divy o její kráse. Jest prý podobna nebožce paní baronce, když tato byla ještě mladá; jediný prý rozdíl mezi nimi jest, že nebožka měla malinkou bradavičku pod pravým spánkem a tato jí nemá; také to, že nebožka měla o znamínko větší nos, než jak se na její krásu slušelo, a tahle má nosejček jako k ní ulitý. A ještě něco; nebožka chodívala v létě po zahradě vždy příliš dekoltována, a tahle chodí až po krk upjatá jako husar — ostatně jako by si z oka vypadly.

„Blondýnka nebo brunetka?“ — táže se s pohledem znaleckým správec, jenž jsa nedávno zde neznal nebožku vrchnosť ženské poloviny.

„Rozumí se, že blondýnka,“ — odpovídá zahradník tonem poněkud opovržlivým, chtě tím dáti na jevo, že správec se s ním nesmí měřiť, protože neznal nebožku baronku.

„Tak nemůže býť krásná,“ odsekl taktéž opovržlivě správec, jenž má zvláštní zálibu v brunetkách, zvláště jsou-li venkovskými děvčaty a ve dvoře u něho v práci.

Nastala hádka, komu dáti přednosť, zdali brunetkám neb blondýnkám. Správec, starý mládenec s opáleným obličejem, ohromným černým vousem,

tlustýma, stále ve vysokých vysmolených botách vězícíma nohama, rozcuchanými vlasy, nerozlučitelný přítel své veliké dlouhé dýmky, na níž byla namalována jakási tučná panna, hájil brunetky s přídechem cynismu, přirozeného všem starým mládencům, kteří žijí podál světského proudu. Hájil předmět svůj mistrně. Hádky súčastnil se i polesný, Němec, velikých, krásných modrých očí, vysokého čela, stále usmívavé milé tváře, majitel útloboké ženy blondýnky s uplakanýma očima. Hájil stranu, ku které stála jeho sentimentální Amalie, o níž se domníval, že jest nejkrásnější mezi krásnými.

Mezi tím, ani se tak úředníci po západě jarního slunéčka o neznámé dámě bavili, seděla tato v malé zahradní besídce, z níž měla vyhlídku ku stráni a za ní na vysoké hory. Zahradník měl pravdu, — byla krásná, ne sice již mladá, ale ještě v plném rozvití, jako pyšný květ. Bylo sice znáti po jejím výrazu, že prošla školu útrap, ale hrdá nepokořitelná životní síla přemohla hoře a učinila je jemným skoro vonným přídechem celé bytosti. Zdálo se, že někoho očekává, a skutečně objevil se po krátké chvíli baron v besídce. Ve tváři jeho chvělo se netrpělivé očekávání. Usedl vedle ní.

„Slunéčko zapadlo, den skončen, lhůta prošla. Rozmyslila jste se?“ — pravil hlasem jemným, ale pevným.

„Rozmyslila.“

„Hlas váš zní tak mile, tak přívětivě, tak dojemně. Jediné toto slovo budí ve mně důvěru i naději, že rozhodnutí vaše jest ve shodě s mou oddaností k vám, jest ve shodě s mým citem.“

Rozmýšlení to týkalo se otázky, zdali se stane Žofie jeho manželkou. On ji zbožňoval, ona ho nemilovala, nebyl jí ale odporný. Kolísala, nepověděla pravdy, řkouc, že se již byla rozmyslila. Osud svůj svěřila náhodě a pravila sama sobě: „Vyjevím mu tajemství svého mládí, povím mu historii svého života, a bude-li pak mne ještě chtíť, nuž — vezmu si ho.“

„Vaše rozhodnutí?!“ — naléhal vášnivě baron.

„Jest spojeno s podmínkou.“

„A podmínka ta?“

„Vypravovati vám budu děj svého života do té doby, pokud jste mne neznal. Setrváte-li pak ještě na svém úmyslu, vezmu si vás. Buďte soudcem mého mládí.“

„Jsem soudcem vašich činů teprvé od doby té, když jsem vás poznal, a neobmezená má k vám náklonnosť, kterou ani ve svém stáří neostýchám se nazývati láskou, jest svědectvím, jak o vás soudím. Co prvé se bylo stalo, zůstaniž vaším svatým tajemstvím; nechci na ně sáhnouť, a prosím — nesdělujte mně je.“

„Měl byste ale k tomu úplné právo.“

„Hledím vždy více k svým povinnostem než k právům. Ostatně celá povaha vaše jest mně dostatečným rukojemstvím budoucnosti; pouze o tu se starám; minulosť leží za námi — neohlížejme se za ní."

„Ne tak, pane barone. Trvám na svém, a budete-li se zdráhati mne vyslyšeť, budu míti za to, že se bojíte pravdy."

„Dokáži vám, že nikoliv, a prosím, byste mluvila."

„Byla jsem schovankou bohatých, starých a bezdětných manželů v Praze. Šestnáctiletou určili mne již za nevěstu mladému úředníku. Jmenoval se Vilém a na jednu nohu kulhal. Byvši vychována v nejpřísnější poslušnosti k svým dobrodincům, svým druhým rodičům, neměla jsem ani tušení o tom, že bych se mohla jinak vdáti než dle jejich vůle; ostatně mně poslušnosť v tom ani nebyla těžkou; mělať jsem Viléma ze srdce ráda, nehledíc na jeho vadu. Byltʼ povahy nad míru klidné, měkké, otevřené, prostosrdečné. Bylo v něm něco sentimentálnosti, čehož příčinou byla bezpochyby ona vada. Schopností nebyl ovšem nad obyčej vynikajících, ale uhlazený a ušlechtilý jeho mrav, pravá vždy míra v jednání a řeči, tichosť povahy jeho, prosté vší zámeznosti, věstily mu i mně šťastnou, pokojnou budoucnosť, ne bohatou sice rozkoší, ale také bez výstředních vášní a tudíž bez bolestí. Byltʼ

jaksi ideálem mezi oněmi lidmi, kteří i temperamentem i vůlí našli na své životní dráze pravý střed. — Za půl léta měla býti svatba a Vilém býval u nás velmi častým hostem. — Toutéž dobou — bylť právě počátek jara — bydlel v našem domě v témž poschodí mladý muž, skoro ještě jinoch, jenž skončiv právě studia, počínal svou lékařskou praksi. Jmenoval se Labský. Byl spolužákem Vilémovým, a jsa vzdáleným příbuzným mých pěstounů býval zván do našich večerních společností, jež se u nás dvakráte týdně scházívaly. Vilém ho neměl rád; v úsudcích svých o lidech byl vždy velice opatrný a zdrželivý — s nechutí o něm mluvil, ale z jeho sem tam prohozených slov a z chování jeho pozorovala jsem, že ho takměř nenávidí. Mělť mladý lékař do sebe něco neobyčejného; byl velmi krásný, postavy takměř imposantní a chování jeho svědčilo, že vědom si jest duševní i tělesné převahy nad svým okolím. Mluvíval málo, ale když promluvil, zajiskřilo se jeho černé oko z pod temných brv, a každé slovo bylo hluboké, nezřídka ostré a vtipné. Nikdo ho nemiloval, každý se mu vyhýbal; přítomnosť jeho tísnila celou společnosť; každý cítil, že jest pod psychickým nevysvětlitelným tlakem, jenž mu překáží volně se pohybovať. Jakmile odešel, oddechl si každý, jako by z něho spadl kámen; všichni ho nenáviděli, nikdo k němu nebyl srdečný snad proto,

že ni on nikomu svého srdce a myšlének neotvíral. Dojem, jakým působil na lidi, byl mu znám, ale nevšímal si toho, jakož si vůbec málo vážil úsudků lidských o sobě, a nerad podroboval se společenským pravidlům. — Můj cit k tomuto mladému muži byl z počátku podoben citu Vilémovu: byl to cit nepříjemný, tísnící. Ale divná věc: člověk ten vyznamenával mne před ostatními dívkami pozorností svou i jemným jemu neobyčejným chováním. Střežil každý můj krok a kdykoli jsem obyčejně vycházela mimo dům, vždy jsem jej potkala. Nepřičítala jsem to náhodě. Lichotilo mně to, poněvadž jsem věděla, že mu jsem výminkou před ostatními. Zmáhal se ve mně cit, jemuž neumím dáti jména a proti němuž jsem úsilovně, ale marně bojovala. Vždy jsem se strachy třásla, kdykoliv ke mně promluvil, a přece jsem byla ráda, když rozpředl se mnou rozhovor. Mluvil krásně, úchvatně, nadšeně; nikdo by dle jeho zevnějšku nebyl tušil, co tepla a světla, ba i žáru skryto jest v jeho ňadrech. Názory jeho byly tak vznešeny, tak krásny, jeho řeč tak lahodna, že jsem se vždy při něm chvěla slastí i strachy. Mněla jsem, že jest povahou nejšlechetnější — a tenkráte snad byl. — V mém srdci se připravovala změna; Vilém nepozoroval ničehož, poněvadž jsem svůj duševní stav starostlivě skrývala. Také se nevyznamenával můj ženich znalostí lidí: měřil

všechny podle sebe neb dle opaku sebe; znal jen lidi sympatické neb antipatické, řadné a výstřední; jiného měřítka neměl. Nebyl nikdy připraven na události kromobyčejné, stojící mimo jeho výpočet, a protož neměl ani tušení o tom, co se ve mně děje. Vášeň má rostla tím více, čím více jsem proti ní bojovala. Náhoda změnila vše. — Vilém odjel na krátký čas na venkov ke svým rodičům; já zůstala v hlavním městě. Byl červen. U našeho domu byla veliká zahrada, v ní fontana, vedle besídka a všude plno nejkrásnějších a nejrozmanitějších květin a růží. Byl den mých narozenin. Nikomu nic neřekši, vstala jsem s východem slunce, ani v domě ještě všichni spali a odebrala se do zahrady. Nakrmivši nejprvé malé rybky ve vodní nádržce kolem fontany, procházela jsem se chvilku ve svěžím ranním povětří; natrhavši pak růží a zatknuvši nejkrásnější za ňadra, šla jsem do besídky. Byla celá zastíněna břečťanovím a vedl do ní úzký otvor, tak že vnitřek zdál se tomu, kdo hleděl ze vnitř, zcela temným. Jaké bylo mé uleknutí, když vstoupivši do vnitř, zahlédla jsem Labského! V prvním návalu strachu chtěla jsem utéci zpět; ale on rychle vstav, zamezil mně cestu polo žertem polo opravdivě, řka: „Jste mou zajatou, vykupte se darem — tak krásné zajaté nepustím.“ „Čím?“ tázala jsem se, chtíc též žertovati, ale strachy jsem se chvěla jako osyka. „Alespoň tou

růží za vašimi ňadry“ — byla odpověď. Dala jsem mu ji; vzav, přitiskl ji vášnivě ke rtům. Nebyla jsem již vládkyní ani svých citů ani svých myšlének; obklíčila mne mrákota, a když jsem se z ní probudila, spočívala jsem v jeho náruči..... Vilém nemohl mne po svém návratu ani poznati, jak jsem se změnila. Byl tak zaslepen, že nepronikl pravé příčiny, a protože jsem se bála vyjeviti mu hned otevřeně pravdu, přičítal vše tělesné chorobě. — Od té doby scházela jsem se s mladým lékařem často a vždy tajně; nalezli jsme k tomu dosti příležitosti. Žila jsem v něm a obětovala mu vše, vše. Prožili jsme tak několik týhodnů; v krátké době té procítila jsem najednou a současně tolik štěstí a tolik zármutku, tolik rozkoše a tolik bolu, v ňadrech mých bylo bezprostředně vedle sebe tolik světla a tolik mraků, že nepochopuji, jak snesla jsem ty protivy a jak vrhati se mohla duše má střemhlav z jedné do druhé. Ani stav, ani poměr ten nemohl dlouho trvati. Labský naléhal na to, bych rychle vše rozhodla a Viléma zapudila. Prvé jím opovrhoval, nyní ho nenáviděl celým žárem plamenného svého nitra. Všechny jeho duševní stavy byly vždy skupeny u protivných dvou polů, a proto bylo v něm vše silné, vášnivé, výstřední. Jeho láska a jeho nenávisť byly stejně bouřlivy. — Musila jsem konečně Vilémovi pověděti vše. Vyzval Labského k souboji. Ten neřek

mně ničehož šel se s ním střílet. Jen důvěrné přítelkyni mé Hermině, která byla spolu mou učitelkou, svěřil se, prose ji, by mne zpravila, stala-li by se mu nehoda. Sám rozloučil se se mnou, jako by na několik dní odjížděl. Bylo to posledníkráte, co jsem ho viděla; loučení jeho bylo nad míru tklivé a bouřlivé. Druhý den přinesli mně neblahou zvěsť, že Viléma zabil a sám že jest velmi těžce poraněn. Byla jsem ohromena — ztratila jsem vše. K tomu se přidružilo ještě to, že pěstouni moji o tajném souboji přece se dozvěděli a s tím též o jeho příčině; hněv jejich byl veliký a následek jeho — vyhnanství mé z Prahy do Terstu k vzdálené příbuzné, bych se s Labským nemohla nikdy více shledať. Odjezd byl náhlý a tajný; nikdo se nedozvěděl, že jedu a kam jedu. — Větší pohromy teprvé přišly. Labský pozdraviv se, unikl trestu pro nedostatek důkazův, a dozvěděv se od Herminy, kde jsem, počal mi dopisovať. Moji dosavádní pěstouni, dostavše o tom zprávu, odřekli se mne na vždy, teta v Terstu mne od sebe vyhnala, a já byla sama v cizím městě cizí. Svých vlastních rodičů jsem již neměla; neměla jsem ani, kam bych položila hlavy své. Psala jsem jemu — a odpovědí byla hrozná zvěsť, že přestal na mne mysleti, mne milovati. Zradil mne, a jediné, co pro mne měl, byla podpora hmotná. Byla jsem zdrcena, zničena. Ještě v týž den šla jsem za večera k moři,

stanula jsem na břehu a slzíc hleděla do dalekých vod. V duši své cítila jsem již noc beze hvězd a oblohy, noc tmavou, bouřnou a strašlivou. „Jen ještě chvilku počkej, jen chvilečku, a pak..... pak.....“ — šeptalo mi cosi do uší. V tom zahlédla jsem před sebou dámu, jež na mne upřeně se dívala. Ač mnohem starší, byla mně předce podivuhodně podobna; byla to vaše paní — spasila mne. Vše další víte; víte, čím byla ona mně, čím já jí — ona mně spasitelkou, já jí nejoddanější duší na světě. Nemohla beze mne býti, byla jsem takměř jejím stínem.“

To pověděvši Žofie umlkla.

„Neštěstí, které vás potkalo,“ — odvětil baron pevným a klidným hlasem — „hodno jest soustrasti mé, a zůstavilo-li v duši vaší bolesť, cítím ji s vámi; ale za to mám, že vybolelo již vše a že zbyla pouhá vzpomínka.“

„Díte pravdu, pane barone, — rána se zacelila, jizva však zbyla.“

„Jizva ta jest úcty hodna, jsouc následkem bojů a útrap. — Nuže, rozhodnuto?“

„Rozhodnuto.“

* * *

„Rána se zacelila, jizva však zbyla“ — pravila Žofie, a klamala sama sebe, neboť v nejvnitrnějším nitru nitra jejího bouřila dosud láska

— k Labskému. „Jen ještě jednou bych jej v životě svém přála si spatřiti“ — byla poslední slova její dnes před spaním, a spánek dlouho nechtěl slétnouť na její víčka.

7.

Přišel den svatby, jež dle obapolné úmluvy zasnoubenců zcela tiše, ba skoro tajně odbýť se měla v domácí kapli Bárovského zámku.

Baron Holinský jest patronem chrámu Stránského, a protože stařičký farář tamější nemůže pro slabosť a starobu již ani vycházeť, určen Petr, aby vykonal církevní obřad.

Jest jarní jitro. V malé kapli vše již připraveno. Do dlouhých, úzkých oken barevného skla vrhá se ranní paprsek; nemoha celý proniknouť, vniká jen úkradkem a kreslí na podlaze tajemné hieroglify, věstící o jiných světech, jiných duších, jiných srdcích. Nelze jich čísť, a přece napínají oko, rozchvívají mysl, budí tušení bez vědění, cit bez myšlénky, touhu bez cíle. Chvilkami zastírá je závoj stínu s obláčků snujících se po obloze. Na oltáři planou světla a svěží ranní větérek duje do nich skrze otevřený hlavní vchod, chtě je uhasiť. Ona chvějně kmitají, bránice se smrti.

Petr samojediný čeká zasnoubence a svědky. Konečně přicházejí. Baron kráčí s elegancí, jež stojíc v pravém středu mezi hrdostí a sebevědomím,

jest milá, lahodí oku, neujímajíc ničeho vážnosti jeho stáří. Jest šťasten, spokojen sám s sebou i světem, a znáti to na jeho tváři. Vedle něho kráčí Žofie. Nikdo nemá tušení, co se v ní děje. Zdá se jí, že jde ku propasti. „Jdi nazpět“ — šeptá jí hlas jeden. — „Jen zmužile ku předu“ — šeptá jí hlas druhý — ona pak nejde ani napřed, ani nazpět, leč potácí se tělem, chvěje se duší. Již vidí oltář, již světla na něm, a vše před ní oživuje. Oltář se hýbá, stává se z něho tvor, divný tvor s otevřenou náručí, jenž po ní sáhá, do jehož obětí se má vrhnout; již vztahuje ramena svá, již ji tiskne, a ta světélka na něm jsou jako mrtvé dušičky, tetelící se nad svým hrobem. — To vše blesku hnutím prolétlo její útroby, ale zaniklo tak rychle, jako příšerný noční zjev. Drží se pevně ramena baronova a již stojí u stupňů oltářních, klopíc oči k zemi.

Počíná se obřad. Žofie slyší hlas kněze. — „Je to nový strašný sen?“ — táže se sama sebe. Zdvihá oči, pohlíží naň, vidí velikého bezvouského muže, krátce přistřižených vlasů, vysokého čela, dlouhých řas, černých, hustých brv, bledých lící. Leknutí — krev se staví v žilách — návalný pocit — strašná vzpomínka. — „To není možné!“ — myslí; ještě jednou upírá naň zrak. Přece — to on, to Labský! Půda již pod ní nestojí pevně, ale vlní a dme se; kolem počíná vše kroužiť, na

čele jí vyvstává pot, tváře kryje smrtelná bledosť, síly i vědomí ji opouští; již se zdá, že klesá.

„Zmužilosť, zmužilosť!“ — šeptá jí baron.

„Jen ještě jeden pevný okamžik“ — volá jí vnitrný hlas; přemáhá se, vytrvává, pronáší šeptem obřadná slova — a za krátkou dobu vše skončeno.

A Petr? Poznal ji též, zahřmělo v jeho ňadrech, zadunělo něco v něm; ale hned se zpamatoval, a s tváří ocelovou, v níž se nepohnul ani sval, vykonal svou úlohu.

* * *

„Tohle byla pěkná svatba“ — povídá večer v hospodě Bárovský správec zahradníkovi — „nevěstu musili polomrtvou odnésť od oltáře, co tomu říkáte?“ — Při tom se potutelně na zahradníka ušklíbl, jako by chtěl říci: „Vidíš, takové jsou tvoje roztomilé blondýnky.“

„Někdo ji uřkl“ — durdil se zahradník a dodal: „A víte kdo? Ten páter ze Stránska, co ji oddával. Toho nám sem do hor byli sami čerti dlužni. Jaký pak je to kaplan?! S nikým nemluví, není smutný ani veselý, pečený ani vařený, karty nehraje, do hospody nechodí, jaký pak je to člověk? — Uhranul ji.“

„Nebuďte k smíchu a nevěřte takovým hloupostem; je to blondýnka, a proto by byla málem omdlela. To máte všechny blondýnky“ — odsekl správec.

Nastala hádka, zda-li omdlela proto, že je blondýnka, anebo proto, že byla uřknuta.

Mezi tím stála šafářka na dvoře u koryta, a na všechny strany se ohlížejíc, šeptala si s chůvou zahradníkovou:

„Tak on ji uřkl? Vidíte, ten člověk vypadá podle toho. Děvečka z fary, víte ta, co má říkať mému muži strýčku, ta mně toho o něm napovídala! Nikdy se mimo kostel nemodlí, v noci nespí a chodí, při stole neumí ani husu rozkrájeť a rozřezávať, a knedlíku vám ani do úst nevezme. Mají s ním na faře náramný kříž. Jakého to jen vysvětili člověka? — Ale byla ta nevěsta krásná! Zlato, drahé kameny a šaty na ní stály za dvanácte tisíc, právě za tolik, zač největší statek ve Stránsku.“

Druhý den se vypravovalo po celých horách, že Stránský kaplan uřkl při oltáři nevěstu, a ta že měla na sobě při oddavkách za dvanáct tisíc zlata, právě za tolik, zač stojí Stránského Strnada statek.

8.

Jest pozdní večer po svatbě na zámku Bárovském. V prostranné komnatě na prvním poschodí s velikými okny k západu leží na posteli nemocná Žofie. Veliká lampa z červeného skla v prostřed visící vrhá slabé světlo ozařujíc bledé její

tváře. Oči jsou otevřeny a snivě hledí k obrazu na protější stěně. Jest tam jedna z Rubensových bacchanalií: opilý Silen s pohárem pěnivého vína, faunové, sbírající hrozny, pan, bujností kypící, mouřeninka se svými dětmi, rusovlasé dívky, — celá směs jarých a rozpustilých postav míhá se jako ve snu před jejíma zrakoma; jednotlivé postavy vyvstávají z obrazu, nad nímž krásné jižní nebe rozklenulo lazur svůj. Žofie vidí blankytnou oblohu, cítí větérků vonný dech, slyší šum jeho mezi lupeny lauru, oranží, platanů a duchem letí tam. Kreslí sobě všechny krásy krajin oněch v bujných barvách a podobách, i z každého keře, ze hladiny vodní, z každého kvítku, ano i z obláčku zírá na ni ten vysoký muž bledých lící a černých jiskrných zraků. Pronásleduje ji. Přízraku jeho nemůže se sprostiť; marně zamyká oči, marně je otevírá — jest všude za ní, s ní, vedle ní, jest v její duši a vše, co cítí, myslí, chce, to vše otáčí se jen kolem něho. Již není paní svých myšlének a citů. —

Vedle postele sedí sklíčený baron a tváří plnou tichého zármutku obrácen jest k choré manželce.

„Pro bůh, Žofie, jaká to náhlá změna s vámi? Ani smyslům svým nemohu věřiť, že vy vždy tak zmužilá, tak pružná, vzdorující všem zevnějším událostem a návalům, odevzdáváte se dnes bez-

mocně záchvěvu, jehož příčinu mně ani nelze prohlédnouť. Co se s vámi děje? Rcete, co činiť?"

Žofie obrací naň něžný zrak plný díků, ale mlčí, mlčí skoro rozpačitě.

„Co mu mám říci?" — přemítá u sebe. — „Mám mu pověděti vše? Ne, toho neučiním, nikdy ne. Tajemství to půjde se mnou do hrobu; Petr mne nepoznal, nikdo o tom neví.... a přece to není možno. Poznal mne zajisté, vždyť jsem tak, jak jsem bývala. Můj bože, já jej posud miluji!"

„Máme odjeť?" — táže se ještě jedenkráte baron.

„Já sama nevím; jsem tak slába, že ani myšlénky nejsem schopna," — praví Žofie, podávajíc mu svou liliovou ruku.

Baron nemaje ani tušení, že před ním choť skrývá tajemství, a domnívaje se, že příčinou dnešní choroby její jest jednak obyčejné rozechvění, jednak nezvyklé drsnější podnebí, prosil, by společně již zítra odjeli. Ale jí v duši šeptalo: „Neodjížděj, abys jej ještě jedenkráte spatřila. Odjedeš-li, neuzříš ho více; jest zajisté nešťasten, velmi nešťasten." Jiný hlas jí zase pobízel, by odjela hned, a předešla tak druhé setkání, jež by mohlo býť snad osudnější, — snad hříchem. A přece jí naplňovalo lítostí vědomí, že zanechává ho zde osamělého, nešťastného. Měla za to, že skrušen svědomím kaje se z provinění svých v kněžském po-

volání. Cítila s ním, a domýšlela se, že jest ona spolu příčinou jeho stavu. Byl to omyl — sobecký sice, ale sladký, krásný, milý.

Opatrnosť bojovala s láskou, rozum s citem. Zvítězila ostražitosť, rozum. Přemohla se a svolila k odjezdu; již zítra chtěla býť pryč a pod lazurem nebe jižního setříti se sebe chmurné zpomínky severu. Jih skvěl se před ní rájem zapomenutí.

Baron dozvěděv se o jejím přání, slíbil, že vše na cestu přichystá ještě dnes, a na dobrou noc se s ní rozloučiv, odcházel. Žofie hleděla za odcházejícím, při čemž zrak její zabloudil na stěnu, kde visel obraz s bujnou bacchanalií.

„Pro bůh, co zde chce? Vidíte jej? Řekněte mu....ne....ne....řekněte mu...“ zvolala náhle Žofie, poděšena viděním, jež vynořivši se z mlh její duše, stalo se pološerým předmětem jejího zraku.

„Můj bože, co je vám?“ — obrací se baron a spěchá nazpět k ní, ana udiveným okem vyjeveně zírá v jednu stranu.

„Nevidíte ho tam, tam... pod tím obrazem...“ — ukazuje Žofie rukou, a odvrátivši rychle tvář, skrývá ji do peřin.

„Kdo, kdo má drahá? Jen pohleďte, nikoho zde není, já ničeho nevidím,“ — chlácholí baron, bera její hlavu do svých rukou a líbaje bílé její čelo.

Jako by se chtěla přesvědčiti, zda mluví pravdu,

upírá zrak svůj opětně na protější stěnu, a nový výkřik raní dýkou sluch baronův.

„Hleďte, hleďte — pro bůh.... on krvácí... krvácí ze srdce.... nešťastný.“...

Zakryla si bílýma rukama tvář a dala se do usedavého pláče.

Baron všecek zoufalý rychle zvoní jako na poplach a volá k sbíhajícímu se služebnictvu: „Rychle pro lékaře!“

9.

Minul týden. V ňadrech Petrových jeden záchvěv stihal druhý, každý den byl svědkem vybouřené v něm tragedie, v níž bojovaly všechny city a stavy duševní, druh druha potírajíce. Marně se snažil býť bezcitným — tam ještě nedospěl. Byla to láska, jež jím zmítala? Nikoliv. Bylo to svědomí, jejž se v něm ozývalo? Také ne. Byl to spíše pocit vlastní nicoty, byla to bolesť osamělosti, byl to zármutek o ztraceném ráji ideálův, bylo to vědomí vlastního neštěstí, bylo to poznání ztraceného života nikomu neužitečného, byla to snad i touha po — lásce. Vše to vstalo v něm jako z mrtvých, jsouc probuzeno shledáním s Žofií.

„Co chci, co chce ten lidský ve mně tvor? Nemá toho dosti, že jest, že žije? Ztracený život? Hm, k smíchu! Miliony takových ztracených životův, a kolo světové točí se dále; svět o tom ani

nezví. Kdo dal bídnému tvoru ve mně právo, aby svaloval část bolesti své na druhé, kdo dal mu právo, aby žádal soustrasti? Chvástá se silou, a neumí vybolet ani svůj bol, nésti vlastní nitro své. — I lásky se mu chce? Aj, koho miluješ ty, že toužiš po lásce? Skruším tebe, slabosti, neozývej se ve mně.“

Tak burácel v něm rozumu hněv, ale nebyl s to zničiti v něm člověka. Jest něco v duši, co silnější jest než vůle, mohutnější než umíněnost, opravdivější než přetvářka před sebou samým, přívalnější než každá vášeň — jest to cit. Mstil se mu.

Minul týden. Při odpoledním vedru seděl Petr v zahradní stinné besídce za farou. Díval se na dvě vlašťovky, poletující okolo malého hnízda pod střechu přilepeného. — „Ti ptáčci jsou šťastni v maličkém hnízdečku, šťastni na malé větvičce stromu, a člověk, honící se myslí svou přes celý svět, ba po všemíru, jest nešťasten. Malá větvička, malé hnízdečko — štěstí, blaho; celý svět, celý vesmír...“ — nedomyslil, a obrátil se pryč, jako by ani snésti nebyl s to pohled blažených, jen o dnešek se starajících ptáčků. Tu zase před jeho zrakoma dva žlutí motýlkové honili se v povětří, třepetali křídloma a houpali se jako dva opeřené lístky z květového kalichu.

„Myslí si něco, cítí tvorové ti? Jsou šťastni? Tak krátký život! Krátký? Snad se jim jediný

krásný letní den zdá býti celou věčností ráje, k němuž se probudili ze zakukleného spánku; snad neměří čas měřítkem naším, a to, co jest mně okamžikem, budí v nich myriady lepých pocitů; snad vnímají jinak, slyší odvěčnou hudbu sfér světových, vidí harmonii barev nejrůznějších, celý jich život jest snad jedinou dlouhou slastí; snad nemyslí, jen pociťují blaho, rozkoš. Bídný člověk, že musí mysliť!“

Z dum těch vyrušil jej jakýsi muž rychlým krokem přes zahrádku se k němu blížící. Vyndal list, odevzdal jej Petrovi. Petr rozpečetil a četl:

„Má drahá Žofie, s kterou jste mne teprvé nedávno byl spojil k manželství, dnes ráno k nevyslovitelnému bolu mému zemřela. Byla vůle její, byste samojediný pomodlil se při její rakvi, prvé než odvežena bude do rodinné hrobky mé. Vůle její budiž mou k vám prosbou. Očekávám vás zítra na večer. Baron Holinský.“

10.

Na zámku Bárovském ve veliké komnatě na prvním poschodí s velikými okny k západu leží mrtvá Žofie v rakvi na úpravném lůžku postavené. Okna jsou otevřena a viděti z nich uhasínající rudou záplavu západní záře, rozprostřenou daleko po horách, jako pásku stužku ohnivě růžovou, věnčící skráně obrů a spojující zemi s nebesy.

Na obloze ani obláčku; ve vzduchu ani nejmenšího větérku; vše ticho.

V komnatě Petr samoten. Má se v noci modliť u mrtvé Žofie. Sedí bledých tváří v černém oděvu. Hledí na ni, ana jest jako dřímající anděl míru. Pojímá ho závrať při pohledu tom, i zdá se mu, že stojí na vrcholku vysoké strminy, a pod ním propasť černa, bezdna.

„Jsou to tatáž ústa, jež jsem líbal. Totéž čelo, na něž jsem dýchal, tytéž vlasy, jež jsem hladíval, totéž tělo, jež jsem tiskl do své náruče? Jest to tatáž bytosť, jež ze mne vykouzlila sta lepých citů, velikých myšlének, krásných záměrů? Jsem to já, týž já, opravdu já?.... To není možno, to nejsem já týž, jakási cizí duše uhnízdila se v nitru mém....“ a sahá si na čelo, jako by se chtěl přesvědčiť, zda-li to pravda čili ne.

Opět na ni hledí, a čím více na ni zírá, tím více mluví k němu, tím známější se mu zdá býť její tvář, její tahy a vše, jako by bylo včera, ba ne: dnes, ještě dnes před chvilkou.

„To vše není pravda, to ošklivý sen.... za chvilku se probudím... budeme zas v té zahradě, tam vzadu v krásném zákoutí mezi bezem a jasmínem.... ty narcisky tak libě voní, utrhnu je a budu na ni házeti lístky s korunky, pohleď, kde se vzaly ty nezabudky zde ve trávě.... dej mně hubinku, jen ještě jednu, jednu.... jak ti dnes sluší ten nový šat...“

Jest opět s ní v krásné boží přírodě; jsou oba šťastni, přísahají si věčnou lásku, a druh druha tiskne k ňadrům svým. On cítí tlukot jejího srdce, vnímá vonný její dech a vypravuje jí: „Měl jsem dušinko má strašný sen. Byl jsem nešťasten; vše mne opustilo; lidé mne vyhnali ze svého středu, oblékl jsem černý kněžský šat a chodil jako mrtvý mezi živými. A co hroznějšího: viděl jsem tebe mrtvu, a sám jsem tě měl pochovať.“

Ona pak jemu: „Miláčku můj, i mne děsily sny příšerné, zdálo se mně, že jsi mne opustil, zradil, že jsem si potom vzala starého šedivého člověka, ty že jsi byl černým, ošklivým knězem, sám jsi nás oddával, já potom zemřela, a ty že jsi u mé rakve se modlil. Jak jsem ráda, že to vše není pravda.“ I tiskne a líbá jej, a oba si šeptají: „Teď budeme šťastni.“

Otevřeným oknem přiletěl náhle netopýr, zabloudil v komnatě, třepetal do stěn křídloma, a — ze snu probudil Petra.

„Smrť skutečností!“ — vykřikl, opojen viděním. Již vrhnouti se chtěl k mrtvé Žofii s výkřikem: „O vrať se, vrať, procitni, nyní budeme šťastni!“

V tom otevřely se postranní dveře, a do komnaty vstoupila ženština. Přiblíživši se tichým krokem k Petrovi, pravila ironicky a šeptem:

„Aj, velebný pán spal? Snad velebného pána tento dárek probudí.“

Odevzdala mu malé pouzdérko a vzdálila se tak tiše, jak byla přišla, nečekavši a nepřijavši žádné odpovědi. Petr jí nepoznal, a marně hleděl ji zadržeti, aby s ní mohl promluviť. Zvědavě otevírá zapečetěnou malou krabičku a vyndává její obsah. Nachází malý lístek a čte jej:

„Vím, že umru; žádná lidská moc, žádné umění nevyrve mne smrti. Ráda bych ještě žila, ale nesouzeno mně dle přání mého. — Jest mně dnes dobře; snad to znamení brzkého shasnutí mého plaménku. Zbývajících několik okamžiků věnuji vám. — Vše jsem vám odpustila, vše vám ze srdce odpouštím — vždyť jste také nešťasten, snad nešťastnější než já. Jsme smířeni mezi sebou i s osudem, jenž našel žertvy své. — Jak jsem ráda, že věříte v boha, v nesmrtelnosť; důkazem mně toho váš kněžský šat. Shledáme se, ano shledáme se. A milujete mne ještě? Jen s láskou vaší si přeji shledání. O jak jsem ráda, že věřite v boha, v nesmrtelnosť. Žofie.

Nařídila jsem Hermině, své někdejší učitelce a nyní přítelkyni své, jež přišla k nemocné družce, by lístek ten odevzdala vám po mé smrti i s malou upomínkou na mne. Škoda, že nemilujete květin. Prosila bych vás, byste jednu, nazvav ji po mně, pěstoval na okně svém. Ráda bych žila ještě po smrti nejen v citech a v zpomínkách, leč i v smyslech vašich.“

Upomínka ta byla malá její podobizna, a vedle pramének jejích vlasů, ovinutý jemnou červenou stužkou.

Petrem zachvělo. Mimovolně se mu vyřítila slza z očí. Byla to první po mnoha létech a první, za kterou se nestyděl.

Vše jej tísnilo, i prostora zdála se malá jeho citům. Přistoupil k oknu a zahleděl se v dálku. Dole hluboko pod ním mezi rozházenými balvany hučela bystřice; všude jinde ticho. Čerstvý chlad, jenž jej ovanul, rozžehl ještě více plameny jeho ňader. Ustoupil zpět k mrtvé Žofii, a dívaje se na ni slyšel její hlas: „O jak jsem ráda, že věříte v boha, v nesmrtelnosť.... a milujete mne ještě?..."

11.

Mrtvou Žofii odvezli do rodinné hrobky Holinských pryč z Bárova; baron odjede též. Zůstala Hermina. Byl to velmi něžný, věčně rozčilený, pohyblivý, maličký tvor hubených, do žluta vybledlých tváří, suchých rukou, špičatého nosíku a dlouhých prstů s modrými nehty. Jazyk měla bodavě ostrý jako dýku; v každém člověku viděla pouze stránku jeho temnou, a jedině Žofii byla milovala celým srdcem, říkajíc o ní, že to anděl v tom slzavém údolí. Petra nenáviděla trojí nenávistí: nenávistí ženy, nenávistí staré panny, — neboť tou byla — a nenávistí zrazené lásky, kte-

rýžto cit celou hloubkou cítila za Žofii. Již jediná nenávisť taková dostačí, aby mnohdy strpčila člověku celý život.

Měla odjeti beze všeho? Ne, musí se vymstíť Petrovi, jejž má za jedinou příčinu smrti milované přítelkyně. — Ale jak? Nejraději by vše zradila a pustila svůj jazejček do šírého světa bez uzdy. Ale to nesmí, neboť by tím poskvrnila památku jediné na světě jí drahé bytosti. Jak ho zničiť? Cesty starých panen bývají nevystižitelny a nevyzpytatelny, ale tentokráte nemohla najíti ani jediné. To tím více podněcovalo její hněv; z nedostatku jiných prostředků byla by mu nejraději podrápala obličej svými dlouhými suchými prsty a přimodralými u nich nehty. — Konečně ustanovila se přece na něčem. — „Poštvu na něj lid,“ — řekla si a dala se chutě do díla. Dala se do vypravování, že Žofie umřela následkem uřknutí Petrova, a on jedině a sám že jest příčinou velikého toho neštěstí. Aby tím více rozohnila obraznosť svých posluchaček, skládajících se ze zahradníkové, ženy polesného, šafářové, všech služek a děveček ve dvoře, dodala k tomu, že člověk ten vlastně ani žádným knězem není, že jest podvodníkem, jenž se skrývá v kněžském šatě, lotrem, který páchal a dosud páše všechny zločiny, hříšníkem, který peklu nejde; ona že zná jeho rodinu a že jablko daleko od stromu nepadlo. Vypravovala to s tajemnou

hrůzou, jako by skutečné události a tajemství za slovy těmi se skrývající zraditi nemohla a nechtěla. Řekla jen všeobecně, že kněz ten horší jest, než zloděj a svůdník; ale posluchačky již svatosvatě měly za to, že Petr tajně z kostela odnáší zlaté věci, že prý zpovědí svádí mladé dívky, zkrátka, že jest lidské společnosti vývrhelem poskvrněným každou neřestí. Domysly své vyjevily hned před Herminou, která mlčíc a přisvědčujíc, upevnila je v tom mínění. — Dosáhla svého účele; všechny posluchačky radostí jásaly z nového odkrytí, a než minulo několik hodin, věděl již správce, zahradník, polesný, šafář, poklasný, kočí, oráč, pacholci a všichni dělníci, že Petr ukradl z kostela zlatý kalich, vyloupal tři drahokameny z monstrance, oloupil panenku Marii o zlatý dukát, zavěšený okolo jejího svatého krku a poslal to vše svému otci, jenž vede obchod s věcmi kradenými; že otrávil nebožku paní baronku, že chce se světa sprovoditi barona a že za svého krátkého pobytu v horách svedl již čtyři dívky.

To vše událo se bezprostředně před odjezdem Holínského, jenž nevěda ani o pověsti, ani o pravdě, byl Petrovi velice nakloněn a po smrti své manželky výhradně s ním obcoval.

Právě se oba loučí; baron sedá na kočár a odjíždí; Petr ze zámku přes dvůr vrací se samoten domů. Na okamžik ten čeká poštvaná dvorská če-

ládka, shromážděná na dvoře okolo koryta, do něhož po žlábku teče voda. Žena šafářova stojí v čele zbouřenců. Jest to vysoká, suchá, kostnatá žena s jediným velikým žlutým, uprostřed dolení dásně trčícím zubem v prázdných ústech; hlas její pyští jako nejvyšší ton varhan, když píšťala je děravá. Po jejím pravém boku stojí manžel, šafář tlustého, oholeného obličeje, jejž horáci nazývají „krajáckým“, s velikým svislým lalochem a do hola ostříhaným vlasem. Na levo od šafářové supe malý, na jednu nohu kulhavý oráč; lidé mu říkají „brlavý Michal.“ Jest vášnivý holubář a ještě vášnivější karbaník. Když nemá peněz, hraje o šňupky do nosu, a dává i béře tři za krejcar; proto nabyl nos jeho barvy červeno-modro-fialové. Kde ho neznají, mají za to, že jest to působením kořalky. Nepije jí než třikrát do roka: po prvé na svůj svátek na podzim, po druhé na den božího narození, když se vrací z půlnoční, a po třetí v noci ve tři čtvrtě na dvanáctou před popeleční středou k oslavě masopustního úterku.

Zbouřenci vědí, že Petr půjde mimo ně; a skutečně již jde a minul je do sebe pohřížen, nikoho si nevšímaje. V tom slyší za sebou nejprvé posměch, pak nejasné reptání, konečně jednotlivé hlasy: „Zloděj, podvodník, travič, svůdce“...... „Co to!?“ — myslí si — a obrací se k srocenému lidu.

„Co chcete?!“ táže se přísným hlasem a zachmuřeným obličejem.

Všichni se ulekli a utichli. Báli se ho, nevědouce proč. Nastalo na okamžik obou stran mlčení.

„Co pak chtějí ti lidé?“ táže se hněvivě Petr vypaseného šafáře. Ten se patrně otázky té lekl a proto mlčí. Za něj odpovídá pištícím hlasem jeho žena: „Ukamenovať tě!“ a již zdvihá křemenici vřeštíc: „Lidičky, co stojíte? Kamenujme ho!“

Několik křemenic letělo povětřím Petrovi okolo hlavy; dvě menší ho zasáhly, jedna do dásně, druhá do ramene. Zaúpěl bolestí, začervenal se zlostí a vykřikl: „Proklatá luzo!“ V návalu hněvu vrhnouti se chtěl s holí mezi shluklou čeládku. Přivoláni hlukem objevili se v okamžiku tom správce a polesný. Oba zakřikují lid; správce vyndav z oblíbené dýmky dlouhý pádný troubel, mává jím hrozivě v povětří. Zbouřená čeládka ustává od kamenování, reptá jen a vidouc šafáře, že se otáčí a míří k ratejně, rozchází se také po různu. Pouze vysoká hubená šafářka nehýbe se z místa a mele ústy, z nichž čouhá jediný veliký žlutý zub; vedle ní stojí ještě „brlavý Michal“; neopouští v nynějším nebezpečí náčelnice a staré milenky své. Konečně i ona při pohledu na správcův dlouhý troubel, jenž konával divy na lidských zádech, couvá ze stanoviska, a jde za mužem. Na cestě, jako by

nic, převazuje si nejprvé zástěru a pak šátek na hlavě, strkajíc pod něj své prošedivělé kudrnaté vlasy. Za ní pobelhává Michal, a sundav pravicí čapku s hlavy, drbe se levicí v huňatých vlasech, při čemž se dívá otevřenými ústy na protější střechu, kde na hřebenu vrká hejno holubů.

Petr polit studem spěchá pryč, jako by země pod ním hořela. Vychází ze dvora ven do krásné dlouhé topolové osamělé aleje. Burácí v něm divoký hněv, jenž jím zmítá tak, že až krůpěje potu mu kanou s čela rudého od krve. Tvář hoří žárem, dolení ret se mimovolně chvějně pohybuje, tělo se třese nepokojným trháním svalů, v oku blesk, v obočí chmury. Lomcuje jím chtivosť pomsty. Nejde, ale pádí, jako by dohnať chtěl předmět, na nějž by ji vychrlil. Zdá se mu, že by obětoval svět i sebe za krátkou slasť jediné chvilky pomsty. — Již se octl na konci aleje a zahýbá do lesa.

Hermina si naň počíhala jako na divokou zvěř. Nastrojivši vše, tušila, co se stane. Nechtěla ho viděť v okamžiku boje, leč v okamžiku úplného pokoření; myslela, že jej uzří sklíčeného, zdrceného, skáceného v trosky. Těšila se, že pohled ten poskytne jí největší rozkoše. Proto si naň počkala na pokraji lesa pod keřem lískového ořechu, aby jej uhlídala, až půjde mimo. Dala se mu, spatřivši jej, do hlasitého jízlivého smíchu, majíc za to, že hlas její bude jedem do jeho rány. Nemýlila se.

Petr ji poznal, a rychlostí blesku uhodl vše. Toť sám osud mu ji přivedl do cesty. Skok jeden, druhý, třetí — a již stojí svítivým okem před Herminou, jež překvapena a uleknuta nemůže se ani vzpamatovať ani utéci.

Uchopil ji za rameno, a temným hlasem hučí jí do uší: „Nyní tě mám a nikdo mně nezabrání, abych tě nezašlápl...“

Z hlasu, postavy i obličeje pochopila Hermina celé své nebezpečí. Vrhla se před ním na kolena, a třesavým hlasem blekotala prosbu:

„Pro bůh, pro památku někdy vám drahé Žofie, neubližujte mně! Pomněte na Žofii, toho anděla...“

Petr se zastavil v běhu svých myšlének, což ona spozorovavši, dále žene útokem k odkryté slabosti: objímá mu kolena, chytá ho za ruku a dovolává se Žofie, opakujíc nesčíslněkráte jméno to. Petrem nehnuly prosby, ale náhlá vzpomínka na Žofii; její mrtvý obraz, jenž se postavil před jeho duši, schladil pološerým tajemným dechem žár jeho kypícího hněvu.

To vše událo se v něm jediným okamžikem; v druhém již odstrčiv od sebe Herminu, pravil hlasem skoro tichým: „Mrtvá tě spasila“ — a ubíral se dále, až zanikl v lese jejím zrakům.

* * *

Druhý den si vypravovali po celých horách, že Stránský kaplan přepadl v lese jednu paní, chtě ji oloupiť, a ta že se spasila jen rychlým útěkem. Třetí den se již šeptalo, že kaplan ten je vlastně přestrojený pověstný lupič Ambrož, jenž na cestě jedenkráte byl potkal kněze, zabil jej, vlezl do jeho šatů, zmocnil se jeho papírů, dal se na páterství, aby mohl tím snadněji hrabiť zlato z kostelů — a později žádná stará baba jinak nepojmenovala Petra než „přestrojeným Ambrožem.“ Zvláště tetka Kubínova nemá za jiné, než že páter Labský je opravdivým Ambrožem. Všem sousedkám to vypravuje při zvláštních příležitostech. Zanášejí jí totiž slepice, a každého dne do jiného domu. Ona ji každý den chodí jinam hledat, nachází ji, odnáší si ji i se snešeným vajíčkem, a vyhádavši se pořádně s cizí hospodyní, při odchodu se s ní smiřuje a vypravuje o Ambroži. Právě dnes stojí s kmotrou Vejlupkovou na zápraží. Držíc slepici v pravici a hladíc ji levicí, jest veselejší mysli než obyčejně, poněvadž se obvyklým způsobem přesvědčila, že milovaná putka ještě nesnesla. Povídá: „Mně to pořád nechtělo do hlavy, že o tom Ambroži již čtyři léta ani slechu, jako by kámen do vody hodil. Tu ho teď máme.“

„A znala jste ho dříve kmotra?“ — táže se Vejlupková.

„Inu, jak pak bych ho neznala, vždyť jsem mluvila s ním jako tuhle s vámi. To bylo tak. Šla jsem jednou do háje na houby, a potkám vám tam myslivce s flintou na zádech. Dal se se mnou do řeči, na všelicos se mne vyptával, a když jsme byli v nejlepším hovoru, tu vám na mne houk jako sova, vzal s ramene flintu a zařval: „Hrome, babo, já jsem Ambrož; klekni a modli se, zastřelím tě.“ — Ve mně byla dušička na kahánku, i počala jsem se klečíc modliť. Tu se vám neznaboh ten dal do smíchu a zmizí v houštině. Ani sama nevím, jak jsem po té došla domů. — Vidíte kmotra, když jsem poprvé toho kaplana viděla, hned jsem si pomyslila: jako Ambrož. A on opravdu Ambrož. Pán bůh s námi a zlý pryč,“ — a přendavajíc kvočnu z pravé ruky do levé, znamená se Kubínová znamením kříže. Vejlupková vidouc, že se sousedka křižuje, činí totéž.

Petr byl skutečně Ambrožovi co do zevnějšku poněkud podoben.

12.

Petr sedí ve své malé komnatě. Celé peklo bouří v jeho ňadrech. Neznámý, pod hladinou vědomí v temných hlubinách ukrytý cit válčí tam a dere se na povrch. Jest to strašný okamžik. V hloubi duše lidské se něco děje, nová myšlénka se tam rodí, tvoří se, roste, bojuje na život a na

smrt s druhými, kormoutí útroby — a člověk nezná jejího obsahu; má jen cit, cit strašlivý, sklíčující, bolestný. Toť tajemství všech citů: cit jest myšlénka, deroucí se k vědomí. Každá myšlénka rodí se v bolestech, jako dítě z lůna matčina. — Jako blesk prodrala se na povrch — hrozná myšlénka sebevraždy.

„Proč život můj má býti černým pásmem, jehož každým článkem jest bolesť strašlivá? Vybojovať marný boj? Toť zbytečné, nikomu neužitečné. Neumím žíť, jako ostatní lidé, jichž nenávidím. Nuže, mám prostředek, kterým bych se jich zbavil.“

Ještě se chvilku potýkal s myšlénkou tou; zvítězila však, ovládla jej cele, a hnala jej ven do šíré prostory. Vzav s sebou nabitou pistoli, vyřítil se ven. Letní slunko klonilo se k západu za modré hory; Petr spěchal rychlým krokem, jako by hledal v světě prázdného místečka, které by přijalo trosky jeho bytosti. Ani sám nevěda, octl se v dolině pod Bárovem. Kolem kol strměly skály a útesy, mezi nimi zde onde zelení porostlý palouček s listnatými stromy; na nich omšených staré ponuré borovice a jedle; dole pod nimi hučela a drala se ku předu pěňavá bystřice přes veliké balvany skal: divokost a tichost vedle sebe. Sedl na jeden z balvanů na břeh vyvržených a chvilku hleděl do pěňavé vody. Ještě válka, ještě vnitřní boj, ještě hlasy pudu k životu. — „Zbabělče, žíť ne-

umíš, umříť se bojíš?!“ — vykřikl, vstal, a pohlédl k slunku, jež v plné nádheře již se sklánělo za horu. Myšlénky v něm, jako by v pídi časové, která jim zbývala, prolétnouti a ještě jednou prožíti chtěly celou řadu svou, pádily rychlostí světla, představujíce mu tisíce obrazů, do nichž nakresleno bylo celé jeho žití.

„Pryč s tou bídnou pohádkou“ — a již si míří v srdce.........

„Tra la, la, la, tralalala, trala
Lítej ptáčku, lítej,
máš zelené peří,
každá panna blázen,
která chlapcům věří“ —

zaznělo právě v tom nad ním hláskem jako ze stříbra vykouzleným.

Mimovolně spustil ruku, s ní i nataženou zbraň, a ohlédl se za sebe. Neuzřel nikoho, ale slyšel opětně milý hlásek zvonící povětřím:

„U našeho chlíva
strnad sobě zpívá,
že z velkého milování
málo kdy co bývá“ —

a nahoře na skále skoro přímo nad ním objevila se postava mladistvé dívky. Neviděla ho a zpívala dále. Byla líbezný zjev: svěží jako červená jahoda operlená ranní rosou. Dva dlouhé rulíky jako len bílých vlasů splývaly dolů pod pás, pohyb těla jako květu, jímž ohýbá větérek — a při

tom pěla z bílého, táhlého, obnaženého hrdélka jako lesní ptáče. V rukou držela košík, v němž z daleka viděti bylo zeliny.

Petr mimovolně schoval zbraň. Náhlý zjev tak líbezný a milý překvapil jedním rázem strašlivé myšlénky a násilně je odháněl. Chvíli se na ni upřeně díval, a když ona, nepozorujíc, že jest pozorována, si usedla, bral se k ní houštinou nahoru. Táhla jej tajemná síla. Nepozorován vystoupil z huštiny a octl se ze zadu vedle ní. Ohledla se, leknutím vykřikla, mžikem vstala a chtěla utíkať. Uchopil ji za obě bílé, až po ramena obnažené ruce, a upřev na ni temné oči, pravil: „Proč se mne bojíš?“

V otázce té kmitalo celé rozechvění jeho duše, celá propast jeho citů, jež zlahodněly a změkly v jediném okamžiku. Pozdvihla k němu sklopený prvé zrak, opřela oň modré, otevřené oko, a sklopivši je opět, pravila šeptem: „Vždyť se vás nebojím.“

Při slovech těch zarůměnilo se celé líčko a bílé čelo zardělo se plamenem; malé krůpěje potu vyvstaly na něm a zrak náhle zvlhl — byla by málem plakala; proč, nevěděla sama.

„Neboj se mne dítě — znáš mne?“

„Neznám.“

„Co zde děláš?“

„Hledám koření k sušení; mám ho skoro již plný košík.“

Dívka vzala se země košík a vyndavala z něho zeliny, každou jménem jmenujíc, při čemž neopomenula dodati, proti jaké nemoci každá z nich je. Ač si dodávala zmužilosti, přece se chvěla na celém těle. Pojal ji divný cit před neznámým mužem v černém oděvu, kterého před tím nikdy nebyla viděla. Nevěděla ani, že je kněz. Petr se nikdy neoblékal mimo úřad v kněžský oděv. Dlouho spolu hovořili. Dívka ač bázlivě, předc otevřeným a jasným okem dívala se mu v zamračenou tvář, která se poznenáhla jejími slovy, jejím prostým půvabným chováním a leskem její krásy rozjasňovala. Teprvé když se stmívalo, odběhla od něho jako srnka, ani mu nepověděvši, odkud a kdo jest.

Petr zůstav na místě, hleděl za ní dokud nezmizela jeho zrakům. Také ona se ve večerním šeru poohlédla nazpět, ale spozorovavši, že jest pozorována, rychlým krokem utíkala pryč, až ztratila se v huštině jedlového mlází.

* * *

Byl již večer. Petr sedl na skálu a hleděl v dálavu. Prochvíval jej cit roztouženosti a bolestného rozčeření. Zdá se mu, an pohlíží do nebes, že rozpadává se ve své prvky, že prvky ty jsou vzdušné, plynné, že každý z nich jest z jiné hvězdy, z jiné stálice a rozlétnouť se chtějí tam, kde jich počátek. Ubohé prvky, do jakého bídného celku

byly zavřeny, uvězněny, spoutány; jak se chvějí, jak sebou lomcují, — vše marně, jich vězení jest silnější než vůle a touha po svobodě. Ladný, souzvučný večer naplňoval ho bolestí, nejstrašnější bolestí života, bolestí touhy.

Zde onde ještě cvrček cvrkal, zde onde ještě ptáček zpíval, tam v dáli ve vsi přitlumený lidský hlas a ve vzduchu ticho. Jakési polosnění, polobdění, položivot, polosmrt letělo, šumělo prostorou, a ovanulo ho tajemným dechem. Na obloze pluly stříbrojasné obláčky zlatých křídel jako loďky v nekonečném okeánu.

„Kam plují? Co nesou na křídlech svých? Snad rozkoš, snad slast, rozkoš života, slast bytí? Kde konec jim? Rozvanou se, rozplynou, jako lásky dech, vnoří se v nekonečno, odkud vyšly, povlovně, jemně tak, jak umírá den a mění se v noc? Jejich život tak lehký, jejich smrť tak klidna, ba samo vstoupení v život bez bojů. Snad byl jsem někdy takovým obláčkem, ale jakýsi zlostný démon zaklel mne v postavu lidskou, v to peklo bolestí, vášní, chtění bez dosažení, pachtění bez cíle a konce, v to peklo utrpení, a co nejhůře — utrpení marného, bezúčelného.“

A mezi těmi obláčky třpytily se hvězdice. Hleděl do nich dlouho, upjatě, jako se díváme ve tvář milenky. Zamhouřil oči, pak pohřížil mysl svou do vlastních ňader a našel v útrobách svých

v nejnitrnějším nitru schoulené, třesoucí se strachy přání: „Ó kéž by v celém světě bilo jen jediné srdce tlukotem lásky ke mně, kéž byla by jen jediná mysl, která by mne..... ale co je světu po mne? Ptá se na mne jen tehdy, když se mu zdá, že jsem se prohřešil proti zákonům jeho egoismu.“

Toužil po lásce.

* * *

Druhý den k večeru pudila jej mysl v ona místa zpět. Neodolal a šel. Opět si sedl dole u bystřice na balvan a hleděl vzhůru na ono místo, kde se mu byla dívka včera zjevila. Nečekal dlouho: přišla, majíc košík v rukou, ale nezpívala, jen se obracela na všechny strany, jako by něco hledala. Uzřevši jej pak dole sedícího, skryla se; nemeškal a bral se huštinou nahoru k ní. Nenašel jí tam a zahlédl jen v dálce, ana spěchá po květnatém paloučku rychlým krokem. Viděl vrkoče bělounkých vlasů dolů splývající a malou její hlavinku ku předu nakloněnou. Šla rychle, jako by se něčeho bála, přece se ale ohlédla nazpět, prvé než zmizela v černém jedloví.

13.

Od té doby neměl Petr nikde stání; v duši jeho se něco dělo, co nechtěl rozbírať. Uprostřed mlhy tvořila se v něm nová vášeň — nebyla ještě vůlí, ba ani ne představou; byl to dosud pouhý

temný zárodek nových citů, byla to rodící se v něm láska, jejíž celá obrovská síla byla zahalena, v celé duši rozdrobena, v jediný bod dosud neskupena. Chodíval každý den pod večer na Bárovské útesy, každý den tam vidíval onu dívku, ale kdykoliv se jí chtěl přiblížiť, vždy rychle zmizela, jako mlhavý zjev, ozářen kouzlem krásy a svěžesti.

Jest parné červnové odpoledne. Petr nemůže dočkati se večera. Jde po dlouhé přestávce opět jednou k Hájkovi, by u něho pookřál.

Na konci Hájkova sadu bylo kus čtverhranné prostory, ohraničené vysokými nahoře obloučky spojenými žerděmi. Po žerdích i obloucích vinul se divoký chmel, jehož zelené jehnědy visely mezi laločným listím, šířícím pod sebou milý, útulný chládeček. Byla to jeho besídka se všech stran uzavřená, v jejíž středu bylo sedátko z drnů vedle malého z hrubého prkna stesaného stolíku. Zde trávil Hájek své nejmilejší chvíle při knize, když ani v poli ani v sadu nebylo žádných prací. Petr šel sem přímo; věděl, že ho zde nalezne a nemýlil se.

„Zase před sebou bibli? Řekněte mně starý příteli, co jest to, co vám činí knihu tu nad všechny ostatní tak milou?“

„Ty poklady v ní.“

„Což jich jinde není?“

„Jsou, ale ne v tom množství a ne v té míře. Bible mne nikdy neunaví, a vracím se k ní vždy,

kdykoli jsem jinde v pochybnostech. Jest to vezdejší můj chléb duševní“.

Mluvil o bibli, pak o prorocích, potom o mesiáši a hned na to octl se jedním skokem u Napoleona Velikého. Věděl o něm vždy něco nového, jen zřídka se opakoval a mluvil i o bitvách, neboť ač povznešen nad obyčejné předsudky a zvyky, nezapřel přece, že je starým vojákem.

„Pane, ti Francouzové jsou dobrý národ, Francouz je švitorný a hovorný jako vlašťovka, pohyblivý jako čamrha a upřímný jako bratr. A ta krev — všechno to v něm hraje. Když jsme táhli na Paříž, byl jsem raněn do pravé nohy a dostal jsem se do zajetí. Myslil jsem, že se blíží má poslední hodinka a již v duchu loučil jsem se se světem. Ale to to! Ani znáť nebylo, že jsem z nepřátelské strany. Nakládali se mnou jako se svým a při tom stále švitoří a něco vypravují. Člověk jim nerozumí, řekne jim „ne komprampa“, ale nic naplat, již zase povídají dál a z očí a obličeje vidíš něco velmi milého a upřímného. Po vyléčení jsem děkoval pánu bohu, že jsem se nedostal našim do rukou. Byla by to bývala má poslední hodinka. Kuli z nohy skoro bez bolesti vytáhnouť dovede přece jen Francouz.“

Hájek byl ve svém živlu a chvalořečil Francouzům bez konce. Při také příležitosti býval vždy neobyčejně dobré mysli, což se jevilo tím, že hosty

své častoval medem. — Nebyl lakomý, ba ani ne přes příliš šetrný; ruka jeho otevřena byla každému nuznému, žádný žebrák neodcházel od něho, aby nebyl podělen, ale byly jisté plodiny, kterými byl skoupý, a o které se s druhými naprosto nerad dělil. Byly to med a ovoce; obé sám pěstoval, sám brával domů, sám ukrýval, ba skoro skrýval, zavíral a sám jediný od toho míval klíče, nesvěřiv je nikomu ani ženě. Jednu částku obého každoročně prodal, druhou menší starostlivě držel pod zámkem. Častoval-li hosty své medem a ovocem, bylo důkazem, že jest v neobyčejně dobré míře. Tak bylo i dnes. Odešel na okamžik, a dav v domě potřebné rozkazy, vracel se k svému hostu. Za malou chvilku objevila se v besídce mladá dívka, nesouc v jedné ruce talíř plný bílého lipového, třešňového a jetelového libě vonícího medu, v druhé ruce sklenici smetany. Hlavu měla sklopenou, hledíc na to, co nesla.

„To je má nejmladší a jediná, to je má Verunka“ — ukazuje na ni Hájek, — „Verunko, podívej se, to je náš nový pan pater“.

Dívka pozdvihla hlavu, ale uzřevši Petra, náhle vykřikla, upustila sklenici i talíř na zemi a obrátivši se, utíkala pryč.

Do Petra udeřilo bleskem — byla to dívka z Bárovských lesů.

„Co pak se ti stalo Verunko?“ volá za ní starý, ale nic naplat, již zmizela.

„Já to vždycky říkám“, — pokračuje Hájek, jenž se na svého mazlíčka nemůže hněvať, „jen ne děti z domu“. Byla asi půl léta v Němcích u tety, přišla mně před několika dny domů a tu máš — samé vrtochy. Co pak tomu dítěti asi je?“

Šel za ní, maje za to, že ji najde v domě, ale tam nebyla.

„Kde je Verunka?“ táže se ženy, jež sedíc u okna, dívá se dolů do rokle k lesu.

„Bůh sám ví, co se tomu dítěti náhle stalo. Právě se za ní dívám. Přišla do světnice celá vyjevená, bledá, třesoucí se, a nemohla jsem z ní dostať ani slovíčka, jakoby se v ní byla dušička zatajila, pak se dala do pláče, utekla a tamhle běží přes rokli do háje. Co se to stalo s tím dítětem?“

„Kazíš ji svým mazlením“, — zabručel starý, jehož obyčejným zvykem bylo, že všechnu vinu sváděl na ženu, když sám byl vinen.

Verunka utekla do lesa a vybočivši nazpět přes potok, druhou strání do polí. Tam nahoře na temeni stála veliká planá hrušeň rozložitých větví. Panovala celému vůkolí a bylo od ní na všechny strany daleko vzhledno. Kolem zelenalo se bujné osení, a když vánek z lesního úkrytu se na ně křídlem položil, chvělo se, ševelilo, čeřilo, jako rozvlněné moře smaragdové. Dívka usedla pod hrušeň; vůkol bylo ticho, jen nad ní na samém vrcholku stromu hrála si pěnkava; sedíc nejprvé nepohnutě,

vydávala ze zvučného hrdélka plné zvuky, ustala pak, počala sebou ke všem stranám vrtěť, se rozhlížeť a po té opět se dala do zpívání.

Uslzeným zrakem dívá se dívka k horám, kamo slunce spěje. Ráda by se pustila za ním v daleký, široký svět, kde by ji nikdo neznal. Jest krásná, jako ten květ divoké růže, co nedaleko na mezi hustým růměncem pokrývá keř.

Petr neměl také stání. Rozloučiv se s Hájkem, probíhal krajem na zdař bůh. Klel sobě, klel světu, klel celému životu a všemu bytí Kletby však ve tvář krásné přírodě vrhané nezkojily bolesti, neulevily žalu, ba neschladily ani hněvu jeho. Jako těžký balvan leželo to na duši, jež se zdála, že pod tíhou tou se rozkruší. — Znal dívčí srdce, věděl, čím byl onen výkřik Verunčin. Poznání to přivedlo jej k poznání vlastního nitra — miloval ji. Od onoho osudného večera byla probouzející se v něm láska, jež jej poutala znova k životu. Chtěl nyní násilím pouto to rozlomiť, ale nebyl více s to. Uprostřed přemítání a vnitřního vlnobití octl se pod večer opětně na onom osamělém místě, kde s ní poprvé byl mluvil. Stále si opakoval: „Raději zničím sebe sama, než abych učinil dítě to nešťastným, vydám se žertvou, abych zachránil Hájka i jeho dceru“. — Ale jiný hlas mu pravil: „Ty přelháváš sama sebe, nechceš zachrániť dívku, chceš ji míť. Miluješ ji.“

Uprostřed boje toho zahlédl Verunku na obyčejném místě. Uzřevši jej, neutíkala, ale zůstala, jako do země vryta, majíc hlavu sklopenou. Podobala se kvítku, zapustivšímu kořeny v půdu. Chvěla se, utírajíc slze.

„Proč plakala's Verunko?“

„Vy se ještě tážete, proč jsem plakala?“ odvětila odhodlaně, vmísíc v odpověď svou přídech výčitky.

„Jdi domů, tatíček tebe čeká“.

„Vy mne od sebe vyháníte?“ tázala se smutně, upřevši na něj své krásné modré oči.

„Ne, nevyháním, ale jdi“.

Vzpřímila se, oko se jiskrou zalesklo, odmlčela se a upřeně naň chvíli hleděla, při čemž se jí ňadra dmula vnitřním bojem. Vše se v ní kormoutilo, chtěla něco říci, nebyla s to. Kypění se změnilo opět v horké slze. Odvrátila se, aby je zakryla a ničeho neřekši, odcházela volným, zdlouhavým krokem s hlavou sklopenou. Pohled na ni bodal Petra sterou mukou. Již jde za ní v myšlénkách, již ji v myšlénkách tiskne v náruč, již líbá její ret, běží a v duchu volá již: „Verunko počkej!“ — pamatuje se však, stojí, mlčí, hledí upřeně za ní, zavírá oči, aby jí neviděl, obrací se zpět, kryje tvář v dlaň, v jeho těle to trhá, jakoby tisícerými proudy probíhaly v něm jiskry elektrické, cítí v sobě mráz i žár, zimničně se chvěje a náhle se mu zdá,

jako by celá bytost jeho se proměnila v kus žulové skály. Slza, vyřinuvší se z očí, kane rosou po kameni tom.

Zvítězil — bylo to nejhroznější vítězství jeho života. —

14.

Starý Hájek byl mezi tím celé odpoledne nad míru mrzut; cítila to nejvíce jeho stará Barbora; chodě po světnici se založenýma rukama, činí jí stálé výčitky, jako by ji chtěl popudiť k odporu a tím si zjednať vítanou příležitost, aby se mohl na ni zhurta obořiť. A ona ho dobře zná, proto předouc mlčí a jenom slzy tekoucí po vráskovitých sestárlých tvářích svědčí o tom, že slyší muže. Bůh sám ví, odkud se jí těch slzí nabéře; již přes třicet let pláče při stejných, aneb podobných příležitostech, které se čas od času opakují a má těch slzí vždycky dost.

Starý vida, že jeho úsilí je marné, odchází ze světnice. Jde se dívat na včely. Kloní se k večeru, včeličky plny květinového pelu a odnožek, sletují se domů. Mezi stromovím číhá si na ně hluchá pěnice a polapivši některou, skrývá se opět mezi husté listí. Stíny jsou již dlouhé a světlo ztrácí svou bílou barvu, měníc se v růžovou; zde onde povětřím mihne se ještě vlašťovka, kolem vše ticho, jen včelky bzučí, na střeše holoubci vrkají

a v nedalekém smrčí počíná drozd zpěv svůj o závod se sedmihláskem, oba hledají a zvou k sobě družky své.

To vše není dnes předmětem Hájkovy pozornosti, ba ani těch lupiček pěnic si nevšímá. Na včely sice hledí, ale nepozoruje jich také; mysl zaujata jedině Verunkou, Petrem a Jindřichem, jejž považuje skoro již svým synem.

„Proč jen to dítě před tím páterem se tak uleklo a vykřiklo?“ — přemítá a nemůže to jinak vysvětlit, než že Verunka slyšela o té ošklivé pověsti a že na mysli jí tanul Ambrož, o němž dosud ve vůkolí kolují hrozné povídky.

Z přemítání vyrušil jej Jindřich. Usedše oba na drnové sedátko v malé zahrádce před okny, počali o Verunce, zamilovaném předmětu obou. Hájek vyprávěl dnešní událost; shodli se, že Ambrož byl toho příčinou.

Jindřich Petra nemiloval, cítil v něm svého protichůdce, skoro nepřítele, ač ho takým ještě býti nepoznal. Cit v něm přemohl poznání, věřil více onomu, než tomuto — ne vždy, jen tenkráte, když šlo o posuzování lidí. Věřil prvním dojmům a četl člověka z jeho obličeje. Opakoval sobě i jiným, co někde byl slyšel, že obličej lidský přímo nám praví, co člověk jest, a mýlíme-li se, že to je pouze chybou naší, slova pak že jsou jen ohlasem toho, co člověk myslí, neb předstírá, že myslí, aneb čemu

se naučil. Obličej ukazuje člověka i povahu jeho, jak je příroda vydala; slova a činy praví nám, jak člověk dovedl přírodu v sobě zdokonaliť, zpitvořiť, potlačiť, aneb ukrýť. Věřil proto více tváři, než řeči, více dojmu než skutkům a nemiloval Petra.

Hájek naproti tomu měl Petra rád, líbil se mu i co do zevnějšku i co do chování. Ve věci té nemohli se dohodnouti a Jindřich velmi nerad slyšel, vychvaloval-li Hájek Petra. Neodmlouval sice zřejmě, ale chladným mlčením dával starci na jevo, že mu nedává za pravdu. Tak i dnes. Mlčení tomu Hájek rozumí a praví: „Musíte překonať svůj odpor proti němu, měli byste býť nejlepšími přátely, ježto byste se takto vzájemně doplňovali i co do povahy i co do činnosti své. Páter Labský není žádný strýc Tadeáš“.

„Kdo je to strýc Tadeáš? — táže se Jindřich, jenž to jméno často slýchává z úst Hájkových. Tomu otázka ta přišla velmi vhod, neboť rád a často vypravuje o strýci Tadeášovi toto: „Když jsem byl maličký, nechodil ještě do školy a viděl, ano slunce zapadá za daleké hory a vychází z jiné strany z černých lesů, ptal jsem se babičky, proč to tak je; bylať ona mou nejlepší přítelkyní a vždy mne hájila proti každému zaslouženému výprasku se strany otcovy. Babička neměla ani ponětí, že jest země kulatá, ani že se otáčí okolo slunce, a slyšela-li kdy něco o tom, vysmála se tomu jako hlouposti od

pánů vymyšlené; ale proč slunéčko od jinud vychází a jinam zapadá, nevěděla také. Vyhýbala se proto vždy odpovědi na mé otázky a jen někdy řekla: „To již jednou tak na tom světě je.“ Ale když jsem ji stále trápil a dotazoval se, kudy se slunéčko v noci nazpět vrací, musila si přece něco vymysliť, aby přede mnou neztratila vážnosti, jakou jsem měl před její učeností; znalať každou zelinu a bylinu, věděla proti čemu která je, čtla v herbáři a udílela lidem rady, když se jim roznemohly děti aneb telátka, měla tedy také věděť, kudy se slunéčko v noci nazpět vrací. Žil tam na horách, kde slunéčko zapadalo, starší její bratr jménem Tadeáš. Byl veliké postavy a nosil v zimě v letě dlouhý, černý, soukenný plášť, kterým byl pokryt od paty až ku krku, tak že mu bylo viděť jen hlavu a konce nohou. Plášť ten při pobytu nikde nikdy nesundával, málo mluvíval a nikdy a nikde se dlouho nezdržel, — míval vždy na spěch. K nám chodíval třikrát do roka pro výminěk: na jaře pro kuřata, v létě pro máslo a na podzim pro vytřený len, což vše odnášíval si sám ve veliké, staré, černé krůsně. Se mnou nežertoval, ba ani si mne nevšímal, vždy přísně hleděl, měl jsem proto před ním velikou úctu spojenou s bázní, ba skoro s hrůzou. Člověk ten přišel babičce nyní vhod, a když jsem ji jedenkráte opět onou otázkou trápil, neváhala a vypravovala: „To všechno dělá strýc Tadeáš, když

tam sluněčko na ty hory přijde, vezme je, strčí pod svůj černý plášť, v noci je donese tam do lesů, ono vyjde a -svítí přes celý den, až je zase strýc Tadeáš chytí a zase do lesů odnese. Tak to jde pořád." — Já byl velmi rád, že to vím a zdálo se mně, že jsem teprvé nyní pochopil, proč strýc Tadeáš, k jehožto černému plášti měl jsem od té doby ještě větší úctu, vypadá tak vážně a tak málo mluví. Babičce se ale stala nemilá příhoda; za několik dní po onom vypravování bylo sv. Jana Křtitele. Strýc Tadeáš přišel si odpoledne s krůsnou pro máslo a chtěl již odcházeť, když se náhle dalo do hrozného hřímání a blýskání. Chtě nechtě, musil zůstati u nás přes noc a chtě nechtě, musil svléknouť svůj černý dlouhý plášť. Ale bez pláště stal se mně praobyčejným člověkem, kterému jsem se musil nad to ještě smáť, protože měl pod pláštěm roztrhanou vestu a nosil hrozně úzké, usmolené, jen po kolena sahající koženice a při večeři mnoho jedl. Já myslil, že bude povídať o sluněčku, ale on vypravoval jen o samých slepicích a kuřatech. Bylo po vážnosti, a babiččině povídce jsem již také nevěřil. Takových strýců Tadeášů viděl jsem později v životě velmi mnoho, nejvíce kněží. Strýcové ti ztratili vůči mně hned na vážnosti, jakmile svlékli svůj černý dlouhý plášť a počali mnoho jísť, vypravujíce o slepicích a kuřatech. — A proto Vám povídám, že páter Labský není žádný strýc Tadeáš."

„Kdož ví, co pod svým tajemným, dlouhým černým pláštěm skrývá; snad ještě něco horšího, než roztrhanou vestu a úzké usmolené koženice," — chtěl namítati Jindřich, ale zamlčel se a jen se tázal: „Jaká je příčina té ošklivé pověsti o něm? Je snad opravdu podoben Ambrožovi?"

„Nelze upříť, že jakás takás podobnosť mezi nima jest."

„Já bych mu byl radou," — dokládá Jindřich — „aby z krajiny této odešel."

„Já nikoliv, musí se lidem dokázať, že činili mu křivdu; musí se jim ukázať jejich pobloudění, sice budou míť za to, že měli pravdu, — a to by byla chyba, veliká chyba."

Dali se o tom do rozhovoru, a každý hájil stanovisko své.

Mezi tím vyhlížela starostlivá matka přes tu chvíli okny, nevrací-li se Verunka. Byl již večer; počínala míti o ni strach. Otevřevši okno do zahrádky, volala na Hájka:

„To robě se dosud nevrací; jak pak, abych se po něm ohlédla?"

„Pan učitel půjde sám. Pravda pane učiteli? obrací se Hájek k Jindřichovi.

Učitel jde, hledá ji v lese na zamilovaných jejích místech, hledá ji u studánky, kde často sedává, hledá ji za domem u mladé jablůňky, kterou sama pěstuje, v parných dnech zalévá, — ale všude

marně. Byl až na palouku pod javorem v končinách, ani tu ji nenašel. Volá ji — nikdo se neozývá; naslouchá, neuslyší-li jejího hlasu neb kroku, kolem se nic nehýbe; všude ticho, a čím dál, tím více se stmívá. Konečně se domýšlí, že mezi tím se snad již vrátila sama domů, a jde též nazpět. Aby si zkrátil cestu, dal se rovným směrem mezi osením úzkou mezí, vedoucí přímo přes svah k lesu a k Hájkově samotě. Tu zahlédl v šeru před sebou bělající se na zemi předmět. Jde blíže, — je to Verunka, sedící na mezi v osení.

„Co tu děláš Verunko?“

Dívka mu neodpovídá, ba ani sebou nehýbá, jako by si ho ani nevšímala.

„Pojď domů, tatíček pro tebe posýlá,“ — praví Jindřich, chce ji vzíti za ruku a zdvihnouti se země. Dívka nepřijímá ruky, vstává sama, a jde napřed. Všechny jeho otázky, kde byla a co dělala, jsou marny, — neodpovídá, mlčí. Bolí ho to, přivinuv se k jejímu boku, chce po úzké mezi jíti vedle ní a lehounce ji obejmouť. To ji probouzí. Uskočila na stranu, vzpřímila se, obrací se k němu obličejem a praví skoro hněvivě: „Nechte mne.“

Jest zaražen, pomaten; táže se ji poprvé od té doby, co ji zná: „Což mne Verunko ani dost málo nemáš ráda?“

„Nemám.“

„Nenávidíš mne?“

„Nenávidím.“

„Můj bože, a proč?“

„Proto, že si mne chcete vzít.“

„Ty mne nechceš?

„Nechci.“

„Máš snad již jiného ráda?“

Verunka mlčíc, sklopila hlavu. Nastal napnutý okamžik; Jindřich čekal na odpověď, dívka ale neodpovídala.

„Verunko, neboj se mne, nebudu tě trápiť; jen to jediné mně pověz, zdali již někoho máš ráda. Nebudu se vyptávať dále, nebudu chtíť vědět koho. Prosím tě, učiň mně to.“

„Mám již někoho ráda“, — šeptá dívka, že ji sotva slyšeť.

Odpověď ta, ač tušena, očekávána, projela mu přece bolestně sluch i ňadra. Nebyl to cit žárlivosti, byl to cit žalosti a probuzeného vědomí, že za jediný okamžik ztratil celý lásky ráj. Několik slov dívčiných v zříceniny obrátilo krásnou budovu a naději jeho duše.

Hleděli ve večerním pološeru němě před sebe, jako by litujíce, že zradili si myšlénky. Dívka se chvěla bázní, domýšlejíc se, že přiznáním spáchala zločin. Jindřich zpozorovav to, přistoupil blíže k ní — neutíkala; vzal ji za ruku — nebránila.

„Verunko, ani nevíš, co jsi mně udělala. Nelze to však změniť, jako nelze změniť jablůňku tvou

za domem v brotanový keřík tvé zahrádky. Měl jsem tě děvče tak rád, jako nikoho, ale slibuji ti, že ti nebudu nikdy toho vzpomínat, leč bys sama přišla a řekla: „Nyní věřím, že mne máte více rád, než ten, na koho jsem si myslila; zklamal mne, vy mne nezklamete.“ Pak bych řekl opět Verunce: „Děvče, já tě mám tak rád jako nikoho; pojď, buď mou.“ — Pověz mně však, proč mne nenávidíš?“

„Já to tak nechtěla říci.“

„A cos chtěla říci?“

„Že nebudu vaší — nikdy.“

„Nikdy?“

„Nikdy.“

* * *

U Hájků již svítili, když se Verunka vracela samojediná domů.

„Kde pak je pan učitel?“ — ptal se ji Hájek

„Já nevím.“

„Což jsi ho nepotkala?“

„Ne“, — odvětila dívka celá zapýřená.

Hlas ji zrazoval, že nemluví pravdu. Otec nepozoroval ničeho, ale matka z toho jediného slova již věděla, že se bylo mezi ní a Jindřichem něco nemilého událo, a tušila také, co.

Ač starý Hájek pevně si byl předsevzal, že dceru za dnešní její pošetilý skutek přísně pokárá,

ano i potrestá, přece změnil hned úmysl, jakmile ji uviděl: zdáloť se mu, že dítě je nemocno, že postonává. Také měl nyní okamžik za vhodný, aby promluvil s Veruukou o své zamilované myšlénce, o zasnoubení jejím s Jindřichem. Proto pravil přívětivě:

„Pojď sem Verunko, něco ti povím; sedni si vedle mne. Barboro, nech teď kuchyně a pojď sem také.“

Dcera i matka hned uhodly, o čem chce otec mluviť. Obě se toho ulekly, ale poslechly. S bázní a mocně bušícím srdcem sedla si Verunka na lavici vedle otce, položila obě ruce do klína a hleděla upřeně na podlahu, tajíc v sobě povzdechy. Matka si sedla vedle ní. Nastalo na chvilku ticho; uprostřed světnice položil se černý kocour, a mruče, díval se svítícíma očima na nečetnou rodinu, jako by očekával, co se bude díti. Šršící oči jeho setkaly se se zrakem Verunčiným.

Hájek pohladiv Verunku po vlasech, počal:

„Pověz mně pravdu, řekl ti již pan učitel, že tě má rád?“

Verunka byla jako na řeřavém uhlí. Nevěděla, co odpověděť a jak se k otci chovať. Celá se zapýřila, a urychlený dech doprovázený vlnivými pohyby ňader nasvědčovaly, že v nitru se něco neobyčejného děje. Chvilku čekala, jako by se rozmýšlela, ale náhle jí z očí vyhrkly slzy. Obrátila

se k tatíčkovi, vzala ho oběma rukama okolo krku, zavěsila se naň a ukrývajíc k němu tvář, volala štkajíc:

„Ach tatíčku, já si ho nevezmu, prosím vás, já si ho nevezmu."

Do Hájka udeřil blesk. V prvním okamžiku ho pojal hněv; cítě ale, jak se milovaná dcera jeho strachy a vnitřním hnutím chvěje, jak v ní vše bouří a pracuje, nechtěl hněvu svému pustiti uzdy. Neměl síly, aby ji od sebe odstrčil, ona se ho křečovitě držela a jej objímala, jako by se bála, že ji chce někdo vzíti — sám byl omráčen, neboť byl neočekával výjevu toho. — Nastalo na okamžik napnuté mlčení. To dodalo Verunce odvahy, prosila dále:

„Tatíčku, dovolte, já půjdu nazpět k tetě do Němec."

Slova ta starce pobouřila. Probleskla v něm myšlénka, že dcera před ním skrývá tajemství svého srdce, že se jí zalíbil někdo v Němcích, a že proto nechce o Jindřichovi ničeho slyšeť. Odstrčil ji od sebe a pravil přísným a hněvivým hlasem:

„Nemohu tě nutiť, abys vzala si učitele, ale k tetě také nesmíš. Jsi nehodná dcera a nezdárné dítě, že před otcem něco skrýváš."

Byla to nejpříkřejší slova, která v životě svém od něho slyšela; jako meče projela výčitka jejím srdcem, vždyť měla tatíčka tak ráda a on jí nyní

od sebe odstrkuje, když by měla jeho pomoci nejvíce potřebí. Již již se mu chtěla vrhnouť k nohoum a vše, všecičko mu vyjeviť; celé vyznání již již vylétnouti chtělo chmurou z její duše a očistiť útroby od černých myšlének, — ale jakýsi zlý duch zavřel jí ústa i ňadra. Vykřikla pouze, zalévajíc se slzami:

„Ach tatíčku, pro bůh vás prosím, odpusťte mně to!“

„Jdi nyní spat“, — velel přísně otec.

„Vždyť ještě nevečeřela“, — prohodila matka, která nad očekávání klidně byla se všemu dívala. Věděla již prvé, že Verunka nemiluje učitele a očekávala dávno, co se bylo nyní stalo; nepřekvapilo ji to, zdála se jí věc ta býť nutností a byla ráda, že výjev rychle se odbyl, nevyrušilť ji ani z obyčejného kruhu myšlének.

Verunka, nedbajíc poznámky matčiny, odešla rychlým krokem ze světnice do své komůrky, kde v létě spávala. Kocour uprostřed světnice měl za to, že ví toho již dost; přestal mručet, a oblízav si přední pracky, loudavě se táhl za pec s hlavou smutně svěšenou.

Stará Barbora vytratila se za dítětem; Hájek zůstal ve světnici samoten a volným krokem se procházel. Již dávno nebyl tak bolestně pohnut jako právě nyní; jediná jeho radosť, jeho milovaná Verunka, sklamala jeho krásné naděje. Tušil něco

neblahého, nevěda sám proč; mimovolně se mu postavily před duši všechny starší jeho děti. Viděl jich mrtvoly a mezi nimi živou Verunku.

„Ubohé dítě, neujde svému osudu,“ — vzdychl si tiše, usedl za stůl, nacpal si krátkou dýmku, dal se do kouření, a opíraje při tom pravicí starou šedivou hlavu, hleděl v myšlénkách před sebe. Třikrát mu při tom uhaslo, třikrát si na novo zapálil a přece nedokouřil; vyhaslo mu po čtvrté, — odložil dýmku.

15.

Stránský farář, u něhož Petr kaplanuje, jest stareček vysoké, zavalité postavy, s velikou lysou hlavou, milým, zvučným hlasem a přímou otevřenou tváří, v které se odrážela dobrota, prostota a srdečnosť. Jmenuje se Bouček, ale lidé mu říkají pro vysokou postavu jeho „Buk.“ Zachoval veselou mysl a přirozený, často i řízný vtip až do nejvyššího stáří, které všemi svými chorobami a slabosťmi nebylo s to oloupiť jej ani o jedinou vynikající vlastnosť duševní. K rovným sobě a k vyšším pohostinský, k nižším laskavý, byl chudině nevyčerpatelným zdrojem dobročinnosti. Dával všem, kdo se hlásili, i takovým, kteří toho nezasluhovali, ano i těm, co jej podváděli a pak se mu ještě vysmáli. Učinil-li jej někdo na to pozorna, říkával: „I nevěřte, že mne podvádějí; já podvádím vlastně je,

dělaje, jako bych ani o tom nevěděl, že mne klamou.“ — Dobrota jeho a lidumilnosť nebyly výsledkem hlubokého filosofického přesvědčení, vydobytého v boji s životem, hloubáním a přemítáním v nitru; byly spíše pouhou přirozeností, která ani nemůže býti jinou, než jakou jest. Proto se krásné vlastnosti jeho zdály často býti slabostí, nikoliv silou. Lidé již jsou tací, že výše cení to, čeho člověk nabude bojem, takřka proti své přirozenosti, než to, co koná lehce a bez namáhání. Dobrota jeho byla také příčinou, že nedodělal se i přes značné důchody žádného bohatství, ba ani ne skrovného jmění. Dávati bylo mu takovou nutností, že nemaje svého, rozdával i cizí. Tak bratr jeho, kraják, přivezl jednou do hor veliký náklad sušených švestek, a prodav částku, složil ostatní na faře. Když tam podruhé přijel, byly již rozdány. O každém smýšlel a mluvil dobře, protože sám byl dobrý; s nikým nikdy nežil v nepřátelství a do nejpozdější staroby byl společenský, nevyhýbal se lidem, vyhledával je. Je-li pravda, že lidé velikého ducha milují samotu — nebyl velikého ducha. Samota ho tížila, sdílnosť byla mu potřebou, a došly-li myšlénky a vtipy, byl k vyměňování hned po ruce surrogát myšlének — karty. Rád si zahrál, ale vždy s mírou. V názoru jeho o světě nebylo ani hloubky ani výšky, tím více ale přirozeného tepla a lásky. Těšil jej celý svět; mrzel se jen tehdy,

když mu došly peníze neb zásoby, a to ne proto, že pro okamžik měl nedostatek, leč proto, že se styděl někomu něčeho odepříť.

Byl optimistou a měl v životě veliké štěstí, že mu nikdo nebyl nepřítelem. Svět zevnější byl k němu opravdu tak dobrý, jak si jej v nitru svém představoval. O jeho mládí lidé sice málo věděli, ale od té doby, co jej znali, nestihlo ho nikdy žádné neštěstí, žádná pohroma, ba ani žádná větší nehoda. Sama příroda se zdála k němu laskavější než k druhým. Byla-li v celém okolí neúroda, na farských půdách byla hojnosť; neměl-li pan farář ani krejcaru v kapse a chodil okolo fary s hlavou sklopenou, již tu byl mladý páreček hlásící se k oddavkám a — penízky byly zas. Pravda, potýkal se často s nedostatkem, ba někdy i s dluhy, ale nikdy ne dlouho, neboť šťastná náhoda vytrhla jej vždy z rozpaků. Jest obyčejně krásným údělem všech optimistů, že jsou štastni, jako jest skoro pravidelně neblahým osudem pessimistů, že jsou nešťastni a že mívají trpké zkušenosti. Zevnějšek jest odleskem nitra a myšlének.

Štěstí našeho velebníčka bylo tak dokonalé a ničím nezkalené, že mu lidé odpouštěli i všechny jeho chybičky, a chybiček těch bylo dost, ovšem samých malých. Především byl milovníkem skleničky. Nebyla to nestřídmosť, naopak — při obyčejných poměrech a obyčejném chodu věcí nebylo

střídmějšího a skromnějšího člověka nad něj, dovedl žíť i o chlebě a vodě bez reptání. Měl-li ale hosty, aneb byl-li sám hostem, rád poseděl i pozdě do noci v milé společnosti, živém, vtipném rozhovoru a plné skleničce. Při takových příležitostech býval ze všech nejbodřejší, nejveselejší, zapěl si prosté písně lidu, — ale to vše mu tak slušelo, tak s ním harmonicky srostlo a bylo prázdno vší neslušné výstřednosti, že ani nejpřísnější mravokárcové nebyli tím uraženi a nevykládali to ve zlé.

Byl to šťastný člověk. Žil vždy celý v okamžiku, nikdy nehloubal, nikdy nesáhal daleko a bral vše tak, jak to naň bezprostředně působilo, i samu víru, jejíž byl hlasatelem. Tenkráte, když k němu přišel Petr za kaplana, byl již tak stár a starobou tak sláb, že konal jen nejnutnější ze svých povinností; přes pole nikdy nevycházel a z příbytku málo kdy. Slabosť svou a starobu nesl více lehce než statečně; tížil jej při tom nejvíce pocit osamělosti, protože nemohl mezi lidi, ač lidé jej zhusta navštěvovali. To mu nestačilo.

Taková povaha nemohla Petrovi býti sympatickou. — Zamračený, vždy reflektující jeho duch, k němuž každý paprslek zevnějšího světa musil se propracovať labyrintem temných myšlének, motaninou chmurných upomínek, mořem rozbolněných citů a šerou skalou neustupné vůle, tak že, prvé než dospěl k cíli svému, ztratil rozlámán a roz-

ložen barvu svou i světlo své, neviděl v milém starci tom než všednosť a každodennosť. Byl proto k němu chladný.

Stařičký farář se své strany, ač nebyl hlubokým badatelem povah osudem zmítaných a znalcem lidí takových, měl přece tolik bezprostřední vnímavosti a teplého citu, jenž bývá často hlubší než analytický rozum, že hned poznal v Petrovi člověka nešťastného. Měl s ním soustrasť, dobrým lidem přirozenou a obyčejnou. Očekával od něho sdílnosť a vida, že Petrovi vlastnosti té se naprosto nedostává, trápil se, že mu nemůže ničím ulehčiť. Citu byl příliš jemného, aby se ho byl sám na něco tázal. Když pak dostaly se k sluchu jeho ony všechny hrozné pověsti, byl po nějaký čas všecek zaražen. Dojem pověstí těch přikvačil naň tak náhle, tak nenadále, že nebyl s to, aby se propracoval k úsudku. Jen to mu bylo hned zřejmo, že na Petra valí se nějaká bouře — zaviněná-li čili nezaviněná, nevěděl sám. Ne snad, že by býval tak pošetilý a věřil, co mu lidé donášeli; naopak plísnil je, domlouval jim, přesvědčoval je o nesmyslnosti povídaček; ale při tom si přece pravil v duchu: „Člověk ten zajisté v životě svém něco velikého zavinil.“ Na Petra při tom nehleděl s příkra, leč ovšem cítil s ním tím větší soustrasť; ale jeho naprostá nesdílnosť a uzavřenosť hnětla dobrého starce tím citelněji. Konečně nebyl již s to se

přemoci. Jednoho krásného letního odpoledne rozkázal, aby jej dovedli do zahrady do stínu velikého košatého ořechu; usedl tam samojediný, a dal prosiť Petra, aby k němu přišel. Petr přišel dosti nevrle a s pohledem skoro urputným, neboť se mu zdálo, že volán jest před soudce. Myšlénka ta pokořovala jeho hrdosť, neopouštějíc ho proti zevnějšku ani tenkráte, když cítil, že nitro jest zlomeno, pokořeno.

„Mějte trpělivost se starcem; posedněte a pohovořme přece jednou. Jste tak lakomý řečí, a ubližujete si tím nejvíce sám, neboť věřte mně, že již samo slovo, ku komukoliv pronešené, jest s to ducha rozpoutati a uvolniti; člověku jest po rozhovoru, ať jakémkoliv, lehčeji. Tak se děje alespoň mně. Vám nikoliv?“ — tázal se přívětivě stařec.

Petr usedl vedle něho, prohodiv nuceně: „Uznávám, že sdílnosť jest velikým štěstím, není však každému dána.“

„Nesdílnosť je nedůvěrou k lidem.“

„Sdílnosť bývá často odpornou, jsouc vtíravou.“

„Dovolte, abych vám byl poněkud vtíravým a odporným. Chci býť sdílným a pověděť, co o vás myslím. Jest vám předmět sdílnosti mé vhod?“ — tázal se stařec s úsměvem.

„Nerad o sobě slyším,“ — pronesl Petr s přídechem ironie.

„Ani já o vás rád neslýchám od jiných, ale tím raději sám u sebe o vás myslím a s vámi

cítím. Víte nač biji?“ — tázal se farář otevřeně a upřímně.

„Vím“, — odpověděl Petr lakonicky a kysele.

„Dovolte, abych vám byl radou, upřímnou radou. Změňte své místo, jděte jinam.“

„Vyháníte mne?“

Otázka ta bodla starce; viděl, že šel daleko a dotkl se struny, jejíž rozechvění působí bolesť; cítil však také, že to učinil nevědomky v nejlepším úmyslu. Pravil:

„Nikoliv, nevyháním. Jste na tolik mužem, abyste snesl mínění cizí a vyslechl klidně radu, jakou vám udílí upřímnosť; ale máte býť spolu na tolik znalcem lidí, abyste věděl, že otázka vaše mne snad více bolí, než-li má rada vás.“

Slova ta pronešena byla laskavě sice, ale spolu rozhodně a s přídechem jemné výčitky. To Petra odzbrojilo.

„Mám ustoupiť nejapnému tlachání láje, jež fantasii svou krmí každým odpadkem nejbídnějších lidí?“ tázal se hněvivě sice, ale důvěrně.

„Do způsobu otázky své položil jste i odpověď. Dovolte však, abych se já vás tázal takto: Máte ustoupiť přívalu, který vámi nezaviněn na Vás se hrne a jest s to zničiť celé budoucí blaho vaše? Není lépe ustoupiť několik kroků a nechať příval ten vybouřiť?“

„Utéci?“

„Ano, utéci tak, jako utíkáme a skrýváme se před deštěm, bleskem, povodní, bouří, lavinou, mořem, nakažlivými nemocemi, neb jinou přírodní pohromou. Mínění lidu, mínění veřejné jest málo kdy hlasem božím, hlasem pravdy; bývá ale často trestem osudu a vždy úkazem přírodním, proti němuž potýkati se bylo by marností a vzdorovati mu jistou záhubou.“

„Proti povodním staví se hráze, proti blesku jest hromosvod, od moru pomáhají léky a déšť, ten stává se neškodným pomocí obyčejného deštníku.“

„Domníváte se, že vás v šírém poli zastihl pouze déšť?“

„Domýšlíte se, že jest to bouře?“

„Tak jest, mám za to a chci i proti vůli vaší chrániti vás před ní seč síly stačí, ano se mně zdá, že bouřemi jste již dosti utrpěl a že jest na čase, abyste hledal jistého přístavu a útulku zmítanému životu.“

„Doufal jsem, že najdu jej zde.“

„Není to tuším první sklamání, které v životě svém zakoušíte, a překvapilo-li vás, není ani s to, aby oloupilo vás o duševní rovnováhu.“

„Pravdu díte, mám alespoň pevnou vůli neztráceti jí; ale právě proto jsem si pevně umínil a nezvratně předsevzal, že tentokráte neustoupím, ani o píď ne. Suďte sám. Čím by byl život, čím by byl člověk, kdyby každého hlupce hlas měl býť jeho pánem, určovať jeho kroky a působiť mu bolest?“

„Ctím vaši pevnosť a nebudu vás déle přemlouvať, abyste uposlechl rady mé. Zůstaňte tedy; já pak budu prostředníkem mezi vámi a veřejným míněním, z neznámých mně příčin proti vám pobouřeným. Jen za to vás prosím: neopovrhujte lidem, snažte se jej poznať a budete jej milovať. Zasluhuje obého, i poznání i lásky. Jen láska k němu smíří vás s ním."

Petr roztál; stal se k starci nejprvé důvěrným a poznenáhla i sdílným. Dobrota starečka toho čarovně působila naň, a nikdo nebyl s to jí odolať, jako nižádný chlad neodolá paprskům jarního slunéčka. Že do každého, s kým obcoval, se jaksi vcítil, že pro okamžik přijal na sebe všechen způsob jeho myšlení a názorů, proto každý se mu konečně v jistém ohledu podrobil. Jsa prost všeho sobectví, ano i prost toho nejobecnějšího způsobu egoismu, jenž všude a vždy staví do popředí své náhledy a jedině k těm má zřetel, stával se vítězem slabostí, ač důstojno-li nazvati slabostí stálé zapýrání sebe v obcování s druhými.

Jiná příčina jeho neodolatelného vlivu byla jeho naprostá nezkušenosť, ba skoro naprostá neznalosť lidí. Maje všechny za dobré, klamal se v theorii, a přece se málo kdy sklamal v praxi. Nezkušený člověk má tu přednosť, tu výhodu před zkušeným, že nevidí nikdy překážek v podnicích, špatných stránek v lidech, — a právě neznalostí

tou vítězívá, ano přemítání neoslabuje pružnost činnosti jeho. Zkušenosť a chytrosť nevykonaly a nevykonají na světě nikdy velikých neb krásných věcí, nezkušení, prostí apoštolové pravdy a krásy podmaňují světy a ještě více — lidská srdce.

Zkušený člověk, vida Petra, byl by si řekl: „Tomuto člověku se blížiť, bylo by marným; nestane se mně nikdy přítelem.“ Nezkušený farář si to nemyslel a dosáhl svého cíle a Petr se stal k němu důvěrným, otevřel mu mnohý tajný záhyb svého nitra a za jediné odpoledne přilnul k němu citem opravdu synovským. Farář se své strany stal se mu jako otcem. Od té doby žil jeden druhému — milovali se. Petr miloval v starci ne pravdu, leč krásu; neshodoval se s jeho názory, ale líbily se mu. Zdálo se mu, že našel konečně člověka, jakého po celý život hledal, že našel — přítele.

Faráři byl Petr proto sympatickým, že mnoho přetrpěl, že byl nešťasten. Neštěstí, jsouc zprvu příčinou soustrasti, budí u měkkých povah později i lásku. Farář byl takovou povahou, které imponovala také Petrova dosud zdánlivě nezlomená síla duševní. A tak každý miloval v druhém to, čeho se jemu samému nedostávalo.

Přátelství tak neočekávaně a tak najednou uzavřené bylo Petrovi oasou. Spočal tam, ale tak jako poutník, jenž ví, že zejtra musí v nepřehlednou poušť, kde očekává ho samum.

16.

V Petrovi burácí láska, a marné jest úsilí vůle, aby ji udusila. Vůle lidská, spoutána neuprosnými zákony nutnosti, jest slepým, ale hrdým otrokem, jenž neznaje pout svých, domýšlí se býti svobodným. Umíněnost vůle naproti démonické síle citu, jenž rodí se v tajemném šeru nejvnitřnějšího nitra našich duší, jest tak slabou, tak bezmocnou, jako malý stromek v planině naproti bouřné vichřici, o níž nevíme, kam a odkud spěje. Rozvaha proti vášni jest beznadějný boj, ztracený dříve, než-li byl započat. Člověkem vládne fatum a bezvýsledný jest každý proti němu odpor. V světě duševním i mimoduševním jest pouze jistý, nezměnitelný souhrn daných činitelů, z nichž možný jest jen jediný součin výsledků. Vše, co v nás i mimo nás se děje, jest nutností — nutností daných příčin i podmínek a kombinací nezměnitelných veličin. Celý svět toť veliká matematická kniha, ba co dím: celý vesmír jest obrovským strojem, jejž ku předu žene železný zákon nutnosti. Pod kolesy svými drtí a kruší vše. Velkolepost i titěrnost, krása i ošklivost, srdce plná velebných citů a nadšení v srdce malicherná, prázdná všeho hnutí, um, jehož světlo s nebe se býti zdá, i um, do něhož ani jediné pravdy paprslek nevnikl; titánský duch, pohrdající všemi zákony i duše, podléhající každému záchvěvu, — to vše béře stejný počátek a konec v ko-

lesech těch i pod nimi. Stroji tomu není nic velikého, nic krásného, nic moudrého, nic vznešeného, nic mravného, ale také nic ošklivého a nízkého. Život celého člověčenstva s celým pokladem myšlének a citů, jež zvykli jsme nazývati božskými, není mu ničím více, než život jediného druhu hmyzu, jejž zvykli jsme nazývati nejbídnějším. Stroj ten žene se ku předu pohybem bezohledné nutnosti, — vypočteš z něho vše, i nejtajnější záhyby duší, znáš-li podmínky, nezměníš v něm však ničehož, aniž k němu přidáš jediné příčiny. Vzdech, deroucí se z tvých ňader, slza, kanoucí s očí milky tvé, náhlý ruměnec dívky zmučené, jediný polet ptáčka z větvičky na druhou, zašplounání vlnky, zaševelení rákosu, pluskot vymrštěné z vody rybky, padnutí růžového lístku, dechnutí vánku, ba sám zmatený sen spánku tvého, každá tvá myšlénka, každý záchvěv citu, — toť výsledek stejné železné nutnosti, jako pohyb planet kolem slunci. Každý člověk, jenž by znal souhrn všech daných příčin, mohl by napsati historii světa i lidstva na miliony let napřed. Tak se to má i s povahou i skutky lidskými.

Pravdy ty nepochopil Petr ani v sobě ani mimo sebe. Zdálo se mu, že každý člověk opravdu jest si tvůrcem svého vlastního štěstí, jak dí staré přísloví. Ač v životě svém ničeho nedosáhl, po čem toužil, ač nesčíslněkráte sklamán ve svých nadějích, byl hříčkou vlnám života, domýšlel se přece, že vinou

toho všeho jest on sám. Říkával o sobě, že neumí žíť, že by mohl jinak jednať než jak jednal, že by mohl jinak chtíť, než jak chtěl. Chtěl v sobě zničiť lásku a chodil k Hájkovi jako dříve!

Nechtěl vzdáť se společnosti toho starce, byla mu příliš milá, a mimo to se bál, že náhlé přerušení mohlo by vyzradiť pravdu, aneb alespoň býti příčinou podezření. Před tím se nejvíce lekal, neboť nesměl za žádnou cenu utratiť přátelství a vážnosť, v jaké u Hájka byl. Vedle toho měl farář naň zvláštní působnosť — vlákal jej do jakéhosi optimistického směru, který byl jinak povaze Petrově na prosto cizím. Byla to půda, na které se octl mimovolně. Počal se domýšleť, že mnoho v životě jeho dá se ještě napraviť, ano přišlo mu na mysl, že by se mohl smířiť s životem i s lidmi. Prvním účinkem toho byl úmysl, přiměti Verunku, aby se provdala za Jindřicha. Padl mu do duše jakýsi ideál o ctnosti a sebezapření, o lásce k lidem a neobmezené blahosklonnosti k nim. Ideál ten vyrostl na jiné půdě než byl život jeho a povaha, proto byl neurčitý, nejasný, mlhavý.

Co zatím se dálo s Jindřichem? Byl skormoucen, ač ne zničen. Uzavřel se více do sebe, všechny své duševní síly a stavy soustředil k jedinému bodu, a tak nalezal ve vlastní duši hojného zřídla neunavenosti a v povolání svém dostatečné půdy k vytrvalosti. Ani on nevyhýbal se spole-

čnosti Hájkově, v které velmi často potkával Petra. Tou měrou však, jakou ochabovala antipatie Petrova k Jindřichovi, rostla Jindřichova k Petrovi. Nenáviděl ho čím dále tím více, ačkoliv příčina nenávisti té nebyla jemu samému jasnou. Tušil něco asi tak, jako v zmateném snu vídáváme někdy před sebou mlhavý obraz budoucnosti. Není to vědění ani vidění, a může to býti přece pravda.

A Verunka? Byla po mamince — plakala. Viděla již úplnou jistotu, že Petra miluje, a proto ty beznadějné slzy, jež ronila ve dne při práci, večer před spánkem, v noci ve snech. Slzy však brzy ustoupily jakési snivé náladě celé povahy. Snila bdíc. Činila co každý nešťastný člověk, jehož povaha se nese směrem ideálnějším: utekla v říši vidin a snů. Jest to divná říše; zahaluje člověku skutečnosť, kouzlíc mu do duše obrazy lahodnosti půvabné. Člověk nevidí, neslyší, živoří pro zevnějšek životem jednotvárného stroje, nedbá skutečnosti, a to vše proto, aby tím klidněji kochati se mohl v pestrých výtvorech své obraznosti, jež byla utlačila všechny ostatní stavy duševní, ba i samy smysly. I Verunka propadla tomu osudu. Tu představovala si, že jest mocnou královnou a že zdvihá k sobě Petra na trůn, tu naopak viděla jej bohatým, mocným, slavným a ctěným a sebe nízkou a chudou, an přichází, aby ji vytrhl z ponížení. Zas byli oba v nevýslovné bídě a nouzi, týráni a proná-

sledováni celým světem, i zdvihají se a utíkají společně překonávajíce nesčíslné hrůzy a nebezpečenství, až přicházejí do krásné země, kde jest všechno jako v ráji. Jindy z něho byl veliký bojovník, jenž u vítězoslávě vrací se na krásném koni do své otčiny. Všichni mu jdou vstříc, vítají jej, velmožové se mu kloní, hraběnky nabízejí mu ruky své, ale on nedbá ničehož, jde, vyhledává jedině ji. Všechno krásné a velké, jež žilo v její duši, skupila a zdobila tím sebe i Petra. Ve vidinách těch kochala se celé dny a rozpřádala je v dlouhé děje, jež se před jejím vnitřním zrakem rozpřádaly jako drama. On a ona, ona a on — to počátek i konec její obrazů, jež byly všechny dětinské, někdy krásné, pro ni vždy půvabné, lahodné a milé. Prostá dívka ta stala se náhle poetou, nemajíc o tom ani tušení. Tvoříc pro sebe i v sobě ráj i peklo, žila životem vlastním a tak dosáhla onoho stupně spokojenosti, skoro štěstí, jež činí takové lidi necitelnými, aneb méně citelnými proti kruté skutečnosti.

Tací lidé zdají se býti na zevnějšek mdlí, malatní, skoro apatičtí. Nic je v skutečném světě netěší, málo čemu, ani svým vlastním záležitostem, nevénují pozornosti, a milují samotu. Bývají však mezi nimi povahy, které probuzeny byvše nějakou velikou událostí svého vlastního života, neb života celé společnosti, jeví pak sílu demonickou, energii obrovskou, a nesouce se povahou svou vždy k velikému, konají

veliké. Z prosté dívky stává se Judita, panna Orleánská, Saragosská, Kateřina Kardayová, paní Rolandová.

Řekl bych skoro, že Verunka byla podobnou povahou, ovšem v rozměrech a poměrech velmi malých. Čím chudší byl její život zevnější, tím bohatší byl její život vnitřní. Z naivní dívky stala se dívka snivá. Nešťastná láska přičinila se k tomu s dostatek; jest láska letním sluněčkem, pod jehož úpalem všechno rychle zraje.

Černý šumivý les, pustá, holá stráň, jasná jako oko, studánka, hrčivý potůček, osamělá v poli hrušeň byly jí nejmilejšími společníky, a sedíc často k večeru na vršku pod planou jabloní, celé hodiny dívala se do modrých nebes, jak na nich plují zlaté obláčky.

Otec i matka ji nechávali; pracovala jen nejnutnější. Pouze tehdy, když Petr byl u nich hostem, byla doma. Změnila prvější chování k němu, nelekajíc se před ním; ráda jej viděla, ráda slyšela, hovořila s ním — neprozradila se však v ničem. Otec se rmoutil, matka se trápila, Jindřicha to bolelo, žádný však z nich neznal pravé příčiny jejího stavu; jediný Petr, který se domýšlel, že ví o léku pro ni, věděl vše. Chtěl býť lékařem své i její lásce, ano byl odhodlán, státi se jí třeba hrobařem. Vůle byla dobrá, záměr šlechetný.

Jest červnové nedělní odpoledne, Petr a starý Hájek sedí sami dva v besídce z divokého chmele na konci zahrady.

„Bůh sám ví, co se stalo mému dítěti ; švitorná dříve jako lašťovka, veselá jako skřivánek a rozpustilá jako malé kozlátko: stala se od nějakého času nemluvnou, nic ji netěší než samota. Ani ta práce jí nejde nyní od ruky jako dříve. Má stará a já sám mysleli jsme z počátku, že se to dítě do někoho v Němcích zamilovalo a že se mu proto stýská. Ptali jsme se tety; ta nás ubezpečila, že se mýlíme. Nevíme, co s tou holkou počíť. Chtěli jsme ji poslať nazpět do Liberce k příbuzným, teď již zase nechce. Jsem svými dětmi učiněn nejnešťastnějším člověkem na světě —“ pravil Hájek s přídechem smutku, což bývalo u něho zřídka.

Petr cítil celou tíhu smutku toho. Neodpovídal a Hájek pokračoval:

„Chci Vás o něco prosiť, velebný pane. Již dávno mně tanulo na mysli, že by Verunka si snad dala říci, kdyby jí někdo cizí věc rozložil, že chováním svým rmoutí rodiče a že by nejlépe udělala, kdyby jich uposlechla a provdala se za našeho pana učitele, jenž ji má rád. Řekněte jí to, myslím, že by vás snad poslechla.“

„Pokusím se o to, a učiním seč budu“, odvětil vlídně Petr, jemuž myšlénka ta byla velmi vítanou.

Již asi za malou hodinku kráčel k domovu, doprovázen Verunkou, kterou Hájek pod záminkou jakéhosi poselství do druhé vsi poslal s ním. Cesta

je vedla nejprvé do kopce, pak po táhlém hřbetě a zase dolů přes stráň porostlou hustým lesem.

Po dlouhém mlčení počal Petr:

„Chci s tebou Verunko o něčem pohovořiť. Slib mně, že budeš ke mně upřímna a že mně povíš celou pravdu“.

„Slibuji“ — odpověděla Verunka, zapýřivši se.

„Máš tatíčka i matičku ráda?“

„Mám.“

„Učinila bys pro ně všechno, co by je těšilo, co by rádi viděli?“

„Vše, co bych mohla“.

„Mohla bys pro ně obětovať i sebe?“

Dívka otázce té nerozuměla. Mlčela.

„Neodpovídáš?“

„Nevím, jak to myslíte.“

„Jest-li bys pro tatíčka mohla dáť i život“.

„Kdybych jej svým životem mohla od něčeho zlého osvobodiť, pak ano.“

„Vidíš, tatíček se rmoutí, že ho nechceš poslechnouť, a neposlechneš-li ho, bude se tak dlouho rmoutiť, až se urmoutí.“

„Můj bože, co mám dělať?“

„Poslechnouť tatíčka.“

Tak s dívkou tou nikdo nemluvil — byla zaražena, nevědouc, co odpovědiť k násilnému nátlaku na nejněžnější stránku její ňader. Byla skoro ura-

žena, smí-li se u prosté dívky tak nazva; pocit studu a skormoucenosti. Mlčela.

Petr měl za to, že musí zvýšiti dojem pronešené pohrůžky ještě násilnějším obratem.

Pokračoval: „Pověz mně Verunko, máš mne také ráda?

Dívka neodpovídala.

„Slíbila jsi, že budeš mluviť pravdu. Řekni ji."

„Vy víte vše" — odvětila pološeptem, obracejíc modré veliké oko k Petrovi.

V její, ač skoro s bázní pronešených slovech, skupeno bylo tolik vroucnosti, otevřené upřímnosti, ale spolu i hluboké vášně, že Petr se až ulekl.

Přišli právě tam, kde se pěšinka rozcházela na dvě strany; jedna vedla přímo dolů po stráni, druhá osamělá, kudy skoro nikdo nechodil, vedla na příč mezi husté stromoví. Petr zabočil na druhou, by cestu prodloužil.

„Jest-li mne máš také ráda, učiníš mně k vůli zajisté, oč tě budu žádať, ba oč tě budu prosiť. Viď, že mně to neodepřeš? Vidíš, jest to první má k tobě prosba, první — a, věř mně děvče, také poslední."

Při těchto slovech pojal Verunku za ruku a zahleděl se upřeným zrakem v její tvář. Byla krásna, sluněčko ji sice ožehlo, ale výraz a tvary byly plny půvabu a lahody. Okolo rtů červených, jako maliny, co nedaleko rostly, rozložil se nádech zádumčivého, v sobě uzavřeného smutku. Po bílé šíji daleko dolů

pod pás visely přehozené napřed přes ramena dva rulíky krásných bílých vlasů. Zraky obou se setkaly: dívka je před ním nesklopila, dívala se naň s otevřeností polo udivenou, polo bázlivou, ale spolu vroucně, jako by něco velikého od něho očekávala. Hledě na ni, cítil její teplý dech, ba zdálo se mu, že slyší i tlukot jejich tepen, jejího srdce. Zachvěl se sám před sebou a s tíží potlačil vzdech.

„Čeho žádáte ode mne?“ — šeptala Verunka.

„Abys sobě vzala Jindřicha.“

Dívka zbledla a zklamána v napnutém očekávání, sklopila zrak prvé na Petra upřený, oči se jí zalily slzami, z nichž jedna upadla mu na ruku; pálila jej žhavěji, než řeřavý uhel.

„Proč mně neodpovídáš na mou prosbu?“

Hojnější ještě slzy byly jedinou odpovědí. Skoro násilně vyvinula ruku svou z ruky jeho.

„Verunko, dítě — odpověz mně přece! Hněváš se na mne? Vždyť jsem ti ničím neublížil.“

„Nemohu, neumím vám odpověditi.“

„Proč?“

„Ach, tážete se vždycky na věci, které víte. Když jste mne potkal ondy naposled v Bárovských lesích, ptal jste se mne také, proč pláču — a věděl jste to. Vy víte vše a přece mne nutíte k odpovědi“ — pravila s výčitkou.

Petr byl zaražen; v okamžiku nevěděl, jak by opět zabočil k dřívějšímu předmětu. Bylo mu jasno,

že dívka má více síly a odhodlanosti, než-li se byl prvé do ní nadál. Přišla mu myšlénka, skoro ďábelská, myšlénka, že ku provedení záměru užije prostředku pro dívku pokořujícího, že jí řekne, že on sám pro ni neměl a nemá žádného citu, že myslela-li si to, klamala se. Ale jediný opětný pohled na ni zapudil nepěkný ten úmysl. Ovanul jej něžný, skoro ženský měkký cit. Pravil:

„Ano Verunko, já vím všechno. A víš ty také všechno?"

Dívka naň opětně pohledla, a klopíc již zase zrak, šeptala:

„Ano, vím".

Úsměv libosti, skoro blaženosti, přelétl jí při slovech těch přes její pěknou tvář a prodlel na ni déle, než si byla sama přála. Jediný úsměv ten mohl mu říci více, než všechna její slova. Petr mu neporozuměl.

„Víme tedy oba vše, a právě proto musíš vyplniti mou prosbu".

„Ach já vím, že vaše žádost vám nejde ze srdce. Což myslíte, když ji vyplním, že vám i mně bude lépe? Vy to činíte jen k vůli tatíčkovi, že mně nutíte, a ne k vůli sobě, ani k vůli mně."

Petr se ulekl srázu, na kterém se octl. Chtěl jediným slovem vše napraviť. Nutil se k odhodlanosti, skoro přísnosti a mrazivosti.

„Mýlíš se děvče. Jde mi to ze srdce. Jest to mým nyní jediným, vroucím přáním."

Verunku jakoby polil. Byla zaražena a cítila se býti spolu výrokem tím i ponížena.

„A což myslíte, kdybych jednala dle vašeho přání, že bych Jindřichovi přece neřekla, že to činím z přinucení, ale že ho ráda nemám? Myslíte, že on, kdyby se to dozvěděl, ještě by stál na tom, abych si ho vzala? Myslíte, že se dá láska vynutiť? A když se nedá vynutiť, myslíte, že by to bylo ode mne hezké, abych mu to skrývala a se přetvářela? Abych mohla tatíčka býť poslušna a uposlechnouť i vás, musel by mně panbůh dáť dříve takové vnuknutí, ale já mám jiné vnuknutí, a proti tomu nikdo nic nepořídí, ani celý svět ne."

Petr litoval svého kroku; na místě co měl přesvědčovať, byl sám přesvědčen; co měl vítěziť, byl sám poražen; co měl vyhojiť, ranil se sám ještě více. Ač byl překvapen výroky dívčinými, jež zdánlivě byla tak prostá, byl přece ještě dalek toho, aby ji pochopil. To něco, co v její duši leželo jako balvan nehybný, měl v tomto okamžiku jednak za tvrdošíjnost, spojenou s pocitem lásky poněkud uražené, jednak za nechuť k Jindřichovi s její strany. Viděl, že proti tomu ani onomu nelze ničeho pořídíti. Pokoušel se sice ještě a přemlouval, ale byla to úloha nepřiměřená, skoro nedůstojná. Samo jeho nitro bylo rozpolténo. Úmysl byl sice

dobrý a šlechetný, slušno-li nazvati dobrým a šlechetným jednání proti svému citu a přirozenosti své; vůle byla upřímna, ale vše to bylo pouhým klamným obrazem odrážejícího se krásného blankytu oblohy nebeské o hladinu jeho duše, když byla klidna, hladka. V duši se zdá býti tichý lazur nadzemský — a je to klam; je tam jen pohyblivá vratkosť, prohlubeň a kdož ví, co na dně. Jediné zavanutí větérku z lesního úkrytu — hladina se rozčeří a zničeno, rozmetáno to mamivé nebe. Nevěř nebi v hluboké, široké vodě!

I to Petrovo nebe kýženého pokoje a harmonie, o němž sen mu spadl do ňader, mocně se dnes zachvělo. Stačilo několik slov prostého děvčete, a všechny jeho krásné záměry málem by byly zaplaveny novými vlnami staré vášně. Potýkal se i proti sobě i proti Verunce bez naděje. Konečně mu přišel vhod nejobyčejnější a nejvšednější nápad; domýšlel se, že bude nejlépe, když ponechá vše času. Čas se měl státi lékařem i Verunčiným i jeho.

„Vidím, Verunko, že nechceš poslechnouti tatíčka ani mne. Žádný z nás nemůže tebe přece nutiť, a každému z nás působíš tím nemalou bolesť. Nebudu na tebe déle naléhať, ale jednu prosbu mně přece vyplníš. Buď veselejší, více pracuj, nechoď pořád sama po lesích a polích, aby se tatíček tak nermoutil a řekni mu, že se do zimy rozmyslíš, aby na tebe nyní netlačil."

„Budu vesela, budu pracovať od božího rána do boží noci, a k vůli vám tatíčkovi také selhu, že se do zimy rozhodnu, — ale já jsem již rozhodnuta.“

Petr více nepřemlouval; rozloučili se. Ona šla dolů k Stránsku, on pod záminkou, že se jde ještě projít, zabočil dále do lesů.

Krok, který jej měl od ní navždy rozloučiť, přiblížil ji ještě více k němu. Cítil, že dívka nejtěžší hranici, jež je oba dělila, dnes překročila; netajila se svou láskou.

Duševní stav obou, v kterém se rozcházeli, byl různý. On byl sklíčen, skormoucen, ona povznešena, rozjařena. Když zacházel, obrátila se nazpět šeptajíc: „Můj bože, on mne má přece rád!“ Šla pak dále, a přišedši k lesní studánce, jež se prýštila mezi mohutnými buky na maličkém, stromy neporostlém a mechem pokrytém prostoru; klekla si, odhodila své dlouhé vrkoče vlasů přes ramena do zadu, a napila se. Vstávajíc, zahlédla svůj obraz ve vodním zrcadle, dívala se naň, zda-li je hezký, přendala opět své vrkoče do předu, hrála si s nimi, brzy je kladla tak, brzy opak, zkoušejíc, jak by jí to nejlépe slušelo, a konečně, když se ji zdálo, že se po pěšince někdo blíží, utíkala rychlým krokem do Stránska. Tam vyřídila poselství, vracejíc se pak, hledala čtyrjetílky, až jeden našla. Když přišla domů, již si zpívala. Prvé než šla spat,

opětovala si stokráte: „Můj bože, on mne má přece jen rád.“

* * *

Petr mezi tím chodil bez cíle po lese.

Byl to zvláštní, nevysvětlitelný pud, který jej vždy a vždy vrhal přírodě v náručí. A přece v ní nenacházel nikdy útěchy, poklidu, naděje, ba ani zapomenutí. Ať hleděl do blankytu oblohy, ať zadíval se do moře hvězd, ať slyšel lesa šum, zurčení potoku, zpěv ptactva, ať viděl jara bujarosť, léta sílu, jeseni ovoce, zimy cítil mráz třeskutý, vše, i nejladnější v ní obraz krásy souměrné, rozháral v něm pocit bolestný, pocit roztouženosti, nával vzpomínek bez obsahu, tušení bez představ. Byla to temná upomínka, čím býval v ní? Snad temnější ještě předtucha, čím bude tam?

Viděti, slyšeti, vnímati, míti pocity zevnějších předmětů, jež nás dojímají velkolepostí, a neznati zákonů toho všeho, nemoci vniknouť až k prazřídlu bytí, — toť cit skličující. Ale člověk přece vždy, byť odpuzen, zpět vrací se k zakleté říši nevystižitelných oněch zákonů, jež k sobě vábí jej silou časovou. Jest říše ta jako temné, černé, věčné tiché, mrtvé moře bez hranic, z jehož břehů velduchové lidstva hledí na ně, marně však, — neboť jest neprohledné, a samo zírání na ně působí závrať i duchu nejmohutnějšímu; až blouzní a blouznění své zve zjevením a pravdou odkrytou.

I Petra vždy znova příroda neodolatelnou mocí lákala k sobě. Cit, jenž se v něm budil uprostřed ní, měl, ač byl bolestný, proň přece půvabné kouzlo. Bezprostředné nazírání a vnímání nezrušitelné, dle odvěčných, nezměnitelných zákonů určené krásy, bylo kouzlem, jež mírnilo žel, že nelze jich proniknouť, že nelze prohlednouť skrze roušku k nim.

Teprvé pozdě večer vrátil se unaven domů a zavřel se do svého příbytku. Vzal knihu, chtě čísti, nebyl však s to sebrať mysl, aby rozuměl, co mechanicky četl; myšlénky běhaly, písmena vyvstávala, hýbala se, rejdila, a on všude viděl — Verunku. Chtěl psáti. Psával zápisky, a utopil v nich nejeden trpký cit. Ale i to mu selhalo. Představa Verunky byla v něm tak mocna, že zapudila všechny ostatní, majíc ve svém zápětí, ve svém komonstvu tolik citu, že se Petrovi až ňadra dmula.

„Což pak jest tak krásného na tom děvčeti? Vždyť to obyčejné venkovské prosté děvče! Chci pokojně žíť; proč mutiti mám na novo život svůj?" — pravil si sám, ale reflexe ta byla tak málomocná, jako všechny jiné. Pravdivější byl nával vášně, v níž zoufale si šeptal: „Proč by neměla býť má, já její? Dle jakých zákonů měl bych se jí vzdáť a odříkať něčeho, co jest mým? Co jest mně zákon? Každý nosí v nitru svůj vlastní zákon, vlastní právo své."

V okamžiku tom, když nejvíce sám proti sobě

bojoval, poslal k němu farář s prosbou, by jej navštívil, že nemůže spáť, že se mu stýská. Bylť toho času stareček připoután k lůžku, ani z něho nevstávaje. Navštěvovali jej lékaři, těšíce jej, že se pozdraví, nevěřil tomu však — tušil, že vícekráte nevstane a netajil se tím před svými.

Petr se mu osvědčil věrným přítelem. Jich obou poměr stával se každým dnem důvěrnějším. Stařec nazýval Petra svým synem, ten jej svým otcem. Kromě návštěv k Hájkovi seděl skoro stále u něho, činil mu vše k vůli, ano hrál s ním i karty. Dobrý stareček nemohl bez něho ani hodinku býť, a vzdálil-li se Petr na delší dobu, nemile, skoro nevrle to nesl. Petrovi náklonnosť ta nebyla obtížnou, leč ovšem těšila jej, a milerád snášel vrtochy starcovy. „Vy si mne dnes ani nevšímáte“ — vítal přicházejícího, a dělal, jako by se naň durdil. Petr se omlouval, a prvé než minulo několik sekund, byli již v plném proudu nejdůvěrnějšího rozhovoru.

Petra tísnily vzpomínky na dnešní den. Cítil potřebu otevříti duši svou a hledati rady u člověka, o kterém věděl, že jej miluje. Myšlénka však, že by mu tím spůsobil bolesť, zdržovala ho.

Spolu se domníval, že pohnutí to jest chvilkovou slabostí, kterou potřebí potlačiť. Potlačil ji. Starci se zdálo, že se mu v nemoci ulehčilo. Ujišťoval, že mu dnes je dobře a byl proto hovornější,

neobyčejně čilý, skoro rozčílený, a řeč mu plynula rychle a hbitě, jakoby náhle zmladnul. Vypravoval Petrovi různé události ze svého života, při čemž měl zvyk všech hovorných starců, že se mnohokráte opakoval. Petr s malými výminkami již několikrát totéž slyšel. Z vypravování starcova bylo lze poznati, že i jeho život prvé než proudil přes širokou rovinu tichou a poklidnou řekou, byl bujnou bystřicí, jež vyšuměla a vykypěla v horách. Netajil se tím, že i on prožil bujné mládí a rád se o něm šířil, — ovšem jen před Petrem. Vůbec se zdálo, že si pamatuje mnohem více, co se mu přihodilo před padesáti a šedesáti lety, než co se stalo před několika dny, neb včera. Dnes byl nad obyčej sdílný.

„V mládí svém člověk netuší, čím se stane. Ve svém dvacátém roce jsem neměl ani pomyšlení, že bych se stal knězem. Chci vám vypravovati něco ze svého života, co jsem dosud nikomu nepovídal. Není to sice žádné tajemství, na němž by lpěl nějaký zločin neb hřích, ale člověk je přece nerad, když o tom celý svět ví. Poslyšte. Na theologická studia jsem šel velmi pozdě; bylo mně málem třicet let. Když jsem byl v druhém roce, stalo se mně něco, co mne odvedlo z dráhy jednou nastoupené. Zamiloval jsem se totiž. Prosím vás — mladý člověk, mladá krev, a věřte mně nebo ne, že tenkráte bylo ve světě více hezkých děvčátek než-li nyní. Vím, že se mně proto vysmějete, ale

pravda je to. Byl jsem takto slušným chlapíkem, a abych řekl pravdu, mnoho chuti jsem tenkráte k theologii také neměl; přiměla mne k ní více nutnosť než náklonnosť. Společnosti svých soudruhů jsem nemiloval a na procházky jsem chodíval v létě sám za bránu našeho venkovského města, kde byl seminář. Cesta mne vodila mimo malou, ale čistotnou chaloupku; byla na všechny strany porostlá bujarou zelení, která kromě oken a dveří pokrývala všechny stěny a kolem bylo daleko široko nasázeno krásné zeleniny. Starý zelenář měl mladou, asi osmnáctiletou dcerušku, jež buďto sedávala šijíc u okna na polo skryta za záclonou, aneb pomáhala otci venku. Dívával jsem se na ni, ona na mne, ale v tom jsme se lišili, že já smutně, ona vesele. Vždy se smála, jako by chtěla říci: „Co pak ty se smíš také na děvčata dívať?“ — Bylo vám to hezké černooké a černovlasé dítě s prostomilou tvářičkou, a rostlá tak, jako v lese mladá jedle bez poskvrny. Skoro vždy zpívala a přestala jen, když mne shlédla, aby se mohla smáť. Dlouho jsem nevěděl, zda-li se na mne směje, aneb se mně vysmívá. U děvčat to tak lehce nepoznáte, někdy to bývá současně obé. Chodil jsem mimo dvakrát za týden, vždy pravidelně v jistý den a určitou hodinu. Jedenkráte asi ku konci června, když šel jsem svou obvyklou procházkou, volá Kristinka schválně hlasitě, abych to slyšel: „Tatínku, nařiďte si hodinky, které se vám

dnes odpoledne zastavily; je právě půl sedmé, ani minuta víc ani míň.“ „Jak to víš?“ ptá se starý. Děvče místo odpovědi dalo se do smíchu a ukázalo na mne šeptajíc: „Hodiny.“ „Jaké, tumpachové nebo zlaté?“ zavolal jsem, směje se také. „I ne, jen visací,“ byla veselá odpověď. Od té doby jsme spolu mluvívali. Bůh sám ví, odkuď se tolik lásky ve mně nabralo, zamiloval jsem se jako osmnáctiletý študent. Počínal jsem ji navštěvovať v domku, který byl uvnitř čistotně, nad jejich stav skoro bohatě zařízen. Neměla matky, byla tam jen stará její teta. Otec se na mé návštěvy z počátku sice kysele díval, pak je ale trpěl a konečně byl jim i rád, říkávaje, že se na mne vždy těší. Cit k citu, myšlénka k myšlénce, slovo k slovu — zkrátka, já řekl Kristince, že k vůli ní vystoupím z theologického semináře. Zamlčela se, zamyslila se na chvilku a polo bázlivě, polo radostně pak se mne zeptala: „Chtěl byste opravdu?“ a dala se do pláče. Pláč jest u ženských výrazem každého citu, i radostného. Pověděl jsem úmysl svůj otci. „Čím se chcete živiť?“ ptal se mne. Měl jsem již plán hotový, řekl jsem mu, že se stanu učitelem. „To bych já se musel rozloučiť od Kristinky. Chcete-li zůstaňte u mne, dám vám společně domek se zahrádkou, několik zlatých mám také zahospodařeno, budete mné pomáhať, a při tom si můžete něco přivydělať psaním u úřadů; je jich tady dost. Bu-

deme se společně poctivě a dobře živiť; moje řemeslo slušně vynáší, nebudete-li se jako učený pán za mne styděť“ — odvětil starý, a mně se zdálo, že jsem nejšťastnějším člověkem na božím světě.

Bylo to na počátku studijních prázdnin, a hned po této rozmluvě ohlásil jsem, že se více do semináře nevrátím. Měli mne tam rádi a uslyševše proč, zráželi mne z mého úmyslu, ale marně, neboť byla i svatba již umluvena. Starý Jirsa, Kristinčin otec, jmenoval se Martin, a stál na tom, aby se veselka odbývala o jeho svátku. Najal jsem si zatím soukromý byt a očekával netrpělivě toho milého patrona. Rozumí se, že jsem býval každý den u Kristinky. Těch několik neděl očekávání byly nejkrásnějšími mého života. Každé očekávané jisté štěstí jest krásnější, než štěstí samo již dosáhnuté. V celku mohu říci, že jsem, vyjma několik bolestných ran, prožil život dosti šťastně a mohu s Franklínem říci, že bych nebyl proti druhému jeho vydání s opravou několika tiskových chyb. Chtěl bych ten život ještě jednou prožíť tak, jak jsem jej prožil, ale za cenu oněch několika neděl nevím co bych dal.

Mezi tím přistěhoval se do našeho města mladý, právě teprvé jmenovaný, neženatý advokát. Hledal jsem místo písaře — přijal mne. Byl to divný člověk a neviděl jsem v životě mu podobného. Všechno na něm bylo podivné, i jeho křestní

jméno. Jmenoval se Spiridion. Obličejem i postavou krásný, jako staří malovali svého Apollina, jen že měl černé kníry a černý hustý vlas. Někdy zádumčivý a nemluvný až k melancholii, byl jindy veselý, ba rozpustilý, až výstředně. Jeden den spořivý a střídmý až skoupě, rozhazoval podruhé plnou hrstí, a dával každému hojně, koho měl rád. Nevycházel třeba celý týden ze svého obydlí a pracoval dnem i nocí, hned na to ovšem třeba tři dny ani nepřišel domů, projížděje okolí a utráceje peníze. I jeho cit k lidem byl zvláštní; nikdo mu nebyl lhostejným, každého buď miloval, neb nenáviděl. Jednou večer po práci povídá mně: „Vy prý máte hezkou nevěstu? Celé město mluví o její kráse a ještě více o jejích očích. Nechtěl byste ji mně představiť? Budu vaším svědkem při svatbě, zvu se sám.“ — Mně to zalichotilo a byl jsem rád, že hned přijal mé pozvání a šel se mnou společně navštívit chaloupku, kterou jsem v duchu nazýval již svou. Kristinka i starý Jirsa se ho ulekli, neboť nebyli takovým návštěvám zvykli, ale můj chef byl tak milý a tak přívětivý, že hned zapudil všechnu jich ostýchavost. Bylo nám u něho hned teplo; bavil nás vypravováním a vtipem pozdě do noci, a když odešel, pravil starý Jirsa: „To je nějaký vzdělaný hodný pán!“ Kristinka dodala: „A jak je krásný!“ Slovo to mne bodlo, neboť zamilovaný nerad slyší z úst své dívky chválu krásy cizí.

Když jsem druhý den přišel opět, běžela mně Kristinka vstříc, radostně volajíc: „Podívejte se, co mně dnes přinesl váš milý, dobrý advokát“ — a ukazovala na skvostnou čínskou vázu. Poznal jsem, že to byla váza z jeho pokoje. Od té doby se jeho návštěvy u Kristinky každý den opakovaly, tak však, že jsem se s ním u ní nikdy nesetkal. Když jsem jedenkráte, asi za týden, na to přišel večer, našel jsem děvče zamyšlené. „Co ti je Kristinko?“ tážu se. „Ach nic, bolí mne jen trošku hlava,“ odpověděla skoro chladně. Marně jsem se pokoušel zavesti s ní rozmluvu. Mezi tím kýval na mne pr tem starý Jirsa a otevřev malou dubovou Kristinčinu truhličku, ukazoval mně drahocenný v ní šperk, a nečekaje mé otázky, vypravoval mně pološeptem: „To je zas od vašeho advokáta!“ „Což zde opět byl?“ „Byl a vyseděl celé odpoledne. Je to nějaký vzdělaný, hodný pán.“ — Mlče, pobyl jsem ještě chvilku, a pak, nepodav Kristince ani ruky, měl jsem se k odchodu. Nesnesla toho; chytila mne nejprvé za rameno, a když jsem toho nedbal, vrhla se mně do náručí, prosíc, abych neodcházel. Zůstal jsem, byl jsem však po celý večer smuten. Starý Jirsa si bručel pod nos: „Co pak tomu člověku dnes asi chybí?“ „Bolí mně také hlava“ lhal jsem, a rozloučil jsem se dříve než obyčejně.

Druhý den v poledne po práci zavolal mne

Spiridion do svého nejzadnějšího pokoje, jenž mu byl ložnicí. Tam rozpředl se mezi námi následující podivný dialog.

On: „Pane, já jsem se na smrt zamiloval do vaší nevěsty".

Já: „To pravíte pane mně?"

On: „Komu pak to mám nejprvé říci? Snad ne hned vaší nevěstě? Jste k politování, ale já ještě více. Hleďme věc vyrovnať. Mám prostředek".

Já zlostně: „Jsem žádostiv zvěděť jaký".

On: „Zde vidíte listinu mnou již podepsanou. Postupuji a odevzdávám vám v ní veškeré své jmění, jež páčím na šedesát tisíc zlatých stříbra. Jen jednu šňůru zděděných po matce perlí jsem si vymínil pro sebe. Jakmile listinu tu podepíšete, jste prostředně bohatý člověk a já žebrák. Směnivše takto svá postavení, předstoupíme já jako žebrák, vy nyní jako boháč před Kristinku, ať pak z nás jednoho volí. Vyvolí-li si vás, dávám vám své slovo cti, že ani neceknu a nechám vás v pokoji. Vyvolí-li si mne, necháte vy mne s ní v pokoji".

Já: „To je pane podivínství".

On: „Nechcete?"

Já: „Rozumí se, že nechci".

On: „Jste blázen, že neberete, já větší, že dávám, nechcete opravdu?"

Já: „Ne".

On: „Dobře. Mám jiný prostředek — umíte hráť šach?"

Já: „Co je vám potom; umím."

On: „Hrajme o Kristinu."

Já: „Vy jste střeštěnec."

On: „Nechcete?"

Já: „Nechci."

On: „S vámi není žádné rozumné vyrovnání možné. Střílejme se tedy přes pokoj. Má právě dvacet kroků délky; tu jsou mé nabité pistole, vyberte si. Máte první ránu — jen dvacet kroků".

Já: „Pane, co si o mně myslíte?"

On: „Což opět nechcete?"

Já: „Nechci."

On: „Příteli, s vámi je kříž. Tu máte tedy nabitou pistoli; stojím vám zastřelte mne".

Já: „Pane, vy jste zběsilec, divoch a blázen. Nechte mne v pokoji."

On: „U všech čertů, tak se zastřelte sám. Nějak to přece musíme vyrovnať."

Byl jsem nad ním dopálen a zařval jsem mu zlostně do obličeje: „Zastřelte se vy — co mne k tomu nutíte!" Po těch slovech jsem pádil pryč. Nepustil mne, zastoupil mně cestu. „Poslyšte" — povídá, „proč se na mne hněváte?" Já se na Vás nehněvám, já vás mám rád. Kristinka za to nemůže, že jest krásna, vy nejste tím vinen, že jste se do ní zamiloval a já nenesu také žádné viny,

že jsem totéž musel učiniť proti své vůli. Jsem na smrť zamilován. Nejde zde o hněv, leč o rozřešení a možno-li narovnání. Já jsem vám podal dost návrhů, nepřijal jste ani jeden, jest na vás, abyste podal vy své."

Já: „To není žádný proces, aby se narovnával".

On: „Pane, celý život je prabídný proces, jen že neznáme soudcův a nemůžeme podpláceť; známe jen své odpůrce. Advokátů při tom procesu máme dost a dost."

Já: „Tak špatných jako jste vy!"

On: „Pane, váš hněv je slabosť! Nehněvejte se, a raději rozmýšlejte, co dělať. Buďte klidný, prosím vás. Pojďte, sedněme, pohovoříme ještě. Snad přece o něčem rozhodneme. Přál bych vám ze srdce vítězství, a sobě také."

Vzal mne za ruku, měkce se na mne podíval, a vedl mne nazpět k pohovce. Nevěděl jsem, co dělám, posadil jsem se.

„Mám," počal znova, „ještě jeden návrh, který vlastně obsažen byl již v návrhu mém prvém. Bude snad nejlépe, když si vezme ten Kristinku, kterého miluje více. Pravím schválně „více", neboť miluje nás oba. Musíme se shodnouti na základní myšlénce, na principu. Shodujete se s principem tím?"

Mechanicky jsem přisvědčil.

„Dobře, nyní jednejme o tom, jak to poznať.

Ženské a jmenovitě dívky neprohlédneš ani teleskopem, ani mikroskopem. Kdybychom se jí samy na to tázali, nedozvíme se pravdy, poněvadž buď z nepravého studu řekne, že vás, aneb z pýchy, že mne. Ani stud, ani pýcha není srdce. — Jak to tedy poznať?"

Byl jsem omráčen a nic jsem nemluvil.

„Vidíte," pokračoval, „já v tomto okamžiku také nevím. Musíme to oba dobře rozvážiť. Zavazuji se vám slibem, že dokud se na něčem neusneseme, já to krásné děvče nenavštivím; slibte vy mi totéž."

Nechtěl jsem se s ním dáť ani do opravdivého rozhovoru, nerci li do nějakého vyjednávání o záležitosti té; zdálo se mně, že jest výhradně mou, že nikdo nemá práva ani o ní mluviť, tím méně o ní vyjednávať; ale můj advokát měl mě již jedenkráte chyceného. Mluvil do mě dotud, až mě přesvědčil, že musíme nějakým způsobem poznať, koho z nás Kristinka více miluje. Omámil mne tak, že jsem u něho zůstal u oběda, i připíjel šampaňským na zdraví mé — ne — naší Kristinky. Víno působí zvláštní silou na člověka. Rozjařil jsem se jako můj hostitel. Oba jsme se domnívali býti více milovánu, a druh před druhem se tím netajil. Mne sice činilo svědomí výčitky, že tak lehkomyslně mluvím o věcech mně skoro svatých, ale jazyk byl rozpoután, puštěn bez uzdy.

„Šampaňské samé přivedlo mne na myšlénku,“ — pravil Spiridion, — „zajisté ji přijmete. — Od nynějšího okamžiku nesmí nikdo z nás Kristinku navštiviť. Pod jakoukoli záminkou odstraním starého Jirsu z domova na dva dni. Svěřím mu vyřízení nějaké záležitosti v hlavním městě, pod záminkou, že v nikoho jiného nemám důvěru. Až starý bude pryč, odešleme oba současně po dvou rozdílných poslech ku Kristince list následujícího obsahu: „Bil jsem se pro vás se svým soupeřem v souboji. Jsem těžce raněn — nemohu psáť — diktuji tyto řádky. Pro bůh, navštivte mne dnes večer po sedmé hodině — rád bych vás ještě spatřil.“ — Oba poslové musí v tutéž minutu při večerním soumraku oba listy odevzdať. Obstarám posly ty sám a žádný z nich se nesmí u děvčete zdržeť, leč hned se musí po odevzdání listů odstraniť. Rukopisy budou k nepoznání změněny. — Ten den odpoledne se oba zavřeme do svých bytů, aby nás nikdo neviděl v městě. Koho děvče dříve navštiví, ku kterému večer přijde — ten vyhrál!“

„A nenavštiví-li žádného z nás?“ — tázal jsem se.

„Pak vás nechám na pokoji; budu přesvědčen, že děvče mne nemiluje. Ze tří případů máte dva pro sebe“.

Vínem rozjařen, přijal jsem nesmyslný návrh. Bylť jsem jist vítězstvím — můj soupeř též. Jak

ujednáno, tak vykonáno. Hned druhého dne povolal k sobě Spiridion starého Jirsu a dovedl toho na něm, že v jeho záležitostech odjel na dva dni do hlavního města. Ještě týž den byly odeslány za večerního soumraku Kristince dva listy umluveného obsahu.

Oba byli jsme zavřeni ve svých bytech. — Byl podzim; zůstával jsem blíže radnice, na které byli hodiny. Slyšel jsem každou čtvrť. Nevydržel jsem ani jediného okamžiku na jediném místě. Byl to hrozný stav. Seděti jsem nemohl; chodil jsem po svém pokoji, jako chycené dravé zvíře, když je zavřou první den v klec. Věřte mně, že mi dosud vyvstává na čele pot, když si zpomenu na několik těch hodin prožitých v nejistotě. Nejistota jest to nejstrašnější na světě.

Bila sedmá, přiblížila se již i osmá — Kristinka nepřicházela; byl jsem jako na uhlí, chtěl jsem zžírán žárlivostí a zvědavostí vyřítiti se ven; přemáhal jsem se však a vyčkal v smrtelných úzkostech hodiny deváté. Chvěl jsem se na celém těle, krev ve mne proudila, jako by hnána přívalem bouřných citů — a děvče mé přec nepřicházelo. Nebyl jsem již pánem svých myšlének, jež přede mnou jezdily v nejpodivnějších motanicích a obrazech, i vyběhl jsem ze svého pokoje; na ulici fičel ostrý, mrazivý vichr. Hnán žárlivostí, pádil jsem k advokátovu bytu. Vida, že okna jsou tam osvět-

lena, chtěl jsem do vnitř, a již chytal jsem za kliku domovních dvéří. V tom slyším blížící se kroky a hlasy. — Ustupuji do nočního temna a čekám. Klika cvakla, dvéře se otevřely, na ulici vychází Spiridion, a po jeho boku naň zavěšena — Kristinka. V prvním okamžiku chtěl jsem se vrhnouť mezi ně a vyrvať mu ji. Vzpamatoval jsem se a šel jsem tichým krokem za nimi. Byli tak zabráni do rozhovoru, že nepozorovali ničehož ani před sebou, tím méně mne za sebou. Byl to zvláštní rozhovor, který mně tou měrou utkvěl v paměti, že mně z ní nikdy nevymizí.

On: „Nyní jsi na věky má. Pověz, kdy budem slaviť svatbu?“

Ona: „Můj bože, nemluvte mně o svatbě s vámi. Jsem nevěstou jeho. Vy jste jej zradil. Co se s ním stane, s ubožákem?“

On: „Vím, že ho více nemiluješ, jen lituješ. Přikvačil naň zlý osud. Kdyby mne byl stihl, byl bych si vzal život; zastihl jej — ať činí co chce a co může. Kde nemohu pomoci, nelituji.“

Ona: „Jste ukrutný jako divoch.“

On: „Ale smírný jako holoubek. Pověz, kdy chceš míť svatbu?“

Ona: „Vy mne mučíte, vy mne ještě umučíte!

On: „Ty mne mučíš, ty mne ještě umučíš. Dítě, kdy chceš míť svatbu?“

Ona: „Můj bože, svatbu jsem měla míť o sv. Martině — ale s ním.“

On: „Dobře, budeš míť tedy svatbu o sv. Martině — ale se mnou.“

Ona: „Vždyť je do něho jen čtrnácte dnů.“

On: „A kdyby to bylo zejtra — o Martině budeš mou.“

Ona: „Budu? Ne to není možné.“

Zafičel vichr proti nám, strhl mu klobouk s hlavy, a kutálel jim přede mnou. Obrátil se a slyše někoho za sebou, zavolal: „Pane, zachyťte můj klobouk.“

Měl jsem na jazyku zakletí, ale přemohl jsem hněv, a ničeho neřeknuv, ztratil jsem se do noční tmy, spěchaje jinou stranou napřed ku Kristinčinu domku. Tam jsem se skryl a čekal, až přijdou. Přišli, stanuli, a hovořili šeptem. Ne všechno jsem slyšel. On byl vášnivě rozčilen, ona bázlivě váhavá. Patrně ji znepokojóvalo svědomí mým obrazem. Ona naléhala, aby již odešel, on prosil, aby jej pustila k sobě do domku. Zpouzela se, konečně uposlechl a odešel. — Pustil jsem se do polí a probloudil celou noc. Již svitalo, když jsem se vrátil — a přece jsem byl ještě v nejistotě. Zdálo se mně, že Kristinka sama o tom nevěděla, co učinila. Umínil jsem si, že ji navštivím. Učinil jsem tak hned ráno. Našel jsem ji bledou, skoro nemocnou;

příchodu mého se patrně ulekla, a přec se mně zdálo, že byla spolu i ráda.

„Víte, proč ještě přicházím?“ — byla má k ní slova.

„Vím; abyste mně činil výčitky,“ — pravila tichým hlasem, klopíc hlavu.

„Nikoliv, chci vám dáti pouze tuto otázku: Chcete míti o Martině svatbu se mnou nebo se Spiridionem? Odpovězte mně jasně a určitě. Vím vše, a znám vaši včerejší s ním rozmluvu po cestě domů; šel jsem za vámi a slyšel jsem jeho slib.“

Zapýřila se, a skryla ještě více oči řasou svých víček; dala se pak do usedavého pláče a štkajíc pravila: „Bůh je můj svědek, já jsem tím nevinna. Věřte mně, že jsem vás milovala z celé duše a miluji dosud, ale bez něho — bez něho býť nemohu. On mně učaroval. Já nevím, co se se mnou děje; nazvete mne jak chcete, pravdu vám však povídám: když jsem u něho, stýská se mi po vás, když jsem u vás, stýská se mně po něm; a když není u mne žádný z vás, stýská se mně po obou.“

Znal jsem to děvče s dostatek, a věděl jsem, že se neumí přetvářeť ani řečí, tím méně chováním neb skutky. Poznal jsem v okamžiku tu propasť, v které se nachází. Spiridion měl pravdu; ona nás milovala oba, jej však horoucněji a vášnivěji. — Jsem od přírody srdce měkkého a smírný; kdežto by jiný byl soptil zuřivostí, já nemohl jsem

se ani hněvať. Měl jsem jen žalosť nad sebou a nad ní.

„Co tedy učiníš, Kristinko?“ — ptal jsem se skoro plačky.

„Ach, poraďte, poraďte, co činiť. Zdá se mně, že kdybych jej nikdy neviděla, kdyby mne nebodal černýma očima, že bych naň zapoměla. Utečme mu — utečme mu — já neznám jiného prostředku. Zastaňte se mne, prosím vás, zachraňte mne před ním; kdybyste věděl, co jsem včera.... Ach ten zlý člověk byl by mne málem na věky zničil, ďáblu zaprodal.... Můj bože, můj bože, já jsem se sotva spasila.... ale teď.... ach jak to bude! To byla ukrutná od vás hra, vy mne žádný z vás nemáte rád.... a já vás.... já vás oba. To je hrůza.... to je strašný hřích...! Štkala a vrhla se mně do náručí, zavěsivši ruce okolo šíje mé. Byla rozechvěna a počala nesouvisle mluviť, až mne pojala úzkosť. Chlácholil jsem ji, seč jsem mohl, ač sám jsem byl poděšen. Dovedl jsem ji na pohovku, a sám chodil jsem rychlým krokem po pokoji, přemýšleje, co dělati. V situaci té nás zastihl Spiridion. Ulekli jsme se před ním oba, i jej překvapilá má přítomnosť. Zachmuřil se poněkud, hned však vyjasniv na to tvář, přívětivě pozdravil dívku, a obrátiv se ke mně, pravil jako by žertem: „Pane, je mi líto, že neplníte obapolně uzavřené smlouvy. Žalovať vás nemohu, ale mám prostředky k exekuci.

Jak jste se vyspal?“ — A nečekaje odpovědi, obrátil se ku Kristince: „Prosím, jen plačte. Budu přirovnávati krásu vašich slzí k perlám.“ — Při tom vyndal dlouhou šňůru třpytných, velikých perlí a pokračoval: „Budu počítati vaše krůpěje, až jich tolik napláčete, co zde těch lesklých slzí, budou pak všechny vaše. Zdědil jsem je po matce, mají svou historii; nosila je na své krásné šíji sultánka Zulejka, — ale což vám je po sultánce! Zkrátka, jsou pěkné a mají vlastnosť, že kdo je nosí, jest krásný a všemi milovaný. Vy již nepláčete? Aj, vy nechcete perlí sultánky Zulejky“.

„Ne, nechci,“ — odtušila dívka.

„Pak budu plakať já, že nechcete perlí mé matky. Ubezpečuji vás, že byla krásna jako sultánka Zulejka, ach, což dím, tak krásna jako vy. Není-liž pravda pane?“ — obrátil se ke mně.

„Neznal jsem vaší matky“ — pravil jsem suše.

„Pravda, zapomněl jsem, — škoda — byl byste ji tak ctil, jako já ji miloval, a vy Kristinko byste ji byla spolu ctila i milovala. Prosím, vezměte ty perle. Matka má vám je odkázala — urazila byste ji zpěčováním“.

„Neznala mne, i nemohla mně je odkázať“ — namítla dívka, jež přestala plakať a udiveně se dívala tu na něj, tu na jeho perle před její zrakoma se třpytící, tu zase na mne. Má přítomnosť

množila její rozpaky. Spiridion to pozoroval, a obrátiv se ke mně, pravil:

„Vy přece nebudete ničehož namítať Kristinka vezme ode mne darem perle sultánky Zulejky“ — a nečekaje odpovědi, zavěsil je dívce okolo šíje. Na to posadiv se naproti, počal vypravovati historii těch perlí. Vypravoval živě, nadšeně a tak krásně, že při jeho povídce člověk zapoměl na přítomný trpký okamžik, dal se jím unest v báječné kraje orientu a viděl před sebou jako živé všechny osoby, o nichž mluvil. Pamatuji se dosud na povídku tu; byla pěkná. Dívka měla pravdu; ten člověk na ni působil mocí kouzelnou. Již neplakala a smutek odvál s její obličeje, zářila radostí, za několik minut zapoměla, oč mne prvé prosila, co před chvilkou pravila, ba zdálo se mně, že pustila s mysli i mou přítomnosť. Vzdálil jsem se. Spiridion šel za mnou.

„Pane“ — pravil — „chcete dostáti smlouvě se mnou uzavřené čili nic?“

Můj úmysl, spasiti před ním dívku, zviklal se; přišel jsem k vědomí, že Kristina nebude nikdy výhradně mou, že miluje Spiridiona více než mne. V několika okamžicích uzrála ve mně proto nová myšlénka, že ustoupím z bojiště. Bylo to nad míru bolestné ale nevyhnutelné. — Odpověděl jsem mu odhodlaně: „Ano pane, dostojím slovu; od zejtřka

mne neuvidíte více ani vy, ani Kristinka. Odjedu na vždy.“

Podivný člověk! Včera v noci řekl Kristince že mne nelituje, a když jsem mu dnes potom pověděl svůj úmysl, slzel. „Jste nešťasten“ pravil „a vážil bych si toho velice, kdybyste nebyl hrdým a přijal ode mne pomoci. Řekněte upřímně, nenávidíte mne?“

Přivedl mne do rozpaků. Můj cit k tomu muži byl zvláštní. Nemohu říci, že bych ho byl nenáviděl, a přece jsem ho neměl rád, ač mně nebyl odporný. Zpozorovav mé rozpaky, pokračoval:

„Činíte mi křivdu, nenávidíte-li mne. Já vám křivdy té nesplácím. Vím, že ještě před odjezdem budete psát i Kristince i starému Jirsovi. Prosím, nepište o mně nic zlého. Ubezpečuji vás, že ani já bych o vás v podobném případě nic zlého nepsal.“

Slíbil jsem to, a na důkaz svěřil jsem mu týž ještě den své dva listy, aby je dodal.

Líčiti vám svůj stav jest mi nemožno. Byly to nejstrašnější okamžiky mého života; neměl jsem nikdy stejných, ba ani podobných. Odjížděje potom druhý den ráno z města, viděl jsem v podzimní mlze bělající se v dálce onu chaloupku, v níž jsem zakusil tu tolik štěstí, tu zas tolik bolestí. Listí, mezi nímž byla v létě ukryta, opadalo, zůstalo jen nahé mřezoví a mezi ním holé větvičky, rozložené

po bílých zděch domku, jejž nazýval jsem skoro již svým; tam ze zdi zíralo na mne ono malé okénko, z něhož jsme se často dívávali. — Snad znáte i vy stejný cit, cit loučení se na věky s někým, kdo ještě žije. Věřte, jest to bolestnější, než loučení se s někým, kdo zemřel.

Jel jsem rovnou cestou do Litoměřic, kde jsem opět vstoupil do bohosloveckého semináře. Nabyl jsem tam zase duševního klidu k životu a práci nevyhnutelného, ano ještě více; nabyl jsem rovnováhy duševní, která mne po celý život provázela; zapomněl jsem, a byl jsem šťasten. Celý můj ostatní život byl mi dostatečnou náhradou za těch několik měsíců prožitých v bolesti, v hoři, v rmutných želných vzpomínkách. Ano, ano, člověk zapomíná; myšlénky a city jsou jako luční kvítek; každým jarem vyroste nový a starý vadne. Člověk má mnoho jar v životě jako příroda, a to je veliké štěstí, věřte veliké štěstí, sice by vzpomínky nás utrápily a usoužily.

Co se stalo pak s Kristinkou a Spiridionem nevím; vím jen, že se vzali. Zda-li byli šťastni a jak žili, nikdy jsem neslyšel.

Tím stareček skončil. Petr jej poslouchal napnutě, ba rozčileně, jsa mezi vypravováním nepokojným, jakoby starci přerušiti chtěl řeč. Vyslyšev jej do konce, vstal, přejel si rukou čelo, učinil několik kroků po pokoji, obrátil se opět k posteli,

kde stařec ležel, a postaviv se před něj a vzav jej za ruku, tázal se:

„Chtěl byste snad zvěděti další historii o Kristince a o svém soku Spiridionu?“

„Jak, znal jste je? Můj bože, před svou smrtí uslyším ještě o Kristince. Kde jste ji poznal, kde viděl? Žije ještě? Mluvte, mluvte!“

„Buďte pokojným a slyšte. — Kristinka si po vašem odjezdu z města skoro zoufala. Pravila, že ztratila jednu polovinu svého srdce a ta druhá že krvácí. Padla na ni těžká dlouhá nemoc, která ji připravila málem do hrobu. Spiridion neodcházel od jejího lože. Konečně se po dlouhé době pozdravila a pozdravivši se, žila potom život zcela jiný než před nemocí. Stala prý se ještě krásnější, ale celá její letora byla změněna. Hlavním rázem celé povahy byla zádumčivosť a tichý, sám v sebe obrácený smutek. Spiridion ji, možno-li ještě vášnivěji miloval. Vzali se a zdálo se, že jich obapolná láska každým dnem roste. Ale on byl povahou nepokojnou; zžíral jej jakýsi nevystižitelný vnitřní oheň, pudící jej z jednoho místa na jiné; oheň ten podžehala v něm i nešťastná okolnosť, že mu zmíraly dítky, jež mu Kristina rodila. Nevydržel nikde dlouho; stěhoval se z města do města, až přišel s manželkou do Uher, tam se konečně ustálil a žil životem pravidelným; všude byl nešťasten a neštěstí to, ať domnělé nebo sku-

tečné, cítil vší silou ohnivé letory. Žilo v něm něco, co bylo mimo jeho moc a vůli, co sám nechápal. Neznámá síla ta v něm stále bouřila, jako v sopce duní a pracuje i tenkráte, když nechrlí lávu. Měl již jen jediného nejmladšího syna, kterého miloval celou vášní svého srdce. Synu tomu chtěl zanechati ohromné bohatství, a pracoval proto neunavné dnem i nocí. To jej zahubilo — zemřel, nedosáhnuv svého cíle. Manželka jeho, nyní již stařena, žije dosud; jeho pak jediný syn — stojí před vámi a tiskne vám ruku.“

„Můj bože, vy jste synem Kristinky?“

„Ano, tak jest, jsem. Chcete viděť perle sultánky Zulejky? Darovala mně je matka, mám je u sebe“.

Stařec se nemohl ubrániti slzám; plakal, a pláče, tázal se:

„Kde jest nyní vaše matka?“

„Žije smutný život opuštěné vdovy v jednom malém městečku na Slovensku. Psala mně nedávno, že mne chce ještě před svou smrtí viděť a že mne proto navštiví, ač cestování v jejím stáří jest příliš obtížné.“

„Já ji tedy snad ještě uvidím? Kéž mně bůh dopřeje té krátké doby, těch několik neděl! Těším se na to setkání, ale spolu se ho bojím. Prosím, nepište jí ničehož o tom, že jsem zde. Ach, jak divné jsou ty osudy lidské! Rozešli jsme se oba

v kvetoucím mládí, v plném proudu síly životní, plni naděje do budoucnosti, plni lásky k světu, — a sejdeme se jako dva uvadlé, suché kmeny k zemi nakloněné, čekajíce každým okamžikem ruky Páně. Můj bože, co jest ten život? Stín, pouhý stín."

* * *

Již kohouti dávno kokrhali, když se rozešli. Petr nemohl po dnešních událostech spáti. Teprvé k ránu, ani již ptáci se ozývali v hnízdech svých, tvrdě usnul. Ze spaní toho náhle jej probudilo silné klepání na dvéře s nářkem. Přiběhli domácí lidé, a plačíce vypravovali mu, že našli dnes ráno starce v posteli — mrtvého.

17.

Po smrti farářově stal se Petr administrátorem fary Stránské. Tak náhlé rozloučení se staričkým přítelem bylo proň osudné; chod jeho myšlének, citů, činů, jež v poslední době hleděl přizpůsobiť i požadavkům zevnějšího světa i přání starcovu, zastavil se jako stroj, ztrativší pružinu, která jej udržovala v ruchu.

Jest to zvláštní známkou jistých povah, že potká-li je neštěstí, jsou z počátku necitní jako kámen, čím však dále, tím více probouzí se v nich vědomí neštěstí toho, až procitne bolesť stále rostoucí. Takovou povahou byl Petr. Smrť přítelova

náhlá a neočekávaná zarazila ho sice z počátku, tak však, jako by byly v něm všechny síly a pohyby zkameněly. Teprvé, když pochovali dobrého starce, pocítil bolesť, jež rostla každým dnem, ba skoro každou hodinou. Bylať bolesť ta jako zvuk způsobený ranou; doletuje k duši dříve, než ona. Ucítil v sobě nenahraditelnou mezeru. Jeho celá povaha, které, aby jiný směr dal, velice se namahal, odbočila dvojnásobnou silou do starých kolejí a vyhrkla jako proud, jenž překonal překážku položenou mu v cestu. Bolesť se smísila se zarytostí, vzdorem a zlobou; hněval se na osud, jenž dle jeho domnění činil jej nešťastnějším, než lidi ostatní, a vida, že hněv ten jest bezpředmětným, svalil jej na lidi; nenáviděl jich snad proto, že nebyli jako on. Stal se zádumčivějším než dříve, skryl se ještě více v samotu, a nevlídně, skoro krutě počal zacházeti s lidem, dávaje mu na jevo své opovržení. Lidé jej neměli hned z počátku rádi; Petr jim nebyl sympatickým, nedůvěřovali mu. Neláska jejich vzrostla v zjevnou zášť pro pověsti o něm kolující. Rozumnější ovšem nevěřili nejapným povídkám, roznášeným jmenovitě starými babami, ale nenáviděli ho stejnou měrou jako nejsprostší. Veliká masa lidí snese duševní převahu jen tenkráte, když se jí buď bojí, neb když spojena jest s převahou materielní. Pouhá převaha duševní stává se jim předmětem záští, ba skoro opovržení, když jest na zevnějšek bezmocna.

Pohled na člověka, jenž jeví mocné vědomí své duševní síly, hmotně však něco vykonať buď nemůže neb nechce, protiví se lidu. Disharmonie ta jest mu odporna; milujeť lid více čin, než myšlénku, odpustí spíše podlosť, než tichou vznešenosť, snese spíše mrskajícího jej despotu než mlčícího nevlídníka. Oprávněná hrdosť zdá se mu býti sprostou pýchou, a v sebe uzavřené mlčení podezřelým tajnůstkářstvím. — Všechny vlastnosti Petrovy byly lidu antipaticky. — Farář usiloval, aby poměr ten napravil, postavil se jako smírce mezi lid a Petra, a namáhání jeho nebylo bez výsledku. Lid alespoň zjevně nereptal, a Petr sám měl dosti dobré vůle. Po smrti farářově přestalo vzájemné sbližování, změnivši se v zjevný odpor.

Jinak měly se věci s Jindřichem. Lid jej měl rád, poněvadž i on jej miloval. V důležitých potřebách života nikdo nic nečinil bez něho. Jindřich také ku podivu brzy seznal poměry a potřeby lidu; vžil a vmyslil se ve své okolí. Byltě vůbec povahou přítulnou a cítil s každým, třeba i s dítětem, jež ztratilo svou hračku. Přítulnosť ta zdála se často skoro slabostí, ale byla vždy milá, ve svých účelech šlechetna, ve svém zdroji čista a výsledky svými šťastna. Miloval, proto jej milovali, cítil s jinými, cítili i oni s ním. Jsou povahy, které jsou srdcem každé společnosti; aby byly hlavou, k tomu nedostává se jim vlastnosti, kterou bych

nazval spíše tvrdostí než silou. Jindřich byl povahou měkkou. Myšlénka muže, jakožto úsudek a vědomý účel životní, a z myšlénky té vyrostlá vůle, jest bezohledna a kruta, jako nutnosť logiky, ba jako zákon přírodní sám; cit jest měnivý jako čas a jako člověk v něm. Jindřich byl více citem než vůlí, více tušením než myšlénkou. Pro společnosť podle jeho ideálu již sorganisovanou byl by teplem, které ji udržuje, silou, která jí pohybuje, mozkem, který za ni přemítá, ba i rukou, která za ni koná, ale aby společnosť podle svého ideálu sorganisoval, k tomu nedostávalo se mu bezohlednosti; měl v sobě mnoho blahosklonnosti, myslil více na jiné než na sebe; nebyl bezohledný, čímž každý reformátor musí býť. Za to bylo působení jeho na jednotlivce velké a výdatné. V tom byl pravým učitelem; nepřestával pouze na dítkách, učil muže, ba i starce, ovšem každého přiměřeným způsobem. Bylť národním učitelem v nejkrásnějším a nejširším smyslu slova toho.

Petr i Jindřich byli sobě protivníky. Ač nepřátelství jejich nebylo dosud zřejmé, bylo přece znáti dle vzájemné chladnosti jich obapolnou k sobě nechuť. Nechuť ta nevznikla z uvědomělé příčiny; byla dosavád spíše instinktivní, ale proto i hlubší a trvanlivější. Tajnému nepřátelství tomu bylo nyní rozplanouť v zjevný boj.

Brzy po smrti farářově roznesla se po vůkolí

pověsť, že Petr stane se sám farářem v Stránsku, poněvadž baron Holinský, tamějšího chrámu patron, tomu tak chce. Pověsť ta dráždila lid; nechtěl tomu. Počali reptať a raditi se vespolek, jakou měrou tomu překaziť; usnesli se na tom, že napíšou proti páterovi žalobu a pošlou ji konsistoři. Z Doubí se chodilo do kostela do Stránska.

Je neděle odpoledne; u Jindřicha shromážděno z celé farní obce mnoho sousedů, kteří naň naléhají, aby sepsal stížnosť. Byl proto v rozpacích; souhlasil sice s lidem, že by nebylo dobře, aby se Petr stal jejich farářem, psáti však na něj žalobu, a obviňovať jej v ní, nezdálo se mu býti důstojno. Mimo to musil přiznati, že chování Petrovo bylo vždy legální, že v ničem nepřekročil zřejmě zákonů, a že tudíž žaloba nemá základu. Netajil se tím před shromážděním, řka:

„Prvé než napíšeme žalobu, musíme přece věděti, co naň žalovať; abych vám upřímně pověděl, já na něj nic zlého nevím; nevím, že by byl něco špatného učinil. Víte vy?“

Jeden hleděl na druhého, očekávaje, že ten ví všechny hříchy nenáviděného pátera; ale žádný nevěděl ničehož; nastalo proto napnuté mlčení a očekávání, co kdo pronese. Starý dědeček Blažků to nemohl snésti, a spustil konečně:

„Co pak není toho dost, co o něm celý svět vypravuje? Vždyť ten člověk nevěří ani na panenku

Marii; již je zde málem půl léta, a ještě o ní ani jednou nekázal.“

Starý Blažek byl výminkářem v Doubí. Měl na sobě krátkou, šedivou kazajku, koženice jen po kolena, modré punčochy, střevíce, košili u krku svázanou šňůrkou, holý krk, dlouhé, šedivé, do zadu česané vlasy, bezvousý, nesčíslnými vráskami pokrytý obličej, bradu ku předu vyčnívající, která se starobou třásla, veliký nos, který špičkou svou sáhal skoro až k ústům, v nichž nebylo již ani jediného zubu. I starší lidé o něm pravili, že ho nepamatují jinak, ani co do oděvu, ani podoby a postavy, než tak, jak nyní vypadal. Sám Hájek, ač již více než sedmdesátník, říkal mu „dědečku“. Když se starého Blažka někdo tázal: „Dědečku, kolik je vám let?“ byla obyčejná jeho odpověď: „Když jsem se poprvé ženil, bylo mně dvacet; patnáct let jsem byl s první ženou, dej ji tam pán bůh lehké odpočinutí, byla ze všech nejhodnější, — dvacet let s druhou — dej jí bůh věčné království, byla to dobrá ženská, — deset let s třetí — aby jí tam pán bůh všechny hříchy odpustil, byla to dračice, — dvacet pět let s nebožkou Marií — to máme devadesát, a nebožka Marie je již v zemi na devátý rok. Musí toho být hodně přes sto, hodně přes sto. Býval jsem někdy až dvé léta vdovcem. Tak, tak, půjdeme také brzy pod drn.“

Ale starému výminkáři se pod drn nechce

k velké lítosti všech jeho hospodářů. Jeden po druhém vyprodával se ze statku, jen aby se ho zbavil; každý kupec spoléhal na to, že výminkář již dlouho nebude žíť, a každý se mýlil. Ač sám říkával, že brzy umře, býval přece jeho největším nepřítelem, kdo mu prorokoval blízkou smrť. Měli se starým Blažkem náramný kříž. Zdraví jeho bylo tak veliké jako jeho výminek a hlad; na posvícení měl uděláno tři husy, a snědl je všechny sám; na konec masopustu jednoho velikého vepře, a nedal z něho nikomu ani kousku. Nikdo také nepamatuje ze všech jeho hospodářů ani jediného, s kterým by se byl nehádal a nesoudil. Jeden mu dával v masopustě jen šedesátiosmiliberního vepře, on měl ale vyminěno sedmdesátiliberního; druhý mu dával husy, které měly jen půldruhého žejdlíku sádla, on měl však napsáno tři žejdlíky; jiný jej vozil do kostela jen jediným koněm a v kontraktě přece stálo, že jej musí voziť párem; měl chudák i takové lotry hospodáře, kteří mu odváděli sýr z kravského mléka, ač ve smlouvě bylo řečeno: „syrečky z mléka kozího.“ Již čtyřicet let hloubá nad svou smlouvou o výminku, a každý rok tam nalezá něco nového. Tak se mu stalo letos na jaře, že nemilosrdný hospodář nechtěl mu v jeho komůrce po sv. Jiří topiti, poněvadž se zdálo, že topí již sluníčko. Milý Blažek hned brejle na nos a do ruky smlouvu, v níž čte černé na bílém:

„Pořádně topiť v komůrce výminkářově, pokud je zima.“ „Pokud je zima — to se rozumí, pokud je zima výminkářovi, mně; a mně je zima“ — kalkuloval Blažek, a druhý den šel na úřad se soudit. Při tom všem stává se rok od roku moudřejší, a jen toho mu je líto, že nebyl již tenkrát tak moudrým, když psali zápis o výminek. „To bych si byl jinak zavázal hospodáře“ — myslí si, a přemítá, co by si byl všechno ještě vyhradil, ku př. právo, že jej hospodář musí voziť na každou pouť ve vůkolí. — Měl rád pouti, procesí, kostely, a nezameškal ani jediného nedělního kázání; ale při každém plakal. Kázalo-li se o nebeských radostech, Blažek plakal; vyhrožoval-li kazatel pekelnými mukami, Blažek plakal; čtlo-li se evangelium o svatbě v Káni Galilejské a napomínal-li řečník k mírnému užívání statků pozemských, Blažek plakal; ano tekly mu slzy z očí i tenkráte, když pro nahodilou překážku kázání se nemohlo odbývať, a jen se ohlašovalo, že ty a ty párky v stav manželský vstoupiti míní, anebo se oznamovalo, že předešlou neděli u kostela nalezeny byly dva svázané klíče, a majitel že si je může na faře vzíť.

Byl ve vůkolí nejpobožnějším, ale spolu nejpověrčivějším člověkem. Starší lidé mu říkali „farář“; v domě kde bydlel, říkalo se „na faře.“ Mělo to příčinu. Když byl Blažek ještě mlád, pomáhal lidem od rozličných neduhů zažehnáváním. Zaříkával

lišeje, zimnice, žloutenku, boláky ano i duchy. Strašilo-li v některém domě a chodilo-li to v noci s náramným hlukem po půdě neb světnici, Blažek to zažehnal. Někdy bylo strašidlo ovšem mocnější než Blažek, a nedalo se zapudiť; to již nebyla žádná ztracená dušička, ale zlý duch sám. — Jen jednou se mu stala při zaříkávání nehoda, a od té doby toho nechal. — Bylo to v zimě, ještě za panování císaře Josefa před vánocemi, když bývají noci nejdelší. U Blažků bývala od starodávna přástva; scházely se tam z celé vsi přástevnice — staré i mladé. Za mladými přicházeli hoši; zpívalo se, povídalo, ženské přadly, mužští drali louče aneb kouřili. Mezi přástevnicemi byly také dvě staré panny: Dorota a Lenora, jež měly společný barák asi sto padesát kroků pod Blažkovým statkem. Bylo okolo 11. hodiny v noci; Lenora sedíc u okna, podívala se ven, spráskla ruce a vykřikla: „U nás hoří!“ Celá přástva k oknům: „Neděste lidí, vždyť u vás jen svítí“, — hněvali se diváci. — „Jak pak svítí, když jsme všechno uzamykaly a oheň shasly,“ namítala Lenora. Na slova ta pojala celou přástvu tajemná hrůza; oheň to nebyl, to bylo zřejmé. Co to asi je?

„Doroto, běž domů se podívat, co to je.“

„Já nepůjdu, jdi ty“ — zdráhala se Dorota.

Konečně se usnesly, že půjdou obě v průvodu tří statných junáků.

Přišli k domku, šli zticha a mlčky vedle sebe, ani skoro nedýchajíce; postavili se k oknu, chtíce nahlédnouti do vnitř. Nahlédli s bázní, ale — o hrůza! Uprostřed světnice ležel na lavici umrlec, pokryt všecek bílým prostěradlem, z něhož čouhala jen hlava. U nohou měl dvě svíčky.

Celý průvod hrůzou jedním rázem vykřikl, a obrátiv se pádil nazpět. Pychtíce vrazili do světnice k Blažkovům, a s tváří zděšenou jeden přes druhého vypravoval, co viděl. Všechny pojala nevýslovná bázeň, zbledli, aneb se začervenali, jaké kdo byl letory. Co dělať? Nikdo se neodvážil podívať se ani oknem ven. Nebylo jiné rady, než že Blažků musí jíť zažehnávat. Ten strachy se třásl jako osyka, ale na úpěnlivé prosby panen šel, — ovšem ne sám ani napřed, nýbrž hezky uprostřed celého průvodu. Ti, kteří šli poslední, chytali se křečovitě předních; a ti, co šli nejpřednější, chytali se křečovitě zadnějších; táhli jako procesím. Konečně zastavili se hodný kousek od Vedralových oken. Málo kdo se odvážil nahlédnouť do vnitř, ani Blažků ne, odříkával jen koktavě se sklopeným zrakem své průpovědi a házel před sebe svěcenou vodou, ano strachy se mu při tom brada třásla. Zaříkávání trvalo již tři minuty — umrlec nic; pět minut — umrlec ještě nic. Blažek se přiblížil více k oknu, tak že voda stříkala až na sklo — proklatý umrlec jako přimrazen. Blažek šel

ještě blíž a za ním průvod; umrlci bylo vidět do tváře; Blažek se raději díval k nohám. Říkal, říkal.... v tom v chlívku zamečela koza. Všichni na útěk. Koza zamečela podruhé; poznali svůj omyl, a obrátili se. Nyní si Blažek dodal ducha, a přistoupil s ostatními tak blízko k oknu, že se ho mohl dotknouti hlavou. O hrůza! — umrlec povzdychl, zdvihá se.... Blažků zahodil svěcenou vodu, a s celým procesím pádí křiče k svému statku.

Teprvé druhý den se věc vysvětlila. Voják Kroužilků, co býval u husarů, zažertoval si, a vlezl vikýřem do prázdného baráku nastrašit celou ves. Od té doby říkali Blažkovi k nemalé jeho zlosti „farář“, a u něho „na faře“. Kroužilkova vojáka brzy na to zastihla smrť; když se totiž po vánocích vracel při veliké chumelici k večeru z blízkého městečka podnapilý domů, zabloudil, a ráno jej našli v polích zmrzlého. Blažků říkal, že je to zasloužený trest boží, ale vícekrát nezažehnával ani nemocí, ani strašidel. Událosť ta stala se již velmi dávno, jen nejstarší baby to pamatují; přezdívka však mu zůstala, dědíc se z pokolení na pokolení. Nepřestal proto býti méně pověrčivým. Jakmile se setmělo, nevycházel již ven, a nejmilejším jeho rozhovorem v dlouhých zimních večerech bylo vypravování o strašidlech; kochal se ve vlastní bázni, a obyčejně se mu podařilo, že naladění své přenesl na poslouchající jej děti a přadleny. Ostatně

znal strašidla z vlastního názoru a vlastní zkušenosti; nejvíce se ho v životě napronásledovala „smrť“. Viděl ji nesčíslněkráte, a vypadá právě tak, jak jest v Stránském kostele u dvéří na obraze vymalována, jen že nedrží kosu u nohou, nýbrž má ji vyzdviženou a napřaženou. „Ten malíř si jí musel dobře povšímnouť“ — říkává, mluvě o ní. Posledně se mu zjevila asi před dvěma léty na podzim k večeru u podhájského potoku, když šel od vnučky z posvícení. Musil se vrátiť k vnučce a zůstat přes noc; smrť nechtěla ho pustiť přes potok. Ze všech strašidel vypravoval, jakoby hospodáři na zlosť, nejraději o ní, při čemž pokaždé hospodyně někde v koutě neopomenula zabručeť: „Kdyby tě již dědku jednou chtěla vzíť.“

Kromě strašidel bývá robota, staré dobré časy a doba rakouského státního bankrotu, když bývalo jediné kůzle za sto zlatých šajnů, nejzamilovanějším předmětem jeho rozhovoru. Z novějších zařízení je mu nejvíce proti chuti pravidelné odvádění k vojsku. „My jsme bývali jinší hoši; kdo utekl, aneb se schoval, nemusil“ — říkává, a při tom hned povídá, jak to bylo s ním. Šli pro něj vzít ho na vojnu; máma se dívala oknem a pravila: „Vašku, mně se zdá, že již jdou pro tebe; copak, abys na sebe vzal honem mou kanduš, na hlavu šátek, hrábě do ruky, koš na záda a šel tamhle na louku pro trávu? Oni si tebe nevšímnou, budou mysleť,

žes ženská.“ Vašek vzal máminu kanduš, šátek, hrábě a koš — a odbyl si tak vojnu. Nenašli ho, a vícekrát se po něm neptali; zapomněli. On sám ještě vysvobodil jednoho syna od vojny za jediné kůzle, které dal panu kancelářskému; za druhého syna poslal k odvodu kulhavého Janka Kocánkova, co se potom oběsil na svém vlastním jasaně, protože mu žena jednou o vánocích uvařila kyselo místo kávy.

Ze všech svatých a světic ctil dědeček Blažků nejvíce pannu Marii, a nemohl to nijak Petrovi odpustiť, že o ní ještě nekázal. Mělo to býť prvním článkem obžaloby.

To dopálilo přítomného jiného souseda Krulicha. Starší mu říkali „pátral,“ poněvadž se jim zdálo, že mnoho přemýšlí; mladší jej nazývali „pastorem,“ a měšťáci z blízkého městysu přezdívali mu „filosof z Doubí.“ Jak živ nepospíchal, nikdy se nepřekvapil ani v řeči, tím méně v činu; chodil i mluvil vždy rozšafně, zvolna i vážně; když o žních lidé, spatřivše s některé strany vyvstávající mrak, pospíchali vázat obilí, ještě syrové a vlhké, aby je přivezli do stodol, a Krulich, dýmaje z krátké dýmky, seděl na trávníku za stodolou, ani se nehýbaje, až žena, ukazujíc na mrak a na lidi naň dorážela a s ním se vadila, tu milý „pátral“ klidně se obrátil ku své „Růze,“ vyndal dýmku z úst a pravil kazatelským hlasem zcela chladně: „Pamatuj si, že vždy

je lépe, míť hnůj na poli než ve stodole.“ — Jednou mu, an byl se ženou na jarmarce v městečku, přinesli zprávu, že mu hoří na vsi stodola. Seděli právě v hospodě u piva. Žena s křikem a pláčem vyřítila se ven a pádila vřeštíc domů. „Hloupá bábo,“ volal za ní Krulich, „kdybys letěla jako pták, přec to už neuhasíš.“ Dopil pokojně pivo, zaplatil a šel. Když přišel domů a viděl, že stodola i s obilím až do tla shořela, řekl jen: „Inu je to neštěstí“ a vícekrát nenaříkal.

Byl v celém okolí prvním, jenž si zaopatřil barometr. Lidé se mu z počátku smáli; ale vidouce, že Krulich obyčejně věděl, jaké bude zejtra počasí, a že dle toho zařizoval hospodářské práce, posílali později své děti: „Honzo, jdi se zeptat, co říká Krulichův pán bůh,“ tak nazývali jeho barometr, „jaký bude zejtra čas.“

Krulichův „pán bůh“ dělal opravdu divy a mohl dobře konkurovať s Muláčkovým strýcem. Ten předpovídal také povětrnosť, ale jiným způsobem, ku příkladu tak: Přišli k němu po sobě tři sousedé, tážíce se, jaké bude zejtra počasí. Jednomu řekl, že bude pršeť; druhému, že bude hezky; třetímu, že bude pochmúrno. Druhý den šel k tomu, komu uhodl a chlubil se: „Vidíte, co jsem včera povídal? Vidíte, není tak?“

Takhle to „Krulichův pán bůh“ nedělal, a protož si získal všeobecné důvěry. Hospodáři si

jej počali kupovať a říkali mu „balametr.“ Ale jednoho roku zastihlo všechny „balametry“ v celé vsi veliké neštěstí. Byl čas žní; na poli sežaté obilí v snopech a kupkách nebylo ani dosti syrové, ani dosti suché, do stodol však se mohlo s malou škodou bráť. Co dělat? „Balametry“ ukazovaly, že bude zejtra krásně. Nechali tedy obilí na poli vyschnouť. V noci na to přišel náramný liják a spojená s ním bouře, jež rozmetala obilní kupky. To dopálilo všechny ženy; druhý den vzaly „balametry,“ rozbily je a co z nich zbylo ze dřeva, hodili do pece. Byly za to sice všechny od svých mužů bity, ale to „balametrům“ nepomohlo k životu. Jediný Krulich svou „Růzu“ proto nepral; vzav zcela klidně čepici a kazajku, šel si do nejbližšího většího města koupit nový tlakoměr, s kterým se vrátil ještě týž večer domů. „Balametry“ utrpěly sice poněkud na autoritě; přes to však zaopatřili si hospodáři zase nové.

Krulich byl od jakživa „novinářem,“ t. j. čtenářem novin. Rozumí se, že roku 1848. byl náruživým ctitelem nezapomenutelného našemu lidu Havlíčka. „Jak asi ten Havlíček vypadá a jaký je to člověk?“ Otázka ta vrtala mu mozkem, nemohl to vydržeť; proto jednoho jitra na podzim po zasetí vstal, vzal si do kapsy několik kozích syrečků, řekl Růze, že jde někam do světa prodat jetelové semínko, dal se směrem k Turnovu, počkal

si „u pirámu“ na dostavník, strčil kočímu zpropitné a ráno v osm hodin octl se v Praze. V deset hodin dopoledne byl již u Havlíčka.

„Co si přejete příteli?“

„Jsem z hor a přišel jsem se na vás podívat.“

Byl šťasten, že s ním Havlíček hovořil celé půl hodiny a že mu řekl při odchodu, aby pozdravoval své krajany. Při té příležitosti prodal Krulich v Praze také jetelové seménko, a druhý den v poledne byl zase již doma. Stal se na krátkou dobu nejznamenitějším člověkem. „Mluvil s Havlíčkem“ říkali lidé, a povídání o tom nebylo konce. Krulich byl tím pyšný, a kdykoliv se mu naskytla nejmenší příležitosť, neopomenul nikdy k řeči své dodati: „Když jsem mluvil s Havlíčkem,“ anebo: „Havlíček mně povídal.“

Staré baby říkaly o Krulichovi, že je neznaboh. Nebylo tomu tak; pravdou bylo jen to, že nenáviděl katolických kněží. Měl proč. Brzy po svém oženění šel totiž jednou do Slezska za jakýmsi obchodem. Tam se náhodou seznámil s nějakým pastorem, který mu dal něco českých evangelických spisů. Spisy i s několika vrkočí dobrého pruského tabáku přepašoval milý Krulich šťastně přes hranice do Čech. Ale paš špatně dopadl. Na tabák mu přišli „obšouři,“ pohraniční finanční stráž, a o knihy ho připravila vlastní jeho žena. Byla velmi pobožná; chodilať čtyřikrát do roka k zpovědi do nejbližšího

městečka, odkuď sama pocházela. Duchovní se jí při zpovědi vyptával, zda-li tomu tak, co si lidé povídají, že má její muž pašované, zapovězené knihy; žena v rozpacích pověděla pravdu. Kněz jí pod trestem nařídil, aby knihy přinesla k němu. Z nerozumu poslechla. Krulich byl proto potahován až k úřadům a dovoleno mu pouze z milosti, že si mohl kriminál vyplatiť peněžitou pokutou. Tenkráte to bylo poprvé a také naposled, že svou ženu nemilosrdně sbil. Odešla proto od něho „na pryč“ k rodičům do městečka, což jej přivedlo skoro k zoufalství, protože ji velmi miloval. Událost ta zlomila jeho prudkou povahu; stal se klidným, ač ho to stálo veliké přemáhání; slíbil jí, že na ni do smrti více ruky nevztáhne, i vrátila se k němu domů. Dostál po celý život slovu, a byl jediným mužem ve vsi, jenž nepral své ženy. Celý hněv svalil na kněze. Pomlouval je; ti za to majíce tenkráte dostatečné moci, dosti krutě a často i nespravedlivě ho pronásledovali. Byla mezi oběma vzájemná, ovšem nerovná válka. Krulich musil utichnouť, ale skřípal zuby; ačkoliv byl jinak nad míru klidný, přece kypěl u vnitřku, kdykoliv si vzpomněl na kněží. Snadno si pomysliť, s jakou radostí uvítal rok čtyřicátý osmý. Pustil uzdu své nenávisti a proti své povaze lál, kdykoliv o jeho nepřátelích byla řeč. Nečinil nižádné výminky, všichni mu byli stejni, všichni mu byli

„jezovité.“ Nenávisť podžehaly v něm protikatolické spisy, po nichž se vášnivé sháněl a pro něž velmi často jezdil do Slezska. Ale největší pochoutkou mu bylo v oněch krajích rozšířené dílo „Řádění jezovitů v Čechách a na Moravě“ od Vysokomýtského. Člověk ten přirozeným způsobem lnul více k víře evangelické, a zřejmě to vyznával, jsa ke katolíkům skoro nesnášenlivým. To nijak ovšem nebylo na újmu jeho náboženskému citu, který u něho byl mocně vyvinut stálým hloubáním v otázkách náboženských, při čemž celou bibli uměl skoro nazpaměť. Divná věc — jeho žena byla nejhorlivější katoličkou, jež často strachy tonula v slzách, že muž její pro kacířství přijde po smrti do pekla, proto se modlívala za něj; on ji při tom nechával.

Dědeček Blažků byl z celé vsi největším Krulichovým odpůrcem. Především mu nemohl odpustiť, že zavedl do Doubí jednak noviny, jednak nového pána boha — „balametr.“ Domýšlel se, že se tím sahá do boží právomocnosti. Každé vysvětlování bylo v ohledu tom marné; byltě dědeček Blažkův na moc boží tak žárliv, že nesnesl ani slova „příroda.“ Obsah slova toho, ba slovo samo bylo mu naprosto neznámé, a poněvadž ho Krulich velmi zhusta užíval, a někdy i o „zákonech přírodních“ a jich moci rozjímal, domníval se dědeček Blažků, že je to nějaká ďábelská proti bohu bojující síla, asi něco

jako antichrist, o kterém mnoho slýchával. „Tak vidíme, ono již to království antichristovo přichází“ říkával, když slýchal o „zákonech přírody.“

Krulicha měl za jednoho z bojovníků antichristových, za náčelníka avantgardy. Slovo „příroda“ měl za podvodný pláštík, pod kterým se skrýval antichrist sám. Noviny psali a čtli sami přívrženci antichristovi. — Nemaje co ztratiť, býval dědeček Blažků velice rád, když buď povodeň neb bouře spůsobila velikých škod. Bylo mu to důkazem a projevením hněvu a všemoci boží proti nevěrcům; říkával: „Vidíte, kdo je silnější, bůh nebo ten antichrist, ta příroda, ty noviny?“ — Bývalo mu pravým triumfem, když se k dědině blížila černá chmura nesoucí hrad, rachotil hrom, skučel vítr, déšť se lil povodní, celá osada tonula v hrůze a očekávání, a když i tací lidé vyslovovali jméno boží, kteří se nikdy nemodlívali. V takových okamžicích se starý Blažků sám nemodlil, ale vítězoslavně hleděl na lidi v pokoře se choulící. A jakou radosť teprvé míval, když dešťový příval, jako by průduchové nebeští se byli otevřeli, spustil se s mračen na stráně, potokové vody hrnuli se po úbočinách, a za málo minut ba sekund odnesli Krulichovi, jehož statek stál na nejpříkřejším místě, osení i prsť do rokle, a odtud pryč někam — jak říkají horáci — „ku Mělníku“! — Tu obyčejně, když utichla bouře, šel ven, a koho jen viděl, ka-

ždému ukazoval holé, vodou prorvané a probrané pole Krulichova se slovy: „Ta příroda mu dala! Vidíš antichriste, je bůh neb není!? Co ti pomohl tvůj „balametr? Co ti pomohly noviny?“

Kde se oba protichůdcové ti sešli, tu se obyčejně pohádali. Počali mluviť ku příkladu o žité, chtíce se oba vystříhati hádky; ale za malou chvilku byli již v sobě. Dědeček ku příkladu jen řekl: „Kéž pán bůh dá, aby bylo letos hodně drahé obilí“ — a již mu odsekl Krulich: „Do takových věcí se pán bůh nemíchá.“ — Obyčejným koncem všech jejich hádek bylo, že Blažků vynadal Krulichovi nevěřících beranů neb antichristů, a strčiv obě ruce do postranních kapes u kazajky, zlostně odešel. — Vzájemně se pomlouvali, a jednomu se na druhém nic nelíbilo, ani oděv. Krulich se smál Blažkovým krátkým koženicím, Blažků bručel na Krulichův moderní klobouk. Jen v jediné věci se shodovali: v nenávisti k Petrovi — z pohnutek ovšem různých. Krulich nenáviděl Petra, jako všechny katolické kněze; nazýval jej dvojnásobným jezovitou. Petrova v sobě uzavřená povaha byla bezpochyby toho příčinou. Když slyšel, jaký má býť první článek obžaloby proti němu dle návrhu Blažkova, povstal v shromáždění, a měl řeč. Počal, jak to bylo vždy jeho zvykem, pěkně pomaličku a vážně od Adama, až po dlouhých vývodech přišel na věc, kterou končíval své řeči. Chtěl totiž, aby celá

osada a dle možnosti celá farní obec přestoupily na evangelickou víru. Bylo to životu jeho zamilovanou myšlénkou, ku které se vracel ve všech svých rozprávkách; bylo to jeho: „ego autem censeo.“ Myšlénkou tou zabýval se již od r. 1848. Sám to učiniti nechtěl, jen společně s jinými. — „K čemu potřebujeme těch jezovitů? Vraťme se k víře našich otců, k víře Husově!“ — pravil, konče svůj rozhovor.

Posluchači zůstali chladni. Nikdo nepřisvědčoval, ač také zjevně nikdo neodporoval. Jediný dědeček Blažků zlostí celý zčervenal; brada se mu počala třásť více než obyčejně; pokoušel se něco promluviť, ale otevíral jen prázdná ústa, a zase je zavíral, jako by nenacházel vhodných slov pro své myšlénky a city. Měl toho mnoho na srdci — nemohlo to najednou ven. Pozdvihl proto jen ruku, máchnul jí v povětří, chtěl něco vykřiknouť, ale hlas mu selhal, a on zasypěv: „Prokletý antichriste“ — strčil obě ruce do postranních kapes u kazajky, a kašlaje opustil shromáždění, aby si ulehčil na čerstvém vzduchu. Vyšel, sedl si na nejbližší mez, něco do sebe mumlal, a pak zdvihnuv se odešel pomaličku domů, šeptaje si na cestě po chvilkách: „Prokletý antichriste!“

Odchod dědečkův nikoho nevyrušil; znali jej a nechali; ale proti Krulichovi povstal jiný nebezpečný odpůrce — Kocourek. Jmenoval se vlastně Toman; jeho tatík si dal jedenkráte upéci kocoura,

aby zkusil, jak chutná; od té doby mu říkali — „kocour", a synovi „kocourek." Syn ten byl nyní již padesátník vysoké postavy a širokých plecí, ale zůstal přec jen „kocourkem." Svého řemesla byl náramný silák, starý forman a vášnivý koňák. Proto se u něho říkalo také „u koňáků" anebo „u formanů." Nebál se ani čerta, bez příčiny neublížil ani kuřeti, ale rozdrážděn byl jako bouřka. Pokud nebylo železnic, formanil. Jezdil do Zaháně pro lučné semeno, do Terstu pro kupecké zboží, do Holomouce pro obilí, do Prahy pro sůl, a vozíval do Němec přízi. Nejvíce si zakládal na tom, že byl jednou až v Rusku, velmi daleko na severu. Tam vezl sklo, a nazpět lučné semėnko. Jakmile přijel domů, vypravoval každému, koho jen potkal, neobyčejnou událosť: „Hráli jsme celou noc cvika, ale nepotřebovali jsme k tomu svíčky; sluněčko nesvítilo, a venku bylo přec světlo." Byla to největší událosť v jeho životě; nikdo mu ji však nechtěl věřiť. Kocourek se proto rozzlobil, a vícekrát se jí nikomu nesvěřil; jen někdy to povídal dětem. Děti se tomu před tátou divily, ale jakmile přišly mezi sebe, šeptaly si: „Ten náš táta umí lháť!" — Starý Kocourek šepot jednou zaslechl; zabolelo ho, že mu ani vlastní děti nechtějí věřiť nejkrásnější čin jeho života, i zavřel na vždy tajemství do svých ňader a mlčel. Při tom však přece byl sám u sebe hrd, a často si v duchu

opakoval: „Ano, já jsem hrál v Rusku cvika celou noc při denním světle.“ To jediné mu lidé o Rusku věří, že ruština je vlastně jen „zkažená čeština“. V tom mu přisvědčuje i starý dědeček Blažků, který viděl r. 1813. v Jičíně kozáky, a vypravuje o nich, že mluvili po česku, ale pokaženě. Pokazili prý skoro všecka česká slova, jako malé děti, když ještě neumějí mluviť, — ale dohovořiť prý se s nimi člověk může.

Jsa koňařem, znal Kocourek daleko široko všechny koně, jich ceny, vady, historii, rodokmeny. Potkal-li někdy nějakého, ať již zapřaženého v kočáře neb ve voze, věděl a vypravoval: „Ten pochází tam a tam odtud, má tu a tu chybu, stál tolik a tolik.“ Každý kůň, kterého viděl, budil v něm zvláštní upomínky: když se tenhle bělouš prodával, pil se sud piva litkupu, a Kocourek při tom prohrál 200 zl.; při koupi tohohle zde hnědouše strhla se rvačka, a Kocourek tenkráte vyhodil z hospody ven deset cizích koňařů. Těch zpomínek je tolik, kolik koní ve vůkolí násobeno tolikráte, kolikráte byl každý kupován neb prodáván. Bez Kocourka se žádný kůň ani neprodal ani nekoupil. Ale byl také znalcem! Jedenkráte vešel v hospodě na jarmarku ve zvláštní sázku: měli mu zavázať oči, předvesti koně, a on měl pouze hmatem poznať jeho vady. Dal si zavázať oči, předvedli mu koně, ohmatal jej a prorokoval: „Je to

stará mrcha, má křehká kopyta, příliš dlouhé uši, bude na pravou přední nohu kulhať, protože má v koleně vadu, a hřbet má málo vykrojený.“ Všichni se dali do náramného smíchu; strhli mu s očí šátek, a Kocourek vidí před sebou — svého vlastního valacha, kterého byl před chvilkou právě koupil, aby jím někoho napálil. Prozradil vlastní tajnosti, ale dva sudy piva vyhrál. — Velice ho mrzí, že neumí po německu, ač takto před sousedy dělá, jako by uměl; ale umí toliko: „fluchte kerl, hol's ter tajfl a mord kerl vallach.“ — Za to má instinkt. Když trhuje s Němci, a ti mezi sebou brebentí, hledí Kocourek jen na výraz tváří, na posuňky, a ví již, co si povídají. Dle toho pak jedná. Ostatně umí Němce napalovať pomocí svého syna Franty. Tomu je asi čtrnáct let, ale koňům a kartám rozumí skoro již tak, jako táta, ano umí ještě něco víc: umí ržáť, řehtať, frkať a kničeť k nerozeznání po koních, pomáhaje tím tátovi v obchodu. Když přijde totižto Němec ku Kocourkovi do stavení kupovat valacha, mrkne táta na Frantu, Franta běží honem do maštale, a tam řehtá, frká, rže, kničí, dupe a tluče, až to je slyšeť ve světnici. Na to vede Kocourek Němce do maštale, kde stojí chudá mrcha. Starý vykládá a lže, že kůň je nedávno koupen, že předešlý majitel ho špatně krmil, že není z ovsa, ale že má oheň. Němec ten oheň slyšel až do světnice, myslí si: „když mrcha bez

ovsa je tak bujná, což teprvé, až ji budu krmiť ovsem" — a koupí. Franta dostává od obou několik zlatých odměny; od táty proto, že frkal a řehtal; od Němce proto, že mu provedl koně.

Od té doby, co nastaly železnice, Toman neformaní, jen koňaří. Železnice jsou mu solí v očích. Zničily jeho řemeslo. Bylo to nejkrásnější zaměstnání; forman si pěkně jezdil po světě, všelicos viděl a slyšel, a doma hospodařila žena s dětmi; ty železnice neměly nikdy přijíť; ožebračily jen lid, aneb alespoň tu nejušlechtilejší část jeho, formany. Vždyť se od té doby, co hrčí po krajinách, kazí čmoudem brambory a obilí neplatí. Stávalo se, že někdy celé nedělní odpoledne a hodný kus noci vyplnil hubováním na železnice. Byl v látce té nevyčerpatelný, a čím více o tom mluvil, tím více myšlének mu přicházelo. Ať se díval na železnice s jakéhokoliv stanoviska, vždy se mu zdály příčinou všech přítomných nehod hospodářských. Ovšem jim dlouho vzdoroval a vozil i s prodělkem, ano napadla mu i myšlénka, aby všichni formani celého světa se spolčili, vozili laciněji než železnice, a tak jim zkazily na vždy řemeslo, až by musily přestat čmoudiť a rachotiť. Podnikl k provedení světové myšlénky té jednou i cestu na dvě míle k svému soudruhu a hlásal ji po okolních jarmarcích a trzích, ale neujala se; formani netáhli za jeden provaz a železnice zvítězily i nad samým Tomanem.

Jeho formanění patří již jen historii, které ovšem rád vzpomíná, a o níž ještě raději vypravuje. Znát všechny silnice v Čechách, ano pamatuje se i na dobu, když jich ještě ani všude nebylo; ví, kde která hospoda v Čechách i na Moravě; ví, kde je rovina, kde je pahrbek, kde hora, kde most, kde mýto. Znáť dopodrobna každou krajinu a dědinu, kudy jezdíval. Klátě se okolo vozu, měl dosti časn, vše si důkladně prohlídnouť. Z krásných dob těch zbylo mu jen několik starých rozlámaných vozů, chomoutů a sedel, plechová veliká svítilna s roztlučeným sklem, dva hevery, čtyry kolomaznice, něco prostraňků, starý chundelatý malý pes, veliká rozedřená tobolka a formanský oblek: černá, červeně pruhovaná manšestrová vesta, temně modrá kazajka, černé koženice, vysoké nad kolena boty, široký opasek, zelená čepice bez stříšky a červený, žlutě pruhovaný šátek na krk a co nejdražšího — vzpomínky.

Svým někdejším řemeslem jest hrd, ale ještě hrdější jest svými předky. Sám pamatuje tři: otce, dědka a pradědka; ví dle pověsti ještě o čtvrtém, všichni byli formani a siláci jako on. Ten čtvrtý založil slávu celé rodiny. Byl krásný, mladý, statný jonák a na panství hraběte Dejma nejbohatším sedlákem; měl největší statek a jmenoval se Jan. Milostivá vrchnost v osobě samého hraběte jej měla velmi ráda, ano dostalo se mu jednou i zvláštní

a neobyčejné cti. V panském zámku byly obžínky a vrchnosť měla hosty, ovšem samé vznešené, „od stavu.“ Lid tančil pod lipami na pěkném, rovném trávníku, mezi nimi i Jan. Hosté se dívali, a dámám mezi nimi zachtělo se tance též. Tančily s pány. Mladší, svobodná ještě sestra pana hraběte, veselá dáma, chtěla si zažertovať a vyzvať někoho ze sedláků k tanci. Těšila se, jak bude všecek pomaten klopýtať. Zrak její padl na nejkrásnéjšího mladého jonáka — Jana. Poslala pro něj do řad lidu pana správce s rozkazem, aby šel vzít ji k tanci. Jan poslechl, šel, uklonil se, tančil jedno kolo, ptal se po té krásné dámy, libo-li ještě jedno, dáma přisvědčila; ze dvou byli tři, až Jan dovedl slečnu na její místo, při čemž prý se uklonil jako „kavalír.“ Dámy, šeptajíce si: „To je krásný jonák a jak hezky tančí!“ byly zvědavy, jest-li je ženat. Dozvěděvše se, že ano, litovali ho a to tím více, ana jim mezi lidem ukázána jeho malá, nehezká žena. Hraběnka se přimluvila u hraběte, a od té doby byl Janův statek prost vší roboty, což se zapsalo do kněh a zachovalo až do roku 1848. Lidé si povídali, že si Toman „vytančil robotu“ a na statku se říkalo „u Tančíka.“ Žena s ním ale měla od té doby kříž, ba skoro horoucí peklo: nechtěl více jídať kyselo, třeba bylo s vejci, a byl první mezi sedláky co pil kávu — ovšem jen na posvícení a na vánoce. Od té chvíle mu také ani

čert již nedal dobře dělať; vlezlo mu něco do hlavy a milý Jan vyváděl samé zpupné kousky; koupil si kočár a pár krásných koní a jezdil do Prahy, zkrátka byl jako posedlý — láskou ke krásné hraběnce. V Praze se procházíval okolo její oken, ona jej vídávala a smávala se tomu. Blázen Janek myslil, že ho má ráda. Jednou si ho dala k sobě zavolať a odevzdala mu list, aby jej rychle odevzdal bratrovi na panství. Byto to k večeru, a druhý den ráno měl hrabě již list v rukou. Oznamovala, kdy bude míť svatbu, a milostivá vrchnosť vypsala na své poddané obyčejnou při takových příležitostech daň „na věno.“ Jankovi ji předepsali hodnou částku, poněvadž byl nejbohatší a nerobotoval. Ten se dopálil i proto, že měl mnoho platiť, i že se hraběnka vdávala.

Zdráhal se ze zlosti dáť daň, podněcoval i jiných, aby nedávali, přišel s vrchností do rozepře a krátký konec toho byl, že jej ze statku vyhnali. Při tom si myslili, že přijde hraběte odprosit a že bude vše zas dobře; ale Janek vzdoroval a nešel. Hraběti ho bylo líto, neboť byl prý jinak dobrý pán a dal proto Jankovi přímo vzkázať, aby přišel ten a ten den, tu a tu hodinu odprošovat. Žena jej přiměla, aby poslechl, a milý Janek šel. Pod zámkem byla hospoda. Janek se tam stavěl, aby si připil trochu kuráže. Když přišla určená hodina, nechtělo se mu z hospody, a když konečně pro něj

poslali ze zámku, byl milý Janek hodně nachmelený, vzkázal panu hraběti: že „Dejm uletí komínem a Toman že zůstane Tomanem," — a nešel. Statek byl na věky věků ztracen. Janek musil se ženou na podruží. Počal jísť kyselo, třeba bylo bez vajec a koupil si z trosek svého jmění pár koní, kteří dle vypravování našeho Kocourka „měli oba jediné oko." Jeden byl totiž na jedno a druhý na obě oči slepý. To byl první forman a první předek v rodině Kocourkův, a tak byli Tomanové vyhnáni z největšího statku, kde sedívali od nepamětných časů — náš Kocourek říkával „od časů Žižkových." Tento první předek stal se potom velmi rozumným, přičinlivým, na svá stará kolena ještě jednou bohatým člověkem. Hraběnka mu na věčné časy vypadla z mysli; koně, vůz a obchod zaujaly její místo. Syn, vnuk, pravnuk a prapravnuk byli po něm. Náš Kocourek znal historii jich všech, ano i věděl, odkud který měl ženu, a jakou vlastnosť každý z nich dědil po mámě neb po tátovi.

Okolnosť, že po dědinách horských jsou domy jeden od druhého vzdáleny, působí na povahu lidu. Jednotlivec se vyvinuje především v rodině; styk s druhými lidmi jest řidčí. Proto se stává, že každá rodina má svůj tělesný i duševní ráz a zvláštní vlastnosti, které bývají dědičné a charakterické. „U Strnadů" jsou marnotratníci, nezdarové, „u Krejchů" mírní a dobří, „u Blažků" pověrčiví

a pobožní, „u Krčováků“ chytří a lstiví, „u Kalousů“ zlostní a hrdí. „Pojď pryč, aby ti neublížil, je od Kalousů“ volávala stará Krejchová svého již třináctiletého Tondu, když šel mimo sotva desetiletý Joska Kalousů. Kocourek měl pravdu, že vypočítával vlastnosti, které ženami přišly do jejich rodiny. Jedna vlastnost jim přibyla — hrubé, skoro ošklivé obličeje s velikým nosem. Kocourek to vykládá takto: „Má babička byla od Bavorů, a co je od Bavorů, ať holka, ať kluk, je to sice jako hora veliké, ale obličeje mají, jako by byl na nich oral čert hákem,“ při čemž ovšem neopomene podotknouť, že první jeho předek vyznamenával se daleko široko nejkrásnějším obličejem.

Formanění a rodinná jeho kronika byly dvě jediné věci, v kterých byl konservativním. Ve všem jiném by obrátil svět na ruby. Nic se mu zde v tom slzavém údolí nelíbí, zvlášť od té doby, co jsou železnice. Na všechno buď naříká aneb kleje, a málem již čtvrt století se stěhuje do Ameriky.

Má zvláštní svůj ideál, dle něhož by zařídil svět, kdyby to bylo v jeho moci. Dle ideálu jeho nesměli by především na světě býti komáři a mouchy, pak žádní králové a potentáti, kterých nenávidí jako much a komárů, žádní berní a žádní vojáci. Zdá se mu, že by v Americe nejspíš nalezl vše dle své chuti. Na vystěhování to ovšem nikdy nedojde; musil by prodať svůj statek a se svým stat-

kem pěkný kus svého modřínového lesa, který sám sázel, a proto vysoko cení. Les miluje nad koně. Kromě toho bylo by mu opustiť svůj soud, který má se sousedem Sojkou málem již dvacet let. K soudu tomu přišel náhodou a nevinně takto: Prohrabával se jednou na půdě v truhlíku mezi starými podkovami, hřebíky a jiným železným haraburdím, hledaje šindelák. Při prohrabávání se pichl o bodec starého podkováku. Zlostí zaklel, kopnul do truhlíku, až se převrátil a vše se vysypalo; mezi ostatním haraburdím vypadl i nějaký kus žlutého, pošpiněného papíru. Vzal jej, rozevřel a viděl, že je to veliký kolkovaný a celý popsaný arch s pečetěmi na konci. Slabikoval, slabikoval, ale nemohl si nic kloudného z toho vybrati; dovedl jen přečísť nápis „Opis protokolu." Čert mu nedal dobře dělať, a místo aby to hodil nazpět do truhlíku, vzal dolů, a ukázal ženě, která byla jako nějaký písmař. Nechavši všeho, dala se do čtení, dočtla se, že asi před osmdesáti léty Kocourků dědeček měl soud s majitelem hořeního statku, kde od nepamětných dob seděli Sojkové. Soud skončil k prospěchu Tomanovu, neboť v listině bylo čísti: „Kdyby Honcjíra Sojka řečenému Adamu Tomanovi vodu do jeho koryta na svých gruntech zdržovati se opovážil, bude na těle trestán a ze statku vyhnán. Kocourek jakoby našel poklad. „Tak ona tékávala voda do našeho koryta ze Sojkových

gruntů?“ — vykřikl, a čert ho již měl v pasti. U Tomanů bylo sice jak pro domácnost a pro dobytek, tak i pro zavodnění luk vody dost, poněvadž měli vedle domu do kopce štolu, odkud se prýštil hojný pramen, jejž po žlábku vedli do koryta, — ale Kocourkovi to nestačilo. „Sojka musí dáť vodu“ — byla první jeho myšlénka. Za půl hodiny byl již u Sojků.

„Kmotře“ povídá — „já našel na půdě kus starého papíru, a tam čtu, že nám máte pouštěť vodu do našeho koryta.“

„Vždyť máte vodu svou“ — bránil se kmotr Sojků.

„Svou nebo ne svou; mám to černé na bílém — jak bývalo, ať je.“

Nedohodli se. Kocourek by byl na to zapomněl, ale žena mu nedala pokoje. Musil se soudiť. Z počátku to dělal nerad, ale tak tomu pak přivykl, že by bez soudu ani nemohl žíť. Byla to zvláštní rozepře; ani jeden ani druhý neměl advokáta. — Mělo býť ku příkladu zejtra stání; Kocourek šel ten den k večeru k Sojkovým.

„Kmotře, jestli pak jste nezapomněl, že máme zejtra v 9 hodin stání?“

„Ale nezapomněl; pojedeme nebo půjdeme?“

„Mám všechny koně pryč, jen šiml stojí, a ten kulhá. Půjdeme.“

Druhý den ráno se v určitou hodinu sešli, a

vydali se společně na cestu. Po celou cestu o sporné věci ani nepromluvili. Jakmile se ale blížili k soudu, přestal druh na druha mluviť, a když přišli do soudní síně, již na sebe zahlíželi jako dva kohouti, až se před soudcem nemilosrdně do sebe pustili a vzájemně si vynadali. Soudce, starý zkušený pán, jenž znal své lidi, nechal je, jak se jim jen chtělo, až přestali a utichli. Tu jim teprvé domlouval, že to bez advokátů nepůjde, aby se tedy buďto smířili anebo aby si každý z nich vyhledal právního přítele. „Dobře, vyhledáme si advokáta“ — pravili oba, a prozatím se věc buď úplně ponechala ve své míře, aneb se odročila na mnohonácte měsíců, poněvadž mezi tím musil Kocourek buď do Terstu neb do Zaháně. Po odbytém stání sešli se v jedné hospodě. Asi půl hodinky jeden na druhého ani nepromluvil, ale pak hovořili, jakoby se bylo nic nestalo. Pili do večera; večer se jim nechtělo domů, pili do rána. Ráno jeden z nich zaplatil. Druhý mu nechtěl býť dlužen, a musilo se píť zas na jeho oučet. Tak to obyčejně trvalo tři dni, až si pro ně přišly ženy. Soupeři se musili vraceť, ovšem každý zvlášť se svou ženou. Tu se odbýval u obou párů obyčejně tento stejný dialog:

„Jak pak se skončil soud?“

„Dobře, vynadal jsem mu, co se do něho vešlo. Soudce mlčel, byl patrně na mé straně.“

Víc se manželky od nich nikdy nedozvěděly.

Tak vleče se pře málem již dvacet let, a žádná ze stran nemá mnoho chuti ji skončiť. Na Kocourka to obyčejně sedává, když ho něco mrzí. Dopálí-li jej doma žena, aneb učinil-li špatný obchod, dá si namazať lojem vysoké své boty, a jde obnovit stání. Lidé ho již znají a říkají: „Kocourek má zas nějaký dopal — jde se soudit."

Rozumí se, že při příštím stání pře skončí se opět podobně jako prvé. Mimo vzájemné hašteření opakující se při každém stání není ostatně v poměru Kocourka k Sojkovi ani znáť, že by vedli při. Soudí se jako dva filosofové klidně a bez vášně. — Spor ten jest jednou z překážek, pro kterou se nemůže Toman stěhovati do Ameriky, a ptá-li se ho někdo: „No, brzy-li pak se přec jednou vystěhujete?" — tomu obyčejně odpovídá: „Jen co budu míť ten soud s krku."

Touha po Americe přichází naň pravidelně každého roku první neděli adventní, trvá přes vánoce asi do tří králů, s masopustem se pomaličku ztrácí, až zcela zmizí; potom se ho zas chytá na popeleční středu a dostupuje vrchole k svatému Josefu. Od té doby opět klesá, a celé léto je tak skryta, že o ní Kocourek ani nemluví. Když ho nešťastná myšlénka ta posedne, nemívá pokoje ani stání. Každý rok v ty doby jde prodávat statek. Lidé to již vědí a říkávají: „Kocourek prodává svůj statek, budou brzy vánoce." Rozumí se, že

z prodeje nikdy nic nebývá, poněvadž mu nikdo nemůže tolik dáť, co chce. Povahy jest Toman mezi svými ryzí a poctivý; jen Němce rád šidívá v koních. Neklade to do obyčejné své váhy. Když dá někomu slovo, možno se na ně spolehnouť; slíbí-li něco, možno na to stavěť. Půjčuje-li peníze, činí to tajně; vypůjčuje-li si, činí to před svědky. Na pohled vypadá velmi divoce pro svůj „rozoraný" obličej; ale jest dobrý jako dítě, pokud se mu neublíží. Jakmile však má za to, že se mu ukřivdilo, krutě zuří. Křivdy sobě učiněné nezapomíná nikdy; ale nemstí se, byť by měl k tomu příležitosť; dělá, jako by byl na bezpráví zapomněl. Okázale pomáhá svým nepřátelům, žádají-li toho, ač jich nenávidí. Když se ho táží po příčině, říká: „Já nevím; mám to již tak v krvi; nemohu se mstíť, ale nemohu také odpustiť a zapomenouť."

Jako o Krulichovi říkají lidé i o něm, že je neznaboh. Nemýlí se; Kocourek skutečně nevěří v boha. Táží-li se ho na to, odpovídá: „Na světě je všechno tak nepěkně spořádáno, že to ani nemohl moudrý bůh stvořiť. Není ho. — Ptáš-li se ho: „Odkud pak by se byly všechny věci staly?" — odpoví: „Odkud by se byl stal bůh!?" — Obyčejně o tom hovořívá jen tenkrát, když ho svírá touha po Americe. Touha ta přicházívá naň spolu s filosofickým naladěním. — Neznaboh Toman shoduje se snáze se starým Blažkovým, než s Kru-

lichem. Vyslovíš-li mu proto své podivení, říká: „Takoví lidé, jako je Blažků, brzy vymřou, ale takoví jako Krulich nevymřou nikdy, a to je to největší neštěstí na světě.“ — Náboženství má za nejstrašnější pohromu lidstva. Kdyby prý nebylo náboženství, bylo by prý bývalo na světě od jakživa lépe.

V nenávisti proti každému náboženství utvrdila ho mimo vlastní přemýšlení stará jakási kronika o křižáckých válkách a o tažení malých dítek k dobytí Jeruzalemu. Kromě novin, byla to snad jediná kniha, kterou v životě četl; bylo to asi před třiceti léty, když jej jednou kopnul kůň, a on několik neděl musel vyležeť na lůžku.

Všechna náboženství mu jsou stejna; nenávidí všech bez rozdílu, nesouhlasí však s nenávistí Krulichovou ku kněžím katolickým. Má proč, říkaje, že kněží činí jen to, čeho na nich svět žádá. Petr mu byl lhostejný; sotva jej znal, poněvadž do kostela nikdy nechodil, ale zdálo se mu, že knězi tomu činí se křivda; Petr si u něho nevědomky získal něco náklonnosti, chtěl ho hájiť. Povstal proto a měl řeč — velmi krátkou, pravý opak řeči Krulichovy. Vynadal po řadě všem náboženstvím, která znal; tvrdil, že každé jest pověrou a po té řekl, že Petr není tak zlý člověk, jak si jej myslejí, a chtějí-li jiného, že konec koncem ničeho si nevymění, poněvadž kněží jsou všickni stejni. Krátký

rozum řeči jeho, že škoda času, o takové věci, jako jest náboženství, se starať, za příčinou záležitostí těch chodiť a zbytečně peníze vydávať, aby to vše raději přenechali starým dědkům, jako je Blažků.

Měl hlas jako jarý tur, ale to nepomohlo. Měl málo stranníků; přívrženci jeho byli pouze dělníci a něco chalupníků, nikdo ze sedláků.

Shromáždění, které se dnes u Jindřicha sešlo, zobrazovalo v malém hlavní proudy u věcech náboženských celého okolí. Lid délnický a méně zámožný byl většinou ateistický. Přišel k náhledu tomu buď vlastním přemitáním, nazíráním, buď vzájemným vypravováním, aneb čtením. V čele jich stál Toman. Sedláci, jeho vrstevníci, vytýkali mu nevěru, a říkali, že se zahazuje. Horský sedlák, byť byl v záležitostech státních sebe větším buřičem, jest ve věcech společenských vůbec, v obecných zvláště, konservativcem, někdy až zpátečníkem. Tak byla skoro většina vrstevníků Tomanových. Kdyby byl někdo všechny tam přítomné zkoušel ve víře, byl by shledal, že většinou nelnou k žádnému positivnímu vyznání, ale přece byli té zásady: „Dosavádní náboženství nesmí se lidu bráť, ani měniť; každé měnění bylo by v celikost braní a tudíž rušení.“ Náboženství bylo jim jednak nutností dosavádního společenského řádu, a jednak se jim zdálo, že jest příčinou bázně, a tudíž i společenské morálky. Neuměli to sice tak abstraktně vysloviť,

ale říkali konkretně: „Bez náboženství nebyli bychom jisti ani životem, ani jměním“, anebo: „To je nějaký nepořádný a nebezpečný člověk, nechodí ani do kostela“. Proto se stávalo, že lidé, kterým z celého náboženského názoru zbylo jen tušení o bohu beze vší víry v positivní dogmata, ano že i ateisté vykonávali podobně všechny obřady náboženství katolického, nazývajíce každého člověkem nebezpečným, kdo tak nečinil. Děti a čeládka musily jim každou neděli před obědem na důkaz, že byly v kostele, vypravovať obsah evangelia a kázání a běda, když to nevěděly. — Podobný směr ten rokem 1848. nijak nevzal za své, ano u mnohých se ještě utvrdil. Povstaliť onoho času v krajinách horských lidé z chudiny, kteří zřejmě počali hlásať komunismus. Sedláci připisovali hnutí to ateismu.

Toman nenáviděl každého pokrytectví, a protož se zřejmě k bezbožství nejen hlásil, nýbrž je i dle možnosti šířil a hájil. Míval proto časté půtky, nikdy však nezapřel svého přesvědčení, ani dnes. Nechtěli ho proto nechati domluviť; přerušovali ho v řeči, on však statně skončil. — Nastala bouře. Kromě jeho několika straníků počali všichni proti němu zuřiť, nejvíce Krulich. Byl právě vhodný okamžik pro Jíru Kouteckého, aby svým uměním přivedl rozvášněné strany do obyčejné míry.

Jíra Koutecký jest mladý truhlář, podivín a

šíbal. Jakožto truhlář vynašel nový způsob řezacích strojů na řezanku; stroje ty se osvědčily a byly daleko široko hledány. Jakožto podivín nechtěl si vzíť žádných tovaryšů, jichž pomocí byl by se mohl státi nejbohatším člověkem ve vůkolí a pracoval raději sám, až jiní lidé, počavše dělati podobné stroje dle jeho vzoru, z jeho vynálezu zbohatli a těžili. Zůstal chuď, ale při tom vždy veselý, bodrý, vtipný.

Nebýval nikdy jako řemeslník „na vandru“, vyučil se řemeslu doma a zůstal doma; ano, nebyl ještě ani v Praze. Málo četl, tím více skoumal. Byl v tom podoben většině svých krajanů, kteří velmi neradi čtou, ale za to tím raději poslouchají. Najdeš mezi nimi lidi, o kterých možno říci, že nad svůj stav jsou vzděláni, a tážeš-li se jich, odkud nabyli vědomostí, dozvíš se, že z pozorování, z rozmluv s druhými. Vypravováním je připoutáš; předčítáš-li jim, dřímají, aneb, nedávajíce pozor, počnou mezi sebou obyčejný rozhovor, až musíš přestať. Mrtvá písmena nemá pro ně takové ceny, jako živé slovo. Každý čtenář jest v krajinách těch spolu dobrým vypravovatelem. Knih obyčejně nepůjčuje, ale to, co sám byl četl, opět vypravuje — a byť to byla povídka neb román. Proto se shromažďuje okolo každého čtenáře zvláštní společnosť, lidé podobní si smýšlením, názorem, stavem. Každý čtenář má své přívržence, kteří k němu chodí

„na pobyt.“ Jsou ťo zvláštní kluby, jež se mezi sebou názorem podstatně liší, ač často proti sobě příkře stojí. Tam se scházejí pobožní, jinde bezbožní, tam politikáři, jinde radikalisté, tam konservativci a jinde zpátečníci. Pojmenování těch ovšem neznají, ale věc jest tatáž. Jíra Koutecký nenáležel žádné ze schůzek těch, výhradně navštěvoval všechny a vtipkoval u všech. Hlavním zdrojem jeho vědomostí byl pan Devateaux, čili — jak jej český lid jmenoval — pan Devátý.

Byl úředníkem v blízkých knížecích hamřích; jeho otec, rodilý Francouz, opustil vlast s jedním šlechtickým emigrantem na počátku první veliké revoluce francouzské a přišel s ním až do Čech. Bylť sám republikánem, hmotná však existence jeho připoutána byla k jeho pánu — opustil společně s ním vlasť. Náš pan Devátý byl narozen již v Čechách, ale tradice a přesvědčení jeho byly po otci i po matce francouzské a republikánské. Jíra chodil do knížecích hamrů pro litiny a železo, potřebné k jeho strojům; seznámil se s panem Devátým, a jeho působením stal se republikánem dávno před rokem čtyřicátým osmým. Jíra byl první, který v Doubí vyslovil „republika“ ve smyslu dobrém a patřičném. Dříve tam slovo to mělo divný význam. Když řekli: „ve statku u Kopeckých je republika“, chtěli tím vlastně povídať, že hospodář se válí po hospodách, pije pivo, hraje karty, ho-

spodyně, že zuňká kořalku čeládka že si dělá co chce a děti, že jsou nezdárny; republika a Sodoma byly pojmy totožné.

Ač pan Devátý u Kouteckého velmi mnoho zmohl, jsa jemu v záležitostech politických nejvyšší a poslední instancí, ano takměř jedinou autoritou, nemohl ho přece přiměti, aby četl. Když mu nabízel knihy, říkával Jíra: „Ale pane Devátý, povězte mně raději sám, co tam je vytištěno. Mně se to lépe poslouchá než čte.“ Pan Devátý byl přinucen vypravovati. Jsa knížecím úředníkem nesměl veřejně ničehož podnikať; byl ale velmi rád, že pod záminkou jakýchs takýchs obchodních věcí stýkal se skrze Jíru s milým mu českým lidem, jehož pro utiskování na něm páchané srdečné litoval. Vyprávěl tudíž Jírovi, jejž si obyčejně po odbytí obchodu k sobě pozval, velmi mnoho a velmi rád, ano přiměl ho i k tomu, že Jíra jedinou ve svém životě přečetl celou knihu. Byl to Vojáčkův český překlad Lamartinových Girondinů. Kniha ta stala se Jírovi osudnou, a tak se mu zalíbila, že v ní potom četl celý svůj život, jako v bibli. Rozjařila a rozbujila tak jeho obraznost, že hledal okolo sebe osoby podobné těm, o nichž četl. V Tomanovi viděl nevázaného Dantona, v tichém, klidném a poněkud potměšilém Krulichovi spatřoval Robespierra. Ač neměl ani jednoho ani druhého ani v originálu ani v domnělé kopii rád, dával

přece přednosť Dantonovi před Robespierrem, Tomanovi před Krulichem. Maratem mu byl švec Haláček z blízkého městečka, jenž roku 1848. chtěl tamějšího pana purkmistra zabiť knejpem, protože týž se opovážil žalovať na milého ševce, aby mu zaplatil jakýsi starý dluh. Nejkrásnější a nejideálnější postavou byl mu Girondin Vergniaud. Pan Devátý mu řekl, jak se jméno to vyslovuje; Jíra si to spletl a říkal mu „Věrnej“. Neměl pokoje, a stále hledal v životě nějakou jeho kopii.

Kniha o Girondinech byla by mu málem popletla hlavu, to jest obyčejný všední chod jeho myšlének. Četl ji teprvé několik let po roku čtyřicátém osmém a stále si opakoval: „Kdybychom byli měli toho času takové chlapíky, byla by celá věc jinak skončila.“ A již zas porovnával postavy z Vídeňského, Debrečínského a Kroměřížského parlamentu s osobami v Girondinech. Porovnávání nebylo konce, ale svého zamilovaného Vergniauda darmo hledal. — I jeho chování se změnilo čtením. Stal se ve své dílně zádumčivějším, při práci myslil na krásné řeči Vergniaudovy, z nichž mnohé uměl nazpaměť, a nemohl-li si na nějaký odstavec vzpomenouť, pustil hoblík a šel číst. Často se i stávalo, že praštil nehotovou ještě řezačkou, a běžel do hamrů k panu Devátému, jen aby mohl s ním pohovořiť o Girondinech.

Od té doby, co přečetl tuto jedinou knihu

svého života, zdálo se mu, že ví více, než všichni ostatní lidé, poněvadž byl hluboce přesvědčen, že v knize té jest obsažena a skupena všechna moudrosť lidská. Mimo pana Devátého neuznával nad sebou od té doby žádné autority, ano, měl za to, že stojí nyní mnohem výše, než starý Hájek sám. — Ač osudný spis veliké měl působení na jeho myšlénky a málem by je byl popletl, neměl přec nižádného vlivu na jeho povahu mimo dílnu. Jakmile přišel Jíra mezi své staré známé do společnosti, byl dřívějším veselým vtipkářem. Žily v něm nyní jaksi dvě bytosti: doma o samotě byl řečnícím, přemítajícím demagogem a snílkem — ve světě starým Jírou. Lidé ani nezpozorovali, jaký veliký převrat se s ním stal, jen jeho žena to věděla a často si šeptala: „Můj bože, jest-li se ten muž zblázní! Ještě štěstí, že svět nic neví.“ — V dílně své nápodobil celý konvent. Tam na peci za kamny seděli montagnardi čili horáci; černý kocour tam na kraji sedící a chytře okolo sebe hledící byl Robespierre; na podlaze před pecí byla „Rovina“; přádek u okna presidentův stůl, a tam u dvéří, kde stála stará police, byla tribuna. Vedle tribuny té se Jíra často postavil, a nebyla-li žena doma, měl k nedohotoveným kolům a kolečkám své řezačky, k hoblíkům, nebozezům, vrtákům a dřevěným, po zemi rozházeným třískám řeč podobnou Vergniaudově, při čemž se často obracel

k „Hoře“, hroze kocourovi, jenž nevěda, co se děje, vždy se ulekl a s pece na kamna uskočil, aby byl vzdálenější pánovu hněvu. — Byla-li doma, obracel se svou řečí k ženě, jež obyčejně při tom plakala. Jíra myslil, že pláče pohnutím, plakala ale lítostí, že se jí muž zbláznil. Jedinou útěchou jí při tom bývalo, že je alespoň „dobrý blázen“ a že nezuří, ač se bála, že se i to stane. Byla ještě mlada a hezka. — Mimo dům mu ani nepřišlo na mysl, aby napodobil některého z velikých řečníků zamilované jeho knihy. Jíra v dílně a mimo dílnu byli dva různí lidé.

Jakmile se přistěhoval Jindřich do Doubí, hned se s ním seznámil a v krátce si ho zamiloval. Zdálo se mu, že konečně našel přece kopii svého ideálu. Jindřich mu byl obrazem zbožňovaného Vergniauda. Za to se stal Petr terčem jeho úšklebků a vtipů; vysmíval se mu, projevoval k němu nelásku, a vše mu při něm bylo nepěkné, i jeho chůze. Souhlasil úplně, aby se ho obec zbavila; přesvědčení to bylo tím pevnější, an pozoroval, že i Jindřich jest stejného smýšlení. Při tom těžko říci, čím Petr se na Jírovi provinil. Jíra to snad ani nevěděl sám.

Nyní bylo na něm promluvit. Řeč jeho byla úsečna, krátka, skoro aforisticka, ale vtipna. Účelem jejím bylo učiniti jednak Petra směšným, jednak smířiti rozvášněné strany a přiměti konečně shromážděné sousedy k tomu, aby se všemožně přičinili

nenáviděného kněze z krajiny té „vystrnadiť.“ Účel se mu všestranně podařil. Byl skutečně nejlepším řečníkem, a necvičil se darmo ve své dílně na svém kocouru. Měl dobré nápady: tím rozesmál a utišil; byl chytrý, připouštěje oprávněnosť všech vyslovených tam zásad ve věcech názoru náboženského; tím si naklonil i Tomana i Krulicha. Skoro všichni přijali řeč jeho potakáním, čímž zavděčil se nemálo Jindřichovi. Věc byla jako již rozhodnuta, že se musí celá farní obec všemožně zasadiť, aby se Petr nestal farářem v Doubí a aby byl dle možnosti spolu odstraněn; nevědělo se jen ještě, kterak toho docíliti. Jindřich byl proti deputaci; měl něco za lubem, ale čekal až všichni vymluví.

Po Jírovi mluvil Antoš Kolínů ze Stránska; řemesla svého byl ševcem, ale zabýval se vším, jen ne ševcovinou. Vodil o svátcích lidi procesím do Vambeřic, o jarmarcích dobytek sedlákům na prodej do Brodu, čítal nábožné knihy, vydávané rozdílnými „dědictvími“, byl zakladatelem „růžencového spolku“ a velikým milovníkem, ale také znalcem koz a slepic. Slyšel-li někdy o trojbarevné chocholce, šel za ní několik mil, a zaopatřil si ji byť stála co stála. Když bylo nejhůře a nechtěli mu ji prodať neb tuze draze, sečkal do večera, až půjde na řád, a zmocnil se jí tajným způsobem, při čemž vždy vyškubal několik peří druhým slepicím a rozházel je, aby se myslilo, že v noci tam

byl dravec. Sešed se potom později s hospodyní, ana mu vyprávěla osud nešťastné putky, říkával: „Vidíte, trest boží, že jste mně ji nechtěli dáť.“ — Jako Toman znal ve vůkolí všechny koně, tak Antoš všechny kozy, a to tak do podrobna, že věděl na vlas, mnoho-li každá denně dává mléka. — Antoš je také muzikantem, věnuje se ale jedině „hudbě svaté“. Hraje na klarinet při všech pohřbech, píše denník o všech nebožticích a způsobu jejich pochování. Poznámky denníku toho jsou sice stručné, ale závažné; tak ku příkladu: „Starý Koláčný † ten den, když jsem sázel za chalupou dumlíky; dva kněží; čtyři muzikanti; smluveno 20 mázů piva a 3 zl. 20 kr.; Koláčná v restu 80 kr.; u šenkýře uschováno 8 mázů — moc hluku, málo peněz.“

Co do svého náboženského přesvědčení věří Antoš více na svaté než na pána boha; má k oněm alespoň větší důvěru; daleko široko zná všechny jejich sochy, ví o každé, jaký zázrak učinila, kterého roku byla postavena a kdo ji postavil. — Při tom jest přec nesmírně zlostný a prudký. Když jednou v čase žní tak dlouho pršelo, že položené na jeho políčku obilí počalo již hníť, šel tam, a bera z každé kejšky hrsť zkaženého žita, házel jím prudce vzhůru k nebi, křiče, až se to po vsi rozléhalo: „Tu máš, teď si to sněz sám.“ — Jednou rozhříval klíh, chtě spravovati staré housle; neopatrností při tom vypukl v jeho domě oheň. Počal

nejprvé úsilovně uvnitř hasiť; to nepomohlo — plameny vyšlehly vzhůru. Antoš vyskočil ven a velikým křikem volal: „Svatý Floriane, ulejvej, ulejvej!“ Ani to nic nepomáhalo. Antoše popadla zlosť a lítosť najednou, i počal nemilosrdně svatému Florianu zlořečiť, dodav ke konci polo prosebně, polo hrozebně: „Tak to vezmi alespoň šmahem všechno!“ Dobrý svatý poslechl, a vzal šmahem ještě nejbližší dvě chaloupky; Antošovi se při tom značně ulehčilo Nebyl alespoň sám. — Smysl pro společné neštěstí byl u něho značně vyvinut, neboť když mu na malém jeho políčku buď kroupy vytloukly neb příval spoustu učinil, chodil smuten, dokud se nedozvěděl, že nehoda ta spolu zastihla polovičku osady, ano, pocit neštěstí měníval se i v pocit spokojenosti, ba skoro blaženosti, jakmile se přesvědčil, že na jiných polích potlouklo neb pobralo v značnější míře, než na poli jeho. Byl škodolibý až výstředně; nejblaženější chvilkou jeho života bylo, když slyšel vypravovať o nějaké nehodě svých sousedů, aneb když to mohl vypravovať sám. Litoval každého i ústy i srdcem, ano, pomáhal i ze soucitu, kde mohl, ale byl přece rád, že se to stalo. Radoval se z cizí nehody i tenkráte, když budila v něm soustrasť. Každé neštěstí přičítal pomstě nějakého svatého. Když sám ukradl některé selce slepici, mluvil o nehodě selky té jako o „trestu božím.“

Petra nenáviděl proto, že pyšný ten kněz nechtíval vyprovázeť za ves jeho procesí, ano nechtíval se s ním dáti ani do rozhovoru o životě rozdílných svatých, aniž půjčovati mu nábožné knihy. Proto mluvil dnes velmi zhurta o nenáviděném páteru, a kdyby bylo po jeho chuti, bylo by se celé shromáždění hned vydalo na cestu Petra ukamenovat, aneb alespoň z obce vykamenovat. Byla by to beztoho jen zasloužená pomsta svatého Prokopa, jenž byl předmětem stálých urážek se strany Petrovy. Čert totiž — bůh ví jakým spůsobem — vymanil se z právomocnosti sv. Prokopa; přišli jednou ráno do kostela a ejhle, — řetěz, na němž čert byl uvázán, viděli přetrhnutý a s Prokopovy svaté ruky dolů visící, zlého ducha ale uvolněného. A co učinil Petr? Dal zlého ducha i s řetězem odstraniť a svatého Prokopa na jiný lad obnoviť, zkrátka: ujmul se čerta a ne svatého, jejž oloupil o nejkrásnější trofeu. „Co pak je sv. Prokop bez čerta?“ — říkal Antoš s výčitkou.

Jindřich měl v řečnivém shromáždění tom velmi obtížné postavení. Až dosud hleděl pouze, aby rokování odbývalo se řádně bez bouřlivých výjevů, aby každý svobodně, nejsa přerušován, mohl přednesti svůj náhled. Stal se jaksi předsedou, jehož autoritě se každý dobrovolně podroboval. Bylo nyní na něm, aby pronesl náhled svůj; všichni toho na něm očekávali. Seznal, že oni, kteří byli proti Pe-

trovi — a kromě Tomana, byli málem všichni — jsou pro deputaci, k patronu a ke konsistoři. Nemohl tudíž příkře proti tomu mluviť, nechtěl-li se připraviti o celý vliv. Proto mluvil v principu pro deputaci, pravil ale, že se může prvé něco jiného zkusiti, a teprvé pak, jestli se to nezdaří, že může se jíti s prosbou.

„Co se má zkusiť?“ tázali se všichni.

Nyní se teprvé Jindřich pronesl, chtěl, by asi čtyři vážní občané šli k Petrovi, a klidně a po dobrém ho žádali, aby fary Stránské nepřijímal, z krajiny se vystěhoval a celou věc způsobem pokojným odklidil. Od poselství toho očekával mnoho, poněvadž se nelze ani nadíti, aby člověk, mající proti sobě celé veřejné mínění a okolo sebe tolik nepřátel, neustoupil po dobrém bez žalob, bez násilí. Nabízel se, že jest hotov jíti s poselstvím společně s druhými. Mimo očekávání nalezl všestranný souhlas — Krulich, ano i Toman potakovali; jen Antošovi se to nelíbilo; zlobil se, že kněze násilím nevyhánějí a s hněvem odešel pryč „na pobyt“ k dědečkovi Blažkovu.

Šlo ještě jen o poslance. Všichni chtěli míť Hájka; ale Hájek v shromáždění nebyl. Zvoleni Jindřich, Krulich a Toman. Toman nechtěl, ale po dlouhém zdráhání dal si říci, a přijal volbu na vzdor Jírovi, jenž s úšklebkem veřejně prohlásil, že do takových deputací mají se vždy voliti velicí,

silní a dle možnosti dlouhým vousem zarostlí lidé, aby ten, ke komu se jde, dostal „rešpekt", ano třeba i strach.

Poslanci smyslili si odbyti svůj úkol hned. Bylo ještě dosti času a chvíle příhodná. Vydali se na cestu. Aby tomu byl dán větší důraz, doprovázelo je skoro celé shromáždění. Cestou houf rostl, a když se přiblížili k faře, byly z něho již celé zástupy, jež mezi kostelem a farou rozdělily se na dvě strany, otevírajíce širokou cestu vyslancům.

Petra zastihli doma; byl v pokoji v prvním poschodí, a hleděl oknem na lid, nevěda, co se děje. Ohlásili mu, že chtějí s ním mluviti. Přijal je. Jindřich přednesl velmi šetrně žádost farní obce. Petr z počátku poslouchal klidně, skoro s úsměchem; ale povlovně v něm počalo vříť, a prvé, než Jindřich skončil, jevil náhlý růměnec tváře a modře naběhlé žíly jeho vysokého čela, co se v něm děje; nicméně hleděl se udržeti na uzdě.

Tázal se Jindřicha zdánlivě klidně:

„Jste vy příčinou osvědčení toho?"

„Nikoliv, ale souhlasím s ním" — odtušil Jindřich taktéž pevně a klidně.

„Dobře" — pravil, a po krátké přestávce pokračoval silným hlasem: „Jděte a ve jménu mém povězte tomu poštvanému na mne lidu, že právě proto, že mne nechce míť svým farářem, já se své strany všechno naložím, abych se jím stal; a že

se jím stanu, buďte jisti. To jest mé vzkázání lidu; vám pak sousedé a vám pane učiteli radím, abyste nemeškali, a jakožto vybranci své obce odebrali se rychle co deputace k patronu a ke konsistoři. Přeji si toho snažně, protože jest to nejlepší způsob, abyste mne u obou nejlépe odporučili, neb lidé moudří vědí, že člověk, jehož láje nenávidí, jest mužem. Až se vás tam budou tázať: „Což medle kněz ten učinil zlého? Jaká jest vina jeho? — Budete snad opakovať, co staré baby si šeptají? To by bylo nejen směšné, leč i hloupé. Nezbude vám než říci: „My nevíme sice ničeho, ale my ho nenávidíme — jest nám odporný, protivný.“ — To svědectví mně dostačí, poněvadž odporným býť láji, jest jistou ctností. — Tím jest ukončeno vaše poslání a vyřízena má k vám odpověď.“

Krulich, ještě více ale Jindřich byli nemálo překvapeni, poněvadž odpovědi tak hrdé, ano vyzývavé neočekávali. Neměli u Petra nic více hledať a mohli již jíti; ale bylo na nich viděť, že jsou nespokojeni výsledkem, a že by věci dali rádi jiný obrat.

Krulich počal: „Jste-li katolickým knězem opravdu, nebudete se zdráhati a opustíte tuto krajinu, neboť neučiníte-li tak, přestoupí celá farní obec na víru evangelickou.“

„Planá výhrůžka vaše ani nezmění mého úmyslu, aniž přičiní jediného slova k mé odpovědi.“

Tomanovi se zdálo, že si počíná Petr statečně a že by sám právě tak jednal, kdyby byl na jeho místě. Bylo mu líto, že se dal přemluviti ke kroku tomu, proto chtěje napraviti chybu svou, pravil:

„Co se mne týče, já proti vám osobně nejsem, protože nechodím do kostela a vás skoro ani neznám. Nemějte mně tedy za svého nepřítele, — šel jsem jen k vůli sousedům.“ — Chtěl ještě dodati: „Ostatně se mně zdá, že se ve vás lidé mýlí“, — ale nedopověděl.

Zdálo se, že i Jindřich je nezdarem poslání pomaten a že nechce vrátiti se s danou mu odpovědí k lidu dole před farou již netrpělivě čekajícímu. Pokusil se ještě jedenkráte a vedl do boje celou svou výmluvnosť. Petr vyslechl jej a klidně odtušil: „Mám skoro za to, jakoby vám nejvíce na tom záleželo, bych odešel. Povězte mně pravdu: myslíte že jsem překážkou vašich civilisatorských záměrů mezi lidem? Či myslíte, že stojím v cestě vašemu osobnímu prospěchu? Zkrátka: máte mne odpůrcem svých zásad, aneb svým osobním nepřítelem?“

„Myslím, že pravda jest to prvé, nikoliv to druhé. Nemilujete lidu.“

Petr byl rád odpovědi té. Věděl, že Jindřich neumí se přetvářiť, že řekl pravdu, a že nemá tudíž ani tušení o jeho poměru k Verunce, o její lásce k němu. — Onou otázkou chtěl si zjednat

jistotu; nabyl jí. a to mu dostačilo. Nechtěje rozpřádati delší rozhovor, pravil skoro ironicky:

„Lituji vás, poněvadž myslíte, že obohacuje lid vědomostmi, spolu jej povznesete co do mravné povahy. Summa vědomostí nepovznáší lid, aniž ho vzdělává; lid jako národ vzdělává se pouze summou své historie; summou předešlé a přítomné činnosti své. Ten váš lid nemá své historie a nebude jí také míť; má a bude míť jen své anekdoty. — Ostatně jest omyl váš sladký, a přeji, byste se z něho jakživ nevyhojil.“

Slova ta pronešena tonem skoro jizlivým, byla Jindřichovi srozumitelným pokynutím, že by bylo zbytečné, aby déle prodléval. Odebral se pryč se svými soudruhy. Toman, jenž byl posledním slovům Petrovým neporozuměl, šeptal si na schodech s patrnou zálibou: „Škoda, že ten člověk není advokátem; hned bych mu svěřil svou rozepři o vodu.“ Zdálo se mu, že potkal poprvé člověka, jenž byl hoden zastávati tak spravedlivou věc, jako je žaloba jeho na Sojku.

Sešli dolů a sdělili lidu odpověď Petrovu. Zvěst o tom mžikem roznesla se po celém zástupu; nastalo jitření, slyšeti bylo temné hučení a zde onde prohozené hrozby; jen jiskru, aby se vzňal plamen. Vrhnouti ji chtěl Koutecký. Uslyšev prvé, že zástupy hrnou se k faře, opustil Blažkova dědečka, aby se připojil. Nyní podněcoval

nejprvé jednotlivce, a maje to za nedostatečné, vykřikl náhle tak, aby jej všichni slyšeli: „Na koho budeme čekať? Vyžeňme ho sami hned!“ — a již hnal se k faře, jako k pevnosti, kterou třeba vydobyti. Vida to Toman, chopil se milého Antoše jednou rukou od zadu za límec, druhou za nohu a pozdvih ho vzhůru, počal jím nad hlavou v povětří třásti, jak pes králíkem. Pak přikročiv ke dvéřím fary, obrátil se k lidu vykřikl turem: „Kdo se přiblíží, tomu přetluču hnáty hnátem Antošovým.“ Antoš se k nemalé veselosti diváků v povětří kroutil, svíjel, otáčel, křičel, třepetal, až i prosil. Náhlý obrat ten zahnal bouři a lid se za krátkou dobu rozešel.

Petr, hledě z okna a vida, co se děje, usmál se úsměchem ďábelským, šeptaje: „Jest lid ten hoden jiného osudu, leč býti terčem kulí dělových, terčem rozmarů despotových, terčem věčné bídy a nouze, terčem věčného otroctví. Otrok duší nemůže býť svoboden tělem. Blázen Jindřich!“

18.

Chování Petrovo proti vyslancům lidu pobouřilo celou osadu. Sešli se ještě týž den na večer a usnesli se nyní jednohlasně na tom, že odešlou deputace k baronu Holinskému a k biskupovi se žádostí, aby Petr byl z obce odstraněn, aneb alespoň aby nebyl jmenován farářem Stránským. Do

deputace zvoleni: Krulich, Jíra, Koutecký a Sojka. Toman nechtěl příjmouť volby; vymlouval se, že jemu, jakožto člověku nechodícímu do kostela, po takových věcech vlastně ani nic není, při čemž bez obalu dával na jevo, že nenáviděný ten kněz se mu líbí, a že, kdyby byl člověk ten advokátem, hned by mu svěřil svou starou rozepři. Ani Jindřich nešel s deputací. Vymlouval se, že nemůže na tak dlouhý čas opustiti školy; ale vlastní příčina byla, že se příčilo povaze jeho na Petra žalovati, třeba i křivě ho obviňovati, a tím způsobem se ho zbavovati.

Již třetí den vydali se deputanti na cestu — nejprvé do Prahy k baronu; tam odtud půjdou do Litoměřic k biskupu. Všickni byli svátečně oděni, jen Jírovi měli za zlé, že si nevzal kalhoty přes boty, nýbrž do bot. Udělal to tak schválně; vysoké holinky byly u něho odznakem demokracie. Mirabeau, Danton i Robespierre zajisté dle náhledu jeho chodili v modrých, krátkých kazajkách, vysokých, hodně nasmolených botách a nízké, placaté čepici. Musil se jim při takové slavné příležitosti vyrovnať alespoň botama; chtěl se jim rovnať také kazajkou a čepicí, ale poněvadž jej Krulich a Jíra přemlouvali a prosili, vzal si kabát s dlouhými šosy a klobouk.

Nyní šlo o to, kdo by měl řečniti. I Krulich i Jíra osvojovali si k tomu právo; onen ze zvyku

vždy řečniť, ten z vášně se jednou vyznamenať. Oba měli řeči své složeny a v paměti uloženy; Krulich podobnou postnímu rozjímání, Jíra podobnou rozhovoru v konventě. Onen byl chytřejší a diplomatičtější, tento otevřenější a výmluvnější; dle toho také byly jich obou řeči.

Krulich chtěl i před baronem i před biskupem jmín býti pobožným, viniť Petra z chladnosti, skoro netečnosti k náboženství, ze zanedbávání kněžských povinností, poukázať na pohoršení jaké tím působí, upozorniť na to, jak tím náboženství trpí, zkrátka stránka náboženská měla býti počátkem i koncem jeho řeči. K tomu chtěl připojiť i obvinění z činů, s kterými jinak souhlasil: že Petr vyhání od zpovědnice staré baby, že nedoprovází procesí na svatá místa, že mimo kostel nechodí v kněžském šatě, že čte zapovězené knihy, atd. atd. Hrozbu, že nebude-li odstraněn nenáviděný kněz, celé okolí přejde na víru evangelickou, nechával si jako zálohu, kdyby všechny provazy praskly. Ve všem bylo viděť suchý rozum, zdlouhavě se plížící vypočítavosť, chytrosť, chladnosť, úmyslnosť a hledání prostředků, jen když vedou k cíli, byť byly jakékoliv.

Zcela jinak chtěl řečniť Jíra. Uměl řeč svou nazpaměť a předříkával ji doma dvakrát ženě, třikrát kocourovi a jednou ženinu přádku. Poprvé mu přišlo na mysl, že i mimo svou dílnu může nápodobiť Vergniauda, a i ve světě býť tak velkým

řečníkem, jako jest doma. Chtěl tam těm pánům zkrátka a dobře povědiť, že lid nenávidí Petra, poněvadž s ním nežije, nemyslí, necítí, ano spíše se ho straní, ho nenávidí. Lid má právo netrpěť toho, protože nejen všechno právo, ale i všechna moc a síla vychází z lidu. Co lid nechce, nesmí býť — zkrátka, lid a právo byly počátkem a koncem řeči Jírovy. Baron mu byl jako Ludvíkem XVI., a poněvadž si biskupa představoval horším než barona, byl mu biskup jako Marie Antonie.

Otázka, kdo má jménem farní obce a jménem její deputace mluviť před tak velikými pány, nezůstala dlouho nerozřešena. Prvé, než došli půl hodinky za Doubí, ptal se Krulich několikráte, kdo vlastně z nich bude řečniť, domnívaje se, že oba ze zdvořilosti vloží úlohu tu na něj, jakožto nejstaršího a po jeho domyslu z nich nejmoudřejšího, nejvážnějšího. Jíra se k tomu neměl, aby mu byl čestný úřad dobrovolně postoupil. Sojka byl zpozoroval, oč oběma jde, a poněvadž byl sám prost vší ctižádosti, učinil sprostředkující návrh, aby před baronem řečnil Jíra a před biskupem Krulich. Urazil tím sice oba, jak to obyčejně při sprostředkovacích návrzích bývá, ale návrh jeho byl konečně přijat, ač to Jíru velice mrzelo, že mu nenáviděná Marie Antonie v podobě biskupa uklouzla.

Přišedše na večer do Turnova, sedli na dostavník, a druhý den ráno byli v Praze. Hned

z počátku potkala Jíru veliká nehoda. U Poříčské brány ptali se jich všech po průvodních listinách, jak to tenkráte bylo přísným, skoro krutým zákonem a zvykem. Sojka odevzdával svůj domovský list, taktéž Krulich. To když Jíra viděl a slyšel, velice se ulekl, neboť teprvé nyní mu přišlo na mysl, že pro nával řečnických myšlének zapomněl „dokumentů“. Již si představoval, jak ho budou postrkem s četnickým průvodem dopravovať nazpět do Doubí. „Sláva pryč, hanba tu“ — naříkal v duchu a užil těch několik okamžiků, mezi kterými prohlíženy listiny druhých, k zoufalému prostředku: dělal jako by tvrdě spal, a počal basem chrápať. „Jírko, Jírko, domovský list“ — povídá mu Krulich; Jírka nic. — „Kde máte své listiny? — volá na něj úředník; Jírka pořád nic. Byla v něm duše na krajíčku; neměl před ničím na světě takový strach, jako před postrkem, jenž byl tenkráte u nás na denním pořádku a jednou z hlavních činností veřejných orgánů. Za těch několik sekund, co měl oči zamhouřeny, svatosvatě si umínil, že raději heroicky zemře, jako pravý Girondin, než by se nechal „šupovať.“ „Půjdu raději na guillotinu, než na šup“ — pravil v duchu a nebylo možno ho probudiť. Konečně se úsilovnému namáhání asi čtyř osob podařilo Jírku zburcovať z domnělého spánku. Prozřel, mnul si oči, díval se vyjeveně kolem sebe, a dělal, jako by jej byli probudili ze strašných snů.

„Domovský list, chrápavče, nejsem tady jen pro vás“ — oslovil jej vlídně úředník, a Jírka zakoktav: „Už jsme tady?“ — jako by nic, sáhl pravou rukou do levé náprsní kapsy u kabátku. Na štěstí tam nahmátl nějaký kus papíru; vyndal jej, a nedívaje se naň, podal slavné komisi. Úředník se na papír dívá, dívá a hodiv jej pak Jírkovi do tváře, zuří: „To není domovský list.“ „Tohle že není domovský list? A co by to bylo?“ — povídá Jírka, beře papír do ruky, a dělaje, jako by teprvé nyní pozoroval, že je to starý kus papíru, v němž měl zaobaleny syrečky, ženou mu na cestu dané, počíná naříkať a proklínať, že se přehmátl, a vzal to na místě průvodní listiny.

„Takové ptáčky a takové řeči my známe; hajdy se mnou na policii“ — diktuje kategoricky pan komisař. Marné byly prosby i Krulichovy i Sojkovy, marné jich ubezpečování, že ho znají, že jede s nimi, marné zpovídání, proč do Prahy přijeli — nic naplat, Jírka musil na policii, a soudruzi, nechtíce ho opustiť, šli s ním. Vedl je policejní strážník, a poněvadž byli všichni i svou postavou i oblekem i výrazem tváře zjevem na ulicích Pražských nevídaným, nashromáždil se hned zástup lidu a doprovázel je.

„Tohle je pěkné přivítání“ — povídá Jírka Krulichovi, a přemýšlí, co bude dělať, budou-li chtíť jej poslať postrkem.

Nebyl nikdy v Praze; všechno mu tam bylo nové. — I přes všecky úzkosti a kluzké postavení své ohlížel se kolem sebe, zevloval po lidech, po domech, po krámech, zkrátka po všem, co se mu zdálo býti podivuhodným, — a podivuhodným zdálo se mu v Praze vše, kam se jen otočil.

Obdiv svůj pronášel slovy, při čemž mluvil tak hlasitě, že všichni okolo k nemalému obveselení svému to slyšeli. Ale hlas jeho také zněl, jako když doma u nich na horách soused sousedovi přes rokli jedné stráně na druhou přeje dobré jítro. Jakmile něco pověděl, nastal v provázejícím ho obecenstvu smích a chechtot. To ho nijak neskličovalo, opáčně — dodávalo mu ducha a odvahy.

„Tihle „páni Pražané“ jsou všichni veselí“ — povídá Sojkovi a „páni Pražané“ v nový smích.

Kudy šli, vše se zastavovalo, i nastala brzy tlačenice. Tu přišlo Jírovi na mysl, že by byla snadná pomoc.

„Co pak abych dal tomu policajtovi na půl žejdlíka kořalky, aby mne pustil?“ — šeptá Krulichovi, aby to nikdo neslyšel.

Krulich mu to marně po tichu vymlouvá: „to že v Praze nejde, tady že jsou policajti vzdělaní, a že nepijou žádné kořalky, jen samé víno.“

Jírkovi nechtělo nijak do hlavy, že by byli na světě také policajti, kteří nepijí kořalky. Tanuli

mu na mysli policajti malého městečka z jeho domova. Věděl velmi dobře, že u nich člověk za „půlčičku“ může vše, co jest v jejich moci; vždyť to sám mnohokráte zkusil. Proto nechtěl věřit, co mu Krulich právě povídal. Konečně ale přece uznal možnosť toho, a šeptal sousedovi:

„Nu tak mu dám na půl žejdlíka vína. Co pak to může stát; deset krejcarů má dost.“

Snad by se byl dal milý Jírka s policajtem do vyjednávání, kdyby nebyli právě přišli k samé policii. — Nebylo vyhnutí, musili tam.

Se všemi třemi byl sepsán protokol, a každý z nich zvláště podroben byl přísnému výslechu, až se páni konečně po několika hodinách dali přesvědčiti, že žádný z cizinců není nebezpečný ani trůnu, ani oltáři. Jírka byl při výslechu chytrý jako liška; setrval pevně na tom, že se pouze přehmátl, když bral „průvodní list“, ježto prý, když šel včera ráno z domu, bylo ještě tma. Prohlédli si ho celého od hlavy až k patě, zapsali vše a nevynechali ani tři veliké bradavice na obličeji, a k nemalé radosti soudruhů neposlali ho postrkem domů, ale rozkázali všem třem, aby nejdéle do tří dnů opustili Prahu. Aby se ještě přesvědčili, že nedali si nepravá jména, musil na konec každý z nich říci, kterého dne a měsíce jsou jeho jmeniny, čímž bylo i dokázáno, že průvodní listy Krulicha a Sojky nejsou padělány.

„Kde jsme to vlastně byli?“ bylo první slovo Jírkovo ke Krulichovi, když vyšli na ulici.

„Na policii“ — poučuje Krulich. Teď Jírka věděl, co je to policie.

Bylo skoro poledne, když se octli na svobodě. Nyní neměl Jírka nic pilnějšího na práci, než se dozvěděť a vypátrať, kde byly r. 1848. barikády, odkud se střílelo na vojsko, jak a kde byl celý průběh boje. To byla jediná myšlénka, jež ho zajímala; všechno ostatní pustil mimo sebe; i barona i řeč svou. Krulich ho marně krotil, vykládaje, že v době tak kruté nesmí se nikdo na takové věci ptáti, a hroze mu, že ho zavřou a pak že mu ani pán bůh nepomůže od „postrku“. Jírku nebylo možno přesvědčiť, a byl by se třebas i policajtů vyptával, odkud se na vojsko střílelo a odkud a kam „Vyndyškrec“ bombardoval Prahu; ale představa, že by konečně „šupu“ přece neušel, a napomínání rozvážného souseda ochladili tak dalece jeho zvědavost, že se každého kolem jdoucího po barikádách nevyptával.

Tu potkal na ulici člověka stáří již pokročilého, o němž se mu zdálo, že by podle chůze, výrazu tváře a obleku mohl býti truhlářem. Truhlářské řemeslo měl nejšlechetnějším zaměstnáním a všechny truhláře světa nejšlechetnějšími lidmi; však Robespierre nebydlel nadarmo u truhláře.

„Příteli, nejste truhlářem? — oslovil neznámého.

„Jsem; čím vám mohu posloužiť?“ — táže se neznámý.

„I pozdrav vás bůh; já jsem také truhlář — z Doubí — dělám řezačky“ — povídá Jírka, podávaje radostně neznámému ruku. Nečekaje odpovědi, táže se dále: „Prosím vás, nevíte, kde tady v Praze byly r. 1848. barikády? Nemohl byste nám ta místa ukázať?“

Mistr Soukupec, starý poctivec, někdejší gardista s červenými, vždy oholenými tvářemi, horlivý vlastenec, hned poznal své lidi, a byl tomu velice rád.

„I pojďte, pojďte, všechno vám rád ukážu“ — odpovídá příjemným, zvučným hlasem a dodává šeptem — „vždyť já jsem také na nich bojoval.“ — Při posledních slovech ohlíží se kolem, zdali ho nikdo neslyší, a vede pak nové známé své na „můstek“, „Jindřišskou“, „Vodičkovou ulici“ a na ostatní místa, kde se bojovalo.

S Jírkou měli velikou potíž; křičel, hlasitě vykládal, v ústech měl „barikádu“ sem, „barikádu“ tam, ukazoval, jak by byl střílel, proklínal „Vyndyškrece“ — zkrátka, myslel, že je na vrších, když vichřice duje, a druh na druha, i když jdou vedle sebe, musí křičeť, aby se slyšeli a vzájemně si rozuměli. Ten Pražský šumot zdál se mu beztoho býť podoben horské vichřici. Mistr Soukupec ho poučil, že nesmí v Praze tak křičeť, že tady je

„policie". Při slově policie Jírka zkrotl; vzpomněl si na „šup" a na hanbu, až by mu říkali doma „šupák"; mimo to měl hned od počátku k mistru důvěru, a poslechl ho ve všem, cokoliv mu radil.

Soukupec ukazoval bojiště, vykládal průběh boje, vypravoval, jak sám byl do ramena střelen, jak se zachránil, a pověděv jim vše, co měl jako starý gardista na srdci, pozval je s sebou k obědu. Jírka beze všech dlouhých ceremonií přijal pozvání od „kollegy", a přiměl soudruhy, že šli také.

„I jen jezte, jezte, vždyť jste u nás jako doma, a buchty každý rád" — domlouval starý mistr již za půl hodinky svým novým hostům, přistrkuje k nim velikou mísu velikých buchet s povidly, a bera sám jednu do rukou. „I jen si ještě vezměte, po tak daleké cestě má člověk hlad" — přimlouvala se paní mistrová upřímným hlasem, a rozkazovala spolu dceři: „Toníčko, pobízej ty pány." „Prosím vás, jezte, máme je jen jednou za týden" — zvonila milým hláskem pěkná Toníčka, usmívajíc se při tom, až se jí v červených, buclatých tvářičkách dělaly důlečky.

Jírka jedl, Krulich ho následoval, Sojka nezůstal pozadu, a hospodář, hospodyně i dceruška byli tomu rádi; tak bylo všem kale.

Mistr Soukupec, malý obraz prastaré Prahy, bydlel na hořením novém městě, kde měl svou dílnu. Pravda, řemeslo mu nešlo příliš skvěle; také

míval časté půtky s domácími pány o nájemné, s úřady o daně. Ale ty můj milý bože, kdož pak těm pánům může vždy vyhověť? A kdož by také pořád stál u hoblíku a nebozezu? Život beztoho jest tak krátký, pivo „u Fleků“ tak dobré, modré pondělky, ba i úterky tak příjemné, společnost veselá a zakázaná rozmluva o politice, konstituci a knězích v malém kruhu známých tak lákavá — kdož by se stále trudil? Ostatně ženské — tak nazýval svou ženu a dceru — o to nejnutnější v domácnosti, totiž o peníze a o jídlo, se postarají samy; a také se skutečně staraly, slušně staraly bez přičinění a vědomí mistra Soukupce. On žil jen záležitostem vyšším, hlavně politice a otázkám náboženským; paní mistrová a dceruška dohlížely na dělníky, přijímaly a vydávaly peníze, a bylo jim všem při tom ne sice skvěle, ale dobře. Celá rodina byla zosobněná poctivosť, otevřenosť, srdečnosť a pravá česká dobrota se všemi svými přednostmi i vadami. Což divu, že naši sousedé hned tam byli jako doma. Jírka se nyní teprv jak se patří rozhovořil; zahrála v něm stará čtveračivá žíla, počal se smáť, žertovať, byl vesel, Soukupec mu přizvukoval, vypravoval anekdoty, poslalo se pro pivo, a než se ohlídli, byl večer. Tu se musilo jíť do hospody mezi známé, kteří se těšili, že zas jednou vidí a slyší pravé české venkovany, vzpomínalo se na rok 1848. a za malou chvilku

byla půlnoc. Rozumí se samo sebou, že naši sousedé musili jíť spat k Soukupcovi.

Bylť jim dvojnásobně rád, dozvěděv se, za jakým účelem přicházejí: nenáviděl kněží jako Krulich, byl demokratem jako Jírka a tvrdohlavcem jako Sojka.

Druhý den ráno nelenili naši deputanti, a měli se k tomu, aby dostáli svému poslání. Doprovázeni starým mistrem, odebrali se na Malou Stranu, kde baron Holinský tenkráte bydlel; zastihše ho doma, dali se ohlásiti, a byli přijati.

Včerejším dnem a ještě více večerní společností rozjařený Jírka mluvil, a mluvil tak, jak si byl umínil, tak totiž, jako by on sám stál na čele deputace města Paříže a před sebou měl krále Ludvíka XVI., jenž stahuje vojska svá k hlavnímu městu. Což nebyl Petr také členem „černé armády“, ba nebyl horší, než celá jedna veliká „černá armáda?“

Baron Holinský, celým chováním i jednáním dokonalý aristokrat, klidně a s úsměchem vyslechl milého Jírku od počátku až do konce, při čemž si nejdříve jej a pak i ostatní dva důkladně, avšak ne nápadně prohlížel.

Krulich, neměv prvé ani tušení o tom, co a jak bude Jírka mluviť, strachy trnul, slyše ho; měl pevně za to, že věc bude míť opáčný účinek. Marné bylo, že pošťuchoval Jírku do boku a do zadu;

ten roznícen, štulců necítil, a poněvadž úsměv pana barona dodával mu odvahy, vedl svou až do konce tak pevně a odhodlaně, jako doma před kocourem.

„Smýšlí tak celá farní obec vaše jako vy?“ — tázal se baron ironicky, aniž by dal v nejmenším na jevo svou nelibosť.

Sousedé mu přisvědčili.

„Jest mně líto, že přicházíte pozdě, neboť právě v těchto dnech podal jsem svůj návrh panu biskupovi, na němž na dále visí vše ostatní. Nemám ničeho více v záležitosti té činiť a také ničehož, co bych na ní mohl měniť“ — pravil baron odměřeně, ale vlídně.

„Doufáme, že vaše milosť nás neoslyší a poskytne nám pomoc ve věci pro nás tak důležité a vážné, jež týká se přímo i náboženského smýšlení lidu“ namítal skroušeně Krulich, chtěje dáti rozhovoru jiný, baronským uším milejší směr.

„Opětuji vám ještě jednou, že nemohu ničehož více a že vše pouze může pan biskup. Obraťte se k němu.“

Zeptav se ještě každého po pořádku, jak se jmenuje, odkud je, a jakého je stavu, milostivě pokynul a bylo po audienci.

„Proč ti lidé toho kněze nenávidí?“ — šeptal si baron za odcházejícími, a dodal v duchu: „Musíme nasadiť všechny páky, aby tam byl jmenován farářem, neboť lze se do něho nadíti, že pevně na

odpor se postaví proti nebezpečným zásadám, jež mně zde tak bez obalu a směle vykládal muž ten".

Sedl a sám osobně napsal příslušným jemu dobře známým osobám dva listy, v nichž oznamoval, že mu velice na tom záleží, aby Petr stal se farářem v Stránsku, při čemž neopomenul udati příčinu a zmíniti se o deputaci, jež k němu způsobem, v dobách těch tak neslýchaným, promluvila. Listy ty odevzdal hned na poštu.

Vzpomínka na podivného člověka ve vysokých vysmolených botách vyloudila mu ještě úsměv a poznámku: „Ta řeč byla jistě již r. 1848. myšlena a teprvé po šesti létech vyslovena. Ubozí sedláci neznají mody a sami vyšli z mody." — Vícekrát na věc tu nemyslel.

Naši sousedé mlčíce, odcházeli s kyselou tváří. „To jsme pěkně pochodili" zabručel Krulich, když vyšli na ulici.

„Alespoň jsme mu to pořádně řekli," podotkl Jírka, jenž byl sice se svou řečí velice, s výsledkem jejím ale velmi málo spokojen. Vůbec si představoval celou věc zcela jinak, a byl šeredně sklamán. Očekával, že uvidí člověka tyrana, jemuž z očí hledí ukrutnosť a chuť utiskovať ubohý lid — a viděl praobyčejného, usmívajícího se vlídného muže, který mimo zlatý řetízek u hodinek neměl na sobě ani kouska zlata lidu uzmutého; očekával, že uslyší člověka despotických zvyků, jenž jej bude

chtíť ustrašiť, na něj zhurta a s vysoka zahřmí, jeho náhledy bude vyvraceť, pánovitě si bude počínať — a slyšel muže, který klidně hovořil; ano ani mu tu myšlénku nevyvracel, že všechno právo a všechna moc pochází z lidu a ne z baronů, těšil se na krutý boj ve slovech, a celá věc praobyčejně skončila, asi tak, jako když někdo k sousedu si jde vypůjčiti pluh neb sekeru, a ten, nechtě půjčiti, vymlouvá se, že to půjčil již jinému.

„Tohle přece není žádný baron,“ — vykládá Jírka, když si byl věc důkladně promyslil.

„A kdo by to byl?“ táže se Sojka.

„Víte, já myslím, že to býval někdy nějaký kupec; zrovna tak vlídně jedná, jako když příjde člověk do krámu a chce za krejcar zázvoru. Půjčil snad některému ministru peníze a udělali ho za to baronem. Baronským zvykům se ještě nenaučil,“ povídá tajemně Jírka, jako by byl přišel celé věci na stopu. „I to to,“ odmlouvá Sojka, „vždyť Holinští bývali odjakživa barony na Bárově. Již můj dědeček vypravoval o jednom z nich; ten založil se s jedním hrabětem, že jeho sedláci zpívají jako slavíci; dal pak nachytať 6 sedláků z panství, zavřel je na jaře do náramné klece, dal k nim na blízko slavíky a milí sedláci prý za tři neděle zpívali při veliké hostině jako ti boží ptáčkové. Sázka byla vyhrána.“

„Tenhle padl daleko od stromu svých předků“

— mínil učeně Jírka, a přesvědčení svého, že nynější Holinský prodával původně zázvor a kandys, nezměnil.

Zatím našli mistra Soukupce, jenž na ně v blízkém hostinci čekal; ten je odvedl k sobě, nakrmil a napojil a doprovodil odpoledne na nádraží, odkudž vyjížděli směrem k Litoměřicům do biskupského sídla. Díval se za nimi, když již vlak uháněl, a šeptaje si: „To jsou hodní lidé“ — ubíral se „k Flekovům“.

Tak skončilo poslání v Praze, při čemž si Jírka odbyl svou věc. Bylo nyní na Krulichovi, aby se vyznamenal. Přebíralť záležitost svou se všech stran, hleděl na ni se všech možných stanovisek, přemítal, které slabosti by pan biskup asi měl, na něž by se mohlo uhodiť, a musíme přiznat, že mu nešlo tak o to, aby se vyznamenal, jako spíše, aby dosáhl účele.

K tomu byl schopen i lží a pomluv. Vždyť se týkala věc katolického kněze, a proti tomu nemůže býti žádný prostředek špatný. Mimo to kmitala mu z daleka naděje, že buď tak nebo onak konečně se mu přece jednou podaří, aby převedl své spoluobčany na víru evanjelickou. Byl to ideál celého jeho života.

Druhý den z rána šli všichni společně k biskupské residenci, dali se ohlásiť, — nebyli ale přijati, poněvadž pan biskup prý jest poněkud

churav, v pravdě ale proto, že neuměl na tolik po česku, aby se smluvil se svými ovečkami v jejich přirozeném jazyku. Měl je vyslechnouti biskupský tajemník, jenž věděl již napřed, oč jde a proč přišli.

Předstoupili a Krulich spustil. Mluvil velmi vážně, velmi zdlouha, souvisle, logicky, chytře, hájil svou věc, jako zkušený advokát, hnal obezřelým útokem na všechny slabé stránky duchovních hodnostářů, oblékl se v plášť utištěné nevinnosti a pobožnosti, předstíral, že hájí věc pravého katolictví proti náboženské lhostejnosti a nevšímavosti pastýře, citoval svaté písmo, které uměl nazpamět, uvedl několik veršů pověstného listu sv. Pavla k Římanům, citoval skoro celou první kapitolu listu téhož apoštola k Titovi, rozbírajícího vlastnosti pastýřů duchovních, kladl důraz na to, že kněz má býti bezúhonný jako boží šafář, ne svémyslný, ne hněvivý, ale přívětivý, opatrný, spravedlivý, svatý, zdrženlivý; vykládal, že Petr jest toho všeho opak, odvolával se k životům svatých, dokládal se sv. Martina biskupa, patrona Stránského chrámu, zkrátka, byl by řečí i chováním každého obalamutil — jen ne pana tajemníka. Kosa padla na kámen, aneb vlastně: potkali se dva lišáci. Jednak měl pan tajemník v rukou již listy od barona, a jednak znal Krulicha osobně, aniž ten o tom věděl. Jezdívalť s panem biskupem po visitacích, slyšel o pověstném Dubském „filosofu“, ano dal si jej jedenkráte

z daleka ukázať, — ale dělal jakoby neměl o ničem ani tušení, vyptával se na jeho osobní poměry, byl pln sladkosti a líbeznosti, ničemu neodporoval, sepsal o všem tom, co Krulich přednesl, důkladný protokol, a konec konců toho vše byl slib, že biskup dá věc důkladně vyšetřiť, a ovčičkám že stane se dle práva a spravedlnosti. Krulich byl příliš chytrý a zkušený, aby nebyl pozoroval, že špatně pochodili, a proto než odcházel ještě podotknul hlasem sice pokorným ale rozhodným:

„Nemohu zamlčeti, že za takových poměrů ozývají se ve farní obci naší lidé, veřejně prohlašující, že bude lépe, když celá obec přejde na víru evanjelickou, ano hrozí, že se o to všemožně vynasnaží, jestli pater Labský stane se tam farářem. Jak dalece já naši obec a lidi v ní znám, musím bohužel přiznati, že bude snadno svůdcům těm hrozbu vyplniti, nebude-li nynější pastýř od nás odstraněn a odvolán.“

Byl to poslední, a jak Krulich se domýšlel, nejzávažnější trumf. Ale divná věc — tajemník nebyl překvapen. „Nesmíme si to tak představovati černě. Lid je zbožný a nemění své náboženství jako šaty; hrozí-li někdy takovými věcmi, nemyslí to opravdu“ — pravil usmívaje se, jako by chtěl říci: „Vždyť se známe!“

Nejhůře bylo mezi tím Jírkovi, podobným oklikám a motanicím nezvyklému. Přešlapoval z jedné

nohy na druhou, jako by jej záblo, máchnul brzy pravou brzy levou rukou, hlavu kladl brzy na levo brzy na pravo, přendával klobouk z jedné ruky do druhé, díval se po chvílkách na své vysmolené holinky a byl po celou tu dobu jako v mučírně, stále si šeptaje: „No, ale ten náš Krulich umí lháť.“ A skutečně uměl Krulich uměleji lháť, než Jírka řečniť.

Bylo po audienci a s ní i po naději.

„Proč ti lidé toho Labského tak nenávidí?“ tázal se tajemník za odcházejícími, a dodal v duchu: „Musíme jej tam dáť za faráře, aby jim z hlavy vyhnal luteránství, husitství a rebelantství.“

A zas odcházeli naši sousedé mlčíce, s kyselou tváří.

* * *

„Jak pak jste pochodili?“ ptala se žena Jírky, když se byl vrátil.

„Ale ani se neptej, špatně; Krulich to svým mudrlantstvím a dlouhým povídáním všechno pokazil. Já sám to nemohl napraviť,“ byla odpověď.

„Jak pak jste pochodili?“ táže se žena Krulicha. „Ale ani se neptej, špatně. Jíra to svým tlacháním všechno pokazil. Já jsem to sám nemohl napraviť.“

„Jak pak jste pochodili?“ ptá se žena Sojky. „Ale ani se neptej, špatně. Krulich svým mudr-

lantstvím a dlouhým povídáním a Jíra svým tlacháním to všechno pokazili. Já jsem to sám nemohl napraviť.“

19.

Události posledních téhodnů a dnů, nezdar vyjednávání s Petrem, bezvýslednosť odeslané deputace, ale především nešťastná láska k Verunce, — to vše působilo na Jindřicha zvláštním způsobem; učiniloť celou povahu jeho energičtější, ano i bezohlednější. Boj tuží povahu; ale neštěstí ji kalí, činí ji tvrdou; jest povaze tím, čím chladná voda rozžhavenému železu. Jindřich se cítil nešťastným láskou svou, o které, že jest beznadějná, sice někdy tušil, že ale bude věnčena konečným blahem, častěji ještě doufal. Bylať mysl jeho obestřena krásným obrazem budoucnosti, na němž viděl sebe po boku Verunčině, jak společně kráčejí životem — ne skvělým, ne velikým, ne nádherným, ale tichým, skromným, útulným, plným práce v kruhu úzkém a plným činnosti podobné oné, jakou působí příroda neviditelně, skrytě v lůně země, prvé než malé zrnko rozpučí a vynoří se na povrch bujnou zelení. Proto nemohl, ani nechtěl utlumiti v sobě násilím lásku svou. Vždyť Verunka i přes svou zádumčivosť a těkání v samotě bývala po onom večerním setkání k němu přívětiva, upřímně s ním mluvívala, vyptávala se ho na věci, o kterých chtěla býti poučena,

čítávala pilně knihy od něho jí půjčené, sedávala někdy pod večer v jeho a Hájkově společnosti, nebála se ho, neutíkala před ním, nevybýbala se mu, a to vše měl Jindřich znamením blížící se změny v jejím srdci.

Domníval se, že v srdci dívky jest zrnéčko lásky k němu; proto se těšil, že pučí, že bude růsti, zazelená se krásným ratolestným stromem, v jehož stínu bude odpočívati. Čekal. Zdání neodjímalo mu sice naděje, ale činilo ho nešťastným, možno-li tak nazvati člověka, jenž doufá.

Petra každým dnem více nenáviděl, jakož i zášť lidu proti Petrovi každým dnem rostla. Přidružilť k zamračené povaze své i jednání lid nanejvýš pobuřující; jevil choutky přímo despotické, chtěl, by v obci vše dle vůle jeho se dálo; nesnesl žádného odporu. Neminulo dne, aby toho neb onoho občana nebyl buď řečí neb jednáním popudil. Bylť zpraven o tom, jaký výsledek měla deputace, a mluvil ironicky, hrdě a s opovržením o ní, kdekoliv se mu naskytla příležitosť.

K boji o zásady přišla ještě věc — malicherná sice počátkem, ale závažná svým výsledkem.

Za farou na vršku byl malý dubový lesík — veliká to vzácnosť v krajinách horských, porostlých téměř výhradně lesy černými. Lesík ten, zamilované místo Petrovo, kde trávíval letní odpoledne a večery, byl po způsobu parku propleten cestičkami

se sedadly, a měl malou besídku. V létě tam byl milý, příjemný chládek a z pokrají rozkošná vyhlídka. Lesíkem vedla vozová cesta, soukromý majetek benefitia; že ale nebožtík farář byl lidumil, a cesta ta byla nejkratším spojením mezi Stránskem a nejbližší vesnicí, jezdili a chodili tam všichni lidé bez rozdílu.

Petrovi, jenž rád trávíval svou prázdeň o samotě, nechtě býti ničím a nikým vyrušován, vadil stálý šramot povozů, křik pocestných. Dal tam proto vyvěsiti tabulku se zákazem, že tudy nesmí nikdo ani jezditi ani choditi, a když to nic nepomáhalo, dal na příč vykopati po obou stranách lesíku hluboké jámy, aby se nemohlo jezdiť vozy a posázeti kusy cesty trním a bodláčím, aby se nemohlo chodiť pěšky. Kdokoliv jel, musil se vrátiti, kdokoliv šel, musil si zajíti velký kus cesty. To občany pobuřovalo, poněvadž se bylo po cestě prvé často jezdívalo a chodívalo. Lidé bezvýsledností deputace již rozdráždění, usnesli se na tom, že mocí vyplení trní a bodláčí, vyplní vykopané jámy a násilím zjednají si volný průchod po cestě jimi již tak dlouho užívané. Vyhlídli si k tomu večer bezprostředně před západem slunce po denní práci, právě tu dobu, když Petr, jak se domnívali, nebyl doma a tudíž ani v lesíku. Na návsi u sochy panenky Marie sešlo se asi padesát mužů, tolikéž ženských, asi dvě stě dětí a vyrostků obojího po-

hlaví. Většina starších byli ozbrojeni malými sekerami, kratci, motykami, lopatami a jinými nástroji, jimiž by trní a bodláčí mohli rozmetať, jámy hlinou vyplniť a sloupky s tabulkami skáceť. Čekali ještě Antoše Kolinova, jenž dal myšlénku a při provedení nesměl chyběť. Konečně přišel i on, ozbrojen dlouhou motykou, kterou nesl jako ručnici vzhůru pozdviženou.

Nastala vřava; zástup křiče a nadávaje hnul se z návsi ku předu vzhůru k dubovému lesíku.

Mluvě v předešlých kapitolách o Antošovi Kolinovu, zapomněl jsem podotknouť, že byl také básníkem. Skládal písničky k panence Marii a jiným svatým, a vedle toho potupné verše na ony ze svých sousedů, kteří mu byli trnem v oku; verše ty zpívaly se buď dle nápěvů svatých neb národních, a obsahem jejich byly události buď z veřejného života, neb zrazené tajnosti rodinné. O tom zpíval, že musí ženu poslouchať, o onom, že když byl v obci rychtářem, propil a projedl obecní les, o jiném, že nechodí do kostela atd. atd.

Od nějakého času byl Petr jediným předmětem potupných jeho písniček. Skládal je obyčejně časně ráno, jakmile vstal; než byla snídané připravena, měl na nějakou notu již složenou novou písničku, kterou dal školákům opsať; na večer ji již zpívala chasa, procházejíc se po vsi. Skoro všechny počínaly: „A ten náš pan páter je jako . . . .“ a

nyní přišlo porovnání, jež nevystihlo-li Homerického v poesii, bylo mu podobno v zvířátkách, jakožto předmětu porovnání. Nebylo domácího, ani lesního, Antošovi známého zvířátka, ku kterému by byl Petra nepřipodobil, — jen koza a slepice byly výminkou.

Milý Antoš se postavil na čelo celého zástupu, a veda jej jako na procesí, držel v pravici vzhůru zdviženou motyku, na níž připevněn šátek jako korouhvičku; v levici maje kus papíru, předříkával z něho z brusu novou, právě dnes ráno urobenou písničku podle svaté „noty." Druzí zpívali za ním, co on předříkával, smějíce se a vřískajíce, kdykoliv se jim zdálo, že se Antošovi dobře povedl vtip neb zdařilo porovnání.

Slunéčko bylo již zapadlo, když se blížili k určenému místu; vůkol bylo již šero.

Petr nalézal se právě v lesíku; domněnka, že není doma, byla lichá; slyšel z daleka zpěv, a poněvadž tam někdy chodívali krajáci do Hejnic na pouť, myslel, že jest to skutečně nějaké opozděné procesí, nevědoucí o zákazu, že se jeho cestou choditi nesmí. Proto setrval pokojně uprostřed lesíka v besídce; ale brzy zaslechl vřavu, jež nijak se nepodobala písním svatým. Náhle vše umlklo, bylo slyšeť jen kroky, dupot, přitlumený hovor houfu, zde onde pronikavý chechtot, a tu náhle kazatelský hlas Antošův:

„Vyjdi ven z brlohu svého, antichriste, a pohleď, co učiníme s prokletým dílem tvým, jež se nám staví v dráhu naší pouti. — Lidičky pozor! Až řeknu „traj“, tak se spusťte do toho. Tak tedy pozor: „an“, „cvaj“ —

V okamžiku tom, když chtěl Antoš vykřiknouť „traj,“ vystoupil Petr z lesíku, a postavil se na protější stranu příkopu; lid stál před příkopem, a obě strany hleděly si náhle tváří v tvář. Nenadálým a nikým neočekávaným objevením páterovým uvázlo Antošovi poslední slovo v chřtánu; jen motyku měl napřaženou, a vedle něho i ostatní zástup chystal se již již širokou příčnou jámu zahazovať a sloup s tabulkou káceť.

Petr vida, k čemu se připravují, pravil rozhněvaným hlasem: „Nikdo se neopovažuj na mé věci zde sáhnouti. Zanechte toho blázna, a rozejděte se domů. Neučiníte-li toho hned, pošlu okamžitě pro četníky a vojsko, a dám do vás střileť — ano střileť!“ — Poslední dvě slova vykřikl hlasem rozzuřeným, aby je bylo slyšeť v celém zástupu.

Vyhrůžka četníky, vojáky a střílením nechybila se cíle; Antoš Kolínů byl první, jenž, sklapnuv otevřená ústa, upustili motyku, a obrátiv se, šel úkradkem nazpět. Druzí, pozorujíce, že je vůdce opouští, počali mu motykami a lopatami hroziti, zdržujíce a nutíce ho, aby zůstal. Všechen hněv obrátil se nyní proti němu; ženské počali

zuřivě naň dorážeti, a vjeli mu do huňatých vlasů. To vida Petr, přistoupil blíž, vytrhl ubohého Antoše rozzuřeným ženám a opětně hřímal mezi ně:

„Ještě jednou vám rozkazuji, rozejděte se, sice hned splním svou vyhrůžku; jestli moudré napomenutí vás neutiší, upokojí vás bodáky."

Nastalo hučení, šumot, zde onde prohozeno proti němu příkré slovo, ale přes to vše počali se obraceť nejprv jednotlivci, šeptajíce si mezi sebou:

„Co pak je to všechno platno; takový člověk přec jen mnoho může, třeba byl jakýkoliv," — a strhli pak celý zástup, jenž nadávaje a hulákaje nastoupil na zpátečný pochod. Antoš ztratil v okamžiku všechnu vážnost. Jda v zadu, ani se neozýval. Vedení převzal Honza Honýsků, kulhavý výrostek, vulgo „Švejda" zvaný, který na čele houfu belhaje pronikavým hlasem předříkával, jako prvé Kolínů, hanlivou písničku proti nenáviděnému knězi. Čím dále se vzdalovali od Petra, tím více jim rostla opětná odvaha, až přišedše na náves, měli tolik udatnosti, že by se byli málem nazpět vrátili vykonat, co původně zamýšleli.

Nechali toho však býť a rozešli se po domech, vypravujíce, co slyšeli a viděli. Některé ženské se bohem zaklínali, že se Petrovi, když vystoupil z lesíku, svítily oči, a že z nich ršely jiskry, jako čertu; ano, mnohým se zdálo, že viděli za jeho zády schované a sedící tam jakési černé zvíře.

Mnozí se domýšleli, že to ani Petr nebyl, nýbrž „zlý“ sám v jeho podobě. Že ale pater v dubovém lesíku schází se s mocnostmi pekelnými i za dne i za noci, a že proto zamezil tamtudy průchod, bylo na jisto postaveno všemi babami a starými výminkáři. Moudřejší se sice takovým povídačkám smáli, ale byli neméně proti Petrovi rozzuřeni, že směl cestu zameziť a zameziv ji, nad to ještě lidu vyhrožovať vojskem a četníky. Pohoršení bylo všeobecné, a i ti, kdož byli mysli chladnější, hrozili násilím.

Večerní událosť ta rychle se roznesla po celé farní obci i za její hranice; působila všude stejně: rozhořčenost, kvašení, hlasité výhrůžky; bylo se každým dnem strachovati nového srocení lidu a násilných skutků. Toho se Jindřich obával, a proto měl za to, že jest jeho svatou povinností, aby to předešel, neštěstí zamezil. Chlácholil kde mohl, vykládal, že není ještě vše ztraceno, napomínal, aby čekali až příjde rozhodnutí, on že pevně má za to, že Petr bude beze všeho násilí odstraněn vyššími místy, jež samy nahlížejí, že nelze ho déle v Stránsku udržeti.

Tak podařilo se mu ukonejšiti lidi, že nepomýšleli prozatím na skutky násilné, jsouce odhodláni čekati do té doby, až příjde rozhodnutí od biskupa.

Okamžitý úspěch Jindřichovi nestačil. Chtěl

ještě jedenkráte viděť Petra a přiměť ho k tomu, aby po dobrém ustoupil. Zdálo se mu, že tenkráte, když mluvil k němu ve jménu deputace a obce, neřekl mu vše, a že dal Petr odpověď tak hrdou a odmítavou, poněvadž uražen byl způsobem, jakým naň vyzvání učiněno. Měl za to, že dostane se mu jiné odpovědi, bude-li mluviti s ním soukromě a samoten. Chtěl mu říci, že i Hájek jest nyní proto, aby opustil krajinu na vždy; myslil, že poznámka ta bude velice závažna. Odhodlal se a šel ho navštívit. Vybral si k tomu dobu odpolední, když Petr býval o samotě. Doma ho nezastihl. Řekli mu, že jest v dubovém lesíku na vršku. Šel tam a našel ho v stinné besídce sedícího a čtoucího. Řekl mu hned bez obalu, proč přichází. Věděl, že jediné možno jest s ním jednati otevřeně, přímě a prostě bez všech zatáček a malicherných úskoků.

Petr byl z počátku přívětiv a přístupen, ano v rozhovoru i milý, ač dle obyčeje svého vážný. Jakási temná, na duši i na čele mu ležící chmůra nerozjasnila se nikdy.

Rozpředl se mezi nimi delší rozhovor, v jehož průběhu Jindřich, vyčerpav již většinu důvodů, horlivě mu domlouval:

„Já vám nechci hroziti, ale víte sám, že celé okolí jest nad míru proti vám rozhorčeno; víte sám, že hrozí vám skutky násilnými. Já vím, že jste muž neustrašený, že se nebojíte ničeho a tím méně po-

hrůžek nemilého vám lidu; já vím také, že máte po ruce možnosť i prostředky, násilí násilím přemoci a potlačiti, to vše vím, a nebude-li se vám to zdáti pochlebenstvím, pravím vám, že ctím vaši neohroženosť. Ale příjde-li to k nejhoršímu, sroti-li se lid a vy povoláte naň vojsko, nebude vám krváceti srdce při myšlénce, že jedině vaše neústupnosť vinna jest neštěstím, jež vznikne, krví, která se snad proleje? Budou vás i památku vaši proklínať."

„Pouštíte příliš uzdu své obraznosti" — odtušil s úsměvem Petr. „Vidíte hned neštěstí, proklínání, ano i krev!"

„Což nevidíte možnost krveprolití?

„Ne, nevidím."

„Vždyť hrozil jste lidu vojskem a střílením."

„Ano, hrozil jsem mu tak."

„Nuž tedy?!"

„Vy zapomínáte při tom hlavní věci. Ten lid je příliš uhněten, zotročilý a přirozeností svou i vychováním bázliv a zbabělý, proto nikdy nesáhne k činům násilným. Bude po hospodách tlachať, na veřejných místech hroziť, bude se také i srocovať, zpívať při tom „Hej Slované" aneb „Kde domov můj", ale vrhněte mezi něj jediné rozhodné neb výhrůžné slovo, a rozutíká se vám jako stádo holubů, když mezi ně hodíte hroudou neb kamenem. Jest to národ holubičí, a není potřebí bodáků a

kulí tam, kde jediné zatleskání rukama a jediný zvuk, kterým plašíme ptáky, do všech končin rozmetá shluklý zástup. Pane, ubezpečuji vás, že až ten svůj lid přivedete tak daleko, že se nebude báť kulí a bodáků, že schopen bude skutků a činů násilných, že bude míti vůli a odhodlanosť si pomoci sám, že i já k tomu lidu vašemu budu míti větší úctu, nežli ji mám dosud."

„Což jen lid násilnický vám imponuje a ne lid vzdělaný?"

„Mně imponuje jen moc a síla povahy; i vzdělání má v mých očích jen dotud cenu, pokud samo jest mocí, aneb sílu povahy zdokonaluje."

„Pak vše krásné ve světě musí podlehnouť hrubé, hmotné síle, a malý národ bude zahlazen národem velikým. Dle vašich zásad byli bychom ztraceni."

„Nerozumíte mně. Pohleďte tam před námi na mohutný dub. Tisíce, ba co dím, snad miliony cizopásných rostlin, malých zvířátek, hmyzů z něho žije, tyje, a sta jiných rostlin rozkládá se na něm i kolem něho, zápasí s ním, bojuje, hledí jej udusiť, zničiť, vyssáť, vysušit; ale on sám jediný vzdoruje milionům, a kdyby se jim i podařilo, vzíť mu mízu a tuk, a on uschl, přece ještě suchý a vyschlý mezi chamradím tím bude trčeť vzhůru ve své síle zničené, ale nepokořené. Ten váš lid jest to chamradí, které tělesně i duševně cizopásničí, a

nikdy k vlastní myšlénce, k vlastnímu životu se nepozdvihne, nepovznese.“

„Vy černě a zoufale hledíte. Já se své strany jsem přesvědčen, že vzdělání dá tomu lidu vše.“

„Závidím vám vaše naděje; ale neshoduju se s ní, shodovati se s ní po tolikerých zkušenostech nemohu. Vzdělání školské, jaké vy máte na mysli, bude mu snad k hmotnému prospěchu, síly však a odvahy mu nedodá. Co jest otrokem rozeno a vychováno, zůstane, byť i puštěno na svobodu, zas jen otrokem. I národové se rodí otroky, a klejmo otrocké nesmaže ani staletá historie s jejich duše. Ostatně není potřebí, abychom přeli se o něčem, v čem mezi námi nikdy není možné shody. Chtěl jsem vám jen říci, že váš strach před možným neštěstím a krveprolitím jest zbytečný. Lid ten nepustí se do žádného vámi předvídaného nebezpečí, a byť by se pustil, věřte, že dalek bych byl toho, dovolávati se pomoci tam, kde pomoci si mohu sám. Jest mi sebeobrana a vlastní sobě-pomoc nad ochranu, jakouž mi poskytuje společnosť, které nenávidím, a jakouž dávají mi zákony, kterými opovrhuji. Já sám si dávám zákon svůj, já sám jsem si společností svou. Kdyby se lid na mne proti očekávání mému vyřítil, budu hájiti sama sebe a věřte, že ani pohanění mé, ani život můj nebudou laciny.“

„Vy křivdíte tomu lidu, vy ho neznáte, po-

znati nechcete. Kde není poznání, není lásky. — Avšak nemluvne o něm již; dovolte mně jen jedinou ještě otázku: Není nic, co by vás pohnulo, abyste opustil nynější stanovisko své a tuto krajinu? Není nic, co by vás mohlo přiměti k tomu, abyste měl jakousi úctu před veřejným míněním tohoto vámi tak opovrhovaného lidu?“

Chmůra na čele Petrově stala se temnější, okolo úst položil se jakýsi úsměch, v němž ukrývala se ironie i hněv; zamlčel se, jakoby přemýšlel, co mu odpověděť. Konečně odtušil:

„Tážete se, v které případnosti bych nynější stanovisko opustil? Nuž vězte, jen v té případnosti, kdyby lid střechu mně nad hlavou podpálil, násilně mne odtud vytlačil, mocí zahnal, prolil mou, svou krev. — Ano, v té případnosti půjdu, a — budu míti úctu před vaším lidem. Spolu vám dávám příležitosť, abyste si přál to, čeho jste se ještě před chvílí tak hrozil. Mám ale pevně za to, že případnost ta nenastane nikdy.“

Jindřich ucítil celou tíhu ironie slov jeho. Byl náhle rozhorčen, netajil se tím a pravil skoro hrozivě: „Vyzýváte s úsměškem proti sobě sílu, o které nemáte ani tušení. Nemám více žádné příčiny, abych sílu tu zdržoval; pustím ji, ano, kdyby stanula, sám ji popudím v ruch.“

„Učiňte tak, budete-li moci; ale myslím, že jste k tomu sláb. Nebojím se vaší výhrůžky.“

Byla-li v slovech mých hrozba, neběřu ji zpět; já vám pravím, že musíte naši krajinu opustiť, a poněvadž po dobrém to učiniti se zdráháte, budete přinucen."

„A já vám pravím, že neopustím, ano právě proto neopustím, poněvadž vy tomu chcete. Nejsem hračkou vaší titěrné vůle, aniž chci býti hračkou rozmaru vašeho trpasličího lidu. Dosud nebyl jsem vám nepřítelem, ano přemáhám se tak dalece, že ještě dnes, ještě nyní v tomto okamžiku vám nabízím mír. Jest na vás, mír tento přijmouti neb odmítnouti."

„Mezi námi není možný mír, jako není možný mezi ohněm a vodou — nepřijímám vašeho nabídnutí."

„Pak hrozbu vámi mně ve tvář metanou obracím zpět, vrhám ji vám, a pravím: tak, jako vy jste mne chtěl zničiti, tak zničím já vás, ano zašlápnu, že se budete svíjeť pod mýma nohama. Znám lepší prostředky, než míti ve svých rukou lid. Pamatujte na mou hrozbu a dnem i nocí buďte si vědom toho, že máte nepřítele, jenž vás od tohoto okamžiku nenávidí tisíckráte více, než-li vy jeho!"

Slovy těmi přerušil Petr další rozhovor, vstal a kvapně odešel.

I Jindřich, nanejvýš rozčilen se vzdálil. Nabyl přesvědčení, že ten uzel musí býti přeseknut, po-

něvadž ho nelze rozvázať. Od nynějška stala se nenávisť jeho k Petrovi vášní. Propast mezi nimi nelze bylo více vyplniť, ani překročiť.

20.

Jindřich byl po setkání s Petrem neobyčejně rozčilen. Nebyl to tak hněv, jako spíše horečné napnutí duševního stavu se zimničnou rozechvěností. Hrozba Petrem vyslovena nebyla bez výsledku: nevzbudila v něm strachu, ale odhodlanosť a chuť k boji. Jen jediná myšlénka v pohrůžce paterově vznítila v něm nepokoj; pravil mu, že zná prostředky, kterými jej zašlápne. Jindřich vzpomněl si hned na Verunku a svou lásku k ní. Neměl sice ani nejmenšího tušení o citech dívky ku knězi a kněze k dívce, ale přece se bál, že Petr hroze mu, měl snad na mysli jeho poměr, a že nasadí všecky páky, kterými by jej v tom učinil nešťastným. Vnitrný hlas ho povzbuzoval, aby ještě dnes šel navštivit Verunku. Poslechl a šel.

Slunce zapadalo za hory, když se blížil k Hájkově samotě. Zastihl dívku samotnu v zahrádce před okny na drnovém sedátku. Právě byla odložila knihu, neboť v posledním čase velmi mnoho čtla k nemalému zármutku matky své, jež se tím kormoutila a toho se hrozila, že nyní také již dívky počínají čísť a rozumy si plésť, jako by toho neměli dost mužové.

Staří nebyli doma. Verunka vidouc se překvapenu návštěvou Jindřichovou, nemohla utajiti podivení a uleknutí. Pozoroval to a tázal se:

„Proč se mne lekáš?"

„Zajisté se vám něco nemilého přihodilo, neboť nejste jako obyčejně."

„Pravdu díš — mluvil jsem s paterem Labským, jdu od něho."

Kdyby byl dobře Verunku v okamžiku tom pozoroval, byl by viděl, jak se zarazila, zachvěla, jak krev náhle zalila jí tváře i čelo tak, že chtíc skrýti rozpaky vzala vedle ležící knihu a něco v ní hledala. Jindřich byl tou chvílí zaujat jinými myšlénkami, a proto nepozoroval ničehož. Byl v takové náladě, že by byl nejraději vyznal Verunce i proti prvotnímu slibu svému, jak ji miluje, ano že by ji byl objal v náruč svou. Musil se přemáhati. Sedl vedle ní, a rozčilen vypravoval, co se právě bylo mezi ním a Petrem událo, při čemž nijak netajil své k němu nenávisti. Verunka poslouchala mlčíc a ne bez rozpaků.

Skončiv vypravování vášnivě dodal:

„Všichni protivného kněze toho vášnivě nenávidíme a všichni užijeme všech prostředků, abychom jej odtud odstranili. Musí, musí ustoupiť spojené vůli nás všech. Zdrtíme jej."

Takového výbuchu hněvu nesnesla dívka více;

odvrátivši se obličejem od Jindřicha, tázala se pevným hlasem ne bez výčitky:

„Řekněte mi, proč tak zuřivě nenávidíte toho člověka?“

„Proč? Jak se můžeš tak tázať?“

„Ano, mohu se tázať, protože skutečně neznám příčin. Nevěděla bych, co zlého vám učinil.“

„Hrozil mně zničením.“

„Protože jste vy jemu hrozil.“

„Chce zde býť farářem.“

„Má k tomu právo jako vy, jsa zde učitelem.“

„Proč se ho zastáváš?“

„Protože mu všichni činíte křivdu, protože jest nešťasten, a nešťastných se zastávati jest svatou povinností každého šlechetného.“

„Nešťasten?“

„Ano, nešťasten: nikdo ho nemá rád, nikdo ho nemiluje; a ten, kdo jest bez přičinění svého a své viny předmětem a obětí všeobecné nenávisti, jest zajisté nešťastným a politování hodným; lituji ho, nezapírám toho před nikým.“

„Ale Verunko, ty ani nevíš, co zamýšlí zlého.“

„Zlého?“

„Chce zničiť mne i tebe.“

„Nemyslím, že bych byla předmětem jeho pozornosti, nerci-li jeho hněvu,“ — lhala dívka. — „Já mu ničím neublížila, neublíží zajisté i on mně“ — pravila odhodlaně, při čemž se řeč její stávala ohnivější.

„Chce tebe ode mne na vždy odděliť, chce.... chce.... Verunko, pamatuješ se ještě na onen večer, když jsem tebe našel na poli samotnu, a tys ke mně byla tak nelaskava?... Verunko, rozmyslilas se jináče? Rozhodni nyní nad částkou mého osudu; v moci tvé jest nyní částka mé budoucnosti, ano snad celá budoucnost má — buď soudcem nade mnou, vynes rozsudek.“

Verunka se odmlčela, zapýřila, a hleděla upřeně před sebe na jeden bod.

„Ty mlčíš, nemáš pro mne odpovědi? Bojíš se, nebo se stydíš?“

Dívka se chvěla, ani sebou nahýbajíc, jako by ji někdo k místu přimrazil.

Jindřich nevykládal to k svému neprospěchu a pravil:

„Nesnadno ti to říci slovy; dobře, rozhodni jinak. Hle, několik kroků před tebou na jediném záhonku rozvíjí se dosud opozděné poupě růžové, a hned vedle keříku růžového roste brotan. Růže mně budiž tvou láskou, brotan tvou neláskou. Jdi, a kterou z obou květin utrhneš, tu přijmu z rukou tvých, to bude tvým mně rozsudkem, mým údělem.“

Verunka se zdvihla — šla volným krokem ku předu — shýbnula se — utrhla lodyhu brotanu — obrátila se k Jindřichovi, ukázala mu ji v rukou, vrhla ji před své nohy — a rychlým krokem utíkala ze zahrádky.

21.

Jest letní večer po západě slunce. Petr vrací se po dlouhém čeřenu vysoké hory domů ze sousední vesnice. Nad ním v chmůry zahalené nebe; po pravici tam dále na východ strmí pohraničné hory, obři velikáni, jichž lysé skráně vyvstávají z oblaků šedivých a pnou se z kotoučů chmůr výše a výše, až lebkami svými dotýkají se nebes. S jedné z lysých skrání, ce stojí nejzáze tam na obzoru v koutě, jejž lid nazývá koutem babím, valí se veliká, černá chmůra, jako vydechnutá myšlénka obra velikána. V chmůře té se křižují blesky, jako rudý hněv černé myšlénky té. Kolem kol v údolích snují a valí se mlhy v šerých závojích. Z mlh hlaholí večerních zvonů hlas. Každý ten zvuk má jiný cit: ten se teskně chvěje, onen hrdě se nese, ba skoro hřmí, jako by byl všem jim králem, a jiný libě hovoří jako vlnka pleskotající o květný břeh veletoku svého. Objaly se bratrsky, splynuly v sebe, rozvlněné béře vítr na svá křídla, i unáší je přes hory a doly.

Petr pustil myšlénky své s vanoucími v dálavu hlaholy, letěl s nimi, cítil s nimi, hnal se s nimi přes daleké prostory, až konečně stanul — stanul tam někde daleko u malé chatky. Chatka ta stojí na pokraji lesa, slunko zapadá a okna se lesknou nachem jeho posledních promyků. Slyšeť

klekání. V domku mladá žena s malým v náručí děckem hledí z okna ven. Spatřuje koho očekává — mladý muž se vrací. — „Vidíš“ — volá k dítěti, líbajíc je — „táta jde; půjdeme mu vstříc.“ Vychází ze dvéří, a děcko vztahujíc od mladé matky ručky a třepetajíc se v její náručí, volá: Táta táta!...“

Mladá žena ta podobna byla Verunce. — Zvuky zvonů, lety s nimi o závod ukolébaly Petra v sen — v dětinský sen. Zdálo se mu bláhovému o rodinném štěstí v praobyčejné, nejvšednější podobě. Dlouho se kochá myšlénkou tou, a Verunka jasněji a jasněji vyvstává z mlhy představ.

Ze snů probouzí jej jakýsi hřmotný, chraplavý hlas. V pološerů vidí před sebou muže; muž ten nejde, ale vrávorá se strany na stranu, při čemž nemilosrdně hubácí. Kleje pány, fabriky, a zapěv si asi dva řádky zjedné pouliční písně, vrací se k továrnám a pánům. Jest to dělník z blízké fabriky. Rozpráví sám se sebou a vypravuje svou historii dnešního dne, při čemž posluchač jest v pochybnostech, vypravuje-li opilá polovička jeho duše druhé své polovičce méně opilé, či-li povídá-li celá dušička strasti své světu zevnějšímu. Ať tomu jakkoliv, tolik lze seznati z jeho sem tam pronešených slov, že milý strýc jest nad míru nešťasten: propil a prohrál dnes k večeru celou svou čtrnáctidenní mzdu, kterou si byl ještě dnes ráno určil k tomu,

že si za ni pořídí novou kazajku. Myšlénka na podstatnou časť jeho oděvu budí v něm bolestné pocity, a ty ulevují svému bolu srdcelomným zpěvem: „Kazajčičko, kazajko, má drahá kazajko.“

„Z lyriky vrací se opět ku proze. Opilejší polovička jeho duše povídá své méně opilé polovičce: „Ale Tondo, vždyť máš téhle kazajky na sobě dost, po celý život dost.“ Ale část střízlivější odpovídá: „Ty jeden lumpe, ty ožralý Tondo, co pak nevíš, že se ti lidé v téhle kazajce smějou? Musíš si pořídiť novou, novou povídám, a ne všechno propiť.“

Hádka mezi střízlivější a opilou polovičkou byla by trvala velmi dlouho, a byla by bezpochyby skončila vzájemnou rvačkou, kdyby z nenadání jiný předmět nebyl upoutal pozornost strýce Tondy. Předmětem tím byla bílá kaplička vedle cesty. Jindy před ní pokorně smekával, ale dnes mu nebyla po chuti; proto, postaviv se před ní a opřev si oběma rukama boky, spustil zhurta: „Co ty mně máš co vyčítať? He?“ Na to následovalo notné zavrávorání ku předu a zas: „Myslíš, že já se tebe bojím, he?“ Zavrávorání veliké do zadu s maličkou úchylkou na pravo: „Naschvál dnes před tebou nesmeknu, abys věděla, naschvál ne.“ — Opětné drknutí ku předu se značnou úchylkou na levo.

Vystřídav tak všechny strany světa, jde strýc

Tonda dál; vítězství nad kapličkou právě dobyté dodává mu větší odvahy, a proto opětně huláká: „Já se nikoho nebojím, ani kapličky, ani svatého Jana, ba ani pána boha, a na mou duši ani pekla.“

V tom šlehl na nebi rudý blesk, a od hor náhle zarachotil dunivý hrom. V Tondovi hrklo hrůzou. Střízlivější polovička dostává vrch, a namáhá se udržeti milého strýce v rovnováze. Namáhání to jest ovšem marné, vrávorá jako prvé, ale stichl jako pěna. Blesky a rachocení hromu se opakují, strýc ani neceká.

Černý mrak na konci obzoru žene se ku předu jako divá šelma, a v běhu roste jako netvor, jenž šíře a šíře rozpíná po nebesích křídla, a ku zemi věší spáry. Déšť se blíží přívalem. Petr urychluje krok, chtě skrýti se na stráni v blízkém lese, jenž pokrývá úbočí hory dole níže cesty. Lid nazýval les ten lesem vlčím. Petr znal dobře krajinu, a věděl, že tam jest místo k tomu příhodné. Předhonil Tondu, který jej v náhlé skroušenosti své velmi poníženě pozdravil, zbočil s cesty, dal se po svahu dolů, a za malou chvílí zmizel v černém lese. Blýskání a hřmění nepřestávalo.

Čím světlejší byl blesk a rychleji následoval hrom za ním, tím skroušenějším a skormoucenějším stával se strýc Tonda, křižoval se po každém blesknutí, a měl svatosvatě za to, že jen k vůli němu pán bůh dělá tu bouří, aby ho potrestal za jeho

dnešní nezdárné chování a rouhavé řeči. Nejprvé slibuje pošeptmo samu sobě, že se polepší, potom to slibuje nahlas pánu bohu, a když to všechno nic nespomáhá, počíná se modliť: „Věřím v boha.“ Sotva ale vyslovil „stvořitele nebe i země“, šlehl blesk, zadunělo, zarachotilo, a několik sáhů před ním udeřil hrom. Strýcovi se před očima zajiskřilo, v uších zahučelo, trhlo to jím, nohy se popletly, a již leží na zemi obličejem do prachu s roztaženýma na příč rukama. Země se točí do kola, kolébá se, hourá, kykmácí, zkrátka, není pohybu, kterým by se nevlnila. Strýc je v tom všeobecném kolísání brzy nohama, brzy hlavou vzhůru, a všechno úsilí, z té zemské revoluce vstáť, jest marno. Odevzdává se osudu, nechává všeho namáhání, a právě když počíná usínať, spouští se hustý, přívalný děšť.

Mezi tím dostihl Petr ještě před deštěm les, na jehož dolejším kraji jest vysoká. holá, o samotě příkře stojící skála, vyrostlá z půdy jako lesní houba. Lid ji nazývá „Hřib“, protože je houbě podobna. Hoření její část je mnohem širší než dolení, klenouc se ve způsobě kulatého klobouku, pod nímž jest útulek jistý proti každé nepohodě. Útulek ten jest tím milejší, poněvadž v třenu skály jest přirozený a dosti prostranný výklenek, který byl rukou lidskou ještě více vydlabán. Skála byla známa daleko široko v celém okolí, a slynula tím, že dle pověsti lidu do ní nikdy hrom nebije, ač

zdvihá se a vystupuje šedou skrání svou nejvýše z celého černého lesa. Přičítají to tomu, že na ní stojí kříž, který tam postavil s nebezpečím života před dávnými léty zbožný poustevník. Kříž jest sice k nepoznání porouchán, a dřevo nemá již ani podoby kříže, ale zázračnou moc udržuje stále; hrom tam nebije. Výklenek byl vždy vystlán buď mechem, neb suchým listím. Tam se skryl nyní Petr před blížícím se lijákem. Podepřev se o skalní stěnu, stál přímo naproti otvoru, majícímu podobu otevřených dvéří, a hleděl ven v šeré temno, osvětlované čas od času bleskem.

Mimo rachot hromu bylo venku ticho; v tichu tom uslyšel Petr blížící se k skalní jeskyni kroky; v otvoru naproti němu v šeru zjevila se jakási postava. Tahy její jsou neurčity; nelze ani rozeznati, zda-li to muž neb žena. Postava ta učinila po měkkém mechu asi krok ku předu, natahujíc před sebou ruku, aby v černém temnu nahmatala zeď. Právě v tom okamžiku padla hromová rána spolu s bleskem, i zadunělo; půda se otřásla, skála se zachvěla, prostora se osvítila a — Verunka vidí před sebou Petra jako černý, ke zdi přirostlý zjev a Petr před sebou vidí Verunku.

Vykřikla několik nesouvislých zvuků, a puzena neodolatelnou silou hrůzy a strachu před náhlým hromem vrhla se Petrovi v náruč, jako by hledala spásu před tolikerou hrůzou v hrůze samé. Hrom

udeřil do vrcholku skály, do trosek kříže, jehož třísky padaly dolů právě před otvor jeskyně. V tomtéž okamžiku zahvizdl vichr, zahučely kolem lesy, celou prostorou cosi zasténalo, a s oblohy vyřinuly se celé ručeje deště. Verunka — na polo bez sebe — křečovitě se držela Petra, skrývajíc obličej na jeho ňadrech. Dlouhou chvilku se ani neozývala, cítila jen opětované objetí a tisknutí. Petr chlácholil její strach, ale neslyšela jeho slov, poznávala jen jeho hlas.

Blesky nešlehaly již tak rychle za sebou; hrom sice neutichal, ale ztrácel se v dáli, déšť však se lil, jakoby se byli otevřeli průduchové nebeští. Verunka procitla k sebevědomí, prozřela jako ze sna.

„Můj bože, co jsem to učinila?“ — byla první slova její, i vyvinula se z náručí Petrovy. Jakmile se ale zablesklo a zahřmělo, vždy se ho zase chytala.

„Neboj se Verunko; sečkáme zde, až vše přestane a pak tě vyprovodím; nic se ti nestane.“

Bouře přestávala, déšť se lil — usedli vedle sebe na měkký mech. Verunka, již poněkud upokojená, byla v rozpacích, a kdyby nebylo temna, bylo by viděti líce studem růměnné a čelo zrosené potem. Kdykoli se dotkla rukou svou Petra, cítil, že ruka ta se chvěla. I mluviť se z počátku bála.

Petr potýkal se s bouří v ňadrech svých — chtěl zůstať chladným. — Ptal se jí, jak se zde a tak pozdě octla.

Hlasem rozechvěným mu vypravovala, že vyšla odpoledne do blízkého městečka nakoupit různých věcí. Zdržela se nejprvé kupováním a pak u známých. Žádali ji sice, aby zůstala, že bude pršeť; majíc ale od matičky nařízení, aby se ještě dnes vrátila, vydala se na cestu domů, zastihla ji bouřka, bála se deště, a utekla sem se skrýt.

Rozhovořili se a rozmlouvali dlouho, an venku déšť se lil; rozhovor jich stával se nejprv živým, pak srdečným, dále vroucím, něžným a konečně vášnivým. Verunka pomalu přemohla stud; stala se neobyčejně sdílnou, přítulnou, a vyprávěla i to, co by jí jindy nebylo ani přes ústa přešlo. Sdílnost její měla přídech smutku, byla skoro horečná; bylo patrno z řeči, ze slov, ze samého hlasu, že hluboké city prochvívají ňadra.

Bouře venku již ustala, jen déšť se ještě lil; rozhovor jich běžel čím dál, tím rychleji a spolu srázněji.

„Můj bože, že jest tak málo opravdové lásky na světě“ — vzdychla si náhle Verunka.

„Jak to víš Verunko?“

„Vím to.“

„Odkud?“

„Vy se ptáte odkud?“

Poslední blesknutí ozářilo na okamžik jeskyni. Petr se obrátil k ní, ona k němu; jich zrakové se setkali. Jako s výčitkou pohleděla naň, a nečekajíc odpovědi, dodala:

„Naučil jste mne tomu vy.“

„Verunko?!“ — vykřikl Petr a uchopil ji mimovolně za ruku.

„Ano, vy jste mne tomu naučil. Chodíval jste za mnou na Bárovskou skálu, těšil jste se, jen když jste mne viděl; já vím, že jste mne měl rád. A nyní — nyní mne odstrkujete, nutíte mne, abych si vzala Jindřicha.“

„Co pravíš děvče? Což mně bylo jiného dělať?“

„Mne se tážete, mne dívky? Kdybych já byla mužem, já bych se tak netázala.“ — Petr byl překvapen. Za jediný okamžik pochopil celou povahu dívky té; objevila se mu tak, jak o ní neměl tušení.

„Pamatuj na to, že máš matku, otce a nezapomínej na to, že jsem knězem.“

„Vy knězem? Mne nesklamete. Vy jím nejste, máte jen jeho šat. Vy jím také nikdy nebudete. Což vám překáží, abyste šat ten shodil? Což není také jinde svět? Kdybych já byla mužem .....“

Zamlčela se.

„Co bys učinila?“

„Co bych učinila? Já bych šla za svým srdcem, za svým citem, neohlížela bych se na nikoho

— na celý svět ne; byla bych šťastna a živa tak, jak já chci, a ne tak, jak chtějí lidé.“

„A což kdyby tě srdce tvé vedlo do propasti?“

„Ať zahynu. Tisíce jiných hyne též. Tatíček povídal, že za jedinou sekundu umírá na světě víc, než jeden člověk. Což z toho, že sejdu také já; ale chci zahynouti tak, jak já chci, a býti před tím šťastnou, byť by na krátký čas.“

Petr se zachvěl před hloubkou řeči té, jež se mu zdála býti propastí; šeptal proto hlasem sotva slyšitelným: „Co to mluvíš?“

„Ano, to bych učinila, kdybych byla mužem. Škoda, že jím nejsem. Jsem jen dívka, a učinila bych to přece, kdybych mohla, kdyby —“. Odmlčela se.

„Co kdyby?“

„Kdyby toho na mně někdo žádal, o kom bych věděla, že mne má rád, a kterého bych také já měla ráda. Mne ale nikdo nemiluje, nikdo mne nemiluje tak, jak bych já si přála“ — pravila s povzdechem.

„Nikdo, Verunko?“

„Vy ne.“

„Odkud to víš?“

„Milujete? Opravdu? Ach řekněte mně to jen jednou, jen jedenkráte, a já s vámi půjdu, kam budete chtíť, já s vámi půjdu na smrť — hned, hned. Ach smrť — jen když s vámi, vedle vás.

Řekněte, co mám učiniť, a již se to stane, jen mně jedenkráte povězte, že mne máte rád.“

Úžasná byla ta náhlá vášeň, jež vyšlehla ohněm z její slov, tím neodolatelnější, že přitulila se dívka k Petrovi a položila hlavu svou na jeho rameno, čekajíc odpovědi.

Venku přestalo pršeť, obloha se na západě vyjasnila, jen na východě zbylo několik mraků. Za nimi byl skryt měsíc a prvé, nežli se vynořil z jich temného objetí, a paprslek jeho uspěl vkrásti se do skalní jeskyně — na vždy rozhodnut byl osud i Verunčin i Petrův.

*
* *

Byla již půlnoc, a oba ještě byli v jeskyni, zakleti tam čarovnou mocí. Šeptali, jako by se báli, aby neprobudili dřímavý les, spící v něm ptáčky a ševelící mech. Kolem kol ticho zas, a jim tak blaze. Přes duši jeho v blažených okamžicích těch přeletělo přání: „Staň okamžiku, nejdi dále, neutíkej, rozpřeď se a rozviň v myriadu luzných pocitů a myšlének; trvej.“

Netrval, leč tím rychleji ubíhal; záviděl jim to blaho, jež přinesl.

Verunčina vášeň rostla; každý okamžik ji rozdmychoval, a rozpoutáno vše, co bylo prvé skryto a zavřeno v ňadrech její.

„Ne, ne, vy nesmíte nikdy dnešní noci li-

tovať, vy nesmíte nikdy litovať své lásky ke mně. Já vše učiním vám, cokoliv vyčtu z vaší tváře, z vašich myšlének; já vás učiním šťastným. Vy jste byl dosud tak nešťasten. A víte proč? Protože vás nikdo neměl rád.“

Místo odpovědi tiskl ji Petr tím vroucněji k sobě, a ona se něžíc a tulíc k němu, mluvila dále:

„Věřte mně, já cítím v sobě velikou sílu, a jakýsi vnitřný hlas mně praví, že já vás vysvobodím ze všech těch muk, které jste v životě zkoušel a dosud zkoušíte. Vy nebudete nikdy své ke mně lásky litovať, neboť kdybyste litoval — ach já nevím, co bych učinila . . . .“

Slova její byla jako ženoucí se láva. Odmlčela se na okamžik, jako by proud její myšlének byl narazil na překážku. „Nikdy nebudu litovať“ — odvětil Petr k její přestávce.

„To nesmíte slibovať vy, to nevisí na vás, ale na mně. Ne, ne, já tomu nikdy nepřipustím, neboť pak bychom byli oba ztraceni. .. Nebudete litovať“ — doložila jako ve snu.

Náhle rozpoutaná, netušená síla dívky přemohla Petra. Již byl celý její; nebránil se tomu, a řekl samu k sobě:

„Má jest ta dívka, ať právem či bezprávím; má jest a jen smrť mne od ní odloučí.“

A již zase slyšel její hlas:

„Já půjdu za vámi, kam budete chtíť. Ach,

nezůstaňte zde, vždyť ten svět jest tak daleký. Vím, až shodíte ten ošklivý, černý, kněžský šat, že budete mocný, slavný, lidé se vám budou kořiť — a mně, mně také, poněvadž budu vaší. Ve všem vám budu pomáhať; umím pracovať a co nebudu uměť, tomu mne naučíte. Mnohému se od vás naučím, a budu tak moudra jako vy a náš tatíček. Budeme bohati, ach velmi bohati. Já nemám ráda peníze, ale lidé je mají rádi — budeme je míti jen k vůli jim. — Pojďme, pojďme, pryč z těch hor. — Když tak sedávám na našich vrších pod planou hruškou, a hledím tak daleko do kraje za sluněčkem, tu se mně vždycky zdá, že poletím za ním, že půjdu daleko, daleko odtud, že budu viděť celý svět, lidi v něm, veliká města, široká moře, stromy, na nichž rostou zlatá jablíčka, země, kde se probíhají veliká zvířata — ach, jak to všechno musí býť krásné!“

„Nebudeš se báť, půjdeš se mnou?“

„Půjdu, půjdu, třeba hned.“

Jako čarovnou mocí uzrál v obou stejným časem úmysl, že pustí se spolu v daleký svět, že — utekou.

„Jen na krátký čas se vrať domů; za několik málo dní uspořádám věci své, zaopatřím si peněz, a pak — pak pojedeme přes moře. Chceš?“

„Chci — ale domů se již nevrátím.“

„Proč?“

„Ne, po dnešní noci nemohu.“

„Kam bys jinam šla?“

„Kryjte mne, uschovejte na ten krátký čas u sebe.“

„Nemohu, vždyť bych tebe i sebe tím prozradil.“

„Nechcete, můžete, musíte.“

„Ale dítě, jak? — Vždyť mám u sebe cizí lidi.“

„Připravte mně zadní pokoj v prvním patře, víte ten, co z něho vedou malé, vždy zavřené dvéře do zadní zahrady. Tam mne nebude nikdo viděť; za dva dni tam v noci přijdu; mezi tím se skryju jinde.“

„Kde?“

„Mezi Bárovskými skalami. Když jsem tam hledala letos na jaře zeliny a prolezala všechna místa, našla jsem překrásnou jeskyni, skrytou za hustými keři. Nikdo o ní neví. Tam se několik dní skryju a pak mne jednou v noci uschováte u sebe.“

Petr pokoušel se odmlouvať a přivest ji na mysl tatíčka i matičku, leč marný byl každý odpor.

„A nebudeš se báť noci v té jeskyni? Pomysli, jest-li bude taková bouře jako dnes?“

„A což vy ke mně v noci nepřijdete?“ otázala se Verunka udiveně. Petr byl otázkou tou odzbrojen.

* * *

Měsíček svítí jako rybí oko. Z lesa vycházejí dvě postavy a jdou vzhůru po svahu stráně k cestě, jež vede po hřebenu vrchu. Jest to Petr a Verunka. Ona se o něj podpírá, a takřka na něm visí mlčíc; on nemluví též. Něco těžkého přemítají. Žádný z nich nemá ani jediného slova. Dostihli vrchu, zabočili v cestu. Sotva na ni přišli, uzřeli před sebou ležící na zemi černý předmět. Čím více se blížili, tím více předmět nabýval určitých tvaru povaleného člověka. Byl to strýc Tonda — spal tvrdě v blátě. Petr se dlouho namáhal, aby jej probudil; to se mu podařilo. Těžší věcí však bylo pomoci mu vstáť — i to se mu poštěstilo, načež se rychlým krokem od něho vzdálil. Strýc Tonda přišel k sobě, mnul si oči, stíral s obličeje bláto, drbal se chvíli v rozčechraných vlasech; zpozoroval při tom, že tam nemá čepici, ohlížel se okolo; uzřev ji před sebou v koleji, činil pokusy ji zdvihnouť. Vida, že by mohl opětně upadnouti, a že není s to, stoje se jí zmocniti, klekl si před ní na kolena, opřel se jednou rukou o zem, druhou po ní hrábl, a čapka šťastně byla v jeho moci. Vstal s velikou prozřetelností, několikrát ještě sem tam zavrávoral a dal se na cestu k domovu.

„Vida, když tak člověk chodí po nocích, dozví se ledacos. Tak on Stránský pater toulá se při

měsíčku s holkami!" povídá si poněkud vystřízlivělý strýc, dívaje se při tom za Petrem, jenž zmizel v dáli jeho zrakům.

* * *

Druhý den ráno brzy po východě slunce vyšla si stará podruhyně Šebková hledat ve „vlčím lese" hub. K nemalé zlosti své potkala tam kmotru Vostruhalovou, která měla hub již plnou zástěru. Potkaly se právě u skály „Hřibu."

„I pro pána krále, podívejte se kmotra, v noci sem uhodil boží posel, a shodil svatý kříž," — huhňá stará Vostruhalová staré Šebkové.

Obě se křižovaly, a Šebková na to:

„To je znamení. Nikdo nepamatuje, aby sem byl kdy udeřil blesk. — A to jste neslyšela, že panenka Maria, co stojí u nás v Stránsku na návsi, předevčírem ve dvanáct hodin v noci měla okolo sebe zář, pozdvihla ruku a hrozila prstem. Pán bůh chce trestať ten zlý svět."

„Jak pak by ne, když je teď tak zkažený. Ani sluhové boží nejsou jako bývali. Pomyslete si, ten náš Stránský kaplan!"

„Copak, copak kmotra zas o něm nového?"

„Má prý se státi farářem po nebožtíku. A to nevíte, že na faře straší? Nebožtík chodí celičkou vám noc po všech pokojích v bílé košili."

„Pán bůh s námi a zlý pryč. — Ale, ale ukažte kmotra — vy jste našla mnoho hub.“

„I nestojí to ani za řeč. Letos nerostou. Podívejte se, tamhle z březí několik starých kozáků a křemeňáků, tuhle z jedloví nějaký ten modráček, ostatně samá liška — ani jeden hříbek. — A jak pak vám letos dojí kráva?“

„Pomyslete, já su nešťastná. Kráva skoro nic a koza málo. — Tak on se má stáť ten kaplanu nás farářem? Kmotra, věřte mně, z toho nepojde nic dobrého.“

„To máte mou řeč.“

Kmotry se rozešly. Šebková našla za skalou dva veliké hřiby. Políbivši je, ucpala dírku v zemi, odkud je vytáhla, a slídíc vůkol, šla dál. Vostruhalová se ještě chvíli dívala na upadlé trosky kříže, vytáhla pak z kapsáře růženec a modlíc se, dala se na cestu domů.

22.

Bárovská stráň, plna srázných skal, porostlých stromy a keři, příkře se sklání k bystřici, jež dole, jako v propasti stejně vždy hučí, a pěníc, ku předu se dere. Za ní strmí stráň druhá — tak příkrá jako prvá. Nad oběma stráněmi stojí uprostřed modré oblohy letní slunce a praží do skal. Již je léto; proto ptáci přestali již zpívať; jen pěnkava zde onde na vršíčku mladých jedlí kroutíc s sebou

na všechny strany cvrliká, neb mladá sýkorka se ozývá, poletujíc z místa na místo. Čas od času zdvihá se z úkrytu některé ptáče, a rychlým letem pospíchá přes rokli s jedné stráně na druhou. Za ním druhé, třetí — a pak celé stádo žene se přes propasť na protější útes; za malou chvilku vrací se nazpět tímtéž způsobem.

Verunka je skryta v chládku, v krásném místečku.

Asi uprostřed stráně visí strmá skála. Na úpatí její jest dosti prostorný výstupek, podobající se skoro pavlači, a pod ním opět příkrý, strmý útes. Výstupek ten, porostlý se strany hoření skály bujnou travou a dále hustými lískovými keři, jest jakýmsi stupněm z doleního útesu na hoření. Nikdo k němu nezná cesty — Verunka ji letos na jaře našla náhodou, lezouc po stráni jako mrštná srnka, a sbírajíc koření. Však nejen cestu, našla též i jeskyni za oným výstupkem. Jeskyně ta, kterou bedlivě vystlala mechem, jest nyní její útulkem. Přivedl ji sem před východem slunce Petr; musil ji opustiti, jest zde sama. Po divných příhodách předešlé noci spala na mechu celičké dopoledne. Právě zvonili nahoře v Bárově v kapličce poledne, když se probudila. Trvalo to hodnou chvíli, než se vzpamatovala, kde je. Známý hlas zvonku ji to připomenul. Znala již od dětinství hlasy všech zvonků a zvonů po celém okolí, a když

na večer vracívala se domů s polí, a dolétaly k ní zvuky večerního klekání, vždy věděla: to zvoní ve Lhotce, to v Stránsku, to v Doubí. Když v neděli po vrších šla do kostela, a slyšela zvony tu z městečka, tu ze Stránska, věděla již: v městečku vyzvánějí dnes velikým Pavlem, a ve Stránsku prostředním Jakubem. Když byli všedního dne s tatíčkem na poli a vypřahali, slyšíce zvoniť poledne v Doubí, říkávala: to jistě dnes není starý Kubánek doma; zvoní mladý a ten to neumí.

Bárovský zvonek ji přivedl k vědomí. Vždyť tak dobře znala zvuk Jana — tak se nazýval — a byla by jej rozeznala mezi tisíci. Hlas jeho byl tak milý, tak měkký a spolu tak smutný a roztoužený, jako bývala ona sama. Nejednou se stávalo, že si vyšla po západu slunce hodný kousek k Bárovu na vršíček, aby jej slyšela, a kdykoliv jej večer slyšela, dala se do pláče. Bůh sám ví, co v něm bylo tklivého, že ji vždy rozplakal.

Probudil ji — poslouchala — poznala — vzpomněla si na matičku a tatíčka — na včerejší události — na své předsevzetí — dala se do pláče a plakala velmi, velmi dlouho.

V jeskyni byl milý chládek, na výstupku před ní též; jen úzký pruh zelené bujné trávy byl ozářen. Vyšla ven na to místo, kde právě svítilo sluněčko. Vidouc vrkoče vlásků svých rozčechrané, upletla je bedlivě na novo, upravila svou košilku

a šněrovačku, a pak se pomodlila krátkou modlitbičku skrápenou slzami. Po té, cítíc hlad, vyzula obuv a bosou nohou lezla po skalách. Našla kořínky osladiče, neplné ještě lískové oříšky, borůvky, nezralé brusinky, maliny, kořeny srdečníku, a ukojila tím hlad. Měla ještě žízeň — slezla dolů k bystřici, umyla si nejprvé tvář a pak se napila, a že jí bylo horko, sedla si na skálu do chládku a koupala bílé nožky v čeřivých vlnách, dívajíc se při tom na rybky a pulce, jak se prohánějí. Tak jí ušla chvíle — a přišel již čas na pole hnaní. S hůry z Bárovského dvora zaslechla zatroubiť pastuchu; tam dále v tu stranu, odkud se hnala bystřice, volali na polích již skotáci na sebe: Alalalahuhu! Slyšela i bučení krav a zdálo se jí, že jedna z nich má právě takový hlas, jako jejich plavá jalůvka s bílou hvězdou na čele.

Zastesklo se jí, a čím více se klonilo sluněčko k západu, tím více se množil její stesk. Šla nazpět do svého úkrytu, sbírajíc po cestě houby, kde kterou našla. Byly to skoro samé lišky, žlutá, drobně větevnatá kuřátka a jen málo bílých hříbečků, a ty byly ještě nahoře ohlodány od veverek a hlemýžďů. Spolu sbírala do klína suché chrastí, staré zetlelé koháty, a vylezši na prostranný výklenek před svou jeskyní, rozdmychala si oheň pomocí ocilky a křesiva, což vždy nosila u sebe. Udělala si z plochých větších kamenů plotnu a pekla

si na ní nasbírané houby. Sedla si do trávy před rozdělaný ohníček, dívala se tu v něj, tu v kouř z něho vystupující, tu ve vzduch za plamenem se chvějící a sem tam pohybující. Potom zas zamhouřila oči a naslouhala, jak suché chrastí v ohníčku tom praská, a dohořívajíc, zvláštní táhlý, vzdálenému zvonění podobný zvuk vydává. Když se jí zdálo, že by houby byly již upečeny, vytáhla je pomocí malé větvičky a chutě se dala do jídla. Hřibečky a kuřátka snědla, lišky ale byly nekaly. Chtěla je zahazovať a ohlédla se na stranu do liskového křoví. Zahlédla tam dvě veverky vedle sebe. Jedna byla obyčejná do hněda červená, druhá ale pěkně leskle černá s bílým pruhem na spodní části těla. Držíce vzhůru ohonce své, dívaly se upřímně na Verunku a oheň; Verunka se jich skoro lekla, když tak nehybně na ni pohlížely. Vzpamatovavši se ale, vzala několik upečených lišek, a hodivši jim, rozmlouvala s nimi: „Tu máte také, abyste neřekly.“ — Veveřičky se ulekly, ta rezavá, rozhoupavši se na větvičce, na které seděla, skočila náramným skokem dolů přes celou strmou skálu na jedli, kde se zachytila, a ta pěkná černá uskočila taktéž velikým skokem na stranu a opětovala skoky své s jednoho stromu na druhý. Verunka vstavši, pohlížela za nimi a šeptala si: „Jej, jej, ty umějí skákať.“ — Pak si sedla zas před oheň a dívala se v kouř. Zdál se jí býť malý. Roz-

pomenula se, jaké topívala doma ohníčky, a šla nasbírat topiva — syrových smrkových a jedlových větviček. Nalámala jich, co mohla unesť a položila jednu přes druhou na plamen. Kouř v kotoučích se vyvalil a hnán větrem od shůry, klubil se přes rokli na druhou stráň, kde se rozbíjel o les a skály. Zářící ještě slunéčko ozařovalo jej zvláštním leskem. Dívka měla z toho radosť, ale vzpomenuvši si, že by ji kouř mohl snadno prozradiť, ulomila z blízkého lískového křoví hůlku, rozházela nahromaděné větvičky a udusila oheň, smetajíc žhavé uhlí dolů se skály.

Pokud se takto zabývala, necítila samoty. Nyní, — ano sluněčko klonilo se již již k západu, počalo jí být teskno. Nebála se sice samoty — bylať jí zvyklá — ale nejistota, zdali přijde on, a netrpělivosť očekávání rozproudily jí krev v živější běh, a srdéčko v rychlejší pohyb. Počala přecházet po skalním výklenku z jednoho konce na druhý. Mezi chůzí tou utkvěl zrak její náhodou na dvou skalních holubech, kteří hluboko pod ní tiše se k sobě tulili, sedíce mezi větvemi veliké, štíhlé jedle. Pohlédla nahoru — uzřela v nesmírné výšce černý bod, kroužící ve velikých obloucích. Byl to dravec; stále kroužil, kruhy jeho úžily se, až rychlostí šípky spustil se střemhlav dolů k holoubkům. Ti byli jeho cílem. Dívka se o ně chvěla, a byla by málem na ně zavolala: utečte rychle pryč. Chtěla

po nich alespoň hodiť kamenem, a shýbala se proto. Nebyl již čas — dravec chystal se již zapustiti v ně své spáry. V tom zaduněl výstřel z protější stráně — jeden — dva — a dravec smrtelně raněn potácí se v oklikách šikmo do rokle dolů. Zachránění holoubci vzlétli vzhůru přes dívčinu hlavu, a skryli se v skalních slujích.

Verunka leknutím vykřikla, spolu ale byla ráda. Puzena zvědavostí, rozhrnula křoví, stoupla na pokraj skalního výstupku, a držíc se rukama za větev, hleděla i napínala sluch, čekajíc, co se bude díť. Z temného lesa protější stráně vystoupili dva muži oděni po myslivecku, každý pušku v ruce; shlédše na druhém břehu raněného dravce, přebrodili bystřici z kamena na kámen a stanuli na téže straně. Tam na břehu ve vlhké trávě ležel na znaku dravý pták s roztaženýma velikýma křídloma; spáry vzhůru, hlavu ku předu nakloněnou, byl odhodlán brániť se do poslední krůpěje života, a zápasil toutéž dobou i se smrtí i s lidmi. Supaje a otáčeje se na znaku, oháněl se zobákem i drápy na všechny strany; nesměli ho vzíť do ruky. Jednoho z nich, an se ho chtěl chopiť za konce křídel, silně klofnul, ten mu v zlosti rozbil puškou hlavu. Verunce ho bylo líto, že tak bídně vzal za své. — Myslivci, probrodivše nazpět bystřicí, zmizeli i s dravcem na druhé straně. Zůstala opět samojediná.

Slunce již zapadlo; stmívalo se. Vůkol všude ticho, v lese a křoví ani větérek nešuměl, z rokle jen ozýval se hukot vody, z daleka z černých lesů časem pronikavý zvuk dravého ptáka, chvílemi krákot vran v hnízdech a tam na straně v mlází cechtal čermáček. Verunka hlas jeho velmi dobře znala. Když byla mladší, chytávala čermáky v hustém mladém smrčí do skřínky na červené i černé bziuky, a chycené pouštívala doma po světnici, aby se proháněli a lapali mouchy. Někdy si na ptáčky počíhal černý kocour a sežral je. Verunka plakávala, dala kocourovi notný výprask a chytila si jiného. Když vylapal mouchy, šla s ním do háje na palouk, a pustila ho, majíc radost z jeho radosti.

Cechtání čermáčkovo bylo jí nyní jediným známým a milým hlasem v šeré samotě; vše ostatní ji děsilo; i z rokle ten hukot vody šumivé, i tam s hora chraplavý štěkot starého psa sultána, jenž puštěn z řetězu prohání se volně po dvoře, a hlubokým hlasem hafá. — Na zámecké kapličce zvonili klekání. Verunka dala se nejprvé do modlení a pak do pláče. Teprvé nyní probudily se v ní všechny city, myšlénky, které den svými zjevy byl uspal. Tatíček, matička, láska, strach před vykonáním úmyslu, lítost spáchaného — to vše vynořilo se na povrch z hladiny její duše; v směsici citů těch zatřpytila se naděje a zanášela ji kouzelným snem v strany daleké. Jest s Petrem v cizích

krajích; vše se jim daří, každé přání se jim plní; on velikým pánem, ona velikou paní. Svět se jim koří, zlata a stříbra bez počtu — co chtějí mají. Mladíci hoří k ní láskou — ona však nikoho nemiluje, než Petra. V nádheře vrací se zpět k tatíčkovi i matičce, béře je s sebou, činí je šťastnými, tak šťastnými, jako jest sama. — Utopila vše ve světlých vlnách lepých těch obrazů — i lítost i žal, i bázeň, i tatíčka, i matičku, jen ne lásku. Neviděla více ničehož, ničehož neslyšela; ani vzdálené, příšerné hukání sov, před kterým se jindy tak bávala, nedotklo se jejího sluchu. — Posadila se na mech do jeskyně, zírala upřeně před sebe, a obrazy krásy nevídané snuly se před jejím vnitrným zrakem v pestrých řadách, běžíce jeden za druhým, jeden v druhý se měníce, jakoby ovládány proutkem kouzelným.

Ze snění toho probudil ji šumot; vyšla z jeskyně a zaslechla z houští šeptající Petrův hlas: „Verunko, jsi zde?“

„Jsem“ — a již leželi si v náruči.

„Nemohu tě zde nechať; přichystal jsem pro tebe již všechno na faře; půjdeš tam se mnou ještě dnes. Vidíš měsíček již dávno vyšel. Zůstaneme zde do půlnoci; pak ještě při světle slezeme odtud a půjdeme lesem; tam na pokraji posečkáme, až měsíček zajde, a pak tě ve tmě dovedu do tvého nového příbytku. Přípravy k našemu odjezdu již

jsem počal — asi za měsíc budeme s to odebrať se na vždy pryč. — Ale pověz mně ještě jedenkráte dítě, nelituješ toho, cos učinila, co zamýšlíš učiniť? Pověz jen jediné slovo, a odvedu tě nazpět k matce a otci; oni ti odpustí. Mluv, mluv pravdu."

„Ach vy mne tak nemilujete jako já vás, sice byste se ani neptal. Ne, já nelituji ničehož, nebudu litovati a prosím vás, byste také vy nelitoval. Vím, že jest to hřích, co činím, ale já to napravím — napravím to láskou k vám. Tatíček i matička mně jistě odpustí, až uslyší, až jim budu psáť, že jsem šťastna. Kdy odjedeme?"

„Již jsem pravil asi za měsíc."

„A kam odjedeme?"

„Za moře do Ameriky."

Vyprávěl jí, jak je tam krásně, jak budou živi, a ona naslouchajíc, byla již duchem v krajinách těch. Dlouho si tak povídali, sedíce ve trávě na měsíčku, a držíce se za ruce.

„Mám hlad" — přetrhla Verunka náhle niť rozhovoru — „nepřinesl jste mi ničeho k jídlu?"

„I ovšem, že přinesl, ale zapomněl ti to dáť. Zde vezmi."

Vyndal ovoce, chléb a víno.

„Ne, víno nebudu píť, to pijou jen kněži" — pravila dívka a chutě pojídala ovoce s chlebem.

Noc byla přerozkošná. Vzduch byl teplý, nebe jasné a měsíc jako rybí oko. Hvězdiček bylo málo,

a ty, které bylo viděť, mile a lahodně mrkaly, jakoby mezi sebou měly tajný rozhovor. — Verunka byla skoro veselá. Nic ji netížilo, ani vzpomínka minulého, ani strach před budoucím. Okamžik a jen okamžik měl ji na cele ve své moci. Necítila ničehož, než svou lásku. Hleděli spolu do nebes.

I Petr prodechnul chmůru, jež visela nad jeho duševním obzorem, slunéčkem lásky své, i změnil se mrak ducha jeho v jasný, stříbrovřasný obláček — tak krásný, tak lepý, tak plný lahody a kouzla, jako jest ten, co tam naproti nim povlovně vystává ze zahory a protkán stříbrnými nitěmi lunivými nyní pluje po moři nebeském a křídleným korábem, jehož perutěmi jest touha, pokladem něha, cílem nekonečnost.

Vše kolem přizvukuje jejich srdcí luzné melodii, jež vlněním vypuštěna z ňader v povětří se proudí, chvěje, lepetá, vane a letí až k onomu obláčku, v jehož stříbrných strunách budí eterickou ozvěnu. I ten šum divoké bystřice dole pod nimi zdá se jim lahodným, zurčí jako ukolébavka dětem lidským tam nahoře ve trávě pod skálou, jež opojeni rozkoší spočívají si v náruči.

Šťastné okamžiky rychle ulétaly a měsíček se klonil již již k západu. Petr probudil Verunku z blaženého blouznění a vedl ji po srázné stráni k řece. Opřena oň, kráčela po jeho boku, až přišli dolů. Zde ještě jednou ohlédli se vzhůru k utěše-

nému místečku a šli po stezce vedle bystřice proti jejímu toku. Dívka nemluvila a opřena o jeho ruku, skláněla krásnou hlavinku svou přítulně k jeho rameni. — Přišli na místo, kde do bystřice vtékal po levém břehu, po němž šli, menší potok. Verunka chtěla sama přebroditi; Petr ji stiskl do svého silného náruči a zdráhající a smějící se, přenesl přes bublavý a nehluboký potok na druhou stranu, kde rozprostíral se černý, vysoký les po příkrém svahu. Šli skrze les pěšinkou. Přišedše na jeho konec na vysokou planinu, viděli, an měsíček jako veliký rudý kruh právě zachází za vrchy na konci obzoru; dívka se naň dívala, jak povlovně zapadá, jak se mění jeho zář, jak hýbají se při tom stínové lesa, bledne světlo a jak zmizev, zanechal po sobě rudou záplavu podobnou stužce, kterou ověnčil skráně hory, milenky své. Hleděla tak dlouho k západu, až záře zmizela, skráně hory milenky ztemněly, i byla čírá noc. Ještě pevněji přivinula se k Petrovi a oba mlčíce, šli po vrších a lesích, vyhýbajíce se dědinám, až blízko byli Stránskému kostelu a faře. Dědina leží v neširokém údolí a na svazích dvou strání, jež dosti příkře sklánějí se k rokli, stoupající vzhůru od jihu k severu. Kostel i fara jsou na severozápadním konci vesnice, tam, kde úžlabina po obou stranách povlovně se šíří v nepříkrých svazích ve vysokou planinu. Ku kostelu a faře může se přijíti po hřbetu západního vrchu

nad údolím, vyhýbajíc se dědině. Po hřbetě tom právě šli.

Verunka pohlédla před sebe vzhůru a náhle na obzoru uzřela ze země vyčnívající veliký kříž, jenž se odrážel od nebes hvězdami posetými. Leknutím by byla málem vykřikla, křečovitě se držíc Petra.

„Čeho se lekáš?“

„Nevidíš ten kříž?“

„To jest kříž kostelní věže, která ukryta jest ještě pod vrchem. Za několik minut budeme doma a ty skryješ se v útulku, kde nikdo tebe nenajde. Dříve ti ale ještě něco musím pověděť.

„Jen ne nic děsivého, prosím vás; jde na mne hrůza.“

„Neboj se! Chci ti říci, že o našem tajemství ví ještě třetí osoba, která nás nezradí, leč ovšem nám bude velmi nápomocna.“

„Kdo jest to?“

„Můj mladý kostelník. Člověk ten stav se kostelníkem z nouze, jest mně k díkům zavázán a miluje mne. Byl dobrým řemeslníkem, vyučivším se řemeslu v cizině; láska k dívce, kterou zanechal ve vlasti, táhla jej nazpět, přišel, oženil se a zůstal k prosbě manželčině zde. Vedlo se mu však špatně; k dovršení bídy roznemohla se nebezpečně žena i jediné dítě. Pomáhal jsem mu v bídě té, když všichni ho opustili. Pomoc má neprospěla: žena

i dítě mu zemřely. Klnul bohu, světu i lidem; měl jsem s ním soustrasť, a vzal jsem jej k sobě na faru, kde dosud bydlí. Od smrti manželky své nemyslil a nemluvil o ničem, než o tom, že se odstěhuje do Ameriky, jakmile nastřádá potřebných k tomu peněz. Tázal jsem se ho dnes ráno, zdali by si věrností ke mně za čtyry neděle nechtél vydělať na cestu. Byl radostí všecek u vytržení. Chytal mne za ruku, líbal mně ji, prose, bych mu pověděl jak. Zkoumal jsem ho na všechny strany, a přijmuv od něho hroznou přísahu mlčení, řekl jsem mu pravdu. Mohu se spolehnouť, že ničeho nezradí — pojede s námi, a od nynějška bude tě ošetřovať jako zřenici svou a sloužiť ti, jako svému dítěti. Neboj se ho, důvěřuj mu, poznal jsem jej."

Přišli do hlubokého temného ouvozu, jenž úklikem vedl ke kostelu na faru. Na konci ouvozu zaslechli šepot: „Již vás čekám, jest vše připraveno."

Jest to kostelník Jindrouš, o němž právě Petr vypravoval. Přišel jim vstříc.

Veliká fara o jednom poschodí hleděla průčelím naproti kostelu. Na straně zadní naproti hlavnímu vchodu byla dvířka vedoucí do zahrady, a odtud na vrchy do polí, odkud Petr právě přicházel. Na zadní straně fary byl na prvním poschodí prostranný pavlan; vystupovalo se k němu

zvláštními oddělenými přikrytými schůdky bezprostředně ze zahrady. Z pavlače byly dvéře do rohového velikého nejpěknějšího pokoje, z něhož jedním oknem byla rozkošná vyhlídka dolů do vsi, a druhým do zahrady a na vrchy k západu slunce, Pokoj ten byl opatřen silnými okenicemi, jež se na noc zavíraly, a měl zvláštní tmavý předpokoj. Z něho mohlo se jíti jinými taktéž oddělenými schody dolů do síně, tak že byl pro tajný úkryt jako zvláště udělán, jsa úplně oddělen a vzdálen čeledníku v přízemí a průčelí. — Pokoj ten byl nejoblíbenějším místem Petrovým, a měl nyní na krátkou dobu býti tajným bytem Verunčiným.

Otevřeli vrátka, přešli tiše zahradu. Jindrouš zůstal dole, a Petr vedl třesoucí se Verunku po schodech na pavlan, a odtud do jejího pokoje. Byli samotni.

„Nyní jsi mou, na věky mou!“ — pravil a objal ji.

„Tvou, na věky tvou, a ani smrť mne od tebe nerozdělí“ — odvětila Verunka a skryla tvář na jeho ňadrech.

Dole stál Jindrouš, a hledě vzhůru do osvětleného okna, šeptal si: „Našel ženu, já ji ztratil; pojedu do Ameriky a pomstím se celému světu.“

23.

Jest krásné odpoledne. Na vrších v širém poli stojí Hájkova planá hruše, pod kterou sedá-

vala ráda Verunka. Dnes pod ní sedí muž asi pětatřicetiletý s podivně nepěknou, skoro ošklivou, rozervanou, ale výraznou tváří, na níž byly stopy vášní nejrozmanitějších. Na sobě měl ošumělý oděv který vydával sice svědectví o lepších dobách, byl ale v stavu zoufalém. Celý zjev muže toho dojímal jako trosky; bylť to člověk, jehož se každý četník aneb policejní strážník ptá po domovském listě — byl nad míru ošumělý. Snad ho dosud prozřetelnost božská chránila před prozřetelností policejní.

Vzal do ruky maličkou knížečku, nadepsanou: „Zápisky", položil si ji na kolena a psal do ní toto: „Co jest člověk?" — napsav slova ta, rozmýšlel se trochu, a pokračoval pak v psaní: „Jednou před miliony léty sešli se všichni bohové a démonové všehomíra, aby slavili hody. Shromáždili se, ale na mysli každého ležela černá chmůra: nemohli se rozjasniť, rozveseliť. Bolelo to jednoho z nich, který jim býval šaškem, že žádnému z jeho nápadů a vtipů nechtěli se dnes zasmáť. Napnul všechny síly ducha, a na mysl mu přišla zvláštní nálada; dechl, a z dechu svého stvořil člověka: muže a ženu. Postavil oba naproti sobě, přikázal jim hráti celé drama — a ejhle, ty dvě pohybující se loutky svým jednáním, myšlením, pitvořením se, svou řečí, zkrátka celým svým chováním tak rozveselily shromáždění, že se všichni rozpustilým

smíchem rozjasnili, křičíce: „Brávo, to je výborný nápad!“ — Když bylo po slavnosti, chtěl démon šašek zničiť loutky, k ničemu se více nehodící. Měl ale jednoho tajného nepřítele; mrzutého to démona potměšilce. Ten požádal hraček, a onen nic zlého netuše, dal mu je. Mrzout démon dechl a stvořil tento svět, jaký jej kolem sebe vidíme, a posadil na něj člověka a člověčici, dav se oběma množiti. Vida veselý démon, že jeho nejkrásnější nápad připoután jest k světu a životu stvořenému jeho nepřítelem, zarmoutil se a jest od té doby smuten — ale mrzout démon jest rád. Oba čekají budoucího sněmu bohů, kde rozhodnouti se má, zdali člověk žíti bude na dále čili vejde v nirvanu. Jest tedy člověk vtipným nápadem boha šaška, jeho život ale a svět okolo něho výzevem boha mrzouta.“

Skončiv podivný muž slova ta, přečetl je ještě jedenkráte. Patrně se mu nelíbila, neboť vytrhl z knížky lístek, na němž byla psána, roztrhl jej na kousky, a kousky ty zaházel. — Nedal se odstrašiť nezdarem, psal dále, ale vše co byl napsal trhal týmž způsobem. Dlouho tak se sebou a papírem filosofoval uprostřed cvrčků cvrkajících, ptáčků zpívajících, kobylek skákajících, motýlův se houpajících, až ho konečně z tohoto filosofování vyrušil hlad. Hlad jest jak známo největším nepřítelem theoretické filosofie. Kant a Demokritos zajisté nemívali hladu. — Náš rek chtěl onoho rušitele

klidného rozjímání vší mocí zahnati a potlačiti. Vstav a pohleděv na ptáčky v povětří se prohánějící, vzpomněl si na evangelium sv. Matouše, a počal deklamovat: „Nepečujte o život svůj, co byste jedli, a co pili; hleďte na ptactvo nebeské, žeť neseje ani žne, ani shromažďuje do stodol, ale otec nebeský živí je; i zdaliž vy je mnohem nepřevyšujete?“

Po skončené deklamaci nabyl nové zkušenosti, že hlad přemáhá nejen filosofii, nýbrž že jest silnější než sv. Matouš sám. Hlad se totiž nedal sv. Matoušem zastrašiť, než ovšem jakoby naschvál počal našeho reka tím nemilosrdněji trápiť. Z deklamace své měl ale přece prospěch. Sv. Matouš praví: „Hleďte na ptactvo nebeské“ — náš rek počal volně interpretovat, dodav: „a čiňte jako ono ptactvo, beřte co kde najdete, to jest kraďte.“ — Sv. Matouš stal se takto nevinnou příčinou zlodějských myšlének.

Nezbývalo mu prozatím nic jiného, než dle rady evangelisty stáť se ptáčkem, čili dle jeho výkladu zlodějem. Ač jeho úmysl zcela byl uzrál, byl jeho stav přece trpký, kyselý. Svědomí ho sice již nesužovalo — sv. Matouš je s dostatek rozšířil — ale trápilo ho slunce, ten všude vidící policejní komisař celého světa, a vedle něho — vesničtí psi. Taková venkovská bestie beze všeho estetického a filosofického vzdělání nemá ani kouska

srdce, zná jen svou povinnost, a povinnost jí káže, aby každého kousala, kdo by se opovážil krásti — hrušky jakubky. Bylo jich ve vsi velmi mnoho, byly v nejkrásnějším stáří, to jest právě zralé a libě šťavnaté; ony to byly, jež se staly předmětem zločinného úmyslu našeho reka. Bylo to nejzamilovanější jeho ovoce; byl je jda skrze vesnici zahlídl.

Na jedné straně fysiologický stav hladu s psychologickým stavem silné představy o zralých hruškách, na druhé straně pocit svítícího sluněčka spojen s neméně silnou představou o kousavé psovské bestii — strašný to stav, tragický konflikt. Z takových konfliktů vyvinuje se v dramatě silné napnutí, zajímavá činnost. Zdá se ale, že náš rek byl již pozbyl dramatické pružnosti a že se vracel k jinošskému lyrismu; protož přemožen citem, usnul v stínu plané hruše.

An náš nový známý takto spal, byl mezi tím Jindřich u Hájka. Bylo to asi čtrnáctý den po smutné události, když Verunka se náhle ztratila. Jindřich nepřestával býti skoro každodenním hostem Hájkovým. Stařec ovládal bol svůj mužně a statečně; za to matka pouštěla uzdu svému žalu naříkajíc každý den okolo domu a plačíc, až se to kolem v lesích rozléhalo. Jindřichovi bývalo z počátku nevolno; nemohl jim dáti útěchy, proto že jí potřeboval sám. Brzy ale nalezl obyčejnou rovno-

váhu svému jednání, a tichým i pevným klidem svým zjednal si u Hájka tím větší vážnosti. Jejich přátelský svazek stal se, možno-li, ještě srdečnější a hlubší. O Verunce mluvívali mezi sebou zřídka. Hájek proto o ní nemluvil, že tušil, že náhlé zmizení její jest příčinou aneb výsledkem nějaké hrozné viny, kterou neznal — cítil ale její stín, padající temným mrakem do jeho duše. Jindřich proto o ní nemluvil, že se střežil nepozorně rozrývati ránu svěží a nezacelenou. Jen někdy si v jeho přítomnosti povzdechl stařec, dávaje mu zprávu, že všechno pátrání, všechny poptávky i u těch nejvzdálenějších známých a příbuzných zůstaly bez výsledku. Právě dnes mu vyprávěl, že ztratil poslední zbytek naděje najíti ztracené dítě své. Jindřich byl zvěstí tou omráčen, ježto dívku dosud miloval a dosud byl doufal, že se nalezne. — Zkormoucen odebral se proto dříve domů než obyčejně; sluněčko svítilo ještě na obzoru. Nešel přímo údolím, dal se přes vrchy, chtě tam uvolniti stísněnému duchu. Kráčel k známé jemu plané hruši; pod ní spatřil tvrdě spícího člověka, jejž neprobudil ani jeho příchod. Prvé, co zpozoroval vedle muže, byla malá, opodál ležící knížečka. Vzal ji zvědav do ruky, a četl: „Zápisky Damiana Korala."

„Damian Koral?" — táže se Jindřich sama sebe, a pak upřeně hledí na spícího, jenž právě ze snu něco mluvil.

„Damian Koral? Ano, to jest on, poznávám jej. Damiane, Damiane vstávej! Odkud sem přicházíš, co zde děláš? Toť divné shledání! Jak to vypadáš? Co se s tebou přihodilo?“

Damian se s chraplavým povzdechem probudil, mnul si chvíli oči, zajel si po té oběma rukama do černých vlasů, ohlížel se nejprvé okolo, kde má klobouk, jehož existence se mu na ten čas zdála býti důležitější, než existence člověka před ním stojícího, a našed jej, dlouze zívnul, přikryl si při tom rukou ústa, podíval se na Jindřicha, a ospalým hlasem pravil:

„Mám prokletý hlad! Nemáš kus chleba v kapse?“

„Damiane, poznáváš mne?“

„I ovšem že poznávám; jsi stále tak hubený jako jsi býval. Proč pak netloustneš? Nemáš přece chronickou nemoc, totiž věčný hlad jako já?“

„Prosím tě, nemluv tak. Vstaň, pojď se mnou a povídej, co se to s tebou stalo. V jakém stavu tebe vidím? Mluv přec, vypravuj.“

„Snadno se ti řekne: mluv přec, vypravuj; ale kde počíť a kde končiť? Poslyš, měl jsem praošklivý těžký sen. Zdálo se mně, že jsem prorokem Danielem v jámě; na místě lvů viděl jsem ale český národ v podobě velblouda o dvou hrbech, na nichž hlodal ošklivý hmyz. Na hrbech sedělo

dvanácte opic s dlouhými ocasy; opice ty po lidsku byly oblečeny a měly modré čepičky. Velblouda vedl na oprati jakýsi tajeplný, řekl bych skoro apokalipticky temný principál, v jehožto službě jsem byl. Kolem nás bylo množství jiných hrbatých potvor, potvornějších, než bývají zvířata ve viděních prorockých. Ty potvory vůkol byly jako diváci a celý sen byl jako provozování komedie. Já nosil na zádech flašinet; na dané mně principálem znamení sundal jsem hudební nástroj svůj a počal hráti písničku „Kde domov můj!“ Velbloud počal spolu zpívati a tančiti, opice přizvukovaly, skákaly po jeho hrbech, diváci se smáli, tleskali, a já skončiv kousek vzal jsem s hlavy huňatou čepici a šel vybírat peníze. Potvory se rozutíkaly jako kluci o venkovské komedii na rynku, jen zde onde některá sáhla si přední tlapou do kapsy a hodila mně do čepice papírový krejcar. Ty papírové krejcary byly vydány od „Oesterreichische Nationalbank.“ Ošklivý sen! Co myslíš, nebylo to pokynutí nějaké mně příznivé moci přírodní, abych se stal mezi svým lidem buďto prorokem aneb flašinetářem? Jedno z obého!“

Mezi tím vstal, nečekaje odpovědi; Jindřich jej chtěl obejmouti — nepřipustil tomu, bráně se. Pravil pouze: „Pojď, dáš mně večeři a nocleh.“ „S radostí, jen mně ale přece vysvětli, čeho na tobě žádám“ — domlouval mu učitel. Všechno

domlouvání bylo marné, neboť nedostal z něho, dokud šli pospolu ke škole, ani slova.

Damian se nejprvé v příbytku Jindřichově umyl, převlekl do bílého prádla a šatstva, které mu Jindřich dal a pak počal jísti. Při tom všem nic nemluvil, ano zakázal i svému hostiteli, aby se naň prozatím neobracel s žádnou řečí, a trvalo to hodnou chvíli, než s občerstvováním svého těla byl hotov. Skončiv velmi vážně celou proceduru svého zotavování, vstal od stolu, postavil se před zrcadlo, podíval se na sebe, přičesal si vlasy, usmál se úsměvem polo dobráckým polo ironickým, předstoupil před Jindřicha, položil mu ruku na rameno a pravil zvučným hlasem: „Jak vidím, stal jsi se národním učitelem a to z pouhé lásky k lidu. Tvé vychování a schopnosti nesly tě výše. Zvolil jsi stav svůj z pouhé šlechetnosti svého čistého úmyslu?“

Jindřich přisvědčil, že láska k lidu přivedla jej na tato místa.

„To je krásné, to jest více než šlechetné“ — pokračoval Damian. „Lid jest budoucností, aristokracie minulostí, bourgeoisie hnusnou přítomností národův. Lid ozářen jest sluněčkem krásné naděje, aristokracie leskem dávné slávy a rytířské cti; oba mají ideu, bourgeoisie nemá nic, než svou kapsu. Miluji lid, mám v úctě aristokracii, ač jsem jejím nepřítelem, ale nenávidím z celého srdce

bourgeoisie; jest mi protivna. Lid může býti někdy hrubý, aristokracie často hrda, oba na mnoze zpupní a násilničtí, přijdou-li k vládě; bourgeoisie však jest a může být vždy jen sprosta jako její sobectví, špinavá jako její továrny, písárny a krámy. I její ctnosti jsou malicherné a páchnou dle okolností mýdlem neb sýrem; v nejlepší případnosti napuštěny jsou kolínskou vodičkou, růžovým olejem aneb pomazány jsou starou pomádou. I ctnosti její jsou mně protivny. Lid jest šlechetný; miluji ho, jako ty.“

„Mluvíš mně ze srdce, příteli; dovol, abych tě obejmul,“ pravil radostně Jindřich a blížil se k Damianovi. Ten před ním couvnul několik kroků nazpět, bráně se oběma rukama proti obejmutí, a pokračoval ve své řeči.

„Počkej a nech mne, až ti něco vykreslím. Pomysli si mne jak obyčejně bývám, a představ si tento obrázek: Toulal jsem se bezúčelně celý den; sehnal jsem něco málo peněz, abych na večer zahnal hlad a žízeň. Sedím v hospodě podnapilý, umouněný, ušpiněný, ošumělý s šatstvem roztrhaným. Klábosím samé hlouposti, ale povídám to vše velmi hřmotně, až to mrzí okolo sedící hosty, kteří dosti hlasitě mezi sebou praví: „To je nějaký protivný flamendr.“ Dejme tomu, že bys byl tam, mnou nepozorován, mne však znaje, a já bych pak vstal, postavil se uprostřed světnice a počal

deklamovať vše to, co jsem nyní pravil: „Miluji lid, lid jest budoucností národů atd.“ Co bys učinil? Šel bys též ke mně a řekl bys: „Mluvíš mně ze srdce, dovol, abych tě obejmul?“

„Ano, to bych řekl i učinil, a pouze bych ještě dodal: ubohý nešťastný příteli!“

Damian se vrhl pohnut Jindřichovi sám v náručí. Drželi se dlouho a málem by se oba byli dali do pláče.

„Nyní mne však netrap a nemuč více; pověz vše, neboť hořím netrpělivostí dověděti se, jak divně tebou osud zmítal“ — prosil Jindřich.

„Rád bych to učinil, ale neumím vypravovať tak, jak bys toho sobě přál.“

„Vypravuj svým způsobem, jen vypravuj.“

„Když to chceš, budu. Prvé tě ale žádám, abys mně neměřil měřítkem svým. Kdyby mne někdo odsoudil, abych měl za plotem anebo někde na drahách monolog, spustil bych: „Na čele měď, na srdci jed, na ústech smích, v žaludku hlad, v kapse, botách, šatstvě díry, v mozku výpar — lihovin!“ Nehrozíš se mne?“

„Pro bůh, jen ne tak, já tebe nepoznávám; to pouhá přetvářka; odhoď tu hnusnou škrabošku.“

„Škraboška ta tak srostla s mou tváří, že jí již více od pravé nerozeznáš. Snes ji a neber mně smích a úšklebek. Co se mně staví na cestu, dovedu se smíchem odkopnouť aneb aspoň kopnouť.

Jest mně smích zbraní, oružím, lékem, pomocí. — Prvé ale, než ti budu o sobě vypravovať, poslyš opravdivé slovo: nemysli, že ztratil jsem víru v lidstvo, národ, krásu, mravnosť, umění. Miluji vše to nadšeně — ztratil jsem ale víru v naše pokolení, ba v celé naše století. Protože šíleně božsky miluji svůj národ, nenávidím šíleně ďábelsky naše pokolení! Věříš mně?"

„Věřím příteli!"

Nastalo na chvilku mlčení. Damian rychlým krokem chodil po světnici několik okamžiků, pak postavil se před Jindřicha a přetrhnuv niť svého vypravování, počal zcela jiným, mladistvě znějícím hlasem:

„Dvě síly třímají celý mír a světů veškerenstvo: jedna pudí v střed, druhá od něho; obě v souzvuku působí věčný i život i ruch. Člověk jest malý svět. I v něm dvě síly, pudy dva: jeden jej činí sobeckým, druhý společenským; onen působí v něm pocit individuality, svobody, tento budí v něm svědomí, morálku. Živly ty dva skládají život člověka, život lidstva. Oba měly své reky, bojovníky své. Úloha naše: oba ty pudy, síly přivesti v ladný souzvuk, a nedávati ani onomu ani tomuto převahy. Ten zákon přírody musí nabyti platnosti i v říši lidstva. Dosud svět potácel se ve dvou protivách.

Každý živel měl své bojovníky veliké ale vá-

šnivé, kteří nechtěli vedle idei své trpěti a uznati ideu druhou tak odvěčnou, jako jejich vlastní. — Co osamělých atomů těká, víří, kolotá bez účele v našem ubohém národě! Do atomů těch potřebí vrhnouť myšlénku velikou, jež pozdvihla by prvky rozházené k organismu, ladu, cíli. Jsou jednotlivci, kteří sami o sobě ničeho nemohouce malátní, zoufají — nemají idei, cíle! Síla bez myšlénky jest jako myšlénka bez síly. Spojme ty atomy!“

Přestal a upřeně se díval na Jindřicha, jako by chtěl čísti z jeho tváře.

„Ach Damiane, jak krásné vzpomínky ve mně budíš! Toť byly horoucí myšlénky našeho kypícího mládí, toť bylo obsahem našich rozprav, když za letních večerů chodíce po břehu Labském venkovského městečka kreslili jsme si budoucnosť svou i budoucnosť svého národa v obrazech nejkrásnějších, jejž jsme ozářili celým leskem tajemného kouzla svých duší. Byli jsme jinoši; plni myšlének a citů neviděli jsme, že skutečnosť nelze měniti náhle dle idei.“

„Vyřkni to jináče. Chtěli jsme býti apoštoly, — ale byli jsme lidé malí, skoro malicherní, nebylo v nás nic velikého, kromě naděje a chtivosti. Neříkej, že nelze skutečnosti měniti. Co jest velikému muži skutečnost? To, co skalnatá, rozrytá, nepřístupná stráň, kudy stavitel chce vésti železnou dráhu. Vše vyměří, vypočte, balvany trhá, staví,

a — za krátký čas jede přes strminu tam, kam chtěl. Veliký člověk ovládá tak obratně a lehce svůj národ a jeho síly, jako vynálezce přírodní zákony; zná je, skombinuje je způsobem netušeným, jiný dá jim směr, stvoří něco nového. — Protož nemysli, že skutečnost jest ohromující, nepřístupna, raději rci: jsme trpaslíci, lidé malí, malicherní, plni sobectví, zášti, pýchy, slaboši, přežvykovači.“

„Snad pravdu díš, jsme lidé malí, ano často i malicherní.“

Damian se náhle ironicky usmál a pokračoval:

„Dělám si křivdu: jsem muž veliký. Poslyš co jest vše v mé moci, co vše umím. Jsem znamenitým filosofem, brousil jsem ducha svého na německém mudrctví. Z počátku jsem mnohému nerozuměl, ale povlovně dospěl jsem k tomu, že vše jsem si názorně představil. Kantův „kategorický imperativ“ viděl jsem v každém rakouském policajtovi, Fichtovo „absolutní já“ potkal jsem v každé kavárně, Heglův „odvěčný pojem“ našel jsem v Čechách. Nevíš-li, musím ti říci, že za časův mistra bydlel „pojem“ ten v Prusku, později se přestěhoval do Rakouska, kde si najal laciný byt za pravým uchem českých politiků a diplomatů; proto se lidé ti vždycky škrábou za pravým uchem, když mají pro svůj národ něco velikého učiniť — hledajíť pod svými vlasy mistrův „odvěčný

pojem.“ Schellingovu „absolutnímu umu“ se stýskalo, i usadil se v sousedství: za levým uchem týchž českých politiků a diplomatů. Proto se lidé ti škrábou vždycky za levým svým uchem, když byli něco velikého pro svůj národ učinili, hledajíce pod svými vlasy „absolutní um.“ Národ následuje jejich příkladu a škrábe se pak za oběma ušima.“

Jindřich chtěl přetrhnouti niť Damianova vypravování, ale on nedal se přerušiti a pokračoval:

„To není vše, co umím. Jsem i theoretický politik a přišel jsem ve vědě té k novým náhledům hledícím především k nauce o právu hlasovacím. Všeobecné hlasování je nesmysl. Vím něco lepšího; naše doba trpí bezbožností a neznalostí mravních zásad málem ve všech vrstvách společnosti. Protož měj každý hlas, kdo přinese do volební síně pět zpovědních lístků na důkaz, že posledních pět týdnů byl pětkrát u zpovědi. Mimo to měj každý hlas, kdo bez napovědy odříká, ani jedenkráte se nezajiknuv a nezakoktav, celou litanii ke všem svatým pěkně po pořádku. Kdo chceš býti volen, dej důkaz, že umíš pět ethických vět Herbartových. Takou měrou cvičili by se i zástupcové i zastoupení. Kdo by zaplatil jeden zlatý do státní pokladnice, mohl by míti hlasův dvé“.

„Nepustím tě dále, nesnesu od tebe těchto kotrmelců; vím, že to jest bolesť, jež z tebe mluví

— ale nechme nyní věcí těch. Chci znáti tvůj osud od doby té, co jsem tebe neviděl.“

„Pravda, já zapomněl, co jsem ti slíbil. Slyš tedy mou historii. — Když skončili jsme v našem venkovském městě studia na středních školách, vedl tě osud do Vídně; já měl odjeti po prázninách do Prahy na vysoké školy. Víš, že jsem nebyl tenkráte již mlád, a že jsem byl velmi chud, nepěkného obličeje a nepatrné postavy. Věděl jsem, že podmínka mé další existence a mých dalších studií bude viseť na tom, jestli naleznu vhodné sobě zaměstnání domácího učitele. Náhodou přijel jsem nikoliv bezprostředně do Prahy, nýbrž na Smíchov, odkud jsem se dal převezti po lodi do města. Na lodi bylo více lidí; zevloval jsem po společnosti. Vedle mne stál malý umouněný ševcovský učenník s dýmkou v ústech; prohlížel si mne způsobem takovým hochům obyčejným: vybízívá smělost, skoro drzost v celém výrazu, úšklebek okolo rtů, a v modrých jasných očích přece upřímnosť a naivnosť. Pral bys ho a hladil současně. — „Co pak ty kluku také již kouříš?“ — ptám se ho. — „Co jim je do toho; dají si raději boty spraviť“ — odsekl malý umouněnec. Pohledl jsem na své boty; kluk měl pravdu. Mám v životě neštěstí, že se svými botami žiju přečasto v nepřátelství. Stal jsem se terčem všeobecného posměchu; jedině jakýsi kněz stojící vedle mne

nesmál se, ale zvědavě a opatrně si mne prohlížel, jako by měl ohledně mne zvláštní zámysly. Šel jsem kočičí ulicí nahoru, kněz podle mne; dodal si odvahy a počal se mnou rozhovor: z počátku povrchní, pak hlubší, otevřenější, a konec koncův bylo, že nabídl mně místo hudebního učitele v domě páně Kočárkově v Praze.

Kam nemůže čert, nastrčí babu. Tenkráte neměl po ruce žádné baby, a nastrčil do rodiny Kočárkovy pana patera Krištofa, katechetu na středních školách. Paní Kočárková vzala si totiž neprozřetelnou měrou do domácnosti roztomilou mladou hezkou služku; panu Kočárkovi se líbila — povstalo z toho pohoršení.

Současně si vzal pan Kočárek neprozřetelnou měrou ke svým dítkám roztomilého mladého hezkého vychovatele; paní Kočárkové se zalíbil — povstalo z toho pohoršení.

Pan Kočárek byl žárliv na paní Kočárkovou a paní Kočárková na pana Kočárka. Oběma pomohl pan pater Krištof.

Mladý pan Kočárek byl ve čtvrté třídě gymnasiální; po celého půl léta chodily naň stížnosti se strany pana katechety. Pozvali ho konečně do domu, vyučoval, stížnosti přestaly; z Ferdinanda stal se hodný hoch, z domácí paní přítelkyně, z domácího pána přítel pana patera Krištofa; z něho pak tajný důvěrník a rádce obou.

„Jak odpomoci tomu nešťastnému poměru mezi mým manželem a služkou?“ — tázala se ho domácí paní.

„Vyžeňte ji pod nějakou záminkou, a vezměte si dvě: jednu ošklivější druhé. Budou se obapolně hlídať.“ — Vykonáno.

„Jak odpomoci tomu nešťastnému poměru mezi mou manželkou a vychovatelem?“ — tázal se ho domácí pán.

„Vyžeňte jej pod nějakou záminkou, vezměte si na místě jednoho dva: pro literní a pro hudbu — jednoho ošklivějšího než druhého; budou se obapolně hlídať — dcera vaše jest již v panenských létech.“

První polovičku rady, vyhnať totiž, vykonal domácí pán sám; druhou, obstarať totiž, svěřil panu paterovi, který měl nyní těžký úkol. Hledal v potu tváři po celé dni v celém městě dva ošklivé lidi. Mne našel, a když jsem se mu svěřil, že chci býť učitelem hudby, s radostí mne odporučil, a byl jsem hned od pana Kočárka k velikému jeho potěšení přijat. — Hůře bylo o druhého; živou mocí nemohl najíti takového, aby byl jako já, neboť byl jsem v ohledu tom ideálem, po jakém toužili i pan Kočárek i pan pater Krištof. Když se byl marně namáhal, aby nalezl ke mně druhého do párku, musil přestati na tom, že vybral ne sice ošklivého, ale jak

říkáme nešikovného, který se bál ženských. Takový byl Bohuslav Vilenský — jeho soudruzi to o něm alespoň říkali.

Maminka jeho byla velmi pobožná; zdálo se jí stále, že jí tlačí jakési provinění, a proto že nepřijde do nebe. Měla za to, že jen její vlastní syn může jí dáť rozhřešení; chtěla míť z Bohuslava kněze. Poslechl, šel do semináře, vydržel tam rok — po té vystoupil.

Tatínek jeho měl stále hrozné bolesti v pravé noze; žádný lékař nemohl mu pomoci; měl za to, že vyhojí jej jen vlastní syn. Proto chtěl z něho míti lékaře; Bohuslav poslechl, šel do mediciny, vydržel v ní rok — po té vystoupil.

Bohatý strýc jeho měl již asi dvacet let rozepři o kus meze; prosoudil celou jednu chalupu, ale měl ještě tři statky a poleviti nechtěl. Myslel, že mu bratrovec rozepři o mez šťastně skončí, a proto chtěl, aby byl právníkem. Bohuslav poslechl, šel na práva, vydržel tam rok — po té vystoupil.

Konečně se na něj dopálili všichni: maminka, tatínek, strýc, a odepřeli mu všechnu podporu. Počal studovať, co původně měl v úmyslu: přírodni vědy a filosofii, i stal se vychovatelem, maje pověst nešikovného, nepraktického, bázlivého, ale velmi učeného mladíka.

Teď musím počíť novou kapitolu.

„Láska a arsenik to jsou dvě mocnosti, jedna sžírá srdce a druhá vnitřnosti“ — praví jedna pouliční píseň, a jest věru v porovnání tom celá pravda. Arsenik jako láska — míním totiž lásku k ženám. Užíváš-li arseniku a lásky v malých dávkách, jsi bujný, veselý, vede se ti při tom dobře, můžeš býť dlouho živ. Vezmeš-li jednoho neb druhého příliš mnoho náhle, veta po tobě. — Můj přítel a kolega Bohuslav vzal lásky — arseniku mnoho, příliš mnoho najednou. Ten nepraktický, bázlivý, nešikovný mladík se zamiloval. Byla to praobyčejná, všední historie: učitel se zamiloval do své žačky — šestnáctileté Herminy Kočárkovy.

On byl interesantní povahou. V nitru sžíravý oheň, plamen nikdy nehasnoucí — ale zevně chlad, skoro zima. Myšlénky plny nenucenosti, síly, samostatnosti, rekovnosti, ano i velkoleposti a vroucnosti, — ale slovo vždy bázlivé, zajíkavé, nucené, slabé, bezvýznamné; čin rozpačitý, nesamostatný, konání passivné, chování skoro nejapné a směšné. Ten, jenž nikdy ve svém nitru se nenudil, bohat jsa duševním životem, jehož ňadra překypovala lesknoucími se myšlénkami, byl chudý slovem, nudil společnost, byl „fádní.“ Ten, jenž chvěl se v nitru svém nejkrásnějšími city, velikými záměry, reformami — zdál se býti na zevnějšek apatický. V dobách politických neb sociálních obratů byl by velikánem v prvních vlnách obrovského proudu; v době

naší musil zahynouť, nevynořiv se ani na povrch. Bylo to zrno, jež hospodář hodil mezi trní a bejlí — bylo udušeno. U jiných velikých národů byl by se stal alespoň velikým spisovatelem filosofem; u nás mohl se státi pouze domácím učitelem u pana Kočárka. — Nebylo v něm ani za mák ctižádosti; snil snad tím více o slávě — kdož to ví?!

Bylť jediným člověkem mně známým, o němž se mně zdálo, že hoden jest lásky mé; miloval jsem jej a spolu litoval; bylť více k politování než já. Byl jako mimosa: stále se chvěl, každá urážka, ba i každá narážka budila v něm bolesť. Žil nejstrašnější tragedii, jakou si lze mysleť: rozporem hrozným mezi nitrem a zevnějškem. O tragedii takové, v níž potírají se na vzájem dvě bytosti, svět vnitrný a zevnější, neměl pan Kočárek ani tušení, a proto také ani on ani jeho polovice nepozorovali z počátku ničehož.

Bylo to asi tři měsíce po době, co překročili jsme skoro současně práh domu páně Kočárkova. Překvapil jsem Bohuslava jedenkráte při psaní veršů. Chtě nechtě musil mně je ukázať; vyrval jsem mu je takřka násilím, líbily se mně a pamatuji si je dosud.

Ošumělý cár jest láska,
v němž se naše srdce skrývá,
jako žebrák, jenž se v světy
z roztrhaných hadrů dívá.

Aby ďas vzal život taký!
Hoši, tak to nejde dále —
strhněm cár ten se svých srdcí,
vyhoďme z nich děvy krále.

Zatančíme nový strašák,
až se třásti půda bude —
nové zahvízdáme písně,
až to vichrem houkne všude.

Houknem tak, že pánům velkým
přetrháme slabé nervy —
až se se svých stolců svalí,
zavoláme na ně červy.

Potom sami budem páni,
mladí, veselí a jaří —
mladší dívky, starší víno
všechny bolesti v nás zmaří.

Hoši rychle, hbitě k činu,
teď ať ďábli vezmou děvy —
volají nás jiné tance,
volají nás jiné zpěvy.

Červenal se, pýřil se, když verše ty hlasitě jsem četl. Seznal jsem z nich, že jest zamilován. Chtěl vyháněti lásku násilím, jakousi ideální revolucí — byla pouze v něm; okolo něho byla tma. Ideálné volání po jiných zpěvech a jiných tancech bylo marné. Bylo tehdy u nás dosti zpěvákův a tanečníkův, kteří vykonávali umění své jako oběť učiněnou vlasti, ale materiál ten nosil

lakýrky, měl mnoho kuřích ok, a byl tudíž k další cestě zhola nepotřebný. — Nebylo mým úmyslem, abych chtěl vyléčiti Bohuslava z lásky, o které jsem věděl. Pouze žertem dal jsem mu, jakoby záplatu jeho citům, tyto verše, jediné to, které jsem v životě svém spáchal. Pamatuji si je:

Poslyš brachu moudré rady:
na potkání líbej děvy,
pokochej jich vnady luzné,
trhej hrozny s jejich révy;
střež se jim však srdce dát —
nemiluj je, měj je rád.

Věř mně brachu, v světě celém
všechny děvy dohromady
nestojí za jedno srdce,
jediný cit juna mladý,
za jediný duše bol,
písně jedné za plápol.

Oheň svůj střež citům vyšším,
neházej jim perly svaté,
užívej děv jako vína,
měj je jako branky jaté,
střež se jim však srdce dát,
nemiluj je — měj je rád!

Hermina byla krásná; byla jako vodní bílá lilie uprostřed rákosí na povrchu kalné temné vody. A přece v ní nebylo nic mlhavého, neurčitého, neohraničeného; vše uzavřeno bylo v jistých mezích, ale vše bylo jemné a průhledné i krásné jako její pleť.

Sokrates nazýval pomíjející krásu krutovládou, Plato výsadou přírody, Diogenes otevřeným listem, nejlépe odporučujícím, Theokryt hadem pod květinami ukrytým, Bion Borysthenes statkem, majiteli nepatřícím, a Theofrastes výmluvností bez řeči. U Herminy měl Theofrast nejvíce pravdy — krása její byla výmluvna. — Většina žen i dívek mají o jeden smysl ve svém fisiologickém a psychologickém ústrojí více; smysl ten jest jemný cit. Jeden německý mrzout pravil o druhém pohlaví, že by se nemělo nazývati krásným, leč neesthetickým, protože prý nemá žádného smyslu pro ideální krásu. Nevím — ale zdá se mně, že větším právem měly by se ženy nazývati pohlavím citu. — Nahražuje jim všechny ostatní duševní nedostatky i logické myšlení. K čemu muž dospěje dlouhými oklikami, po důkladném rozboru, k čemu potřebuje množství úsudků a závěrků, to za minutku uhodne žena. Pravda, přečasto se klame, ale má výhodu hbitosti a rychlosti. Hermina hbitě a rychle porozuměla celé povaze Bohuslavově a pronikla skrze jeho divný zevnějšek do nitra bohaté duše jeho. Milovala jej tak, jako on ji.

Poměr obou mladých těch lidí nemohl býti dlouho tajným. Za několik měsíců — bylo to právě o masopustě — dozvěděli se o něm i pan Kočárek i paní Kočárková. Oheň byl na střeše; nastaly porady, co nyní počíť. Pan pater Krištof

pomohl z nesnází rozhodným slovem: „Děvče, ač ještě velmi mlaďoučké, jest přece tělesně i duševně dostatečně vyvinuto, a potřebuje se vdáť. Vyhledejte jí ženicha, a ten ji zajisté vyléčí z lásky k Bohuslavovi. Prozatím ho nevyhánějte, ale střežte je.“

To vše bylo by se obyčejným chodem vyvinulo, kdyby nebylo bývalo osoby ještě jiné, jež byla do Herminy zamilována více než Buhuslav. Osobou tou — byl jsem já sám. Miloval jsem zoufale, poněvadž beznadějně. Byl jsem nejen chudý leč i ošklivý, obličejem a postavou. Věděl jsem, že jí nedosáhnu, přísahal jsem ale, že jí také nesmí nikdo jiný dostati než Bohuslav. Jedině jemu svěřiti chtěl jsem ženu jedinou, kterou jsem v životě miloval. Lásku svou jsem ukryl tak, že o ní Bohuslav neměl ani zdání. Zda-li ji Hermina zpozorovala, nevím, ale tuším, že ano.

Pan Kočárek a paní Kočárková poslechli rady patera Krištofa, a dnem a nocí myslili na ženicha pro Herminu. Aby jej tím snáze našli, ustrojili domácí ples a pozvali mnoho mladých, svobodných mužů, o nichž věděli neb slyšeli, že patří k elegantnímu světu hlavního města. Mezi přítomnými byl také jakýsi mladý lékař Labský. Já a Bohuslav byli jsme tam též. Bohuslav brzy odešel, nemoha snésti pohledu, ano vše se Hermině kořilo. Já zůstal; sledoval jsem každý její pohyb, každý

úsměv, každé zachvění svalů na tváři, každý pohled její. Chtěl jsem a přál jsem si, aby byla smutna, — zdálo se mně, že není. Její úsměv mne bodal, každé veselé slovo její mne žhalo; a hlasitý smích její byl mně jedem, jenž práškem se sypal do mých útrob. Hněval jsem se, že září leskem; hněval jsem se, že je krásna, hněval jsem se, že není oškliva jako já, byl jsem žárlivější než Bohuslav. Viděl jsem, jak nejvíce ze všech dvoří se jí Labský, a s bolestí jsem spozoroval, že jest tomu ráda a přítomností jeho že jest všecka blažena. Jak nenuceně se smál, jak byl vtipný! Slov měl jako obilí zrnéček, jež sypal lesklým deštěm, — a při tom byl tak krásný. Nevím, co ve mně více bouřilo, zda-li hněv neb závisť — zdálo se mně, že ho na místě probodnu. Kdyby pohledy mé byly dýky, byl by proklán ranami mrtev klesl k její nohám. — Měl bystrý zrak, nic mu neušlo, ani mé rozčilení. Poznal hned moje tajemství a navlekl věci tak, že jsme si byli představeni; zapředl se mnou rozhovor, a v čertovském humoru svém počal mluviť o Hermině. Vzav mne za ruku, přitáhl mně k sobě, ukazoval mně ji a znalecky chválil její krásy těla i přednosti ducha, při čemž se vždy ke mně otočil s pronikavým pohledem a impertinentními slovy: „Není-liž pravda, pane Korale!?“ — Po každé takové otázce jsem něco nesrozumitelného jako medvěd zabručel. „Jste hu-

debník“ — pokračoval — „činím vás pozorna na rytmus její pohybů. Rytmus ten jest tak krásný, že si jej mimovolně doplňuji nápěvem nejluznějším, nejrozkošnějším. Není-liž pravda, pane Korale?“ Zabručel jsem zas, a on vedl dále svou: „Jsem ubezpečen, že jest to vaší zásluhou. Zásady rytmu staly se vaší žačce masem, krví a chůzí.“

Zakoktal jsem nějaké hrubiánství, a on s úsměchem se ode mne vzdálil. Sledoval jsem ho zrakem; šel přímo k Hermině a něco jí vypravoval. Oba se dali do hlasitého smíchu, jenž se rozléhal po celé veliké komnatě. Byl jsem jist, že já jsem terčem pronikavého duetta toho, jež mi znělo v uších jako kdyby vyslanec nebes s vyslancem pekel hráli nejstrašnější disharmonii na dva rozdílné nástroje. Přísahal jsem Labskému pomstu.

Výsledkem večera toho byla věc takto pro svět velmi prosaická, pro mne ale a pro Bohuslava osudná. Říkalo se, že je Labský ženichem, Hermina nevěstou; zdálo se to býť pravdou, poněvadž mladý lékař skoro ob den docházel ku Kočárkovým, a Hermina chování své k Bohuslavu změnila. Zdálo se, že ho více nemiluje, ba že si ho skoro ani nevšímá. Nemluvil jsem nikdy více o ní s Bohuslavem, nechtě v něm probouzeti citů bolestných. To nepřekonalo mou lásku; spíše rostla a vzrostla v šílenství. Šílenstvím byla i má žárlivost, jež mne žhala mukou sedmého kruhu pekelného. Za

jedinou hodinku změnil jsem dvacetkrát svůj úmysl, i za jediný den změnil jsem stokrát svou náladu duše, jež se potácela z jedné protivy do druhé; ze zoufalosti v smutek, ze smutku v cynism, ze smíchu v bolestný pláč. „Proč nejsem krásný? — znělo mi v uších cizím hlasem; někdy ve snu viděl jsem se statným, krásným, bujarým jinochem a Herminu ve své náručí. Probudiv se, ničil jsem kolem sebe vše, i to malé zrcadélko jsem roztloukl, abych nemusil patřiti na svou ošklivost. Šílená myšlénka to byla, jež se mne konečně silou neodolatelnou zmocnila. „Zničiť jakýmkoliv způsobem krásu Hermininu“ — znělo mně to v uších dnem i nocí, jako když nějaká bludná představa pronásleduje šílence, a on se proti ní z počátku vzpírá, hledí ji se sebe střásti, jako s těla žhavý uhel, avšak marně, až propadá její příšerné, bezedné moci. „Znič jakýmkoliv způsobem krásu Hermininu, bude snad — tvá —“ hučelo mně do duše i ve snu. Na Bohuslava jsem již ani nemyslil.

Řekl jsem si: „Zničím krásu její alespoň v obličeji“ — a již jsem měl vymyšlený způsob a prostředek. Byly tenkráte v hlavním městě černé neštovice — nemoc to strašná a nakažlivá. Navštěvoval jsem známé i neznámé, kteří byli jí sklíčeni, ba zašel jsem pod různými záminkami i do nemocnic. „Nakažlivou látku přenesu, dotknu se Herminy a snad.... snad.... —“ tak myslil jsem

a myšlénku vykonal. Ďábelský úmysl se podařil; Hermina se roznemohla — já též. Jest to jediný veliký hřích mého života, jenž zváží všechny hříchy sta jiných životů, a nevím sám, zda-li pohromy, jež mne později stihly, vyvážily s dostatek onen zločin jediný; nevím sám, zda-li pokutou a trestem vyhlazena vina má. Kdyby i lítost něčím byla, ač vím, že není, byl by dávno smyt hřích můj."

Damian přetrhl na chvilku vypravování, odvrátil se tváří svou od Jindřicha, přešel několikrát přes světnici, a trvalo to dosti dlouho, než pokračoval:

„Mne odvezli do nemocnice; nikdo mne tam nenavštěvoval, navštěvovati nesměl. Byl jsem v strašné nejistotě; obraz Herminin pronásledoval mne i v horečce. Měl jsem děsivé o ní sny. Ani Bohuslav nepřicházel, aby mně dal zprávy. Potácel jsem se několik dní mezi životem a smrtí, až konečně život zvítězil a já byl opět zdráv. Pustili mne, spěchal jsem, seč síly stačily, vyhledat Bohuslava. Zastihl jsem ho doma.

„Jak je Hermině?" byla první má k němu slova.

„Dobře" — odtušil — „dobře navždy; čtvrtý den již v hrobě pochována." Hlava mu klesla a s očí skanulo několik slzí po bledé tváři. Byl jsem omráčen. Zatajil se mně dech, studený pot mně vyvstal po celé tváři, údy se mně počaly chvěti;

vykřiknuv zoufalým nářkem, uchopil jsem se jeho ruky a zasténal jsem hlasem sotva slyšitelným:

„Víš, kdo je příčinou její smrti?“

„Vím.“

„Ty víš vše?“ — tážu se s rostoucí zoufalostí.

„Ano, vím kdo jest příčinou její smrti — jsem to já sám!“

„Ne, to není pravda; ty se mýlíš“ — a již jsem měl na jazyku strašlivé přiznání. Nepřipustil mne k řeči a pokračoval dále:

„Nemýlím se. Vím to, že do posledního okamžiku mne a jen mne milovala. Celé její chování k Petrovi bylo jen líčené, aby tím jistěji skryla lásku svou. Věděl jsem to již dávno, bylo to naše tajemství; ale její horečka, její hlasité sny prozradily celému okolí nejtajnější její myšlénky, city a s nimi i její skrývanou lásku ke mně. Její vnitrné naladění duševní, její stav urychlil vývin nemoci a způsobil konec nešťastný, osudný. Tak řekl mně mladý lékař po její smrti. Miloval ji též, neodcházeje po celou nemoc takměř ani od její lůžka.“

„Ten mladý lékař lhal“ — pravil jsem skoro zuřivě; náhlá však rozvaha udusila hlas můj. Neměl jsem tolik duševní síly, vyjeviti mu vše a přiznati se k činu tak strašnému.

Byli jsme oba na dlouhý čas zdrceni ztrátou tak velikou, já mimo to i vědomím své hrozné

viny a břemenem svého tajemství. Byl jsem nešťastnějším než on, nepřestal jsem však jej milovať. Láska naše byla vzájemná. — Já napotom vášnivě jsem si zamiloval malířství; chtěl jsem býti velikým, nesmrtelným umělcem. Střeštěný sen plnil mne zjevy nejrozmanitějšími a maloval do duše mé obrazy tak pestré, krásné, že bych se byl stal divem světa, kdybych obrazy ty byl mohl uchytiť a připoutať kresbou a barvami k plátnu.

S Labským jsem se po tom nezřídka setkával i v životě soukromém i veřejném; kdekoliv jsme se ale sešli, byli jsme si všude nejzuřivějšími odpůrci. Nenáviděli jsme se zřejmě. Sám bůh ví, co ten člověk chtěl, za čím se v životě honil, co mu bylo ideálem. Jsa lehkomyslným až k výstřednosti, byl při tom přece činným až ku podivu; zdálo se, že neví, co jest unavení, že síly jeho jsou nevyčerpatelny; práce mu byla hrou. Zdálo se, jakoby honění bylo mu účelem, nikoliv dosažení; neboť dosáhnutá věc neměla proň žádné ceny více. I dívky miloval pouze potud, pokud nedospěl ku svému cíli. Měl rád jen sebe. Posledně setkal jsem se s ním o svatodušních dnech roku čtyřicátého osmého. Rok ten ve svých počátcích tak bujarý, tak krásný, tak nadějný, setřel se mně i s Bohuslava náhle všechen trud a žal. Vrhli jsme se s radostným rozčilením v rozvlněný proud, zapomněli jsme všech osobních poměrů svých a smetli

se sebe vše staré, i upomínky. Žili jsme jen přítomnosti a krásné budoucnosti; zdálo se nám, že nadešla doba, abychom uskutečnili nejkrásnější myšlénky našeho mládí. Neváhali jsme a chopili jsme se i zbraně. — Nerad, nerad vzpomínám té doby!"

Damian opětně přetrhl nit svého vypravování, stanul před oknem, díval se dlouho ven a teprvé po chvílce pokračoval:

„Byly dni svatodušní; Bohuslav a já stáli jsme v čele dělníků na barikádě. Měl začíť právě boj. V okamžiku tom přichvátal Labský s gardisty. Padla mezi ně kule a těžce poranila jednoho z nich, jenž sklesl k zemi. To vidouce ostatní, měli se k útěku. Labský postavil se před ně, napřáhl ruku s pistolí proti nim a zavolal: „Kdo bude utíkať, toho zastřelím." Mezi gardisty nastalo nepokojné hučení a rozumování. „Baby" — volal opět Labský — „rozumovať jste měli prvé, než jste něco počali, teď již je pozdě." — Boj počal. Bohuslav, Petr a já byli jsme v první řadě a na barikádě nejvýše. Já i můj přítel měli jsme sice dosti odvahy a nadšení, ale nedostávalo se nám chladnokrevnosti, kterou měl Petr v míře pro nás úžasné. Počínal si jako stroj. Mechanicky bil se bez rozčilení, jen s výpočtem, s rozvahou skoro matematickou; zdálo se, že nežije, jen míří a střílí. Bojujíce, ani jsme nespozorovali, že většina našich soudruhů již utekla, a že z těch, kteří vytrvali,

jeden po druhém se vytrácel. Z gardistů nezbyl ani jediný, z dělníků málo. Vida to Petr, zasípěl hněvem, zařval za utíkajícími: „Plívať na vás ještě na šibenici“ — praštil před sebe zlostně zbraní, a obrátiv se k nám, zvolal: „Ten lid nestojí ani za nejmenší oběť, neřku-li za život, nechte toho a pojďte pryč. Škoda jediné krůpěje krve za něj.“ — Právě v tom okamžiku klesl Bohuslav a vedle něho já. Byli jsme oba raněni. Uprostřed hvízdajících kulí sklonil se k nám Labský, a s nadlidským namáháním dovlekl nás do nejbližšího domu, abychom nepadli v moc vojska; byl poslední, který opouštěl, odnášeje nás, své stanovisko. — Byl to hrozný kousek cesty uprostřed deště kulí, než podařilo se mu dovléci nás do nejbližšího nám otevřeného domu, kde v útulku nás složil. Bohuslav zemřel tam za několik hodin vedle mne i přes poskytnutou mu pomoc Petrovu. Plakal jsem, hořce jsem plakal, — byly to poslední slzy v mém životě. Obrátil jsem se k Labskému a vztáhnuv k němu slabou ruku svou, pravil jsem: „Smiřme se nad mrtvolou tohoto muže šlechetného — zapomeňme na minulosť“ — Objal mne, i zdálo se mně, že ucítil jsem žhavou slzu s jeho oka. Neopustil mne, pokud jsem nebyl pomocí jeho ukryt a vyléčen. Byli jsme vyrovnáni, navždy vyrovnáni — vícekrát jsem jej nespatřil a bezpochyby nespatřím již více.

Co ti mám dále vypravovať? Líčiť ti sklamání

své? Své trudy a žele, jež následovaly po onom roku nešťastném? Nejsem s to; domysli si mou vnitřní historii sám; zevnější ti povím.

Ztratil jsem v životě vše, co jsem miloval, i naději. Byl jsem a jsem dosud jednou z oněch neblahých povah, jimž se nedostává onoho zdravého egoismu, který jest podmínkou i spořádaného života i vážnosti a úcty, jaké člověk v společnosti lidské požívá. Byl jsem a jsem jednou z oněch neblahých povah, jež nemohouce nic vykonati pro společnosť, nekonají také nic pro sebe, jež nemohouce vykonať nic velikého, nekonají ani malé. Vím, že jest to nedostatek mravní síly — řekl jsem si to často sám, ale nezměnil jsem se tím; filosofoval jsem nad sebou a prohlížel jsem se se všech stran, jako přírodozpytec svůj předmět pod mikroskopem, — nepošinul jsem se tím však ve své povaze ani o píď dále. Zkrátka a dobře: dospěl jsem brzy tam, že jsem neměl být čím živ, nechtě se živiti jako každý obyčejný člověk. Místo práce jsem mudroval a nezbylo mně nic, než žíti životem opovrženého dobrodruha ze dne na den, z ruky do úst. Byly sice okamžiky, že jsem počal pracovať — netrvalo to ale nikdy dlouho; nevydržel jsem to, a sotva se mně podařilo nashromážditi zásobu tu nejskrovnější, již zase jsem prchal a honil se z místa na místo bez účele, bez cíle, bez vedoucí myšlénky, s pouhými upomínkami aneb

obrazy své fantasie. Stal jsem se tulákem, jenž pracuje jen v největší nouzi a nikdy ne dlouho; tulákem, jenž nemyslí, jen blouzní; náhoda mne zahnala sem. Tak stojím před tebou, tak jsem; doplň si můj obraz sám, a vkresli do něho, co jsem vynechal. Smutná to historie. Vidím, že tys jednal zcela jinak."

„Ano, já jsem jednal zcela jinak, a ty budeš také tak jednať, musíš tak jednať. I já byl bolestně sklamán v nejrůznějších nadějích svého života! — Bol ale nesmí býti mocnější než my!" — odvětil Jindřich Damianovi a počal se své strany příteli svého mládí vypravovati vše, co s ním se událo od oné doby, když se naposled viděli. Damián se dozvěděl k nemalému udivení svému, že Petr jest knězem, nachází se v této krajině a chodívá k Hájkovi; dozvěděl se, že on i Jindřich žijí v zjevném nepřátelství, dozvěděl se konečně, že opět nalezený přítel jeho jest bolestně dojat nenadálým zmizením Verunky, kterou dosud miluje. Verunka byla posledním předmětem jich obapolného rozhovoru.

„Nyní mně ale slib, že zůstaneš u mne, pokud se neodhodláš k nějaké práci, k nějakému zaměstnání. Musíš pracovať, vynutím to na tobě" — pravil Jindřich.

„Tak často jsem nedostál slovu, které jsem dal sobě a jiným, že nikdy více nikomu nic neslíbím, ani sám sobě. Jen jedno učiním, že u tebe

zůstanu, pokud se neustanovím na tom, mám-li pokračovat ve svém tuláctví aneb mám-li počít nějakou práci“ — odtušil Damian.

Bylo již velmi pozdě, když oba přátelé se rozloučili a šli spat. Damian, lehaje, šeptal si: „Hájek — Verunka — Jindřich — Petr; Hájek — Jindřich; Verunka — Petr! Kdož ví?“

Ozvalo se v něm tušení, podezření.

24.

Pro Verunku bylo v novém její příbytku z počátku vše nové, i ta veliká dvě zrcadla, v nichž se přes tu chvíli shlížela, i ten nábytek, jenž se jí zdál býť tak lesklý, i ten měkký divan, i ty pěkné, po stěnách zavěšené obrazy, i ty krásně vázané knihy s rytými obrázky. Bylť sem Petr nanesl vše, co měl nejskvostnějšího a nejpěknějšího.

Ale rychle tomu všemu přivykla, ano za dva dni byly ty věci pro ni obyčejné, všední, malicherné, nehodné její pozornosti. Stala se již jejich paní.

Za krátký čas, za málo dnů stal se s ní veliký obrat. Vědomí spáchaného činu, vědomí velikého předsevzetí, jehož uskutečnění změní celý běh života, bujaré naděje do budoucnosti, lesklé obrazy příštího štěstí, nebezpečí okamžité situace, následky prosněné minulosti a především vroucí, její láska, neobmezená oddanost k Petrovi a v ňa-

drech skrytá bázeň před ztrátou lásky jeho — to vše rychle, skoro překotem změnilo i vyvíjelo jejího ducha. Stala se opravdovou, horoucnější a vášnivější. Tušila, že jest prostou, venkovskou dívkou, jejíž srdce jest veliké, ale vědění malé, ba v poměru k Petrovi skoro žádné. Kdyby to byla uměla jasně pověděti, byla by si řekla: „Nedostává se mně civilisace!“ Za to cítila to tím více.

Vědomí to ji nijak nekormoutilo, neponižovalo, leč ovšem dodávalo jí odvahy, aby všeho úsilím dobyla, o čem se domnívala, že se jí nedostává. Vzbuzena v ní náhlá ctižádost, jež stávala se tak vášnivou a bouřlivou, jako její láska. Chtěla ve všem vyrovnati se paním vznešeným, a vůle ta klokotala v ní i zimničným nepokojem i zimničnou činností. Kdykoliv byl Petr doma u ní, vždy musel jí vypravovati o věcech nejrozmanitějších, odpovídati na otázky nejrůznější, jež jej překvapovaly a jichž se ani nenadál, předčítati z kněh i verše i prozu, a poučovati zvědavou ve všech odborech lidského vědění. Chápala rychle, pamatovala lehce, kombinovala mocí bujaré síly své obraznosti, a představy byly tak živé, barvité a pohyblivé, že viděla vše, jak by v skutečnosti. Řeč její stávala se uhlazenější, ač nikoliv hledanou, způsoby její ušlechtilými, pohyby půvabnými, vše vážným, opravdovým, a přece přirozeným, s ní srostlým.

Změna ta jí slušela, činila ji krásnější, i zdálo

se, jako by jí bylo přibylo myšléuek, a příroda byla se ověnčila uměním. Petr to zpozoroval. Nebyl nerad. — Při tom přestávala si kresliti budoucnost barvami nejkrásnějšími; tušila, že ji čeká práce i namáhání; ale nelekala se toho, pevně doufajíc, že potom nastanou dny blažené. Často jí přišlo na mysl, že snad v chudobě tráviti bude dny plny znoje, i neděsila se, jsouc odhodlána ke všemu. Zmocnila se jí touha boje s životem, touha pustiti se v nebezpečí i největší. Dívka ždála trud i znoj, při tom ale snila o cti a slávě, nebojíc se ani smrti. Od té doby, co se seznámila s Romeem a Julií, nemohla se od dramatu toho ani odloučiti; uměla celé řeči a výjevy nazpaměť. Kdykoliv Petr nebyl doma, vždy čítala a s takou vášní, s takým ohněm zahloubávala se do svého předmětu, že nevěděla, co děje se kolem ní. Znalosť německého jazyka jí v tom pomáhala. Mezi knihami nalezla v pokoji svém jednu o umění divadelním a o mimice, v níž spolu vykresleno bylo mnoho velikých umělkyň v rozdílných úlohách. Kniha ta stala se jí oblíbeným, avšak tajným čtením. Dle předpisu její deklamovala i Julii, Desdemonu, pannu Orleánskou i kněžnu Eboli, jež všechny již znala. — Ze všech umělkyň, o nichž čtla, zamilovala si nejvíce Rachel.

Mimo to přebírala se ráda v dějinách. Znalať již Lucrecii, Virginii, matku Gracchův, manželku

Germanica, cítila s nimi se všemi jich radosť i žel, povznešena jsouc spolu jich myslí hrdinnou. Ošklivostí ji naplnil čin manželky Senecovy: „Já bych byla zemřela s ním“ — pravila, přečetši jich děj. V okamžicích takových zdálo se, že cítí v sobě proudiť Římanky krev.

Ráda i čítala zápisky, jichž předmětem byl život dvora francouzského v předešlých stoletích. Znala paní z Maintenou, Pompadurku, Dubarry, Marii Leščinskou i Marii Antonii. Čtouc osud této, plakala, a v nitru cítila radosť a zálibu, protože hrdě i odhodlaně umírala nešťastná královna, metajíc zrakem opovržení v rozkacenou láji. Zamilovala se do ní; dívajíc se na sebe do zrcadla, kráčela vážně po pokoji a napodobila majestátnou chůzi své rekyně, ana vystupuje z káry na guillotinu.

Jest odpoledne právě téhož dne, když Jindřich našel Damiana. Petr odešel za nutnou záležitostí; Verunka jest sama doma. Dlouho čtla v jakési knize; nyní se zdvihá, jde před veliké, až ku podlaze sahající zrcadlo, a patříc na sebe, hlasitě deklamuje loučení panny Orleanské se svou rodnou vískou, deklamuje tak, že ani neslyší, an Petr otvírá dvéře, za ní stojí a jí naslouchá.

Teprvé volání: „bravo, bravo“ — a tleskání rukama probouzí ji; obrací se, jest všecka zaražena, růměnec studu polévá tvář i čelo; klopí zrak. Petr jde k ní, béře hlavinku do svých rukou, líbá ji na

čelo, hledí okem upřeně v oko její, a — mlčí. Jediný okamžik dal mu poznati, jaká veliká změna se děje s Verunkou, jediný okamžik odkryl mu nejvnitrnější vnitro dívky té, její tužby, její ctižádosť i hrdosť.

Neměla odvahy podívati se mu do očí; bála se, hleděla k zemi a uronivši dvě veliké slzy, šeptala: „Hněváte se proto na mne?"

Na otázku tu Petr neodpovídal, leč upřeně na ni hleděl dále.

„Prosím vás, nehněvejte se; když četla jsem slova ta, tu zdálo se mně, že i já bych tak mluvila, kdybych byla na její místě, a čím častěji jsem je opakovala, tím více se mně zdálo, že to jsou vlastní city mé, a že bych uměla sama také tak je projeviť. Zkusila jsem to. Nejsem bláhova? Pokárejte mne za to, ale nehněvejte se."

„Bláhova nejsi, ale nejsi marniva Verunko?" — tázal se Petr s přídechem výčitky.

„Marniva? Věřte mně, že nejsem. Žádejte jakýchkoli důkazů. Rcete: ustříhej si vlasy své, i učiním; přikažte cokoliv — udělám. Jsem-li poněkud hezká, jsem tomu jen proto ráda, že tak se vám líbím. Já chci se vám líbiť, toho nezapírám. Já chci mnoho věděť, mnoho uměť jako vy, znáť svět i lidi jako vy, nebáť se ničeho jako vy, býť na vše připravena jako vy; já chci celá býti nejen vaše, ale spolu tak jako vy."

„A proto jest potřebí, aby se Verunka má dívala na sebe do zrcadla?“ pravil Petr s úsměvem beze vší výčitky.

Dívka se znovu zapýřila.

„Věřte, já se nedívala na sebe; já se jen dívala na to, jak se při tom pohybuji, jak se otáčím a jaký výraz mám v obličeji. Jsem-li hezka neb ne, nepřišlo mně při tom ani na mysl.“

„Což chceš býti také takovou rekyní?“

„Rekyní?! Jaké to krásné jméno. Ne, já jí nebudu, protože nemohu, ale nezapírám, chtěla bych, ano chtěla bych proto, abych dovedla vše trpěť, vše snášeť a konať věci veliké, že by jednou o mně.... Ach, jaká jsem bláhova, nerozumna. Já ani sama nevím, co mně to dnes napadá. Odpusťte mně to.“

Petr na místě odpovědi vzal dívku v náruč svou a zulíbal ji. Usedli na divan; vzal ji za obě ruce a hledě na ni, tázal se:

„Pověz mně Verunko, co bys dělala, co cítila, kdyby naše, kdyby tvé očekávání sklamalo nás, a my v budoucí vlasti žijíce v nejkrajnější chudobě, propadli nuznému životu a bídnému osudu?“

„Co bych dělala? Co byste přikázal. Pracovala bych, co byste chtěl a kdykoliv byste chtěl, i neznala oddechu, až bychom si pomohli. Jen to by mne bolelo, že trpíte tím vy, jenž jste tomu nepřivykl. Já mnoho vydržím i — hlad! Hlad není to nejhorší!“

„A co jest to nejhorší?“

„Vy víte, co by bylo pro mne největším neštěstím.“

„Ano vím a věřím ti, tak jako ty mně věř, že nikoho jsem v životě tak nemiloval, jako tebe miluji.“

„A miloval jste již často v životě?“ — tázala se dívka, klopíc zrak a kryjíc jej řasnýma víčkama.

„Aj, aj, jaká to otázka Verunko? Tys zvědava!“ pravil žertem, ale po hlase bylo znáť, že otázka ta jej překvapila.

„Já bych to ráda věděla, vždyť jste mně tak málo vypravoval ze svého života. Byly krásné, byly vznešené, které jste miloval? Milovaly vás také? Lidé si povídají, že jste jich mnoho opustil a ty že se proto utrápily. Lidé lhou; pravda že lhou?“

„Aj, jdiž, jdiž; proč pak to chceš věděť?“

Dívka vidouc jej usmívajícího se, usmívala se také. „Nepovíte?“ tázala se čtveračivě a pozdvihši sklopené prvé oči a něžíc i tulíc se k němu, dodala: „Nepovíte-li, budu si mysleť, že lidé mluví pravdu.“

„Nevzpomínej minulosti; nechť lehne popelem i v duších našich; vymažme ji ze své paměti“ — pravil Petr hlasem tak stísněným, jakoby smutku duch byl nad ním přeletěl a byl se ho dotknul svou perutí. Zamlčel se mimovolně a hleděl před sebe v jediný bod na zem.

„Proč mlčíte?“ tázala se Verunka úzkostlivě.

„Nerad myslím o minulém. Minulosť našeho života jest částkou smrti naší. A kdož přemítá rád o skonání? Když si představím, že kus života padlo v nivec, že větry odvály na sta myšlének, sta citů, sta nadějí, z nichž budovali jsme si ráje své, tu zkormoutí se duše má. Za minulostí jako stín se plazí sklamání. Nemysleme o minulosti, nemysleme o smrti. Polož ruku na mé srdce, hlavinku svou na ňadra má a přesvědč se, že celé nitro, celá duše vyplněna jest láskou k tobě. Neklamu tě, když pravím, že oheň její i žár vyhasne jen s mým životem. Protož netaž se dítě, zdaliž jsem již miloval, leč věz a znej a ciť, že miluji. Co chceš znáti z mé minulosti? Chceš se mnou procítiti sta bolů, jež severním vichrem prověly a promrazily duši mou? Chceš se mnou promysliti sta zoufalých, smutných myšlének, jež sopkou lomcovaly v nitru mém, vyryly tam temné hieroglify hrozných dějů svých? Chceš se mnou projíti celý labyrint života skládajícího se z osudných ran, ustavičného sklamání, neštěstí, trestů bez viny, hříchů bez trestu, úsilí bez dosáhnutí, znoje bez radosti; ten děsný labyrint života, z něhož jen lásky niť, niť lásky Ariadniny vysvobozuje? Tys ta Ariadna, o níž jsem ti vypravoval — vše ostatní jest za námi. Neobracejme se tam.“

Verunka zářila blažeností při posledních slovech Petrových; cítila se jimi býť povznešenou.

„Ach, jak ráda slyším, když mne chválíte. Povězte mně ještě jednou, myslíte to opravdu, že jsem vaší Ariadnou?“

„Ano, opravdu to myslím, dítě mé.“

„Pak nevím, proč se tak bojíte vzpomínat minulosti. Já nahoře na vrchu velmi ráda se ohlížím za sebe, že překonala jsem tolik překážek. A tážete-li se mne, zda-li chci procítiti s vámi bolesti, které kormoutily život váš, odpovídám: Ano, chci procítiti s vámi vše, nejen blažené okamžiky přítomné, leč i strastné chvíle minulé. Bojíte se nových bolestí, nových neštěstí? Vím, že ne, jako já se jich nebojím. Nehrozíte-li se ani vy ani já pohrom nových, proč neměli bychom věnovati vzpomínku starým? Já bych vás znala jen z polovičky, neznajíc minulosti vaší.“

Z Verunčiných očí plál oheň, a v ohni tom zračila se odhodlanosť, láska, nadšení a vědomí duševní síly, kterou zničiti není s to nižádná pohroma. Petr cítil oheň ten i skrytou v něm lásku bez hranic. Zdálo se mu skutečně, že není to pouhá zvědavosť, jež klade dívce do úst ona slova.

Byl blažen vědomím, že jest předmětem lásky tak horoucí, šlechetné — a přece se bál odkryti jí dějiny činů, myšlének a citů svých.

Z okamžitých rozpaků vytrhlo jej náhlé zazvonění v předních pokojích. Volal Jindrouš. Petr se vzdálil a za malou chvilku se vrátiv, sdělil dívce,

že musí za příčinou příprav k daleké cestě jíť do nejbližšího městečka, odkud se vrátí teprvé k večeru neb v noci. Po té odemknuv klíčkem skříň, vyndal z ní jakési papíry, zastrčil je k sobě, a rozloučiv se s Verunkou, kvapně odešel. Šel prodávat své cenné papíry objednanému již kupci, by zaopatřil si nutné peníze. Papíry byly dědictvím po nebožtíku faráři.

Dívka zůstala samotna. „On mne nechce ničeho pověděti ze své minulosti, ba ani říci, kolikráte již miloval“ — šeptala si smutně a chodila rozčileně po pokoji.

„Já jsem dětinská, zvědava — to není hezké“ — kárala sama sebe. „Což na tom, zda-li již jinou také měl rád? Zajisté jej zradila!“

Marně se pokoušela přemoci svůj nepokoj, své rozechvění. Těkavý zrak její padl náhodou na skříň, z které byl Petr vybíral papíry; v zámečku vězel zapomenutý klíč. Věděla, že tam má všechny své dopisy a svůj denník. Skříň tu vždy starostlivě zamyká, skrývá před ní její obsah; tam ukryto jest zajisté nějaké — jeho tajemství. Rychlým krokem skoro skokem octla se u skříně, chopila se klíčku, a již dvěma obraty byla schránka odemčena. Zastavila se — ale neodevřela; v rukou držíc klíček, šeptata si: „Ne, neodevřu, byl by to hřích, bylo by to nepěkné!“ — Opět zamkla a učinila několik kroků nazpět, přemáhajíc svou zvědavosť.

Vzala do rukou knížku a chtěla čísť. Myšlénky byly rozechvěny, nesoustředěny; nerozuměla, co čtla, jen písménky se před ní kmitaly, a mezi nimi osudný klíček poskakoval z místa na místo. Pozdvihla očí a bázlivě je naň vrhla. Ze zraku vyšlehl oheň vášně; upustila knížku, zdvihla se, rychlým krokem skoro letem octla se opětně u skříně. Ještě několik slov vnitřního hlasu, ještě maličká přestávka — náhlé otočení klíčku — a skříň byla i odemčena i otevřena.

Na jedné straně byly v jednom balíčku svázané dopisy a vedle nich sešity, jež byly nadepsány „Zápisky.“ Dívka se rychle uchopila listů, spěšně je chtěla rozvázati, nemohouc ale rozuzliti stužku, kterou byly svázány, násilně ji přetrhla, hodila na zem, a již měla v rukou obálku, ležící nejvýše na kraji. Obálka musila skrývati více než list — byla většího objemu. Rychle ji strhla a držela v rukou podobiznu a psaní. Čtla — list Žofiin; viděla — její obraz a malý svitek červenou stužkou ovinutých vlasů její. Chvatně přečetši a uviděvši, vykřikla, jako by ji byla uštkla zmije. Zbledla, studený pot vyvstával na jejím čele; nohy ji sotva držely; potácela se a usedla na divan. Hleděla opětně a opětně i čtla opětně a opětně; vše se jí zdálo býti snem, z něhož čekala procitnutí. Byla zdrcena překvapením. Uzřevši, kdy list byl psán, věděla hned, že jest to rukopis

nešťastné baronky Bárovské, o níž si lid letos na jaře tak často a dlouho vypravoval.

„Bylo tedy něco pravdy, co si lidé vypravovali ještě letos na jaře“ — a potok slzí vyřinul se z pod černých, velikých sklopených řas, by ulehčil srdci i návalně nahromaděným citům. Byl to jediný konečný výraz bolesti skormoucených ňader.

„Vše jsem vám odpustila, vše vám ze srdce odpouštím.... shledáme se, ano shledáme se.... milujete mne ještě?.... Prosila bych vás, byste jednu květinu, nazvav ji po mně, pěstoval na okně svém.... ráda bych žila ještě po smrti nejen v citech, leč i v smyslech vašich.“

Dočetši, přistoupila k oknu, kde kvetla růže. „To jest květina ta, to jest ona, kterou tak starostlivě sám pěstuje. Jak krásně kvete, jak krásně voní. Ubohá!“ — a sklonila se k ní, jakoby vyssáti z ní chtěla všechnu vůni a s ní i city nešťastné Žofie. Rozpuštěný vlas splýval se skrání k něžné růži a pokryl její list i květ. Tak zamyšlena prodlela několik okamžiků; vzpamatovavši se, usedla na divan, podepřela hlavu oběma rukama, a cit podobný žárlivosti počal mraziti její ňadra. Byla opravdu žárliva, a v duši i v oku se něco zajiskřilo jako hněv. Uchopivši podobiznu Žofiinu, upřeně se na ni dívala. Co z ní chtěla vyčísť? Nic, než odpověď, zda-li byla žena ta krásna.

„Ano, byla krásna, velmi krásna“ — zašeptala

a skoro nevrle položila vedle sebe malý obrázek. Na to jej vzala zase do rukou, vstala, přiblížila se k zrcadlu, vzpřímila se, urovnala vlas i šat, setřela s očí i s tváří sledy slzí, dívala se upřeně na obraz svůj od skla se odrážející, pozorovala opětně a opětně podobiznu Žofie a šeptala si pak s úsměvem samolibosti: „Já jsem krásnější! Ano, jsem krásnější; ale ona byla snad vznešena, hrda — a já, já jsem prosta a ničehož neumím."

Nový pocit žárlivosti prochvíval ňadra ubohé dívky. Již nemyslila více na to, probírati se v denníku a v druhých listech Petrových. Žofie, její nešťastný konec, jejž znala, její láska k Petrovi do posledního okamžiku, Petrova láska k ní, tajemnosť jejího skonání, to vše tak ji zaměstnávalo, že zapudilo zvědavosť a chtivosť k dalšímu pátrání. V krátkém čase proběhla duše všechny krajnosti a potácela se z jedné zámeznosti na druhou. Petr byl středištěm, okolo kterého se otáčelo vše ostatní. „Jest vinen čili nevinen" — byly dvě myšlénky bojující v ní o vládu.

Brzy se vkradl ještě jiný pocit do její ňader, pocit viny. Učinila, co učiniti neměla, co jí její vlastní svědomí bylo prvé zakazovalo. Čekala toužebně Petra, aby ji vyvedl z labyrintu, do něhož uvrhla ji nešťastná zvědavosť.

Petr konečně přišel ještě za světla. První pohled na otevřenou dosud skříni, sklíčenou na

divaně Verunku, list po jedné a podobizna po druhé straně hned mu pověděly, co se bylo stalo. Ani slova nepromluviv, podíval se přísně na dívku. Nic nemluvíc, štkala; ani se nepozdvihla, aby šla Petrovi vstříc. Byl v rozpacích, co činiť, co říci. Našel konečně cestu, a pravil, co nebylo pravda:

„Nechal jsem zúmyslně klíč v zámku, chtě tebe zkoušeti; věděl jsem, že zvědavosť tvá, zvítězí-li, bude ti spolu i trestem."

Verunka ještě neodpovídala.

„Pověz mně, proč pláčeš?" — ptal se Petr.

„Což to nevíte? Musím vám to říci?"

„Ne, nevím. Pověz proč?"

„Pláču proto, že jsem se zvědavostí svou proti vám provinila; pláču i proto, že...." —

„Dopověz, proč?"

„Vy to opravdu nevíte? Ach, pláču nad tím, co jsem se zde z toho listu a zde z toho malého obrázku dozvěděla; pláču nad tím, že to tak nešťastně musilo přijíť a tak nešťastně skončiť; pláču bolestí nad Žofií nad vámi a — nad sebou."

„Nad sebou? Proč medle nad sebou?"

„Snad čeká mne osud podobný, snad čeká mne to nejstrašnější, co v životě mém mne může stihnouť. Vy víte, že jen toho se bojím, ničeho jiného. Ztratiť vás, to není již smrť, to po smrti peklo jest."

„Verunko, buď pokojna, prosím tě, ano, poroučím ti to. Či stále ti mám jedno a totéž opětovať, ti stále přísahať?"

Při slovech těch se Verunka zdvihla, a zavěsivši se Petrovi na šíji, prosila:

„Jen jednou mně to ještě řekněte, jen ještě dnes, a nikdy více nebudu vás mučiť o to. Ach, řekněte mně, že mne nikdy neopustíte, — povězte mně, že tak mne milujete, jako já vás — a já budu jako noc klidna, jako beránek ticha, jako dítě poslušna."

„Já ti to přísahám Verunko, já ti to přísahám při všem, co jest mně svatého i drahého, já ti to přísahám při památce mé ubohé matky, kterou vedle tebe jedinou v světě miluji."

„Ach, teď jsem zas šťastna. Hleďte, již nepláču; slzy již netekou... Když tak krásná slova slyším z vašich úst, jsem vždy blažena; nižádnému laskavému slovíčku vašemu nemohu odolati; každé mne táhne tak, jako ta boží duha, o níž matička má říká, že pije a ssaje k sobě vodu z potůčků a ze studánek. — A nehněváte se na mne, že jsem byla zvědava?"

„Měl bych se hněvať, dlouho a velmi hněvať" — pravil s úsměvem Petr, — „ale ne, nehněvám se. Jen jediný trest ti uložím."

„Jaký, jaký?"

„Musíš mně slíbiť, že přes dva dni se nepo-

díváš do zrcadla. Bude to pro tebe veliký trest, viď?" pravil žertovně Petr.

„Slibuji, svatosvatě slibuji" — odvětila Verunka tak opravdovým a slavnostním hlasem, jakoby šlo o smlouvu bezměrného dosahu. Petr se usmál.

„Proč se smějete? Myslíte snad, že nedostojím slovu? Mýlíte se. Věřte mně, že kdybych bývala v ráji Evou, Adam by dosud žil. Eva zajisté nemilovala Adama" — horlila dívka, jsouc napřed v nadšení sama nad sebou, jak statně bude bojovať a dva dni na sebe nepohlédne do zrcadla.

„A což, kdyby v zrcadle skryt byl svůdce a lákal?" — žertoval dále Petr.

„Ne ne, nepohlédnu. Kdyby mluvil jako anděl, zatknu si uši; kdyby byl krásný jako posel páně Gabriel na obraze, zastru si oči. Ne, ne, nepohlédnu."

„To by byl jeden trest; chci ti ale ještě jiný uložiť."

„Jaký, jaký?"

„Vezmi ještě jednou do ruky tu malou podobiznu, dobře ji prohlédni a pozoruj, postav se pak před zrcadlo a porovnej obraz v zrcadle s obrazem podobizny a pověz upřímně, který obraz se ti lépe líbí, chci znáti tvůj vkus. Musíš ale mluviť pravdu, jakobys byla u zpovědi."

„Toť přísný trest. Uložte mně jiný. Nejsem s něj. Prohřešila bych se proti starému přísloví,

že nikdo nemůže býti spolu i soudcem i stranou. Ukřivdila bych buď sobě buď druhému; ani ono, ani to nemám v úmyslu; chci být spravedlivou. Jde-li vám skutečně o rozřešení vaší otázky, jste vy zde jediný, jenž můžete pronesti nestranný úsudek" — odtušila dívka, smějíc se, že se jí podařilo svalit úlohu na Petra.

„Nuž tedy budu soudcem já" — pravil Petr, a vzav obrázek do ruky, zkoumal tu jej, tu Verunku, a zúmyslně prodlužoval pozorování i konečný výrok, tváře se při tom velmi vážně.

Ač Verunka věděla, že jest to pouhý žert, předce jí srdce bušilo očekáváním, a mimovolný růměnec pokryl jí tváře — měla strach i naději, jakoby celé její štěstí viselo na očekávaném výroku.

Pozoroval její rozčilenost a pravil po chvilce klidným soudcovským hlasem:

„Verunka jest krásnější ač Žofie byla velmi, ano velmi krásna."

Dívce spadl kámen se srdce. Věřila tomu a byla to také pravda.

Petr byl rád, že podařilo se mu tím obratem zažehnat bouři, jež mu hrozila. Šel ku skříni, vytáhl zapečetěný balíček, rozpečetil jej a vyndal z něho jinou, malou podobiznu. Ukazuje jí Verunce, pravil:

„Hleď, to jest podobizna mé matky v jejím mládí."

Verunka pohleděvši na ni, políbila ji a vykřikla radostně:

„Ach, ta je krásna, krásnější stokrát než já.“

Mezi tím vyndal Petr z téhož balíčku dlouhou šňůru lesklých perlí a zavěsil je Verunce k nemalému jejímu podivení na šíji, řka:

„To jest památka mé matky. Daruji ti je; nos je do mé smrti, a po smrti mé zas je daruj někomu, kdo ti bude nejdražší. Otec můj dal je matce mé, a ona po jeho smrti darovala je mně. Jsou to perly sultánky Zulejky.“

25.

Druhý den ráno šel Jindřich po svém zaměstnání, a Damian měl dosti času, aby si důkladně prohlédl krajinu. Chodil několik hodin semo tamo, hledaje stanovisko, odkud by mohl kresliti; nedostávalo se mu však klidu jako obyčejně, a dnes ho měl ještě méně. Brodil se, až unaven octl se východně od Doubí na vysoké planině, na jejíž pokraji stála o samotě hospoda. Bylo to právě opačnou stranou samoty Hájkovy.

Vstoupil v krčmu; nebylo tam nikoho, kromě jakéhosi spustlého člověka, jenž v rozedraných šatech v koutě za stolem opřen o stěnu, na polo spal, na polo bděl a sám do sebe něco bručel. Domácí byli všichni na poli; domácnosť hlídalo asi šestnáctileté mulaté děvče osmahlých tváří a

kyprých tvarů. Nosilo v konvích vodu do mědenců, bylo bosé, rozhalené, prostovlasé, rozčechrané a mělo na holém krku červené korále, jež sahaly v šňůrách až na obnažená prsa.

V okamžiku tom, když Damian vstoupil do světnice, bylo právě u studnice, čerpajíc. Přišedši nazpět, vylilo rychle vodu do mědenců, zahalilo si rozhalená ňadra a podívavši se svýma velikýma sivýma očima na cizince, zhurta se tázalo, nečekajíc rozkazů: „Chcete kořalky nebo piva?“

„Přines mi piva, kořalky nepiju“ — odvětil Damian, usmívaje se.

„To máte také pravdu; podívejte se tam na toho kořalu v koutě, jak vypadá“ — durdilo se děvče.

„Kdo pak je to?“

„Má na baráku podíl a dělá někdy, když se mu chce, ve fabrice; již čtrnáctý den zahálí a pije tady na dluh kořalku. Brzy dokořalkuje; počítám, že mu to tak stačí ještě na čtvrt léta“ — vypravovalo děvče jako husar a šlo pro pivo.

Dělník rozhovor ten slyšel a spustil:

„Co? Když může Stránský pater po nocích vodiť se s holkou, můžu já píť. Co není tvor jako tvor, co? Jak já se polepším, jen co si pořídím novou kazajku.“

„Stránský páter po nocích s holkou“ — opakoval si Damian tiše, a hned v něm probleskla my-

šlénka: „Petr ví o Verunce, snad je u něho skryta“ — ale bál se tázati se dále, aby věc mimovolně nezradil sám.

Mezi tím přineslo děvče pivo, a nevšímajíc si na dále hosta, šlo po svých. Za dveřmi si do sebe zabručelo: „No, ten člověk je ošklivý, toho bych si nevzala, kdyby měl třeba dvě hospody.“

Damian hleděl zapřísť s dělníkem rozhovor, nebylo však potřebí, aby se namáhal, neboť strýc Tonda, v němž vzpomínka onoho bouřlivého večera byla dnes náhodou roztála, pokračoval sám k sobě: „Měsíček svítil jako rybí oko a on se s ní vedl .... v noci ... v noci .... s holkou, a potom říkají lidé, že nemám píť. Jak pak nemám píť, když kněz chodí po nocích s holkou .... má kazajíčko .... kazajko .... až budu míť novou kazajku, pak se polepším ....“ Na to usnul.

Damianovo podezření rostlo; byl přesvědčen, že zakládá se na pravdě. Zavolav děvče, zaplatil a odešel. Ještě dnes chtěl nabyti jistoty, a proto se hned oklikami přes lesy a pole obrátil k Hájkově samotě, jejíž poloha mu z Jindřichova vypravování byla známa. Za záminku návštěvy své vzal si jednak přátelství s Jindřichem, jednak včely, jichž byl milovníkem a poněkud i znalcem. Nezastihl Hájka doma, Barbora mu sdělila, že jest na poli, že se ale za chvilku vrátí. I to mu nebylo

nemilé; domníval se, že od matky více se dozví než od otce. Začal s ní rozhovor.

„Jsem dávný známý patera Labského, a dozvěděv se od pana učitele, že u vás často bývá, myslil jsem, že ho zde zastihnu.“

„Nebyl u nás od té doby, co se nám přihodilo to veliké neštěstí“ — odpovídá Barbora a dala se při tom do pláče.

„Jaké neštěstí matičko?“ — tázal se Damian, jakoby ničehož nevěděl. Barbora odložila před cizincem všechnu jinak jí vrozenou ostýchavosť, neboť jej z řeči měla za prostosrdečného člověka. Proto vyprávěla, zalévajíc se zlzami, o náhlém zmizení své Verunky. Netajila ničehož; Damian se dozvěděl, že dívka od té doby změnila celé své chování, co se vrátila letos na jaře od tety, dozvěděl se také, že uviděvši poprvé Petra, nad míru se ulekla, ano že od toho času ubohé dítě se skoro nějak na mysli pomátlo. Staruška sdělovala pouhé pro ni smutné události, neznajíc jasně jejich příčiny a nestarajíc se hrubě o ně. Bylať naproti Petrovi beze všeho podezření; ctila jej co kněze, ačkoliv tajně tomu věřila, že Petr uřknul barouku a snad i její Verunku — bála se to ale vysloviť. Že by nevlídný a zamračený kněz ten byl schopen lásky k ženě, aneb že by miloval do konce její Verunku, o tom neměla ani tušení. Za to tím

více rostlo podezření Damianovo. Nečekal návratu Hájkova, rozloučil se s dobrou stařenou a slíbiv, že přijde opět, šel přímo do Stránska k Petrovi. Nabyl skoro jistoty, že o dívce ví a že připravuje se snad k útěku s ní. Necítil k němu nižádné nenávisti, ano to, co o něm sám bezprostředně viděl aneb slyšel, budilo spíše úctu k podivnému tomu muži, jemuž byl nad to zavázán i díky. Tušil, že vznáší se nad Petrem i nad Jindřichem chmůra, z níž do obou udeřiti může blesk. Vznikla v něm myšlénka, že je oba zachrání, ano, že je oba smíří. Ne proti sobě, vedle sebe chtěl je míti, měl velikou víru v sílu jich obou; doufal, že by nebylo nemožno Petra přivesti na dráhu jinou, než kterou nyní jde. Ač sám ničehož nedělal, chtěl přece, aby druzí pracovali. Měl za to, že Jindřich i Petr spojeni a smířeni mohli by konati věci veliké v lidu, uprostřed něhož žili. Lid byl mu jediným ideálem. Cíl byl jasný, ale cesta temná, prostředky žádné. Jiskra v něm dřímající vzňala se v plamen: byl to výsledek, že setkal se s Jindřichem. Příklad, vzor jsou často neodolatelny, budíce síly zdánlivě mrtvé. Již celý hořel žádostí, že napraví všechny poklesky dosavádního života svého novou činností v spolku dvou přátel. Domníval se, že je oba bude doplňovať, jsa mezi oběma středem, těžištěm. Nebylo ani stínu egoismu v jeho záměrech; chtěl celý rozplynouti se ve

svém předmětu. Smíření obou bylo podmínkou celé nové stavby jeho.

„Ano, já je smířím!“ — pravil si.

„Ale jak?“ — tázal se sama sebe. Náhlá vzpomínka na Herminu vynořila se v něm a s ní i strašlivá představa.

„Ano, já je smířím — nad hrobem Verunky! Jejich životy, jejich síly nemají padnouti za oběť dívce, dívka musí býti obětí jim.“

Ďábelský nápad ten chopil ho mocí neodolatelnou, a měl lehký boj, poraziti všechny ostatní myšlénky, jež mu pravily, že by bylo nespravedlivo, aby nevinná dívka byla předmětem blesků z obou chmůr proti sobě se valících, jichž elektřiny mají se vyrovnať.

„Spravedlivo jest, aby dva lidé, dva životy, dvě síly nebyly zmařeny pro život jediné, nepatrné dívky .... Nad její hrobem? .... Kdo jí učiní hrob? ... Jak má umříť? ... Kdo ji má usmrtiť? ... Snad ne já zase? .... Ne, ne, ne .... musí býť odstraněna, ale ne mnou ....“

Děsil se myšlénky, že by se měl po druhé v životě státi vrahem, a přece ho opět a opět myšlénka ta uchvacovala návalným proudem.

„Což není žádného jiného východu z toho labyrintu? Nelze dívku jinak odstraniť, leč smrtí? — Jest zajisté hezka, jako Hermina; mají ji patrně oba rádi pro její krásu; krása jest podmínkou

pohlavní lásky.... krása.... již to mám.... není potřebí, aby byl zničen její život.... zničím jen její krásu.... ano její krásu. Venkovské děvče bez krásy nebude více půvabné ani svým duchem.“

Prvé než přišel do Stránska, byl v něm již uzrál úmysl ten, jenž se stal pudem, neodolatelnou přírodní silou, démonem. Šlo mu o to, aby vypátral, kde je Verunka. Byl jist, že o ní Petr ví.

Přišel na faru předstíraje, jakoby nevěděl, že zde bydlí jeho dávný známý. Dal se ohlásiti jako cestující malíř. Petr jej přijal, nehrubě si ho ale povšímnul, a proto ho ani nepoznal. Po obyčejném pozdravu počal Damian:

„Jsem cestující malíř; maluji podobizny; nabízím vám své služby.“

„Děkuji vám; nemám ani úmyslu dáti se malovati, ani času k tomu seděti.“

Není-li jiné překážky, nežli té druhé, jest snadno ji odstraniti. Jste neobyčejně podoben jedné mně známé osobě, jejíž výraz tváře se mně tak hluboko vryl do duše, že z paměti bych vás mohl malovať. Podobnosť vaše s onou mně známou osobou jest překvapující; i řeč, i postava, i chůze jsou jakoby totožny. Přísahal bych, že se jmenujete Petr Labský a jste doktorem lékařství, kdybych vás neviděl knězem zde na faře.“

Petr byl slovy těmi vyrušen z lhostejnosti, pohleděl zostra na cizince, pronikavě se podíval

na jeho nepěknou tvář, a — poznal Damiana. Pojal ho nemilý cit, že stojí před ním svědek jeho minulosti; ale potlačil v sobě okamžité hnutí a přívětivě uvítal někdejšího svého nepřítele, s nímž jej byl pozdější osud smířil.

Rozpředli rozhovor. Vyznamenávali se oba bystrostí a pronikavostí; Petrovi bylo hned zřejmo, že host jeho nepřišel jej malovat a že má jiné zámysly. V domněnce té utvrdil jej způsob rozprávky Damianovy. Jakmile domnělý malíř zmínil se o kolující po dědinách pověsti, že z blízké vesničky zmizela náhle dívka a při tom zostra a pronikavě podíval se na Petra, věděl již tento, odkud vítr věje. Oba na sebe bystře pohlédli a oba se vzájemně i prohlédli. Právě ten pronikavý pohled je zradil; jeden chtěl čísti z druhého a četli oba vzájemně. Petr počal:

„Sejmete škrabošku, řekněte mně bez obalu, proč jste mne navštívil a co ode mne chcete?“

„Chci od vás, abyste mně řekl, kde je Verunka.“

Petr se zachvěl, ale rychlostí myšlénky se zpamatoval, a nepohnuv ani jediným svalem v obličeji, řekl chladně:

„Povězte mně dříve, kdo vás ke mně vyslal?“

„Nikdo.“

„Vy znáte učitele v Doubí.“

„Znám.“

„Poslal vás ten ke mně na výzvědy?"

„Ručím vám svým slovem, že nikoliv. Přicházím z vlastního popudu, abych se dozvěděl, kde je Verunka."

„Ode mne se to nedozvíte."

„Jste znalec lidí; že proti vám nemám nižádného nepřátelského zámyslu, víte vy tak dobře, jako já vím, že skrýváte někde Verunku, o čemž nikdo jiný v celém světě nemá ani nejmenšího tušení. Zapřísahám vás, povězte mně, kde jest."

„A já vás zapřísahám, abyste mně pověděl, proč to chcete vědět?"

„Abych vás zachránil."

„Před kým, před čím?"

„Před hrozícím vám bleskem."

Petr ještě jedenkráte se podíval pronikavě na svého hosta, zamlčel se, rozmýšlel se chvilku, pak rychle, jakoby násilně vstal, postavil se těsně před Damiana, ponořil v něj dýky svého zraku, ostřím jejich chtě vyzkoumati tajné myšlénky jeho. Damian klidně pohled ten snesl a usmívaje se, prohodil:

„Nitro lidské jest zapečetěným listem; z obálky a adresy nepoznáte nikdy, jaký jest obsah, ani tehdy ne, když známý vám jest rukopis adresata. Škoda, že nelze porušiti pečeť listů těch."

„Obálka bývá časem velmi průhledna, a lze proto někdy z listu alespoň několik vět uchytiť" —

odvětil Petr, vzal Damiana za ruku, vedl ku dvéřím vedlejšího pokoje, vstoupil veň, přešel s ním přes druhý pokoj, zastavil se u druhých dvéří, položil na ně ucho a pak je klíčem otevřel. Oba se octli na práhu, a naproti před nimi stála uprostřed pokoje — Verunka.

„Zde jest“ — pravil Petr.

Byla krásna; husté její vlasy, jsouce rozpuštěny bujně dolů po šíji a ňadrech, byly jako bílé oblaky, z nichž zíral obličej myšlénkou tichého nebe prodchnutý. — Byla patrně překvapena; proto vstala a blížila se ke dvéřím. V okamžiku tom ji právě zastihli. Tváře se polily růměncem; byla to barva divoké růže v prvním rozvití, a tak půvabna, že zdálo se, jakoby se šířila kolem vůně, kterou dýcháme v šírých polích, když vesna počíná se lesknouti již barvami léta.

Damian opíraje na dívku zrak, stanul jako zkamenělý; dlouho, dlouho se na ni díval.

„V celém životě neviděl jsem krásy podobné“ — šeptal si, nemoha odvrátiti od ní očí svých.

* * *

„Co chcete nyní počít?“ — tázal se Petr Damiana, když byli opět samotni. „Chcete mne zradit?“

„Otázka ta působila by mne pocit bolestný, kdybych nevěděl, že ptaje se tak, již znal jste mou odpověď. Zachránil jste mně život.“

Když Damian odcházel z fary zadními vrátky přes zahradu do polí, potkal v ouvozu člověka způrného vzezření, jenž ho patrně očekával a který pravil mu:

„Pane, vy znáte tajemství tam té fary; já je znám také. Tolik vám však pravím, jestli tajemství to zlým úmyslem neb jakoukoliv neopatrností se strany vaší bude zrazeno, já vás zabiju — přísahám, že vás zabiju.“

Nečekaje odpovědi, rychle se vzdálil a šeptal si: „Musím se dostať do Ameriky a vymstiť se tak celému světu.“

26.

Damian se usídlil na delší dobu u Jindřicha, jenž mu vykázal malý a příjemný byt v prostranné a pohodlné světnici své budovy, odkud byla rozkošná vyhlídka do okolí. Počal pilně malovati jakýsi obraz, a věnoval práci té větší časť dne. Prázdný čas věnoval společnosti Jindřichově a Hájkově, jejž navštěvovali společně. Kromě toho býval skoro denním hostem Petrovým. Chodíval k němu nejvíce pod večer a zůstával někdy i déle do noci. Při návštěvách těch seděli obyčejně on, Petr a Verunka pohromadě v pokoji, kde ukryta byla dívka; jich všech tří schůze měly ráz tajnostný a proto přítulný. Damian bavil oba rozhovorem a vypravováním příhod z posledních dob svého tulá-

ckého života. Vypravoval zajímavě, ba skoro krásně; byl někdy vtipný, a události jím předváděné byly tak živé a tak drasticky vyvstávaly, že Verunka bývala všecka pohroužena v jeho děj a takměř visela na jeho ústech. Damian jí byl sympatický; vycházelo z něho teplo, jež mile hřálo a nepálilo. Mimo to i soucit a lítosť, kterou s ním měla, přičinily se s dostatek, aby jí byl milý. Tak upjatě to poslouchala, jako ondy v nejněžnějším mládí svém, když matka aneb někdo jiný vyprávěl jí pohádky o zakletých dívkách a jich vysvoboditelích. Damian na vzájem věnoval celou pozornost jí a uprostřed vypravování hleděl v její půvabnou tvář. Zdálo se mu, že dívka jest každým dnem krásnější a že krása její každým dnem jest živější, duševnější, prodchnuta jsouc jakousi myšlénkou, jakousi ideou, která roste do výše a zraje; zdálo se mu, že do duše dívky té se slunéčka padá světlo, světlo to že stává se teplem a obé že odráží se v jejím výrazu, její tváři. Nemýlil se; byla to pravda. Duši její kromě okamžitých chmůr smutku, touhy po domovu a vzpomínek na tatíčka a matičku, byla plna lahody i pohody, a pod slunkem dosažené lásky vyspěla v netušenou, sebevědomou sílu, z níž pryštila krása. Ani svědomí ji netížilo; měla za to, že nespáchala žádného zločinu; že následujíc hlasu svého srdce, ničehož nezavinila, co by zasluhovalo trestu; měla za to, že ani jinak jednati

nemohla, než jak jednala. Z její otevřeného modrého oka zíral celý klid její duše; nižádného bolu, nižádného strachu, nižádné myšlénky zoufalé nebylo tam; byla tam jen naděje, víra a láska. I Petr stál pod její září; zdálo se, že zjemněl, ano že změnil i poněkud drsné chování naproti lidem.

Kdykoliv Damian hleděl na Verunku, zatřásla se jeho duše a hleděl na ni stále, kdykoliv u ní byl, a proto se i duše jeho u ní stále chvěla; ano i tenkráte, když byl od ní vzdálen, probíhal jím tajemný proud. Nevěděl co počíti; přemítával sice dosud o svém záměru, jaký si byl předsevzal, když poprvé ubíral se k Petrovi, — ale ztratil sílu vůle, aby jej vykonal. Na místě odvahy vkrádal se v duši jeho povlovně žel i bol a s ním mlhavá, tajemná touha po štěstí a klidu.

Byl počátek srpna; den klonil se k večeru; byl to čas, když v údolích již slunce zapadlo, po stráních táhnou se dlouhé stíny a na návrších leskne se ještě zapadajícího slunéčka světlo v nádechu růžovém. Damian po celodenní práci šel přes vrchy na faru. Zde onde již pole prázdna a ze strnišťat na vrších dul ostrý dech větru. Ovál jej umíráním; umírání jest hroznější než smrt Tam v dáli šuměl háj, v malém jedloví cechtal čermák, slavík to severu a podzimu, a zde onde po obloze kroužil dravec. Stanul. Obě dědiny, i Stránsko i Doubí, ležely hluboko pod ním v temném stínu dvou ou-

valů, jedna z předu, druhá ze zadu; modrý kouř se nesl nad domy tiše vzhůru k nebi, až na obloze beze sledu zanikl jako myšlénka, jako modlitba. Lid se vracel s polí. Damiana kormoutilo vše, i pohled na lid ten. Zdálo se mu, že lid jest tak smuten a nešťasten, jako on sám: „Rodí se jako polní tráva, jako polní tráva žije i umírá; modlí se i děkuje a nemá za co, leč život by byl statkem nejvyšším. Žije bez myšlénky v trudu, nouzi a bídě; hlad jest jediným mu pánem i králem, jemuž obětuje vše i život. Zde oráč žene volky své domů. Přemýšlí, jak sladký bude sen a ve snu se mu bude zdáť, jak z jitra bude orať zas; tak ve dne o noci a v noci o dnu přemítá a zaklet, točí se v kruhu tom jako zakletá do kruhu země. Tam na nebi již hvězdy! Zda země naše jediná jest, jíž v okeánu světů dán bol i touha údělem? Zda třpytné hvězdy ty plodí tvory, jež srdce mají i cit a v útrobách svých žal i zármutek? Zda třpytné hvězdy ty plodí také tvory, muže i ženu, do jichž útrob vkrádá se láska jako pára, jako mlha, až nakupí se tam v oblak, v chmůru? Zda hvězdy ty plodí také tvory, jichž srdcem a mozkem probíhá myšlénka krásy? Krása, krása! Ona prodchne i bol i neštěstí a bol stává se slastí, neštěstí stává se blahem. Verunko, Verunko! O kéž bych mohl vzíti tě do náruči své a vzlétnouť pryč s tebou se země té do jiné říše, do jiné hvězdy, k jinému slunku,

jež lahodněji posílá proudy tepla i světla tvorům svým. Té zemi tě nechat, nechat té Petrovi? Vidím tvůj osud — budeš nešťastna a daleko někde od rodné půdy své zahyneš, jako kvítek, jenž přesazen, pod jinou oblohou ztrácí vůni svou. Raději mrtvou bych tě viděl, než v moci jeho, raději na márách, než v jeho objetí. Smrt? Smrt mně i jí? Toť zas hnusná, ďábelská myšlénka, jež sletěvši s mraků příšerných, jako dravec uchopila se nitra mého, nořic v ně spáry své, až krvácí. Jsem zmítán cizí mocností, jež — tak zdá se mně — nevyrostla na nivě duše mé, ale přiletěla odjinud. Smrt jí i mně?!“

Tak blouzně v duši své, přišel již za tmy na faru. Našel Petra u Verunky, ale za malou chvilku se Petr vzdálil do předních pokojů a maje nevyhnutelnou práci, nechal oba samotny.

Verunka seděla na nízkém divanu, hrála si perlemi na šíji zavěšenými, hleděla upřímně na Damiana a vidouc jej zamyšleného a mlčelivého, pravila k němu hláskem, jako stříbro znějícím:

„Nebuďte tak smuten a vypravujte mně zase něco ze svých cest, vypravujete tak pěkně.“

„Budu vám povídat pohádku. Chcete?“

„O zakletých dcerách královských a vysvoboditelích královičích? Já jsem již jich mnoho slyšela; jsou hezké, ale všechny si podobny, skoro stejny.“

„Ano, ano, skoro všechny stejny — najde ji zakletou, vysvobodí ji, zamiluje se do ní a pak se vezmou. Na místě králeviče bývá to také někdy jen hloupý Honza. Budu vám vypravovať pohádku o zakletém Honzovi — chcete?

„O zakletém Honzovi? Tu jsem ještě neslyšela, vypravujte.“

„Tak byl jednou jeden táta a máma a ti měli Honzu. Byli velmi chudí a Honza byl v obličeji ošklivý a malé postavy. Dali jej učiť na housle, i byl z něho dobrý muzikant. Když byl vyrostl, upekla mu máma buchty, a milý Honza šel na vandr zkusit světa. Buchty brzy snědl a po té neměl býť od čeho živ; chodil ale a vandroval přece. Byl to ošklivý sice, ale hodný hoch. Každého měl rád, s každým by byl srdce rozdělil, a kde viděl chudšího, než sám byl, dal mu vše, co měl. Proto sám ničeho nemíval, trpíval nouzi a hlad, ale vše snášel a při tom hrával na housle sobě i jiným. Hrával pěkně, a když boubelatá děvčátka při tanci se naň dívala, šeptávala si: „Jak krásně hraje, škoda, že je tak ošklivý.“ Řeč ta ho vždy bodla do srdce, vyřinula se mu při ní slza s očí, přestal hráť a šel dále; ale kdekoliv hrál děvčátkům, vždy a vždy slyšel opětovať: „Jak krásně hraje, škoda, že je tak ošklivý!“ Bolelo ho to, i brodil světem, hledaje dívku, jež by mu nevyčítala jeho podoby, dívku, jež by jej milovala.

Hledal marně; každá řekla: „Jak krásně hraje, škoda, že je tak ošklivý!“ — Proto hrával vždy jen po tmě a pod okny hradův, a když dcery rytířské, otevřevše za večera okna a naklonivše se ven, aby lépe slyšely, mezi sebou hovořily: „Jak krásně hraje“ — hned přestal a utíkal pryč, aby nemusil, ukázav se, slyšeti dodatek: „Škoda, že jest tak ošklivý.“ — Nejraději hrával sám sobě, lesům a ptáčkům v nich; nevytýkaly mu jeho podobu. Někdy zarmoucen stával u studánky, díval se do ní a vida sebe i svou tvář, vzdychl si: „Škoda že jsem tak ošklivý.“ — Jednou přišel do pěkné krajiny, a tu mu vypravovali, že jednomu mocnému rytíři ztratila se ze zámku jediná, nade vše milovaná dcera. Rytíř sliboval veliké bohatství a ruku dcery tomu, kdo mu ji nazpět přivede. I pomyslil si ubohý hoch: „Bohatství nepotřebuji — k čemu? Ale kdyby tak rytířská dcera, až ji vysvobodím, do mne se zamilovala!“ — I počal hledať zmizelou a stále si opakoval; „Snad mne bude míť ráda, až ji přivedu otci nazpět.“ — Chodil dlouho z jednoho kraje do druhého; chodil pustinami i lesy, přes hory i planiny, hrával pod každým zámkem rytířským, vyzvídaje, zda-li v některém není ukryta; zakoušel zimu i vedro, ale nic ho neunavovalo, neboť na mysli mu tanula krásná dcera rytířská a odvahy mu dodávala naděje: „Snad mne bude míť ráda, až ji přivedu otci nazpět“.

Přišel k jednomu zámku, kde bydlel rytíř čaroděj. „V tom zámku by mohla býť“ — myslil si, a přemítal, jakým způsobem by se přesvědčil o pravdě. Šel k rytíři čaroději, a zahrál mu. Tomu se hra líbila, i ptal se, zdali umí také něco veselého. Když přisvědčil, vedl jej čaroděj do veliké, zlatem vyšperkované síně, kde uprostřed na hedvábném loži smutna seděla ukradená dívka. Hoch sáhl po smyčci a houslích, pohlédl na dívku, chtěl hráť — ale nemohl. Ruce mu náhle zkameněly a housle nevydávaly svého hlasu. Byl přimrazen, zaklet zlým čarodějem, jenž stoje vedle něho, zahřměl: „Tak dlouho budeš za trest, že jsi chtěl osvobodiť tu dívku, zaklet zde pevně stáť v mukách nejhorších, dívaje se na ni a hoře k ní láskou, až ona, ta nejkrásnější pod sluncem, tebe, toho nejhnusnějšího na světě, obejme, políbí a tak tebe i sebe osvobodí.“ — Ubohý hoch, zahořev nevýslovnou k ní láskou, v nitru si vzdychl: „O kéž bych jí mohl alespoň zahráť na housle své“ — ale nemohl.

Damian přestal náhle vypravovať a hleděl upřeně na Verunku, jež netrpělivě dychtila dověděť se konce. Hleděla naň tak, jako on na ni, jsouc překvapena a nemohouc pochopiť, proč. Konečně přerušila napnuté mlčení otázkou:

„Jak se to přec skončilo s tím ubohým hochem? Vysvobodila jej nalezená dívka?“

Uslyševší dívka výrok čarodějův, dupla krásnou, malou nožkou; hrdě se usmála a pravila: „Věčně zde bude ošklivý ten člověk zaklet přede mnou stát, neboť nikdy, nikdy jej nepolíbím.“

Ubohému hochu kanuly slzy po skostnatělé tváři a v nitru si vzdychl: „O kéž bych jí mohl alespoň zahráť na housle své“ — ale nemohl, a stojí tam dosaváde, čekaje okamžiku lásky, a s okamžikem tím i osvobození od muk pekelných.

„Ošklivá princezna“ — pravila Verunka. Hněvem a lítostí by se byla dala málem do pláče.

„Je vám líto ubohého hocha toho?“

„Jak bych ho nelitovala, když byl tak hodný a dobrý a tak krásně hrál. Škoda, že byl tak ošklivý!“

„Co vy byste činila, kdybyste byla na místě oné dívky?“

„Co bych já činila? Ach, obejmula bych jej již proto, že byl tak nešťasten.“

Damian uchopil dívku něžně za obě ruce, pohleděl ji jemně do tváře, a pravil hlasem roztouženým, skoro bolestným: „Já vám ale pravím Verunko, že byste jej neobejmula, neboť ten ubohý, zakletý hudec — to jsem já; a ta princezna — to jste vy!“

Verunku polil ruměnec; ulekla se, byla zaražena, udiveně hleděla na svého společníka, a teprvé po chvíli vzpamatovala se a odvětila: „Zastrašil

jste mne tou pohádkou; nestrašte mne, prosím vás; já jsem se tak ulekla."

„Přísahám vám Verunko, že jest to pravda."

Byla omráčena. Dech se jí zkrátil, urychlil, srdce jí mocně počalo tlouci, krev proudila bouřlivě ve všech údech, svaly okolo úst se chvěly, ruce klesly do klína: zastihlať ji zpráva nejstrašnější. Nemluvila ani slova; jen výraz její tváře a hnutí ňader prozrazovaly, co se děje uvnitř.

Damian pokračoval hrobovým hlasem:

„Já to vím, vy mne neosvobodíte. Mé srdce zůstane na věky zakleto a noha má ponese mne dále světem bez účele a cíle. Neuvidím vás snad nikdy více, aniž uvidíte vy mne; ale myšlénky mé budou vás doprovázeti všude, kamkoli kročíte." Měl se k odchodu.

Horký proud slzí vyřinul se z očí dívčiných a zalil jí tváře. Uchopivši se jeho ruky, pravila:

„Odpusťte mně vše, jestli jsem vám něco zlého učinila, jestli jsem vám něčím ublížila Ach, proč jste mně vypravoval tu nešťastnou pohádku? Ta pohádka jest vším vinna."

„Musil jsem vám to Verunko pověděť, abych ulehčil svému srdci, svému břemenu. Buďte navždy s bohem a — zapomeňte na pohádku!"

* * *

„Proč odešel dnes Damian tak časně?" — tázal se Petr Verunky, když byli sami.

Dívka se zapýřila, odvrátila obličej a něco hledala, dělajíc, jako by neslyšela.

„Slyšíš Verunko, proč pak odešel Damian dnes tak brzy pryč?“

„Já nevím; snad mu něco bylo, byl smuten“ — odvětila v rozpacích.

Petr uhodnul, že se mezi oběma něco událo.

„Jest to poprvé Verunko, co přede mnou něco skrýváš“ — pravil, a obejmuv ji a políbiv na čelo, dodal prosebně i něžně: „To nesmíš dítě; musíš býti upřímna ke mně tak, jako já jsem k tobě. Viď, že mne povíš vše?“

Na to mu vypravovala Verunka pohádku o nešťastném, zakletém Honzovi.

* * *

S těžkým srdcem ubíral se Damian nazpět. Myšlénky se naň hrnuly jako roj a bodaly jej svými žihadly.

„Musil jsem jí to říci. Buď navždy s bohem — zapomeň na pohádku, já na ni nezapomenu. Láska vstoupila jako anděl míru mezi mne a ji, mezi mne a mé úmysly, mezi mne a mou budoucnosť — a přece jsem nešťasten; nešťastnější než kdykoliv jindy, nešťastnější snad, než kdybych byl s to provesti svůj pekelný zámysl. Ne, ani vlásku jí neskřivím, ač vím, že bude nešťastna. Jdi a odpluj s ním v cizí svět, kam nesou tě naděje i

lásky perutě .... Snad sním?!... Ne, nesním, ale uzavřen v tmavou kobku toho něčeho, co nazýváme nitrem svým a duší svou, cítím, že tam venku mimo žalář můj něco se děje, něco hřmí, buší, věje, duje, klokotá, hýbe se, chvěje, kmitá, chvátá, žije, víří a já nevěda co to, něco tuším, spojuji v obrazy, tvořím si děj a kladu mimo žalář svůj to, co bylo v nejvnitrnějším vnitru mém. V tůních mých tam na dně spal bol a láska; jakýs ale démon zaťukal na okénko mého žaláře a probudil je. Vstaly, a ejhle: vytvořily si Verunku! Ne, to není skutečnosť, jen jakési tušení něčeho kolem mne, o čem nevím, co jest a odkud jest. Pryč, pryč vy obrazy, usněte, spěte zas tam na dně, nechci vás, pryč z duše mé. Svéte burácej, já jiný obraz vykouzliti chci z ňader svých. Tam na severu ledových vrchů poušť a nad ní čirá noc; obloha jako klenba železná, na jihu ve tmě rudý bez paprsků luny bod, tam ještě dále na půlnoc tajeplná zář, jako brána do pekel, jako plamen z nich sálavý. Jsem velikánem, obrem, stojím opřen o žezlo na štítu hory nejvyšší, temenem dotýkám se nebes klenby železné, maje obrácený zrak k záři tajemné. Stuhly v kámen oudy mé, jsem celý led, zamrzla tvář, zimní vichr jest můj dech, jen ještě srdce žije starým životem. Čekám, až i ono zamrzne .... Již zamrzlo vazbou nejtužší a poubý ledu kus v hrudi mé studené, jako sever

sám. Kroky obrovskými sestupuji s hor a vleku se v kraje, kde hřeje sluníčko. K smíchu jsi mi ty žhavý bode; tolik tepla nemáš, bys roztavil můj led a zahřál můj mráz. Kudy kráčím, kudy stoupám, ráj se mění v poušť, a kam dýchám, pálím mrazem vesny květa zeleň bujivou; kam pohlédnu, padá sníh, neb tuman sychravý, a koho dotýkám se berlou svou, mrazem tuhne, umírá. Smrť přede mnou, poušť za mnou. Lidé klekají a prosí o život — ne, nikoho neživím. Proč neživím? Budu živiť a dotýkať se lidí jen prstem svým. Tím hůře jim, dotýkám se jich a na koho sahám, s kým se setkám na pouti své, ten věčně věkův nešťasten. Vztáhl ruku jsem na srdce, i vadne, tomu na hlavu, a zběsilý rej myšlének štve, honí, pálí a mučí jej. Každou duši otravuji dechem, do každých ňader sypu jedu, každý cit činím želem malátným, neb žárem bolestným. Ha, daří se to výborně! Půl světa již v peklo změněno, vše se vzájemně honí, štve, vzájemně loupí, vraždí, pláče, naříká, hromadně umírá — jen ještě ta zde, ta. Prokletá dívka, jde přede mnou, jest krásna jako vesna, půvabna jako zora, svěží jako orosené poupě a šťastna — směje se — stůj! Nestojí — za ní v hon — dechnu na ni — rozmáčknu ji — stůj! Jsem unaven, nemohu ji dostihnouť a přece neutíká, jen jde.... Verunko, počkej! Ne, já ti neublížím, jen tě obejmu, abych se ohřál. Hu, je mi zima,

v stuhlou kosť zamrzl mi cit, chci ho ohřáť na tvých paprscích. Počkej na mne. Co to? Taju, rozplývám se, hyne síla má, berla padá mně z ruky, klesám, klesám jí k nohám — Verunko. Ona mne nezdvihá, jde pryč — Verunko!“

Sklesl do mechu na pokraji lesa, jenž pokrýval hořejší čásť stráně, a před vnitrným zrakem jeho hnal se divý rej pestrých obrazů, jež vyvstávajíce z mlh, v mlhy se ztrácely.

27.

Jest teplý večer srpnový, sobota. Měsíček svítí a vrhá na zemi bledé, stříbrné světlo. Petr sedí u Verunky; oba se dívají oknem ven. Vyhlídkou jim údolí, kde se lámou a stýkají stíny. Chrám vrhá stín nejdelší, jenž šerý leží jako chmůra na celé vísce. Zdálo se, jakoby v sebe vpletené stíny ty žily, se hýbaly a jakoby se v nich chvěl tajemný život čarovné báje, jejíž počátek řine se z krajin neznámých a jejíž konec ztrácel se hudby zvukem někam daleko.... daleko.... kam nesáhá ani sluch ani zrak lidský, kam touží obraznosť a letí tušení.

Verunka dnes smutna. Jest se jí zejtra na vždy rozloučiť s těmi krásnými horami, její kolébkou, a jíti v neznámý kraj. Vše přichystáno — zítra večer vydají se na cestu, a to tak tajně, že i směr jejich dráhy bude na dlouho tajemstvím.

Hledí tam, kde za vrchem její domov — krásná Hájkova samota. Zatoužila po ní, a opřevši rukou hlavu, patřila smutně v onu stranu.

„Co je ti Verunko?“ — táže se Petr. „Lituješ snad svého kroku?“

„Nejmenujte lítostí můj smutek, mou touhu. Přála bych si v životě jen ještě jednou spatřiti náš dům, svou zahrádku, svou jablůňku, býti na blízku matičce, tatíčkovi. Přála bych si v životě jen ještě jednou pohlédnouť v okénko mé komůrky, kde na stěně visí můj zapomenutý, malý zlatý křížeček, který jsem od maličkosti své nosila na krku. Škoda, že jsem ho tam nechala.“

„Na to na vše není nyní čas mysleť, milé dítě. Zapuď vzpomínky ze své hlavy, ze svého srdce. Ne, ne, dítě, nemysli na nic, jen na zítřek, na pozítřek, na naši cestu. Celou síť ostražitosti musel jsem splésť, aby se v ní všichni lapili, kdo by chtěli sledovati směr našeho útěku. Jindrouš jest již napřed a tak vše jest nastrojeno, že mine celý týden, ba více, prvé než se zde kdo dozví, že jsem utekl já, že jsme utekli spolu. Celá osada bude mysliť, že jsem odjel k baronu Holinskému a od něho k své matce na návštěvu do Uher. Za tři dny jsme na moři, na šírém dalekém moři, jež nás ponese v krásnou budoucnosť. Verunko, jsem již pouhou myšlénkou šťasten, ach, což teprvé bude skutečnosť. Jsi také šťastna?“

„Ano, jsem šťastna vaší i svou láskou, vaší i svou nadějí. Ale ještě před odjezdem vás o něco prosím. Učiníte mně to k vůli, musíte mně to učiniť, jest to poslední má prosba zde.“

„Neodepřu ti ničehož.“

„Dovolte a půjdu dnes v noci podívat se ještě jedenkráte na náš dům, na naši samotu.“

„Jaká zpozdilá myšlénka, Verunko! Upusť od toho, mohl by tě někdo shlídnouť, a pak by bylo veta po našem útěku, ba veta po našem štěstí.“

„Nechte mne, prosím vás, nechte mne. Půjdu tak tiše, tak ostražitě, že mne nikdo, nikdo nezahlédne. Ach, proč v tom mém štěstí musí býť i trpká kapka zármutku!?“

„Jsi tím sama vinna, Verunko. Jsi jako všichni lidé. V blažených chvilkách svého života tak dlouho hledají kolem sebe, až něco nacházejí, co vrhají v jasný, čistý, svěží strumen svého blaha, aby jej zkalili, podobni jsouce malým dětem, jež, když se byly napily, házejí kaménky v křišťalové studánky lesní. A když lidé nemohou ničeho najíti mimo sebe, hloubají a ryjí ve vlastních útrobách, až tam odtud dobudou myšlénku, cit, jímž svůj zdroj mutí. Verunko, ty jsi také taková.“

„Já nehledala trpké vzpomínky; přišla sama. Hleďte, můj tatíček, má matička — jak jsou oba nešťastni! Já cítím jejich neštěstí.“

„A to jsi nevěděla dříve, než jsi se odhodlala

ku kroku tomu, že budou nešťastni? Odkud teprvé nyní tato myšlénka?“

Verunka se přivinula přítulně k Petrovi, vzala ho za ruku a něžně naň patříc, pravila prosebně:

„Nehleď a nemluv tak přísně. Vidíš, mně se zdá, že až spatřím ještě jednou náš dům a vše, co kolem něho jest, až ještě jednou a naposledy snad v životě svém budu blízko tatíčka a matičky, že se mně ulehčí, že se mne spadne všechen smutek, že všechny myšlénky mé budou opět jen tvými. Zdá se mi, že mně bude dobře, že budu úplně šťastna, až tam nechám své slzy. Usednu za hustým keřem bezu, co roste nad naším domem, posednu si tam v trávě a vypláču se. Mně se chce plakať, pusť mne, pusť.“

„Pojď dítě, vyplač se v mé náruči. Zaros, ba zaplav je slzami; snesu je všechny, byť žhavější byly nad oheň.“

„Ne, v tvé náruči plakať nebudu, nesmím a nechci. Pusť mne, prosím, pusť; přijdu nazpět, přijdu hned.“

„Verunko, nechoď, ať nestihne nás nehoda!“

„Pusť mne. Mne do smrti by tížila bolesť, že nemohla jsem posledníkrát spatřiti vše to, co mně bývalo drahé, uprostřed čeho jsem vyrostla.“

„Vždyť ani otce, ani matky neuvidíš.“

„Nechť neuvidím. Snad uslyším jejich hlas a

byť jen jejich dech! To mně dostačí. Ty mně toho nemůžeš odepříti, neodepřeš."

Obrátila k němu oči své, upřela naň prosebný svůj zrak. Petr neodolal.

„Nuž tedy buďsi, ale půjdu s tebou."

Vytratili se skrze zadní dvířka a šli společně polními pěšinkami, by nemuseli okolo lidských příbytků. Po vsi chodila mládež a zpívala známé Verunce písně. Bylo lze dobře rozeznať hlasy dívek i hochů, ba i hlasy jednotlivé. Bylo ticho a každý zvuk se nesl daleko. Verunka by se byla málem dala také do zpěvu; tak ji to vábilo, tak ji to táhlo — vždyť již dávno tomu, co ani živého hlásku nevydala. Šli tiše polními stezkami, až zpěv mládeže se pomalu ztrácel a splynul v jediný jen zvuk, do něhož se mísil štěkot psů. Vedle nich neb před nimi zdvihlo se zde onde vyplašené stádo koroptví, a frčíc několik sekund v povětří, usadilo se dále v poli. Zde onde i cvrček cvrkal a tam v stínu v údolí na trávě svítila svatojanská muška.

„Ještě svatojanská muška, jaký div" — vykřikla Verunka a již ji měla na dlani. S dlaně ji posadila na konec prstu, pozdvihla ruku do výšky a muška vzlétla. Neletěla daleko; spadla opět do trávy. Dívka se nemohla od ní odloučiť; přiblížila se opět k ní a hleděla, jak světluška lesk svůj skrývá mezi travinami. Petr napomínal k pospěchu. Měla ráda světlušky a ještě v chůzi obracela se

k místu, kde ztratil se její lesk, opakujíc si po tichu: „Ještě svatojanský brouček.“

Jediná muška vzbudila u ní celý ručej nových citů a vzpomínek. Zamyslila se, byla smutna. Petr nemluvil též, a tak šli tiše vedle sebe, až přišli na vrch, odkud se sestupovalo dolů k Hájkově samotě se strany severní.

Nad samotou ve velikém půlkruhu rozprostíral se černý les, mezi ním a domem byla louka, a na ni několik keřů černého bezu, jenž přiléhal k stavení. K severní straně té bylo okno z Verunčiny komůrky; okna od světnice hleděla k jihu a k západu.

Petr a Verunka prošli lesem a stanuli na jeho pokrají. Dívce zabušilo mocně srdce. Uzřela svůj dům a vše jí známé. Tu mohutný jasan stínil celou střechu, tam dále za ním stála její milená jablůňka! Sama ji sázela, sama pěstovala, sama pomáhala roubiť — a letos rozmilý strůmek má první jablíčka. Vidí je až odtud, jak tam visí postříbřená měsíční záři. Před ní keře černého bezu, tam na pravo za sadem celá řada úlů, jichž pestrou barvu lze odtud rozeznať. A před okny její zahrádka. Nemůže odolať — jde blíže. Petr ji zdržuje; marně; ona jde ku předu; on mimovolně za ní. Došli až na severozápadní roh domu před bezové kře, jichž listí dotýká se zdi. Tam odtud vidí do okna své komůrky; jest otevřeno, vnitřku

tma, nikdo tam. Kolem vše ticho; Verunka napíná sluch, by uslyšela alespoň jediný známý zvuk. Nahýbá se více ku předu, vidí do své zahrádky, a tam tatíčka a matičku. Sedí oba vedle dvou keřů brotanů na drnové lavici přiléhající ku stěně. Tatíček hledí němě před sebe na jedno místo, a kouří z krátké dýmky své. Matička vedle něho pláče, neboť si chvílkami utírá s tváří slzy. Všude ticho, jen tam dole v rokli zurčí potůček; chvílkami ozývá se z chléva černá jalůvka, co má bílou hvězdu na čele; chvílkami zavrčí i Filaks, uvázaný dole před domem u budky na řetěze — a zase ticho. Tatíček se zdvihá, klade matičce ruku na rameno a praví hlasem neobyčejně měkkým, jakým nebyl zvyklý mluviti: „Zanech pláče, Barboro; pojď, již je pozdě, já pustím psa, zavřeme a půjdeme spať. Bohu vše poručeno.“

„Nech mne, nech mne“ — odpovídá matička — „já se snad v slzách rozplynu. Mé dítě, mé ubohé nešťastné dítě!“

„Kdož ví, zda více nešťastné, než nezdárné. Pojď — bohu poručeno!“

„Já na boha budu naříkať. Co jsme mu učinili, že nás tak navštěvuje?“

„Nerouhej se!“

„Svůj celý život bych za to dala, kdybych jí jen ještě jedenkráte uviděla. Jak bylo krásné, poslední dítě mé! Již nebudu nikdy její bílé vlásky

česať a plésť do vrkočů, již nebudu nikdy její bílé čelo hladiť. Již nebudeme nikdy spolu chodívať v neděli do kostela a spolu se modliť. Jen ještě jednou bych ji chtěla v životě svém spatřiť, obejmouť a zulíbať tu pěknou její tvářičku! Ó vrať se dítě, vrať se!“ — štkala ubohá matka.

„Marný nářek, milá Barboro“ — pravil posupným hlasem Hájek.

„Kdyby byla zemřela, kdyby ji živlové byli usmrtili, kdyby ji blesk byl zasáhl, voda uchvátila, ona spadla se skály — byla bych viděla její mrtvolu, byla bych ji posledníkrát objímala, slzami svlažila, rány umyla a počestně pochovala. Byla bych pokojna; věděla bych, jak vyplnila se vůle boží — ale tak — tak snad někde bloudí, snad hlady hyne — ach můj bože, snad sama si sáhla na život! Verunko, dítě mé, jen ještě jednou kdybych tě viděla, jen ještě jednou..... pojď, pojď, zaťukej ve dne na okénko, v noci na dvéře, řekni: Matičko, otevřte..... Dítě pojď, pojď.... vidíš, tam tvá komůrka prázdna, smutna, a tam na stěně tvůj křížek zlatý. Tvé černé jalůvce se po tobě stýská, holoubci žalostivě vrkají a malý bílý králíček tě všude hledá, všude se po tobě ohlíží. Tvá jablůňka uschne, jablíčko jedno již upadlo a v zahrádce brotan vadne. Vrať se dítě, — pojď sem — na prsa má, já bez tebe umru, bez tebe tě budu pohřbívať celý život svůj!“

Mezi tím Verunce bolestí skoro srdce puká; bojuje strašný boj; každé slovo matčino ostrým hrotem se noří v její sluch, v její nitro. Petr jsa sám pohnut, vidí i pohnutí její. Chce ji odvesti pryč — ona lomíc rukama, spouzí se; objímá ji v svou náruč — ona v nitru válčí, chce utéci, on ji drží; ona násilně se vymkne, a při posledních slovech roditelčiných pádí s výkřikem: „Zde jsem“ — v náruč matčinu. Náhlý uděšený výkřik rodičů — a již si leží obě v objetí. Otázky, výkřiky, štkaní, pláč.

Petr stojí za keřem, jako by blesk byl projel celou jeho bytosť. Chvěje se, a přec jest jako zkamenělý. Skoro závrať ho jímá; tře si čelo, aby se probudil. Neví v tom okamžiku, zda-li má vrhnouť se mezi ně a násilím vyrvati jim dívku, zda jíti nazpět, či zůstati. Nejraději by jednou ranou vše zničil kolem sebe i sama sebe. Mimovolný výkřik bolesti se mu vydral z hrdla; nikdo však hlasu toho nepozoroval pro netušené překvapení.

Stará matka neměla ani slov; plakala jen, štkala, objímala a líbala drahé své dítě.

„Nešťastné dítě, kdes byla, odkud přicházíš?“ — otázal se po chvíli příkrým hlasem Hájek, jenž se vzpamatoval z prvního pohnutí. Měl za to, že musí potlačiti jemnější cit a ukázati se jí v celé své přísnosti. Netušené její objevení se bylo mu v okamžiku důkazem, že dítě jeho tak vroucně

milované prohřešilo se proti jeho lásce, proti svým povinnostem, ba snad ještě více — i proti zákonům lidské společnosti. Strašná myšlénka projela mu mozkem, že společně s dcerou přichází i její provinění — byť jakékoliv. Bylo mu zřejmo, že něco spáchala; nevěděl co. Myšlénka, že vinna jest, skormoutila ho bolestí, jež byla větší oné, jakou prvé byl cítil z její ztráty.

„Proč neodpovídáš? Ještě jednou se tebe táži, odkud přicházíš, kde jsi byla?“ — tázal se přísněji.

„Nech teď robě na pokoji; nech je nyní býť, zejtra ráno nám to všechno poví,“ — chlácholila ho Barbora. „Pojď Verunko, půjdeme do domu, máš zajisté hlad, já ti připravím večeři.“

„Počkej. Prvé, než tě přijmu opětně pod svůj krov, musím věděť, zdali jsi bez viny. Věz, že raději bych tě měl mrtvou bezvinnou, než vinnou živou. Mluv, chci věděti vše a hned.“

„Můj bože, co jsem to učinila?“ — zalkala Verunka, lomíc rukama.

Hájek bystřeji na ni pohlédl a v záři měsíčné uzřel na její šíji a ňadrech lesknoucí se perle. Přiblížil se k ní, přesvědčil se, že zrak ho nemýlí, vzal perle v hrsť, a hrozivým hlasem plným bolestného tušení se jí otázal:

„Kdo ti to dal, nezdárné dítě?“

„On.“

„Kdo on?“

„Můj bože, co jsem to učinila?! Já nejsem více vaše, já jsem jeho, na věky jeho. Pusťte mne zpět, já jsem jeho.“

„Čí jeho?“

„Má!“ — zahřměl cizí hlas, a již stál Petr mezi dcerou a otcem, jako by je od sebe chtěl odstrčiti.

Hájek se ulekl, skoro zděsil. Nastalo hrobové mlčení. Stařec, upřev zrak na Petra, přerušil je po malé chvílce klidným avšak pevným hlasem podobným onomu, jakým pronáší soudce rozsudek neb badatel odkrytou pravdu:

„Lidé měli pravdu — jste svůdce dívek, svůdce dcery svého nejvěrnějšího přítele, ba více — svůdce dcery člověka, který vás miloval.“

Slova ta byla Petrovi největší ranou celého života. Všechny nehody, jež po celý život naň se řítily, všechno neštěstí, jež naň přikvačilo, všechny pohromy, jež se naň svalily, všechny pocity zoufalosti a bolesti, jež mu prvé rozryly ňadra, to vše skupeno nevyvážilo jedinou ránu slov těch, nevyvážilo jediný pocit, jenž za ranou tou následoval.

Těch málo tak klidně pronešených slov Hájkových ponížilo Petra v jeho vědomí; bylť pokořen, skácen, povalen, skoro zničen. Když tenkrát u bystřice se chtěl zastřeliť, byl to vzdor; nyní to bylo ponížení.

Nevěděl co činiť, nevěděl co odpověděť. Kle-

knout mu k nohám a prosiť za odpuštění? Omlouvať se? Přiznať se k vině? Brániť se? — To vše bylo by zbytečnou zpozdilostí, malicherným prostředkem proti ráně a bolesti, která jej zastihla. Sebral zbytek svých sil, a hlasem jako z hrobu pravil:

„Lid lhal, vy mluvíte pravdu. Odcizil jsem vám dceru. Co chcete činiti? Chcete ji nazpět aneb mně ji necháte? Zůstane-li má, odjedeme ještě zítra do Ameriky. Vše jest na cestu připraveno, nikdo se o tom nedozví. Zůstane-li vaše . . . . .“ Nedomluvil. Věděl, co v té případnosti učiní, neřekl to.

Hájek mlčel, Petr se ho tázal:

„Řekněte mně pravdu. Možno s vámi mluviti o lásce? Víte, co je láska?“

„Netažte vy se mne, já vás se ptám: Víte co je láska?“

„Co jest láska muže k dívce, vím. Co jest cit lásky rodičů k dítěti, nevím.“

„Jest jen jedna láska, jež chce blaho svému předmětu.“

„Ne tak; spíše jest jen jedna láska, jež chce předmět svůj míti svým vlastnictvím, svým majetkem. Však o tom nemluvme — odpovězte mně na mou první otázku.“

Hájek se zamyslil. Všichni hleděli upřeně na starce; dlouho nepromluvil, maje hlavu sklopenou; pak se vzpřímil a zavolal na třesoucí se Verunku a Barboru, jež se držely okolo krku:

„Pojď sem nezdárné dítě; pojď sem Barboro!“

Přistoupily těsně k němu; Barboru vzal za ruku, dceru jemně od ní a od sebe odstrčil a ukazuje jednou rukou na Petra, tázal se jí:

„Bylas po celý čas své nepřítomnosti u něho schována?“

„Ano, tatíčku.“

„Miluješ jej?“

„Ano, miluji; nemohu ani říci jak velmi jej miluji.“

„Dobře. Zde ho máš před sebou. Před sebou vidíš i mne i matku, své rodiče. Tito rodičové ti nyní praví, co dle lidského výpočtu se stane, státi musí: Půjdeš-li s ním v daleký, neznámý svět, budeš celý život nešťastna, nespokojena, zmítána; budeš se toulať od jednoho místa na druhé, nemajíc nikde rodiny, nikde útulku, nikde vlastního přístřeší. Cizí lidé budou tebou opovrhovať, tebe nenáviděť, tobě se vysmívať, budeš jim protivnou cizinkou; v celém širokém světě nenajdeš přítelíčka a budeš ráda, když těžkou prací rukou svých zaopatříš si chléb vezdejší. Sestárneš, nebudeš věčně hezká; změní se i láska tvá k němu i jeho k tobě, a budeš již velmi šťastna, nebudeš-li ty mu klnouť a nebude-li on tebou opovrhovať. Myslím, že stane se opak obého. Neštěstí tvé v cizině bude každým dnem růsť, až někde bídně zahyneš, darmo zatouživši po svém domově. To vše tebe čeká tak jistě, jako že

zítra slunce vyjde. — Zůstaneš-li doma u svých rodičů, budeš také mnoho trpěti, protože jsi zhřešila, snad těžce zhřešila; ale neštěstí tvé bude menší. My ti odpustíme, i svět pomalu na vinu tvou zapomene, ulehčíš svědomí svému i před bohem i před lidmi, a budeš zas spokojena, ano můžeš býti ještě šťastna. — Nyní vol mezi rodiči a mezi ním."

Nastalo opětné ticho. Matka pohybovala rtoma, majíc obě ruce sepjaty a oči obráceny vzhůru; patrně se modlila. Verunka měla k zemi zrak sklopený; Hájek i Petr jakoby přirostli k půdě, ani se nehýbali; oči obou byly upřeny na dívku. Stála dlouho s hlavou k zemi sklopenou; konečně se vzpřímila, šla pevným krokem k Petrovi, a uchopivši jej za ruku, pravila:

„Bůh buď mi svědkem, že musím voliť vás; ať zahynu — bůh mi buď milostiv."

Matka se dala do usedavého pláče; Hájek se zachvěl a zdržované slzy vyřítily se z očí, valíce se jako bohatý hrách po vráskovitých jeho lících. Zvolav: „Děj se vůle tvá pane" — přiblížil se vrávoravým skoro krokem k Verunce, vzal ji do své náruči, objímal ji, líbal a hořekoval: „Nebohé, nešťastné poslední dítě mé! Co jsi to učinila má ubohá, má drahá Verunko? Osud tvůj jest dokonán, zapečetěn. Ejhle, ach „silné jest jako smrt milování; tvrdá jest jako hrob horlivosť lásky"*). Bůh ti buď milostiv."

*) Píseň Šalamounova VII. 6.

I Petr slzel; zdálo se mu, že s každou slzou padá s jeho ňader jeden kámen. Obrátil se k starci se slovy:

„Otče, nemáte pro mne ani jediného slova, ani jediného citu? Bude mne hněv váš doprovázeť celý život můj jako nejstrašnější kletba?“

„Ach, zdali můžeme se hněvať na to, že vítr věje, potok teče, déšť prší, les šumí? Můžeme se hněvať na to, že vítr mění se ve vichřici, potok a déšť v povodeň; že bouře kácí nám stromy, ničí úrodu, ba i krov nad hlavou nám béře? Můžeme se hněvať, že přichází blesk a pálí nám přístřeší? Ne, my se nesmíme hněvať, chceme-li býť rozumní, my můžeme jen plakať, naříkať, když jsme slabi, smířiť se, býť pokojni a oddáni, když jsme silni. Já se nehněvám, já vás jen lituji, tak lituji, jako dceru svou. Propadli jste oba zlému osudu. Bůh buď vám milostiv.“

* * *

Bylo skoro již ráno, když Petr vracel se s Verunkou nazpět k svému domovu.

28.

Jest druhý den ráno a neděle. Damian sedí ve své světnici, pracuje o svém obraze, celou duší do něho pohřížen. Od poslední návštěvy v Stránsku jest zevnějškem nápadně kliden, neobyčejně tich

a v sebe skupen — samé vlastnosti, jichž před tím nemíval. Jindřich poznal, že se s ním stala změna, ale nevěděl o její příčinách; tázati se nechtěl. Jindy těkavý a nestálý, vycházel nyní jen velmi zřídka ze svého obydlí, kde větší část dne strávil uzavřen; jindy hovorný, byl nyní mlčeliv.

Jindřich měl za to, že duševní obrat, jaký se stal s jeho hostem, jest návratem ze života zahálčivého, tuláckého, fantastického, nestálého na dráhu tiché organické práce a pevného, byť i do rozměrů skrovného uskutečňování nastřádaných myšlének; těšil se tomu tím více, ježto se domýšlel, že jest spolu příčinou šťastného obratu. Blahoslavil v duchu náhodě, že se s ním setkal. Proto se ho ani netázal, proč se náhle změnil; nevyrušoval ho z práce, ba ani ho nenavštěvoval v jeho obydlí a čekal vždy, až přijde Damian sám k němu.

Jindřich nesl pevně pohromu, která jej stihla. Nepotlačoval v sobě lásku ani smutek nad její ztrátou; nebylť povahou bouřlivou a hněvivou, — ale snášel obé, jako nutnost, jako přídavek, bez něhož by život nemohl ani být. V snášení jeho bylo více stálosti než heroismu. Cítil žel, ale ten byl tak ukryt, že mimo Damiana a Hájka, jeho nejdůvěrnější přátelé, nikdo o něm neměl ani tušení. V celé bytosti, v celém duševním jeho životě převládal sice cit, ale dovedl ho vždy opanovať. Citem překypovala ňadra, řeč i jednání byly odměřeny dle pra-

videl rozumu. Mezi zevnějškem a nitrem byl rozbroj, jenž tvořívá povahy rozervané, neladně rozdrobené; u něho toho nebylo; dovedlť protivy ty pevnou vůlí krotiť, držeť na uzdě. Základem jeho konání stal se podivuhodný princip logický, skoro matematický, jenž dusil každý výbuch vášně a vůle, a tiskl v určité, jisté hranice každý nejasný, mlhavý obraz. Bylyť v něm dvě bytosti: jedna nejvnitrnější, pravá a jeho původní byla překypující síla přírodní; druhá zosobněná logika a vypočtěnost, jež vykazovala směr, dráhu a hranice činnosti. Pouze v nenávisti své proti Petrovi neznal míry, a šlo-li o protivníka jeho, byl zámezným a vášnivým. — V celé povaze podobal se velice prostému lidu, jenž v nitru svém žije skoro výhradně citem, ač na zevnějšek do očí bije vždy vypočítavosť a rozum.

Chtěl dnes společně s Damianem navštíviti Hájka; host a přítel jeho dlouho nevycházel, a proto vyrušil ho z práce, vkročiv do jeho světnice.

Damian stál před obrazem, o němž pracoval. Zdálo se, že neslyší a nepozoruje vcházejícího přítele. Ani sebou nepohnul, až uslyšel za sebou pronikavý hlas: „Totě Verunka, toť její obličej!“ Ulekl se, zarazil se, byl pomaten; ale snažil se skrýti své překvapení a zdánlivě klidným hlasem odvětil:

„Mýlíš se příteli: má to být „Vesna“, rozdělující dary své.“

„Ne, ne, to není „Vesna“, to je Verunka; to její stepilá postava, půvabná tvář, krásná ústa, ladná ňadra, bujný vlas, bílé čelo, spanilá šíje — to vše, vše jest její, s ní sňato, dle ní napodobeno. Tys ji viděl, viděti musil; pro bůh tě prosím, mluv, kde jest, mluv rychle .... Proč otálíš tak dlouho s odpovědí?“

Byl prozrazen, nemohl ukryti, že o ní ví. Mlčel, nedávaje nižádné odpovědi.

„Jak“ — doléhal naň Jindřich — „ty mlčíš, když jde o tvého přítele, o jeho blaho, poklid a štěstí?“

„Já ti přísahám, že ti to nemohu říci; zničil bych tím Verunku samu. Ty se to nesmíš dozvěděť, dokud nevyprší čas, jinak budeš příčinou její záhuby.“

„Já sám příčinou její záhuby? Ach, již mi jest vše zřejmo a jasno, vyšlo mi slunce; vím již vím: Verunku chová v úkrytu Petr, ten lotr mezi pokojnými lidmi, jejž jsi navštěvoval, u něhož jsi býval. Nezapírej mně to, již to vím.... jdu a vyrvu mu ji.... pomstím ji — zardousím jej....“

„Stůj, nikam nesmíš. Vzpamatuj se a rozvažuj, co jest lépe: pustiť uzdu hněvu a zuřivosti, zničiť při tom předmět své lásky a snad i sebe, anebo přemoci nával vášně své a snésti to, co měniti bylo by hříšným saháním v říši citů, jež jako asyl chrámový nedotknutelným a posvátným vždy býti má i tenkráte, když do ní utekl se zločinec.“

„Nerozumím ti, pusť mne. V tomto okamžiku

neznám ničehož v sobě, ni kolem sebe, leč lásku svou.“

„Ne ty jediný ji znáš, znám ji také já.“

„Jak to?“

„Před tebou stojí člověk, jenž tak miluje Verunku jako ty, ano snad ještě více, a právě proto, že ji miluje, nemůže jinak, než nechati ji jednati dle citů a vůle její vlastní. Cit její nenáleží ani tobě ani mně, náleží na cele Petrovi, a neodvolatelnou její vůlí jest, odjeti s ním do Ameriky. Oba chystají se právě nyní na cestu, aby na vždy opustili otčinu. Nech je v pokoji, byť osud obou byl jakýkoliv; jest to jediné, co zbývá ti učiniti, abys osvědčil lásku svou. Nesáhej v kolo jich osudu, jež tíhou svou žene se po stráni hory v rovinu, aby tě spolu nerozdrtilo — nech je odjeti!“

„Tomu zabráním — to se nikdy nestane, aby jestřáb unesl holubici.“

„Co chceš činiti?

„Uvidíš.... potřebí spěchu“ — vykřikl Jindřich, chtě odkvapiti pryč.

„Stůj, nechoď nikam, poslyš a beř radu s rozumem. Co ti bude platno, že zabráníš jejich útěku? Petra vydáš zkáze, Verunku hanbě, oba všeobecnému potupení. Co získáš sobě? Či myslíš, že dívka ti bude za to vděčna? Smíš doufati od ní něčeho? Nebude spíše nenávisť k tobě jediným citem, jejž v ní vzbudí tvé chování? Poslechni mne,

prosím tě o to jako přítel, jenž uvažuje i prospěch tvůj. Prosím u tebe za tebe, ale i za sebe. Dal jsem Petrovi slovo své i svou čest v zástavu, že nevyzradím jeho tajemství. Zachraň mou čest. Věř, že bych ti ji dal rád v oběť, milerád, kdybych věděl, že ti to pomůže a prospěje. Nech je odejíť s pokojem.“

„Ne, toho neučiním, za žádnou cenu ne, ani za cenu tvé, ač drahé mně cti, o níž v svědomí svém můžeš býti upokojen, poněvadž ne ty, leč obraz prozradil tajemství. — Musím ji zachrániť, protože vím, že by byla navždy ztracena, navždy zničena, kdyby spojila osud svůj s osudem člověka toho.“

„Jest bázeň tvá o její život větší, než o její čest? Bojíš se více její smrti, jež přikvačuje jen jednou, než její hanby, jež — zůstane-li zde — pronásledovati ji bude po celý život? Ne za Petra, jen za ni se přimlouvám. Čarovnými barvami vykreslila si obraz budoucího života svého. Rozmetáš-li lepý obraz ten, klnouti bude ti, dokud živa bude. Protož nech ji, a bude-li sklamána, zajisté budeš ty mezi těmi, jehož s tichou láskou a slzou vřelou bude vzpomínať. Či milejší ti její kletba na tě vržená, než vřelá slza tiché vzpomínky? A konečně se tebe i táži: Byl bys s to, vyrvav ji nyní násilně z náruči Petrovy, ji nyní ještě dále milovať, byl bys s to, pojmouť ji za ženu po událostech tak osudných, kdyby k tomu svolila?“

„Není času nyní k odpovědi na otázky ty. Každá minuta drahá; neuprosíš mne, aniž mne přesvědčíš — musí býť potrestán —“ rychle odtušil Jindřich a chtěl odkvapiti pryč.

Damian mu zastoupil cestu:

„Učiníš-li to, co zamýšlíš, máš mne i Verunku věčným nepřítelem; budu tebe nenáviděť, ti klnouť jako ona, poněvadž budeš vinen největším neštěstím života jejího i mého. Vol mezi vášní svou a mezi nepřátelstvím mým a jejím.“

„Potrestán musí býť, musí býť potrestán. Věřím v zákon spravedlnosti, jenž řídí děje lidského života — a vidím zákon ten vítězící. Čiň co chceš, mne nezdržíš.“

Odstrčil Damiana a rychlým krokem ubíral se pryč, jsa pevně odhodlán nepřipustiti, aby Petr unesl dívku. Nebyla to již láska, jež v něm bouřila, byl to hněv k nenáviděnému knězi a pevná nezvratná vůle, zjednati průchod spravedlnosti. Myšlénka uraženého zákona a odplaty posedla jej tak, že udusila hlas hnutí ostatního. Nemyslil na to, že zničí tím dívku, nemyslil na to, že do krve zraní srdce nejlepšího přítele: pouze to mu tanulo na mysli, že odstraní na vždy Petra z krajiny té, že zbaví lid jeho, jak se domníval, nejúhlavnějšího nepřítele. Šel chvatně do Stránska po cestě, kudy právě šli lidé do kostela. Pospíchaje do vrchu po stráni vzhůru, slyší za sebou volať.

„Pane učiteli, posečkejte, povím vám novinu.“

Ohlédl se a uviděl dohánějícího ho Jíru Kouteckého, jenž nečekaje otázky Jindřichovy, vypravoval:

„Již je to zde, jako naschvál a nám na vzdory jmenován náš pater farářem v Stránsku. Co tomu říkáte? Máme se na to klidně a trpělivě dívat, jak bude instalován? Já myslím, abychom se tomu třeba násilně opřeli!“

„Já vám povím ještě divnější novinku. Verunka Hájkova se neztratila; Stránský pater má ji u sebe na faře ukrytou a ještě dnes s ní chce utéci do Ameriky.“

„Co pravíte? To není možno! Ten lotr! — Hej Krulichu, posečkejte na nás, hrozné noviny.“

Krulich, jdoucí před nimi, obrátil se a uslyšev obě zprávy, volal na Tomana, kterého potkali vracejícího se ze Stránského mlýna:

„Vidíte, tu to máte: Já to vždycky říkal, ale vy jste byl proti tomu — Dobré jitro.“

„Dobré jitro! Co pak se stalo?“ — tázal se netrpělivě Toman.

„Co se stalo, co se stalo? — Stalo se to, odstáti se to již nemůže. Je to ohromné neštěstí pro Hájka. A vy jste se toho lotra patera vždy zastával. To máte z toho, že nevěříte na pána boha, proto se vždy v lidech mýlíte, a máte za

nejlepší své přátele, kdo jsou vlastně vašimi nejhoršími nepřátely. O Vickovi jste to také myslil a přec vás ošidil o celých 500 zlatých.“

Krulich, nejsa s to něco vypravovať bez předmluvy a unavujících oklików a okolků, byl by svou přirozenou loudavostí ještě dlouho mučil Tomana, ale Koutecký se nad ním smiloval a pověděl mu, co se stalo.

Udivený Toman vrátil se a šel s nimi směrem k Stránsku. Na cestě dohonili starého výminkáře Blažkova, jenž shrben a opřen o hůl, zdlouhavě se šoupal ku předu.

Krulich na něj spustil:

„Dej pán bůh dobré jitro. Víte-li pak, co nového? Takové máte své katolické kněze, všichni jsou stejní. Vidíte, kam vede to vaše katolické náboženství?“

Nad Blažkem se smiloval Toman a sdělil mu bez proslovu novinu, kterou byl právě slyšel.

Výminkář se pokřižoval a nemoha jim stačiti, zůstal pozadu, mumlaje za Krulichem: „Proklatý antichriste!“

Ostatní tři za tím sbírali, koho ze sousedů potkali, až přešedše vrchy a druhou stráň, octli se u Stránského mlýnu dole na pokraji dědiny. Mlynář, mlynářka a chasa zvěděli hned, co se přihodilo; mlynář se přidal k soudruhům z Doubí a jeho hoši jako nástroj křídlaté fámy rozutíkali

se na všechny strany. Tlupa rostla, občané se sbíhali; rozzuřeni již včerejší zprávou, že Petr najisto se stane jejich farářem, tím ochotněji se dnes kupili v hromady. U domů se otvírala okna, lidé z nich vystrkovali zvědavě hlavy a dozvěděvše se, co se stalo, voláním křičeli to ostatním zvědavým. Po obou stráních i v rokli, kde rozprostírala se ves, nastalo houkání od domu k domu, z okna do okna, od meze k mezi tak rychle, že do hořeního konce vsi, kde o samotě na vršku stál kostel s farou, přišla mnohem dříve pověsť, než lid, jehož zástup huče a křiče, každým okamžikem, každým krokem rostl. Cesta vedla roklí, po stráních se to hemžilo, dolů úprkem spouštěli se lidé z domů, jako kusy urvaných skal; s obou kopců bylo vybíhání a sbíhání, z každé budovy vřeštící řítili se dolů jako odtržené, valící se křemence. Čím dále šla pověsť, tím se stávala potvornější. Kdo slyšel: „Má ji skrytou“ — houkl svému sousedu: „Má ji ve sklepích“, ten opět hučel dál: „Má ji v kostele v podzemních sklepích“, ten zas: „Snad je již mrtva“ — a dále: „umořil ji“ — „mrtvola schována v kryptě“ — až všichni byli přesvědčeni, že Verunka je mrtva a mrtvola její Petrem někam schována. Byli již lidé, kteří po nocích slyšeli nářek a sténání ubohé dívky, byli i jiní, kteří viděli Petra v noci odnášejícího mrtvolu z fary do kostela.

Zástup valil se hrozivě v jediném chumáči přímo k faře rozčilen i rozlícen; mnozí byli ozbrojeni puškami na rychlo vzatými a nabitými, mnozí sekerami, jiní dlouhými noži, jakoby šli na výboj. Sem tam pronášena vřeskem slova hrozivá. Krulich, jenž z počátku rozdmychoval plamen, mluvě nekale o katolických knězích, lekal se, ale nechlácholil. Jindřich marně lid zdržoval, marně chlácholil, přemlouval, marně i hrozil, marně vybízel ozbrojené, aby se vzdálili; ničeho nemohl na nich; hlas jeho zanikal ve všeobecném hučení — málo který ho slyšel, a kdo slyšel, neposlechl. Nebyl v lidu ničím více, než bezmocným jednotlivcem, jež musí s sebou, nemoha se postaviti na odpor. Seznal v okamžiku starou pravdu, že v chvílích takových stává se pánem a vůdcem ten, kdo nezdržuje, nestaví se na odpor, nýbrž podněcuje, žene ku předu, jde dál. Autorita ztrácí svůj lesk; ten zmocní se na čas vlády, kdo jest řečí nejbouřlivější, skutky nejnásilnější, prostředky nejbezohlednější. Původní divoká, dravá povaha lidská, slepé živly přírodní, byvše zataraseny společenskými řády, prorývají hráze, slaví triumfy, až přijde opět nejvíce násilnický, jenž je sevře do nových mezí. Úkaz ten historie lidské bývá pravdou i v poměrech malých. Sprosťák — Antoš Kolinů — mohl nyní více než Jindřich; slovo onoho mělo větší váhu, protože lid štval a pověsť zvětšoval. Že jest Verunka vinou Petrovou

mrtva, bylo přesvědčení většiny. Do vřavy zástupu smutně mísil se hlahol zvonů kostelních, jež vyzváněly právě k pobožnosti.

Mezi tím Damian, jenž v patách byl následoval za Jindřichem a viděl, co se děje, uspěl postranními stezkami předejíti zástupy, octl se letem na faře a zastihl Petra v jeho předních pokojích; Verunka nebyla přítomna. Pychtě a těžce oddychuje, nesouvislými slovy vypravoval, jaké neštěstí obraz jeho byl zavinil a co se ve vsi děje.

Petr zbledl. Tak netušeně přišla ta rána, tak nenadále stihla ho ta pohroma. Myslil, že několik ještě jen hodin nedostává se k úplnému jeho štěstí.

„Zbývá vám jen několik minut, rychle vezměte Verunku, uzavřete pevně přední vrata a zadními vraty utečte do okolí, do lesů; snad se vám poštěstí tam odtud utéci za nedaleké hranice a pak dále za moře. Já vám budu pomahať v útěku; jen rychle“ — naléhal Damián.

V okamžiku Petr seznal, že jest to jediné, co lze činiti. Strhl se sebe kněžské odznaky a podávaje klíč Damianovi, pravil: „Jdu s Verunkou zadním východem, rychle se odějte v mou kleriku a postavte se zády k otevřenému přednímu oknu, abyste na okamžik oklamal lid. Já zatím uspěju ztratiť se s Verunkou v les. Až bude po všem, přineste mně nejnutnější věci mé v noci do Bá-

rovských skal. Znamení huknutím: huhu. Peníze mám u sebe.“

Nečekaje odpovědi, letěl, zamykaje za sebou dvéře, do pokoje Verunčina. Dívka seděla právě před zrcadlem, strojíc se k odjezdu. Česala si bílé vlasy.

Neměla ani nejmenšího tušení o tom, co se v nejbližším okolí její děje. Uchopil ji za ruku a řka: „Neptej se, co se stalo; sekunda nás může spasiť, neb navždy zničiť“ — odváděl ji spěšně skoro násilně zadními dveřmi po schodech dolů; hlavní vrata v průčelí zamknul a otevřel zadní úzká vrátka do zahrady. Z nich první vykročil, veda dívku za sebou; ale sotva byl jednou nohou přes práh, houkl mu do uší výstřel z pušky a okolo od stěn odrážely se broky.... žádný neporanil ani jej, ani za ním ukrytou Verunku.

Někteří z ozbrojených, spozorovavše, že Damian postranní stezkou pádí k faře, tušili jeho záměr a oddělivše se od hlavního proudu, obsadili ouvoz a svah ze zadní strany fary. Jeden z nich vystřelil, chtěje zameziti spíše útěk Petrův, než-li jej poraniti. Verunku neviděli, poněvadž byla za Petrem skryta.

„Jsem ztracen“ — pravil pevně Petr, a zamknuv i zadní vrátka, odváděl nazpět ulekanou dívku, jíž krátce vysvětlil co se děje. — Přišli zpět do její pokoje. Vrhla se mu štkajíc na prsa.

„Pro bůh, co se s námi, s tebou stane?“ — tázala se, rozplývajíc se v slzách.

„Jsem ztracen Verunko ; chtějí mne vydať soudu, abych tě nikdy, nikdy více neuzřel. Nepřipustím tomu. Pamatuj na mne dítě, pamatuj ; chci, abys celý život svůj na mne myslila, i tenkráte mně blahořečila, až lidé budou památku mou proklínať. Nevěř lidem, nevěř láji. Verunko, miluješ mne do posledního okamžiku, miluješ mne ještě tak, jak ondy, když jsme se v oné krásné noci setkali uprostřed bouře v tmavé jeskyni? Pověz mně to, pověz, dej mně poslední polibek, políbení v smrti — a pak se neděs, zachraň se.“

„Miluji a nikdo mne od tebe nerozloučí.“ Objali se.

„Vyjdi, prosím tě o to, vyjdi odtud pryč, drahé dítě, nech mne samotného. Či chceš, abych padl do rukou láji, kterou jsem ze všeho v životě nejvíce nenáviděl?“

„Vy mne nemilujete víc, jako byste byl posledním objetím poslední lásku svou vyronil. Já vím, vy se chcete usmrtiť. Chcete mne v smrti opustiť? Já umru s vámi, vy to nemůžete, nesmíte zabrániť. Zakusila jsem tu největší slasť života — lásku. Co bych mohla chtíti ještě víc? Vždyť jsem na vše byla připravena a řekla jsem vám: ráda zahynu, jen když mne budete milovať. Prosím vás pro bůh, neopouštějte mne ve smrti, byla by to

nevěrnosť, a vy jste mně přísahal, že mně vždy budete věren.“

Křečovitě ho objala, líbala a mu šeptala: „Dejte mně smrt svou rukou. Slyšíte venku již křik a lomoz? Čekám, čekám — tam na stěně vaše nabitá zbraň — hleďte sem, sem do mých ňader — ale ne.... zde jest šňůra perlí.... okolo mého krku je obviňte, stiskněte rukou svou — a za tři, za dvě minuty.... já umru ve vaší náruči.... jak blaženě....rychle....rychle....tam venku vřeští, hulákají, již se na nás sápou....ještě políbení.... poslední....jak jsem blažena....jen ještě chvilku.... chvilku malou ještě.... to bude sladký sen....sladký spánek lásky.“....

* * *

Damian, neslyše ránu, jež vypálena byla proti Petrovi, když zadními vrátky chtěl s Verunkou utéci, oblékl kněžskou kleriku a postavil se zády k otevřenému oknu, chtě klamati lid, aby nepomýšlel pronásledovať utíkající. Sebrané tlupy hučíce a víříce, již se blížily, již plnily celou prostoru mezi farní budovou a chrámem. Přesvědčivše se, že hlavní vrata jsou pevně zamčena, počaly je sekerami i palicemi vylamovati a dobývati se do vnitř, hulákajíce: „Kde jest mrtvola Verunky Hájkovy?“ Někteří, obrátivše zraky vzhůru, zahlédli blíže otevřeného okna muže zadem k nim obráceného a po kněžsku oděného.

„Kde jest mrtvola Hájkovy Verunky?“ vřeštili k němu nahoru, a když se ani nehýbal, ani neobracel, zasypávali jej deštěm kamení. Ani to ho nepřimělo, aby ustoupil.

„Proklatý lotře, pověz, kde je mrtvola její; sic tě zastřelím!“ — zařval někdo túrem z tlupy, a již rozlehla se povětřím rána, a muž stojící u okna — mrtev klesl k zemi. V tom okamžiku prolomili druzí vrata, dobyli se do vnitř, úprkem hnali vzhůru do pokojů prvního patra. Otevřeli dvéře, zahlédli mrtvolu, zarazili se, poznali omyl, a počali tím zuřivěji hledati Petra. Vypáčili jedny dvéře — pokoj pustý a prázdný — v tom slyší výstřel v pokoji druhém — vypačují dvéře — strašný zjev: na divanu spočívala sedíc mrtvola dívky, zardousené šňůrou perlí. U její nohou na zemi mrtvola Petrova s lebkou kulí roztříštěnou. Skonával.

Němý úžas uchvátil vedravší se zástup; tajná bázeň pojala všechny; tiše a němě odcházeli jeden po druhém; každý byl sklíčen, jako by všechny vraždy ty měl na svém svědomí. Prvé než minulo několik okamžiků, rozprášili se na všechny strany, zanechavše po sobě jen zděšení. Nebyl bys řekl, že před chvilkou byla zde bouře, byl zde lid.

Zbylo jen několik rozvážlivých, kteří lid, ač marně, byli krotili a neměli, co by si vyčítali. Mezi nimi byl Toman, Krulich, Koutecký a Jindřich.

Zařídili vše, co v případnostech těch viděli býti nutným, a odešli kromě Jindřicha; zůstal samoten.

Stál nad Damianem; roněné jeho slzy mísily se v tekoucí dosud z rány krev a skrápěly obličej i tvář mrtvého přítele. Když jedna krůpěj slzí na něj padla, zdálo se mu, jako by se mrtvé tělo zachvělo, sebou trhalo, chtělo vstáť. Objala ho hrůza před pohledem tím, odvrátil se pryč, strašněji však poděšen jeho zrak i jeho duše zkormoucena, an stanul před Verunkou i Petrem.

V smrti byla ještě krásna; život, byv vypuzen z jejího těla, v podobě neviditelného éteru obletoval její obličej i líbal ji, nemoha se s ní rozloučiti; chtěl proniknouti nazpět, novým teplem zahřáti ňadra, novou jiskru vrhnouti v stydnoucí hruď. Ale s druhé strany pevně ji třímala smrť a mrazivým, tuhým dechem svým odvívala éter života.

Dlouho, dlouho se na ni upřeně díval Jindřich, jako by silou zraku svého odhaliti i uhodnouti chtěl myšlének i citů roj, jež probíhal druhdy jejím nitrem, prochvíval její ňadra, proudil úskalím jejího života. Ni sledu po nich, ni památky, ani jiskřičky z jich ohně, ba ni popele. Zůstaly proň smutným, unylým tajemstvím i v životě i v smrti. Ulétly, odvaty myšlénky či city ty? Kde jsou? Zbylo z nich něco, žijí ještě, vědí o sobě? Či byly pouze úkazem jakési síly, jež věčně víří, věčně nestálá potácí se od jedny podoby

k druhé, neví ani čím byla, ani čím bude, i žijíc okamžikem v každé změně své zapomíná na podobu předešlou? Ztrácí se vždy celá ve svůj výsledek, a od věků odvěčných hledá marně rovnováhu svému pohybu, klid svůj, svou — nirvanu? A byly-li pouhé síly měnivým, nestálým úkazem, kde jich účinek, kde jich šlépěje? Tajemství neproniknutelné, nevystižitelné, zahalené černým hávem smrti! Žhavé bolesti cit proběhl ňadroma Jindřichovýma. „Vždyť dívka ta ještě nedožila, ještě nedocílila, nedomyslila život ten; ne, ona nemohla zemříť“ — pravil mu cit.

„Rozmetán, rozkotán na vždy jest chrám ten života, rozpadá se v prvky, jež utonuvše v propasti vírů světových věčně věků nenajdou se v reji svém, a byť by se našly, nepoznají se nikdy více“ — pravil mu rozum.

„Ó kéž bych se mohl s ní jen ještě jednou setkati, jen ještě jednou jí říci: Verunko, já tě miloval, Verunko, já tě miluji! Ó kéž jest nad námi jiný život jasný, jenž klene se nad tímto temným, zemským, jako se klene krásný, čistý blankyt oblohy nad chmůrným úskalím země“ — mučila jej touha.

Pohled na Petra skalil všechny myšlénky, ano i zmutil vzpomínku na Verunku. Rychle se odvrátil a šeptaje si: „Tak lid stejně ubil i toho, jenž nade vše jej miloval, i toho, jenž nade vše

jej nenáviděl“ — pospíchal pryč, puzen klokotem vlastního nitra.

Přišel dolů, chtě opustiti faru. Právě, když vycházel, potkal na prahu síně ženu, oděnou po způsobu tříd bohatších s výrazným obličejem, jehož někdejší krásu nemohla ani staroba a vrásky shladiti. Před vraty stál povoz, v němž přijela.

„Čeho si přejete“ — otázal se jí Jindřich.

„Přijela jsem navštíviti svého syna, zdejšího patera. Sdělte mně laskavě, zda-li jsem ho zastihla doma a kde jej naleznu.“

„Jeho matka!“ — zhrozil se Jindřich.

„Nemůžete s ním nyní mluviť“ — řekl smutným hlasem, nevěda sám, jakým způsobem zjeviti jí hroznou pravdu.

Výraz tváře jeho byl tak děsivý, slova jeho tak hrobově znějící, že ubohá matka, uslyševši jej a pohlédši naň a na rozbitá vrata, úzkostlivě se tázala: „Můj bože, stalo se nějaké neštěstí?“

„Ano, veliké neštěstí.“

„Kde jest můj syn? Pro bůh, neskrývejte mně ničehož. povězte mně vše! Ach, zde je vše rozbito, dvéře vypáčeny — něco hrozného se musilo státi.“

„Opusťte dům ten, pojďte se mnou, povím vám vše. Nezůstávejte zde, je zde děsno!“

„Kde je můj syn? Pro spasení své i vaše vás zaklínám, povězte mně, kde jest můj syn!“

„Neshledáte se s ním zde více tak, jak jste doufala.“

„Pro milosrdenství boží, pane, nemučte mne; povězte, kde jest, doveďte mne k němu; prosím vás o to. Byl-li jste jeho přítelem, pomněte, že jsem jeho matka, byl-li jste mu nepřítelem, pomněte na matku svou. Kde jest?“

„Neuzříte ho více!“

„Mrtev?“

„Ano mrtev!“

Za slovy těmi následoval strašný pronikavý výkřik matky, usedavý nářek, slze, pláč.

„Kde leží jeho mrtvola?“ — tázala se zoufale ubohá stařena.

Jindřich neměl síly ji těšiť, rukou ukázav na shody, jež vedly do hořeních bytů, pravil jemným prosebným hlasem:

„Vy jej nemůžete, nesmíte vidět, pojďte se mnou, povím vám vše.“

Namáhání, odvesti ji pryč z místa hrůzy, bylo marné, nedala se přemluviť. Jindřicha pojala hluboká lítosť nad nešťastnou matkou; nechtěl ji opustiti v stavu tak zoufalém, podal jí ruku a vedl štkající a hořekující nahoru. Neměl tolik odvahy jí říci, že Petr sám si vzal život. — Přišla i zřela sama. — Nový pronikavý výkřik — sáhla si rukou k srdci — klesla Jindřichovi v náruč — omdlela. Teprvé po dlouhé chvíli podařilo se mu ji vzkřísiti.

Byla pak ticha; slze jen a těžké vzdychání svědčily, co se děje v ňadrech. Přiklekla k mrtvole syna, objímala jej, líbala, sladkými slovy volala a přitulivši se, pravila mu, jako by s ním rozmlouvala:

„Zlí lidé ti ublížili. Ten svět a lidé v něm jsou tak zlí, plni úskoků, a ty jsi byl vždy tak hodný, tak dobrý. Ach lidé zlí, co jste to učinili dobrému synu mému?!“

29.

Osudné události poslední nezměnily ničehož v chování Jindřichově k lidem, ničehož v jeho žití zevnějším, nezlomily síly jeho nitra, neskácely pně mohutných myšlének a ideálů, za to ale na vždy setřásly květy se stromu jeho života. Strom rostl dál, šířil se, mohutněl, nesl ovoce, nikdy více ale nekvetl, teplý vánek vesny nikdy již nezaševelil v bujných jeho haluzích. Střídalo se v něm léto s jesení, žár s vichrem studeným, bujné kypění s tichým uzráváním, ale jarních citů luzný dech nikdy již neosvěžil jeho srdce.

Ještě více odevzdal se všecek svému povolání, neznal nic, než úkol, jejž si byl vytkl, nic, než lid, jenž byl první i poslední jeho myšlénkou, jediným jeho citem. Byl jako přírodní síla, jež jde ku předu, neohlížejíc se ani v levo, ani v pravo; pud mu byl mocí, rozum vůdcem. V konání jeho

nebylo kouska ctižádostí neb chtivostí slávy, nežil pro sebe, žil pro druhé.

O Verunce nikdy nemluvil, ani tehdy ne, když pospolu byl s Hájkem, jejž navštěvoval a miloval jako prvé. Zda na ni také nikdy nemyslil, nikdy na ni nevzpomínal? Myslil, vzpomínal v nejtěžších chvílích svého života, v oněch chvílích, když jakýsi neznámý dech ovane naši bytost i rožžhaví ji aneb omrazí. Ani Jindřich nebyl prost okamžiků takových. Jsou to strašné chvíle. Nad proudem denních obyčejných citů, zásad, úmyslů, pod jasným sluněčkem šlechetných záměrů, letných ideálů náhle se v duši sešeří, skoro setmí, vše stává se pochmůrné; není dne ani noci, a z toku vln vynoří hlavu svou příšerná, hrozná myšlénka, jež někdy mlčí, někdy šeptá, ale šeptá tak, až otřásá se celé nitro: „Kam proudíte vy hloupé vlny, proč svítíš ty mrkavé sluněčko, k čemu ta celá všední, dětinská hračka vaše? Blázne bláhový, vše co konáš, myslíš, cítíš, jest malicherné i nízké a utone, zanikne bez sledu v moři, jež pohltí vše i tebe. Žij v temné noci, neznej co před tebou, co za tebou, dbej jen okamžiku. Rozhoukej vlny, zadmýchni slunko, pusť uzdu, žij sobě a leť, leť v svět daleký. . . . . užívej . . . . Někdy ani nemluví, nešeptá příšerná myšlénka ta, jen zatřese jako strašidlo chmůrnou hlavou, a zatemnivši celý obzor, hledí na tě zrakem tu unylým, tu smutným, tu divokým, tu posupným,

tu zoufalým, i provane tě celým svým pohledem, až oudy probíhá mráz.

Jsou to nejstrašnější chvíle v lidském životě, chvíle zoufání a neušetřily ani Jindřicha. V takových okamžicích utíkal se ku vzpomínkám na Verunku. Jde do oné komůrky, kde naposled zastihl Damiana. Nedokončený obraz visí tam dosud; jest to Verunčina spanilá postava, její půvabná tvář, milé oko, bujný vlas, její krásná ústa, jest to její celá podoba. Sedá, dívá se na ni a obraz ten silou dojemnou, mocí kouzelnou zapuzuje i zahání strašidlo zoufalosti, vyluzujíc z duše jen tichý smutek, z oka tichou slzu, z ňader přitlumený vzdech.

30.

Přišla opět vesna. Teplé vánky tajemně ševeliły dalekými prostorami, a čeho se dotkly perutí svou, tam rozpučel květ i bujela zeleň, svěžest, jaré mládí. — Jest počátek června; sluněčko nedospělo ještě ku středu oblohy; kolem kol všude života dech, ruch, vzrůst, kolychání, chvění, rozvíjení, všude pohyb a síla; všude spěch a pud, a vše volá jediným obrovským souzvučným akkordem: „žijme! žijme rychle!“ Z lesů černých, z keřů bujnou zelení oděných, ba z každého stromu ozývá se ptačí hlásek, ve vzduchu třepetají pestří motýlci, jako okřídlené květy, jež utekly svým lodyhám, po mezích voní mateří douška, po lukách

šalvěj, divoká růže rozvijí ňadra květů svých, a k nebi z nich dýchá vůni, života svého to řeč tajemnou. Ty řeči té nerozumíš, ale tušíš v ní myšlének i citů kmit, myšlének i citů báji mlhavou, a proto že jí nerozumíš, ona smutna jest, nemohouc se sděliti, i roní lístek za lístkem z luzných květů. Nad pestrým obzorem rozklenula se od hory na východě k hoře na západ dalná modrá obloha: neposkvrněna, čista, velebna jako myšlénka boží.

Za borkem na vrších na kousku poli zase oře Hájek s dvěma volky — sám. Šedivá hlava malou čapkou pokrytá dosud neskloněna; postava dosud neshrbena, oko dosud jiskrné. Statně, ba skoro spůrně nese stařec břímě i četných let i četnějších ještě bolných vzpomínek. Jen vrásek přibylo v čele. S krátkou dýmkou v ústech, z nichž po chvilkách malé kotoučky dýmu se valí, povolně kráčí za loudavými volky, již těžce se hýbají a z hluboka oddychují.

Skončil brázdu; dýmka mu vyhasla, zastavil volky, pustil oprať, dýmku položil na trávník, a posadil se v stínu starého javoru na malém paloučku za mezí.

Zíral před sebe v stranu severní; před ním v hlubokém úvalu po dvou stráních rozprostřeno leží Stránsko se svými po různu rozházenými domy a tam nahoře na konci chrám — fara — hřbitov.

Upřel zraky a zahleděl se tam, vždyť tamo odpočívá jeho Verunka. Dlouho, dlouho se tam díval, zamyslil, zadumal, a jako z hrobů vstávaly v duši jeho z mrtvých staré city, myšlénky, děje, postavy a obrazy, vystupujíce v pestrých skupeninách a dlouhých řadách. Ovál jej bolesti a smutku dech, jehož výrazem byl hluboký povzdech žele: „Ubohé dítě!“ — a vyroněné slzy dvě svědčily o tom, co ňadra cítí. Sundal s hlavy čapku, odkryl šediny své, a sepjav ruce — tiše se modlil.

An tak stařec povznášel skormoucenou mysl svou, ševelil nad ním vánek v listech rozložitého javoru, pěla malá pěnkavka ve větvích nad jeho hlavou, poletoval pestrý motýlek kolem jeho šedin, bzučela včelka u jeho nohou, hučel medák za jeho zády, vůni dýchala mateří douška po jeho obou stranách, a malý zajíček posadil se tam na drn na zadní nohy, zvědavě se dívaje do světa.

Stařec skončil modlitbu; bylo mu opět volno, opět lehce. Vstal, nacpal si dýmku, zapálil, pohleděl na sluněčko, daleko-li je poledne, a vzav oprať do ruky, otočil volky a oral — oral dále. Sluněčko se naň dívalo, líbalo, pálilo, žhalo — ale ani krůpěje potu nevynutilo starci.

Opravy hrubšícn tiskových chyb.

Na str.	31 ř.	8 z dola	místo	ze vnitř	čti	vně
„ „	45 „	8 s hora	„	propasť černa, bezdna	„	propasť, černá bezdna
„ „	45 „	9 „	„	líbal. Totéž	„	líbal, totéž
„ „	50 „	6 „	„	pry	„	při
„ „	53 „	13 „	„	trbáním	„	drbáním
„ „	55 „	13 „	„	zanášejí	„	zanáší
„ „	56 „	11 „	„	zmizí	„	zmizel
„ „	69 „	11 „	„	a	„	ale
„ „	88 „	2 „	„	mořem	„	morem
„ „	90 „	9 „	„	cíle a	„	cíle.
„ „	91 „	5 z dola	„	v srdce	„	i srdce
„ „	92 „	13 s hora	„	zmučené	„	skormoucené
„ „	105 „	6 z dola	„	časovou	„	čarovnou
„ „	111 „	12 „	„	mohu říci	„	myslím
„ „	115 „	4 „	„	hněváte?“	„	hněváte?
„ „	118 „	1 s hora	„	samé	„	samo
„ „	119 „	9 „	„	byli	„	bily
„ „	126 „	1 z dola	„	mřezoví	„	mřežoví
„ „	149 „	2 s hora	„	Krulichova	„	Krulichovo
„ „	151 „	10 „	„	lučné	„	lněné
„ „	151 „	14 „	„	lučné	„	lněné
„ „	153 „	18 „	„	kničeť	„	hničeť
„ „	154 „	6 z dola	„	zkazily	„	zkazili
„ „	167 „	7 s hora	„	podobně	„	podrobně
„ „	169 „	2 „	„	ač	„	a
„ „	169 „	7 „	„	těch, výhradně	„	těch výhradně,

Na	str.	170 ř.	1 s hora	místo	hospodyně, že	čti	hospodyně že
„	„	173 „	9 „	„	mlada	„	mláda
„	„	180 „	9 „	„	vina jeho?	„	vina jeho?“
„	„	180 „	10 „	„	Budete	„	budete
„	„	182 „	3 z dola	„	Koutecký	„	Antoš
„	„	183 „	9 s hora	„	k lidu vykřikl	„	k lidu a vykřikl,
„	„	183 „	8 z dola	„	otroctví.	„	otroctví?
„	„	184 „	1 s hora	„	Jíra, Koutecký	„	Jíra Koutecký
„	„	184 „	5 z dola	„	Jíra	„	Sojka
„	„	204 „	9 s hora	„	Zdání	„	Ždání
„	„	205 „	4 „	„	benefitia	„	beneficia
„	„	205 „	14 „	„	vozy a	„	vozy, a
„	„	221 „	8 1	„	ce	„	co
„	„	223 „	5 „	„	„Z lyriky	„	Z lyriky
„	„	233 „	12 „	„	tak daleko	„	daleko
„	„	236 „	8 „	„	prstem.	„	prstem?
„	„	247 „	13 „	„	a křídleným	„	okřídleným
„	„	311 „	4 z dola	„	adresata	„	adresauta
„	„	321 „	1 s hora	„	Uslyševši	„	„Uslyševši.
„	„	325 „	6 „	„	květa zeleň	„	květ a zeleň

